„Paneurópske právnické rozpravy“

Človek – Informácie - Právo

„Paneurópske právnické rozpravy“

Človek – Informácie - Právo

„Paneurópske právnické rozpravy“

Človek – Informácie – Právo

Zborník príspevkov z prvého ročníka vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou v dňoch 20. a 21. marca 2019

Témou konferencie bol „*Človek – Informácie – Právo*“ s účasťou popredných zástupcov českej a slovenskej právnej vedy a odbornej verejnosti

Zborník príspevkov a jeho vydanie sú podporované Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV – 16 – 0521

Organizačný tím konferencie:
doc. JUDr. PhDr. Peter Potasch, PhD.
doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD., LL.M.
prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
PaedDr. Zuzana Kurucová, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Vedecký a programový tím konferencie:
doc. JUDr. PhDr. Peter Potasch, PhD.
doc. JUDr. Denisa Dulaková, PhD.
doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD., LL.M.
prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
JUDr. Andrea Erdösová, PhD.
PaedDr. Zuzana Kurucová, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Zostavovatelia zborníka:
doc. JUDr. Denisa Dulaková, PhD.
JUDr. Iveta Miškolciová
Mgr. et Mgr Oľga Jausch, LL.M.
Mgr. Barbora Dorkinová

Menný zoznam recenzentov:
prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
prof. JUDr. Anton Dulak, PhD.
Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.
doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD., LL.M.
doc. JUDr. Denisa Dulaková, PhD.
doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
doc. JUDr. Boris Balog, PhD.
JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M.
JUDr. Andrea Erdösová, PhD.
JUDr. Andrej Karpát, PhD.
JUDr. Veronika Skorková, PhD.

© 2019 Paneurópska vysoká škola

ISBN 978-80-89453-66-5

Obsah

prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc..
Právo na informačné sebaurčenie v judikatúre Ústavného súdu Českej republiky

prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš
Autonómie vůle a informace

Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.
Informácie dôležité pre trestné konanie a právo na súkromie

prof. JUDr. Anton Dulak, PhD.
Informačná asymetria v zmluvnom práve a niektoré názory na jej riešenie

doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.
Právo z informácie

doc. PhDr. JUDr. Marcela Titlová, PhD., LL.M.
Niekoľko úvah k trestnému zákonodarstvu nad mladistvými

doc. JUDr. Boris Balog, PhD.
Informácia o človeku v práve

JUDr. Ján Šikuta, PhD.
Právo na informácie a internet v judikatúre ESĽP

JUDr. Miroslav Sedláček, PhD., LL.M.
Diferenciační model civilního procesu v informační společnosti

JUDr. Ľudmila Gajdošíková, CSc.
Právo na informácie v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky

JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Spravodajská informácia – prameň informácií významných pre trestné konanie

PhDr. JUDr. Juraj Mravec, MBA.
Vývoj trestnoprávnej úpravy vyvodzovania zodpovednosti vo vzťahu k mladistvým
Osobitosti trestného stíhania mladistvých

PhDr. JUDr. Igor Doboš, PhD., LL.M., MBA.
Európsky prokurátor

JUDr. Zuzana Galisová
Posilnenie ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti

JUDr. Dávid Kaščák
Výkon trestu odňatia slobody v Poľsku

JUDr. Martin Fakla
Základné prvky novej právnej úpravy ochrany osobných údajov

Právo na informačné sebaurčenie v judikatúre Ústavného súdu Českej republiky

The right to information self-determination in the case law of the Constitutional Court of the Czech Republic

Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.

Anotácia: Mieru uplatnenia práva na informačné sebaurčenie hľadáme dnes metódou proporcionality v kolízii s fakticitou, tj. technickými a materiálnymi prostriedkami jeho ohrozenia, ako aj v kolízii s vnímaním váhy verejných dobier odôvodňujúcich jeho obmedzenie. Odpovede na toto hľadanie však ležia mimo práva samotného: sú dané prítomnosťou alebo absenciou našej kultúrnej, civilizačnej sebeidentifikáce.

Annotation: Nowadays, we are looking for a measure of exercise of the right to informational self-determination by the method of proportionality in collision with factuality, ie. the technical and material means of its threat, as well as the collision with the perception of the weight of public goods justifying its restriction. However, the answers to this search lie outside the right itself: they are given by the presence or absence of our cultural, civilizational self-identification.

Kľúčové slová: Právo na informačné sebeurčenie, Ústavný súd Českej republiky, metóda proporcionality, zásada subsidiarity v konaní o ústavných sťažnostiach, kolízia práva na informačné sebeurčenie a verejných dobier, prípadne iných základných práv a slobôd

Keywords: The right to information self-determination, the Constitutional Court of the Czech Republic, the method of proportionality, the principle of subsidiarity in proceedings on constitutional complaints, the conflict of the right to information self-determination and public goods, or other fundamental rights and freedoms.

Podľa vynikajúceho slovenského civilistu Štefana Lubyho, súputníka a priateľa Viktora Knappa, náležitosťami právnych termínov sú jazyková správnosť, odborná správnosť, jednoznačnosť, presnosť, stálosť a zreteľnosť.[1] So zrozumiteľnosťou právnej terminológie úzko súvisí aj jej ustálenosť. Právny jazyk sa vyvíja v konfrontácii s predmetom právnej regulácie aj s vývojom prirodzeného jazyka. Tieto dva vplyvy spôsobujú vznik tzv. právnych neologizmov, ako aj zastarávanie právnych termínov a vznik právnych archaizmov. Príkladom právneho novotvaru je aj termín „základné právo na informačné sebaurčenie“, termín, ktorým dnes označujeme základné právo podľa čl. 10 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd, podľa ktorého „každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe“.

Za základ judikatúry Ústavného súdu Českej republiky (ďalej len „Ústavný súd“) k otázke základného práva na informačné sebaurčenie možno považovať nález sp. zn. Pl. ÚS 24/10, v ktorom súd posudzoval ústavnosť ustanovenia § 97 ods. 3 a 4 zákona č. 127/2005 Zb., o elektronických komunikáciách, upravujúceho povinnosť právnických alebo fyzických osôb zabezpečujúcich verejnú komunikačnú sieť alebo verejne dostupnú elektronickú komunikačnú

---

[1] LUBY, Š. *Teoretické otázky právnej terminológie v normotvornom procese*. Právník, č. 8, 1974, s. 728.

službu uchovávať prevádzkové a lokalizačné údaje, ktoré sú vytvorené alebo spracované pri zabezpečovaní ich verejných komunikačných sietí a pri poskytovaní ich verejne dostupných služieb elektronických komunikácií. Dané zákonné ustanovenia, okrem iného, zakotvilo aj povinnosť právnických alebo fyzických osôb, ktoré prevádzkové a lokalizačné údaje uchovávajú, tieto na požiadanie bezodkladne poskytnúť orgánom oprávneným si ich vyžiadať podľa osobitného predpisu, ako aj povinnosť zabezpečiť, aby s údajmi nebol uchovávaný obsah správ, a ďalej upravilo dobu uchovávania týchto prevádzkových a lokalizačných údajov v rozmedzí od 6 do 12 mesiacov.

V uvedenom náleze súd prevzal nielen termín „právo na informačné sebaurčenie“, ale aj s ním spätú doktrínu obsiahnutú v rozhodnutí Spolkového ústavného súdu SRN z 15. 12. 1983, BVerfGE 65, 1, vo veci ústavnosti zákonnej úpravy sčítania obyvateľov (Volkszählungsurteil).

Ústavný súd v náleze formou definície vymedzil pojem a obsah základného práva na informačné sebaurčenie: „Primárnou funkciou práva na rešpekt k súkromnému životu je zaistiť priestor pre rozvoj a sebarealizáciu individuálnej osobnosti. Vedľa tradičného vymedzenie súkromia v jeho priestorovej dimenzii (ochrana obydlia v širšom slova zmysle) a v súvislosti s autonómnou existenciou a verejnou mocou nerušenou tvorbou sociálnych vzťahov (v manželstve, v rodine, v spoločnosti), právo na rešpekt k súkromnému životu zahŕňa aj garanciu sebaurčenia v zmysle zásadného rozhodovanie jednotlivca o sebe samom. Inými slovami, právo na súkromie garantuje tiež právo jednotlivca rozhodnúť podľa vlastného uváženia, či, príp. v akom rozsahu, akým spôsobom a za akých okolností majú byť skutočnosti a informácie o jeho osobnom súkromí sprístupnené iným subjektom. Ide o aspekt práva na súkromie v podobe práva na informačné sebaurčenie, výslovne garantovaný čl. 10 ods. 3 Listiny (porov. nálezy Ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 23/05 alebo sp. zn. I. ÚS 705/06).“

V ďalšej argumentácii, aj keď v texte odôvodnenia nie je obsiahnutá citácia, Ústavný súd preberá tézy vyjadrené už v náleze sp. zn. IV. ÚS 536/2000: „Svojou povahou aj významom tak právo na informačné sebaurčenie spadá medzi základné ľudské práva a slobody, pretože spolu s osobnou slobodou, slobodou v priestorovej dimenzii (domovou), slobodou komunikačnou a zaiste aj ďalšími ústavne garantovanými základnými právami dotvára osobnostnú sféru jedinca, ktorého individuálnu integritu ako úplne nevyhnutnú podmienku dôstojnej existencie jedinca a rozvoja ľudského života vôbec je nutné rešpektovať a dôsledne chrániť; celkom právom sú preto rešpekt a ochrana tejto sféry garantované ústavným poriadkom, lebo - posudzované len z trochu iného uhla - ide o výraz úcty k právam a slobodám človeka a občana (čl. 1 Ústavy Českej republiky).“

S odkazom na svoju ustálenú judikatúru, najmä vo vzťahu k problematike odpočúvania telefonických hovorov (nález sp. zn. II. ÚS 502/2000, IV. ÚS 78/01, I. ÚS 191/05 či II. ÚS 789/06), súd vyvodil záver, podľa ktorého „ochrana práva na rešpekt k súkromnému životu v podobe práva na informačné sebaurčenie v zmysle čl. 10 ods. 3 a čl. 13 Listiny sa vzťahuje nielen na vlastný obsah správ podávaných telefónom, ale aj na údaje o volaných číslach, dátume a čase hovoru, čase jeho trvania, v prípade mobilnej telefónnej siete o základových staniciach zaisťujúcich hovor.“

Súd vymedzil základné kautely posudzovania ústavnosti podústavnej úpravy dotýkajúcej sa základného práva na informačné sebaurčenie: „Zásah do základného práva jednotlivca na súkromie v podobe práva na informačné sebaurčenie v zmysle čl. 10 ods. 3 a čl. 13 Listiny z dôvodu prevencie a ochrany pred trestnými činnosťou je tak možný len skrze imperatívnu zákonnú úpravu, ktorá musí predovšetkým zodpovedať nárokom plynúcim z princípu právneho štátu a ktorá napĺňa požiadavky vyplývajúce z testu proporcionality, keď v

prípadoch stretov základných práv alebo slobôd s verejným záujmom, resp. s inými základnými právami alebo slobodami treba posudzovať účel (cieľ) takéhoto zásahu vo vzťahu k použitým prostriedkom, pričom meradlom pre toto posúdenie je zásada proporcionality (v širšom zmysle). Takáto právna úprava musí byť presná a zreteľná vo svojich formuláciách a dostatočne predvídateľná, aby potenciálne dotknutým jednotlivcom poskytovala dostatočnú informáciu o okolnostiach a podmienkach, za ktorých je verejná moc oprávnená k zásahu do ich súkromia, aby prípadne mohli upraviť svoje správanie tak, aby sa nedostali do konfliktu s obmedzujúcou normou. Rovnako musia byť striktne definované aj právomoci udelené príslušným orgánom, spôsob a pravidlá ich vykonávania tak, aby jednotlivcom bola poskytnutá ochrana proti svojvoľnému zasahovaniu.“

Hoci posudzované ustanovenie neoznačilo okruh orgánov oprávnených vyžadovať uchovávané údaje, Ústavný súd za také považoval orgány činné v trestnom konaní, „zrejme“ podľa § 88a Trestného poriadku, Bezpečnostnú informačnú službu podľa § 6 až 8a zákona č. 154/1994 Zb., o Bezpečnostnej informačnej službe, v znení neskorších predpisov, a Vojenské spravodajstvo podľa § 9 a 10 zákona č. 289/2005 Zb., o Vojenskom spravodajstve. Z tohto pohľadu potom vymedzil aj *ratio decidendi*, nesplnenie požiadaviek kladených na určitosť a jasnosť z pohľadu právneho štátu. Dôležitou je ďalej poznámka, že vo vykonanom teste ústavnosti metódou proporcionality je do kontrapozície k základnému právu na informačné sebaurčenie postavená ochrana verejných dobier, a to buď daných účelom trestného konania alebo ochrany bezpečnosti štátu.

V línii takto videnej kolízie pokračoval Ústavný súd aj vo svojej ďalšej, základného práva na informačné sebaurčenie sa dotýkajúcej judikatúre.

V konaní vo veci sp. zn. Pl. ÚS 24/11 posudzoval Ústavný súd súlad § 88a Tr. poriadku s ústavným poriadkom. Podľa uvedeného zákonného ustanovenia „ak je na objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie potrebné zistiť údaje o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva alebo na ktoré sa vzťahuje ochrana osobných a prenosových dát, nariadi predseda senátu a v prípravnom konaní sudca, aby ich právnické alebo fyzické osoby, ktoré vykonávajú telekomunikačné činnosť, oznámili jemu a v prípravnom konaní buď prokurátorovi alebo policajnému orgánu“, pričom „príkaz na zistenie údajov o telekomunikačnej prevádzke musí byť vydaný písomne a odôvodnený“ (odsek 1), a ďalej „príkaz podľa odseku 1 nie je potrebný, pokiaľ k poskytnutiu údajov dá súhlas užívateľ telekomunikačného zariadenia, ku ktorému sa majú údaje o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke vzťahovať“ (odsek 2). Ústavný súd v prijatom derogačnom náleze nadviazal na svoje tézy obsiahnuté v náleze sp. zn. Pl. ÚS 24/10. Zvlášť pritom zdôraznil prepojenie základného práva podľa čl. 13 Listiny so základným právom podľa čl. 10 Listiny. Ako podmienku prelomenia ochrany uvedených ústavných práv, vychádzajúc z princípu proporcionality, stanovil výslovnú zákonnú úpravu takéhoto postupu orgánov verejnej moci, spĺňajúcu „požiadavku určitosti vyplývajúcu zo zásady právneho štátu, teda aby bola presná a zreteľná vo svojich formuláciách a súčasne predvídateľná v tom zmysle, aby potenciálne dotknutým jednotlivcom poskytovala dostatočnú informáciu o podmienkach, za ktorých môže dôjsť k obmedzeniu ich základného práva.“ Uviedol, že predmetné zákonné ustanovenie je v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi z testu vhodnosti, t. j. ústavnej aprobovateľnosti účelu posudzovaného zákonného ustanovenia a racionálnej väzby medzi zákonom sledovaným účelom a použitým legislatívnym prostriedkom.

Z hľadiska testu potrebnosti Ústavný súd z obsahu skúmaného zákonného ustanovenia vyvodil obavu, že používatelia elektronických komunikačných služieb môžu byť dotknutí vo svojich základných právach „nielen samotným oznámením predmetných údajov orgánom činným v trestnom konaní, ale aj ich ďalšou dispozíciou s nimi, napríklad ich sprístupnením

ďalším osobám alebo zneužitím na iné účely“, čiže „ide teda o to, či napadnuté ustanovenie poskytuje z hľadiska základného práva na informačné sebaurčenie dostatočné garancie proti zneužitiu predmetných údajov počas celého trvania trestného konania“. A minori ad maius potom uviedol, že „potreba disponovať takýmito zárukami sa pritom pre jednotlivca stáva naliehavejšou práve v dnešnej dobe, kedy vďaka enormnému rozvoju a výskytu nových a komplikovanejších informačných technológií a elektronickej komunikácie (v tzv. kyberpriestore) sú, najmä vďaka rozvoju internetu a mobilnej komunikácie, každou minútou zaznamenávané, zhromažďované a fakticky sprístupnené tisíce, ba milióny dát, údajov a informácií, ktoré zasahujú aj do súkromnej sféry každého jednotlivca, hoci on sám do nej vedome nikoho vpustiť nechcel (porov. nález sp. zn. Pl. ÚS 24/10)“.

Ústavný súd v tejto súvislosti konštatoval, že zákonom vytýčený účel obmedzenia základného práva na informačné sebaurčenie v predmetnej zákonnej úprave, ktorým je „objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie“ je formulovaný „veľmi široko a neurčito a vo svojej podstate umožňujú vyžiadanie a použitia predmetných údajov zo strany orgánov činných v trestnom konaní vždy, ak je im možné priznať nejakú súvislosť s prebiehajúcim trestným konaním“, čím je založená „neurčitosť a prílišná všeobecnosť napadnutej právnej úpravy“, ktorá nie je kompenzovaná ani garanciou súdnej ochrany základného práva: „Ponechanie určenia ustavne souladných medzí iba na rozhodovaciu prax súdov by navyše nebolo zlučiteľné ani s požiadavkou právnej istoty, lebo prípadný zásah do základného práva na informačné sebaurčenie nie je v dôsledku neurčitosti súčasnej právnej úpravy pre jednotlivcov predvídateľný v takej miere, ktorá by zodpovedala závažnosti prípadných negatívnych dôsledkov pre jeho súkromie. Možno teda konštatovať, že práve táto neurčitosť predstavuje hlavný nedostatok napadnutej právnej úpravy, pokiaľ ide o jej ústavnoprávne preskúmanie.“ Okrem toho Ústavný súd derogovanej zákonnej úprave vytkol aj absenciu dodržania požiadavky nevyhnutnosti: „Ak zákonodarca stanovil ako jedinú podmienku pre zistenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke to, že musí viesť k objasneniu skutočností dôležitých pre trestné konanie, vytvoril tým základ pre obmedzenie základného práva na informačné sebaurčenie v takej miere, ktorá úplne pominie požiadavku nevyhnutnosti takéhoto zásahu s ohľadom na ním sledovaný cieľ (porov. nález sp. zn. II. ÚS 789/06). Oprávnenie orgánov činných v trestnom konaní zistiť údaje o tom, s kým a ako často určitá osoba komunikuje a z akého miesta a akými prostriedkami tak robí, nemôže byť vzhľadom k intenzite, s ktorou zasahuje do tohto základného práva, považovaná za obvyklý alebo rutinný prostriedok prevencie a odhaľovania trestnej činnosti, ale k jej použitiu môže dôjsť len vtedy, ak na dosiahnutie tohto účelu nebude existovať iný a vo vzťahu k tomuto základnému právu šetrnejší postup. ... Ústavný súd zdôrazňuje, že spomínané riziko nadužívania (a s ním i zneužívania) tohto opatrenia ako bežného alebo rutinného prostriedku nie je dané len v abstraktnej rovine, ale vypovedajú o ňom aj relevantné štatistické údaje.“ Uvedené skutočnosti odôvodňujú podľa Ústavného súdu záver, že „napadnuté ustanovenie neobstojí v druhom kroku testu proporcionality, pretože zisťovanie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke zo strany orgánov činných v trestnom konaní nepodmieňuje požiadavkou nevyhnutnosti a pre jeho aplikáciu nestanovuje účinné prostriedky kontroly, ktoré by umožňovali účinnú ochranu základného práva na informačné sebaurčenie dotknutých užívateľov v priebehu celého obdobia, kedy tieto orgány disponujú predmetnými údajmi. Pre úplnosť je však potrebné uviesť, že by neprešlo ani v jeho treťom a zároveň finálnom kroku, ktorého podstatou je posúdenie proporcionality v užšom zmysle. Napadnuté ustanovenia totiž neprikladá žiaden význam povahe a závažnosti trestného činu, pre ktorý je trestné stíhanie vedené, a to napriek tomu, že tieto skutočnosti sú už vo všeobecnej rovine dôležité pre výsledok pomeriavania v kolízii stojaceho základného práva na informačné sebaurčenie a verejného záujmu na predchádzanie a postihovanie trestných činov. Inými slovami, tomuto verejnému záujmu nemožno ani v prípade splnenia vyššie uvedenej

podmienky potrebnosti priznať zakaždým prednosť v predmetnej kolízii. Naopak treba vždy zvažovať, či vzhľadom na význam objektu určitého trestného činu, ktorý mal byť spáchaný, preváži záujem na jeho stíhanie nad právom jednotlivca rozhodovať sám o tom, či a komu sprístupní svoje osobné údaje. Je vecou zákonodarcu, aby určil, v prípade ktorých trestných činov tento verejný záujem prevažuje, pričom vo svojom rozhodnutí musí, obdobne ako napr. v prípade stanovenia výšky trestných sadzieb, zohľadniť ich závažnosť.“

V konaní vo veci sp. zn. II. ÚS 2499/14 Ústavný súd posudzoval súhlas všeobecného súdu podľa § 8 ods. 5 tr. poriadku s poskytnutím informácií, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti, obsiahnutých v zdravotníckej dokumentácii, a to v súvislosti s vyšetrovaním prečinu napomáhania neoprávnenému pobytu a ohrozovania výchovy dieťaťa ako aj preverovaním podozrenia z prečinu falšovania verejnej listiny (zápisu o určení otcovstva k nenarodenému dieťaťu). V odôvodnení kasačného nálezu úvodom nadviazal na svoju ustálenú judikatúru (nálezy sp. zn. I. ÚS 321/06, III. ÚS 256/01 a II. ÚS 2050/14), ktorej tenor už bol spomenutý, s odvolaním sa na judikatúru ESĽP („ochrana osobných údajov, o to viac lekárskych údajov, má pre požívanie práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života zásadný význam“ - rozsudok vo veci Z. proti Fínsku z 25. 2. 1997, č. 22009/93) Ústavný súd podriadil ochranu dát obsiahnutých v zdravotníckej dokumentácii pod rámec ochrany práva na ochranu súkromia.

Konštatoval ďalej, že „záujem na objasnení trestných činov a na spravodlivom potrestaní ich páchateľov je legitímnym prípadom, v ktorom môže dôjsť k obmedzeniu práva na ochranu súkromia i vo vzťahu k informáciám o svojom zdraví“, v dôsledku čoho „intervencia vo forme kasácie tak má svoje miesto iba v prípadoch zjavného porušenia kogentných ustanovení podústavného práva, v ktorých sa postup orgánov činných v trestnom konaní úplne vymyká ústavnému, resp. zákonnému, procesnoprávnemu rámcu, a ním založené vady, prípadne ich dôsledky, nemožno v sústave orgánov činných v trestnom konaní, najmä všeobecných súdov, už nijako odstrániť (porov. napr. uznesenie sp. zn. III. ÚS 674/05). Inak povedané, svoj zásah považuje Ústavný súd za dôvodný len v situácii materiálneho (obsahového) a na prvý pohľad zrejmého odopretia spravodlivosti (denegatio iustitiae), ktorého prejavom je odôvodnení rozhodnutia, ktoré je už prima facie nedostatočné, a ktorého rozhodovacie dôvody sú konštruované všeobecným a neurčitým spôsobom (porov. uznesenie sp . zn. III. ÚS 554/03). Svoje rozhodnutie odôvodnil Ústavný súd testom proporcionality. Uviedol, že „ustanovenie § 8 ods. 5 trestného poriadku umožňuje oznamovať vzhľadom na účely trestného konania informácie, na ktoré sa inak vzťahuje povinnosť mlčanlivosti“, pričom „túto výnimku z povinnosti mlčanlivosti však treba vykladať veľmi reštriktívne, teda vždy len v nevyhnutnom rozsahu tak, aby nebol zmarený účel trestného konania na strane jednej, avšak súčasne, aby bolo v čo možno najväčšej miere rešpektované súkromie a osobnostná sféra osôb, ktorých sa toto prelomenie mlčanlivosti bezprostredne dotýka.“ Odkázal ďalej na zásadu primeranosti výslovne obsiahnutú v ustanovení § 2 ods. 4 trestného poriadku, ako aj na svoju predchádzajúcu judikatúru (nález sp. zn. I. ÚS 321/06), v ktorej konštatoval, že „možnosť pracovať v rámci trestného konania s informáciami o zdravotnom stave osôb bez ich súhlasu pritom samozrejme neznamená, že tak možno robiť neprimeraným spôsobom. Hoci vzhľadom k verejného charakteru procesu nemožno zabrániť rozšíreniu niektorých údajov o zdravotnom stave medzi verejnosť, je pochopiteľne nutné, aby charakter týchto informácií mali orgány činné v trestnom konaní stále na mysli a nakladali s nimi iba v nevyhnutnom rozsahu.“ Z pohľadu ústavných kautel kladených na postup podľa § 8 ods. 5 tr. poriadku Ústavný súd vyslovil tieto požiadavky: „Odôvodnenie žiadosti štátneho zástupcu a následného súhlasu sudcu podľa ustanovenia § 8 ods. 5 trestného poriadku totiž musí byť vo vzájomnej zhode v tom zmysle, že bude vždy postavené naisto, (1.) z akého dôvodu (tzn . vo vzťahu ku ktorej trestnej činnosti) je potrebné poskytnúť príslušné

informácie, a ďalej, (2.) v akom nevyhnutnom rozsahu, a to práve s ohľadom na vyšetrovanie konkrétnej trestnej činnosti. V podanej žiadosti štátneho zástupcu a v súhlase sudcu potom musí byť úplne zreteľne a presvedčivo vyložené, v čom sa vidí potreba oznámiť požadované informácie, ktorá sú spôsobilé legitimizovať nevyhnutnosť zásahu do základných práv dotknutej osoby.“ Za nosný dôvod kasácie možno potom označiť Ústavným súdom konštatovanú absenciu racionálnej väzby medzi dôkazom obstarávaným na účely trestného konania a dokazovanou skutočnosťou: „zdravotná dokumentácia sťažovateľky, týkajúca sa samotného umelého oplodnenia, je úplne nevypovedajúca s ohľadom na trestné konanie, ktoré bolo vedené“.

V konaní vo veci sp. zn. IV. ÚS 799/15 posudzoval Ústavný súd súhlas všeobecného súdu podľa § 8 ods. 5 tr. poriadku s vydaním závetu poručiteľky orgánom činným v trestnom konaní, pričom zistil, že okrem rekapitulácie žiadosti policajného orgánu, zdôvodnenia, prečo sa postupuje podľa ust. § 8 ods. 5 tr. poriadku a citácie relevantných zákonných ustanovení, tento súhlas obsahoval už len nasledujúce konštatovanie: „Súd je toho názoru, že súhlas s vyžiadaním údajov je dôvodný vo vzťahu k potrebe riadneho objasnenia okolností nasvedčujúcich, že bol spáchaný obzvlášť závažný zločin podvodu podľa § 209 ods. 1, 5 písm. a tr. zákonníka.“ V odôvodnení kasačného nálezu predovšetkým nadviazal na svoju ustálenú judikatúru (nálezy sp. zn. I. ÚS 321/06, III. ÚS 256/01 a II. ÚS 2050/14), podľa ktorej „záujem na objasnení trestných činov a spravodlivom potrestaní ich páchateľov, ale tiež záujem na ochrane jednotlivca pred neodôvodneným stíhaním a odsúdením, daný možnosťou získania informácií svedčiacich v prospech podozrivého, respektíve obvineného, je legitímnym a nevyhnutným cieľom demokratickej spoločnosti. Možno nájsť aj racionálne spojenie medzi týmto cieľom a prostriedkami, ktorými ho treba dosiahnuť, a nie je tu daná možnosť ich nahradenia alternatívnymi spôsobmi, ktoré by boli menej zasahujúce do základných práv garantovaných čl. 10 ods. 2 a 3 Listiny. Dosahovanie účelu trestného konania je v demokratickom ústavnom poriadku pravidelne späté s radom nevyhnutných zásahov do osobnostných práv iných subjektov, než tých, proti ktorým sa konanie vedie.“

Na druhej strane súd poukázal na kolíziu ochrany verejného dobra a povinnosti notárky zachovávať mlčanlivosť podľa ust. § 56 notárskeho poriadku a dodržiavať aj ust. § 84 toho istého predpisu, a tým na ochranu ústavného princípu ochrany súkromia dotknutého jednotlivca. Následne sformuloval hľadiská, naplnenie ktorých zo strany verejnej moci je podmienkou prípustnosti prelomenia povinnosti mlčanlivosti a tým ochrany informačného sebaurčenia jednotlivca (čím nadviazal na nález sp. zn. I. ÚS 3038/07): Zaradil medzi ne požiadavku výnimočnosti, nevyhnutnosti (pozri nálezy sp. zn. II. ÚS 789/06 a II. ÚS 2806/08) a subsidiarity (t.j. ak nemožno účel sledovaný verejným záujmom dosiahnuť inak). Naplnenie uvedených kautel je potom podla súdu garanciou vylúčenia ľubovôle zo strany verejnej moci: „Z hľadiska imperatívu ústavnoprávnych limitov pri použití nástrojov trestného procesu je teda zásah do súkromia jednotlivca prípustný vtedy, ak je tiež akceptovateľný z pohľadu zákonnej existencie a dodržania účinných a konkrétnych záruk proti ľubovôli. Esenciálne predpoklady spravodlivého procesu totiž vyžadujú, aby bol jednotlivec vybavený dostatočnými garanciami proti možnému zneužitiu právomoci zo strany verejnej moci.“ Za nevyhnutnú súčasť týchto garancií potom považoval „dostatočné odôvodnenie súdneho príkazu“ (pozri v nález sp. zn. I. ÚS 2050/14), pričom danú požiadavku analogicky vztiahol aj na oblasť povinnosti mlčanlivosti notára: „Uvedené Ústavný súd vzťahuje najmä na domové prehliadky, prehliadky iných priestorov a pozemkov, osobné prehliadky, zadržanie a otvorenie zásielok či odpočúvanie telekomunikačnej prevádzky. Rovnako tak sa však uvedené vzťahuje aj na poskytovanie informácií chránených povinnosťou mlčanlivosti notára, lebo ich oznamovaním bezpochyby tiež dochádza k citlivému zásahu do súkromia dotknutých osôb.“

Kasačný záver potom Ústavný súd oprel o konštatovanie, podľa ktorého z odôvodnenia súhlasu súdu vydaného podľa ust. § 8 ods. 5. tr. poriadku musí „byť zrejmé, že uvedené zásady boli rešpektované, že súd starostlivo zvažoval relevantné aspekty a že teda tento súhlas je adekvátnou a dostatočnou zárukou toho, že zásah do súkromia je primeraný a nevyhnutný“, pričom a minori ad maius platí, že „požiadavky na kvalitu odôvodnenia súhlasu sudcu podľa ust. § 8 ods. 5 tr. poriadku zosilňuje aj tá skutočnosť, že poručiteľka ani sťažovateľka neboli účastníkmi konania o vydanie tohto súhlasu“. Vo vzťahu k rozhodovanej veci Ústavný súd vyvodil, že „odôvodnenie predmetného súhlasu vyššie uvedené požiadavky rozhodne nespĺňa, keď úplne absentuje uvedenie skutočností a úvah, ktoré súd na vyslovenie súhlasu s vydaním závetu poručiteľky orgánom činným v trestnom konaní viedli.“

Rozšírenie „priestoru kolízie“ v teste proporcionality, v ktorom jedným z jeho „vrcholov“ je ochrana základného práva na informačné sebaurčenie, priniesol nález sp. zn. Pl. ÚS 1/12. V danej veci sa predmetom posúdenia zo strany Ústavného súdu stala problematika zhromažďovania a zverejňovania osobných údajov, a to s ohľadom na jej úpravu v rade zákonov (najmä ustanovenia zákona o zdravotných službách týkajúce sa Národného registra zdravotníckych pracovníkov obsahujúceho evidenciu personálneho zabezpečenia poskytovaných zdravotných služieb a evidenciu zdravotníckych pracovníkov z hľadiska ich oprávnenia na výkon zdravotníckeho povolania a dosiahnutého vzdelania).

Ústavný súd úvodom preskúmania napadnutých ustanovení konštatoval, že ide matériu „spadajúce v širšom zmysle do rámca práva na rešpekt k súkromnému životu. ... Uvedený aspekt práva na rešpekt k súkromnému životu je v judikatúre označovaný ako právo na informačné sebaurčenie a možno ho vyvodiť predovšetkým z článku. 10 ods. 3 Listiny (porov. nález sp. zn. IV. ÚS 23/05, I. ÚS 705/06, Pl. ÚS 24/10). Jeho podstatou je právo každej osoby, aby sama rozhodovala o tom, aké údaje o sebe poskytne iným osobám alebo iche zverejní, pričom jej súhlas je nevyhnutný aj pre ich zhromažďovanie alebo zverejňovanie zo strany ďalších osôb. Toto právo však neplatí absolútne a možno ho obmedziť, hoci posledné uvedené ustanovenie takúto možnosť výslovne nepredpokladá. Musí sa však jednať o obmedzene za účelom ochrany iného ústavného práva alebo dosiahnutie ústavne aprobovaného verejného statku, ktoré musia byť stanovené zákonom, a to spôsobom zodpovedajúcim nárokom plynúcim z princípu právneho štátu. Súčasne musí s ohľadom na sledovaný účel obstáť z hľadiska proporcionality.“ K jeho obsahu potom súd sformuloval nasledujúce tézy: Ak sú splnené podmienky testu vhodnosti, „je potrebné posudzovať šetrnosť tohto zásahu do základného práva, a to nielen z hľadiska nevyhnutnosti získania určitého údaja na dosiahnutie stanoveného cieľa, ale tiež spôsobu jeho získania a následného nakladania s ním (požiadavka potrebnosti). Tento údaj sa nesmie použiť na iné účely, než k akému bol bez súhlasu jeho subjektu získaný (porov. nález sp. zn. Pl. ÚS 24/10, Pl. ÚS 24/11), z čoho pochopiteľne plynú požiadavky vo vzťahu k jeho zaisteniu. Efektívna ochrana práv jednotlivca, ktorého osobné údaje sú bez jeho súhlasu spracovávané, musí dbať nato, že vzhľadom na mieru citlivosti môže mať zverejnenie týchto údajov pre dotknutú osobu zásadné a neodstrániteľné dôsledky, ktoré nebude možné žiadnym spôsobom dodatočne plne kompenzovať. Typicky pôjde napr. o otázky zdravotného stavu alebo majetkových pomerov. Skutočnosť, že niekto má prístup k týmto údajom, preto musí byť odôvodnená konkrétnym účelom. Zákon musí v každom prípade jasne definovať okruh osôb, ktoré majú k jednotlivým údajom prístup, v akom rozsahu ho majú a za akých podmienok. Zároveň by mal stanoviť nielen dostatočné garancie, ktoré budú zamedzovať neoprávnenému prístupu alebo zneužitiu oprávneného prístupu (napr. povinnosť mlčanlivosti), ale v tomto smere aj príslušné sankcie ... Ako jednu z garancií nakoniec nemožno opomenúť ani povinnosť, aby bol údaj vedený len po nevyhnutnú dobu a potom bol zmazaný alebo anonymizovaný, teda zachovaný bez možnosti zistenia jeho subjektu. ... Posledný krok testu proporcionality zahŕňa hodnotovú úvahu o tom, či verejný

záujem na spracovaní určitého osobného údaja preváži nad právom jednotlivca rozhodovať o tom, či tento údaj poskytne inej osobe, alebo nie (proporcionalita v užšom zmysle). V tomto kroku bude nutné zvažovať predovšetkým význam predmetného údaja vzhľadom na dôsledky jeho oznámenia inej osobe pre súkromnú sféru jednotlivca (subjektu údaja), teda či nejde o údaj natoľko citlivý, že jeho poskytnutie ad hoc nemožno spravodlivo požadovať.“

Účel posudzovanej zákonnej úpravy, ktorým bolo získanie údajov o personálnom zabezpečení poskytovania zdravotnej starostlivosti pre riadenie zdravotníctva a tvorbu zdravotnej politiky, a ktorý predstavoval verejné dobro ocitajúce sa v kolízii s ochranou základného práva na informačné sebaurčenie, Ústavný súd označil za ústavne aprobovaný, vytvorenie registra obsahujúceho údaje o zdravotníckych pracovníkoch, a to konkrétne ich identifikačné a kontaktné údaje [§ 76 ods. 1 písm. a), b) a d) zákona o zdravotných službách], základné údaje o ich štruktúre [§ 76 ods. 1 písm. c), e), vo svojej podstate tiež písm. j) zákona o zdravotných službách], o ich kvalifikácii [§ 76 ods. 1 písm. g), h) a k) zákona o zdravotných službách] aj údaje spojené s výkonom zdravotníckeho povolania [§ 76 ods. 1 písm. i), j), l), m) a n) zákona o zdravotných službách], kvalifikoval v zmysle prostriedku spôsobilého na dosiahnutie stanoveného cieľa. Uviedol, že „predmetné údaje umožňujú príslušným štátnym orgánom vyhodnotiť, do akej miery je na celoštátnej i regionálnej úrovni zabezpečené poskytovanie zdravotnej starostlivosti (resp. zdravotných služieb) z hľadiska počtu a kvalifikácie zdravotníckych pracovníkov, zaznamenávať a vyhodnocovať relevantné zmeny, vrátane rôznych aspektov migrácie zdravotníckych pracovníkov, a prijímať potrebné opatrenia, ktoré považujú za účelné na to, aby ich prípadný nedostatok v krátkodobom alebo dlhodobom časovom období neohrozil dostupnosť zdravotnej starostlivosti pre občanov. V širších súvislostiach tým prispievajú k ochrane ústavných hodnôt života, zdravia a ľudskej dôstojnosti.“ Ako ústavne relevantný deficit potom Ústavný súd vo vzťahu k danej zákonnej úprave označil neprípustný rozsah a dĺžku doby zhromažďovaných a ukladaných údajov, v dôsledku čoho táto úprava neobstála v druhom kroku testu proporcionality, v teste potrebnosti.

V predchádzajúcej rozhodovacej línie vychádzajúcej z akcentu na posudzovanie zásahu do práva na informačné sebaurčenie z dôvodu ochrany iných ústavou garantovaných hodnôt (základných práv či verejných statkov) hľadiskami princípu proporcionality súd zotrval i vo svojej najnovšej judikatúre: Príkladom je nález sp. zn. IV. ÚS 1200/16, v ktorom posudzoval dôvodnosť poskytnutia informácie o výške platu zamestnanca základnej umeleckej školy na základe zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Ústavný súd v náleze konštatoval, že „informácie o platových pomeroch zamestnancov sú osobné údaje, spadajúce pod ochranu článkov 10 Listiny a 8 Dohovoru, zaručujúcich právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného života, a právo na informačné sebaurčenie, umožňujúce jednotlivcovi spoliehať sa na svoje právo na súkromie z hľadiska dát, ktoré sú zhromažďované, spracovávané a šírené. ... Predmetné základné práva a slobody nie sú absolútne, z čoho vyplýva, že do ich výkonu možno za podmienok primárne stanovených citovanými článkami v Listine a Dohovore zasahovať, musí však byť dodržaná požiadavka vyslovená v článku 4 ods. 4 Listiny rešpektovať medze základných práv, a šetriť ich podstatu a zmysel. ... Je preto nutné v každom jednotlivom prípade poskytnutia informácií o platoch fyzických osôb porovnávať práva chránené článkom 10 Listiny a článkom 8 Dohovoru s právom na slobodu prejavu a právom vyhľadávať a šíriť informácie zaručenými článkom 17 Listiny a článkom 10 Dohovoru, a zaistiť medzi nimi spravodlivú rovnováhu.“

V rozhodovacej línii vymedzenej nálezom sp. zn. Pl. ÚS 24/10 súd pokračoval i v široko medializovanom náleze sp. zn. Pl. ÚS 26/16 o ústavnosti zákona o elektronickej evidencii tržieb. Odkázal v ňom na názor vyslovený v náleze sp. zn. Pl. ÚS 32/15, podľa ktorého „jednou z primárnych funkcií práva a štátu v demokracii … je totiž zabezpečovanie

priestoru pre rozvoj a sebarealizáciu individuálnej osobnosti. Vedľa tradičného priestorového chápania súkromia (ochrana obydlia) a možnosti vytvárať sociálne vzťahy nerušené verejnou mocou je právo na rešpekt k súkromnému životu aj garanciou na sebaurčenie v zmysle rozhodovania jednotlivca o sebe samom. Toto právo na informačné sebaurčenie - zakotvené najmä v čl. 10 ods. 3 Listiny - vo svojom dôsledku znamená príležitosť jednotlivca rozhodnúť, či, v akom rozsahu a za akých okolností majú byť informácie z jeho súkromia sprístupnené iným subjektom. Práve povedané má určujúci význam nielen pre slobodný rozvoj a sebarealizáciu jednotlivca v spoločnosti, ale je podmienkou fungovania samotného štátu, ak má byť demokratický a právny, pretože naopak v podmienkach všadeprítomného štátu (v podobe „Veľkého brata“) je iluzórne nielen právo na súkromie, ale tiež jeden z pilierov nášho sociokultúrneho okruhu, teda možnosť slobodnej voľby. … vďaka rozvoju internetu a mobilných komunikácií sú neustále zaznamenávané a sprístupňované tisíce informácií zasahujúce do súkromia každého jednotlivca, hoci on sám do neho vedome nikoho nepustil a vpustiť nechcel.“ Za úlohu Ústavného súdu v rozhodovanej kauze označil posúdenie toho, „či právna úprava obsiahnutá v zákone o evidencii tržieb obstojí v konfrontácii s ochranou súkromia daňového subjektu a jeho právom na informačné sebaurčenie, ... či nová forma evidencie neobmedzuje uvedené základné práva do tej miery, že tým presahuje pozitíva, ktorá v podobe ochrany verejného záujmu - teda v zlepšení výberu daní – prináša.“ Zhodne s tenorom nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10 súd akcentoval požiadavku, podľa ktorej za rozhodujúcu treba považovať okolnosť, aby „pri prípadnom strete základného práva na ochranu súkromia a informačného sebaurčenie s verejným záujmom dochádzalo k narušeniu tohto základného práva na základe presnej a predvídateľné právnej úpravy umožňujúcej dotknutým jednotlivcom upraviť svoje správanie tak, aby sa nedostali do kontaktu s obmedzujúcou normou. Striktne musia byť definované aj súvisiace právomoci udelené príslušným orgánom, aby jednotlivcom bola poskytnutá ochrana proti svojvoľnému zasahovaniu do ich práv.“ S odkazom na nález sp. zn. Pl. ÚS 32/15 Ústavný súd konštatoval, že „si možno ťažko predstaviť účinný nástroj správcu dane, ktorý by nezhromažďoval údaje o transakciách daňových subjektov, ktoré sú zo svojej povahy spojené vo väčšej či menšej miere so zberom niektorých údajov osobnej povahy ... Okruh údajov vyžadovaných od daňového subjektu však musí byť špecifikovaný zákonom s tým, že konkrétne údaje môžu byť stanovené formou regulačného predpisu. Podľa Ústavného súdu na druhej strane tiež nemožno prehliadať limitáciu ustanovenú v § 9 ods. 3 daňového poriadku, podľa ktorej zber dát správcom dane je možný len potiaľ, ak je to nevyhnutne potrebné pre správne zistenie a stanovenie dane a zabezpečenie jej úhrady“ pričom „aj samotný daňový poriadok dbá na ochranu osobných údajov aj iných informácií ..., a to vrátane otázok mlčanlivosti či vymedzenia nakladania s nimi. Úprava ochrany údajov nie je navyše obmedzená len na ich samotné spracovanie správcom dane, ale je previazaná napríklad aj na zákon č. 106/1999 Zb., o slobodnom prístupe k informáciám v znení neskorších predpisov, atp. Ďalej je však potrebné preskúmať, či takto stanovená povinnosť identifikácie je pri pluralite možných (rovnako efektívnych) riešení najšetrnejšia k dotknutým základným právam - teda k právu na ochranu súkromia a práve na informačné sebaurčenie.“

Využitím druhého kroku testu proporcionality, podmienky potrebnosti, dospel súd k derogačnému záveru: „Ústavný súd musí konštatovať, že zákon o evidencii tržieb a ním vytvorený systém pracuje s niekoľkonásobným identifikátormi, ktoré sa na rozdiel od daňového identifikačného čísla (respektíve rodného čísla) vytvárajú bez priamej nadväznosti na autonómnu sféru daňovníka. Z napadnutej právnej úpravy nevyplýva, prečo by malo byť primerané vystavovať daňovníka len ťažko ohraničiteľnému riziku, že jeho rodné číslo je vytlačené na každej účtenke (!) a nebude zneužité. Eventuálna možnosť uloženia pokuty za priestupok podľa § 17d a 17e zákona č. 133/2000 Zb. pritom - už len vzhľadom k rozsahu povinnosti daňové identifikačné číslo uvádzať - nemôže spomínané riziko dostatočne

zmierniť. ... Z týchto dôvodov dospel Ústavný súd k záveru, že ak ustanovuje § 20 ods. 1 písm. b) a ods. 2 zákona o evidencii tržieb povinnosť uvádzať na účtenkách daňové identifikačné číslo daňovníka, ktoré v prípade, ak ide o fyzickú osobu, obsahuje jeho rodné číslo, potom takéto riešenie nie je dostatočne šetrné k právu na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním osobných údajov podľa článku. 10 ods. 3 Listiny a v teste proporcionality neobstojí.“

Rekapitulovaná judikatúra Ústavného súdu vo veci ochrany základného práva na informačné sebaurčenie svojou terminológiou, vymedzením obsahu, ako aj metodiky preberá - ako už bolo spomenuté - doktrínu obsiahnutú v rozhodnutí Spolkového ústavného súdu SRN z 15. 12. 1983, BVerfGE 65, 1, vo veci ústavnosti zákonnej úpravy sčítania obyvateľov (Volkszählungsurteil). Pokiaľ táto judikatúra odkazuje aj na ďalšie pramene, ide najmä o judikatúru ESĽP, prípadne o ďalšiu judikatúru Spolkového ústavného súdu SRN (napr. v náleze sp. zn. Pl.ÚS 27/16 šlo o odkaz na nález BVerfG, Beschluss vom 21. 3. 2018 – 1 BvF 1/13. In: Neue Juristische Wochenschrift, 2018, č. 29, s. 2109–2114, podľa ktorého musí sloboda podnikania a právo na informačné sebaurčenie v prípade porušenia predpisov o potravinách a krmivách ustúpiť záujmu verejnosti na informácie o takomto porušení, a sleduje preto legitímny cieľ).

Ochranu základnému právu na informačné sebaurčenie Ústavný súd priznal tak v konaní o kontrole noriem, ako aj v konaní o ústavných sťažnostiach, metodologicky v oboch týchto konaniach postupoval testom proporcionality. Základnou a východiskovou podobou posudzovanej kolízie bola kontrapozícia práva na informačné sebaurčenie a účelu trestného konania, rozšírenou potom aj o kolíziu medzi právom na informačné sebaurčenie a inými verejnými dobrami (napr. riadením zdravotníctva a tvorbou zdravotnej politiky). Derogačným dôvodom v konaní o kontrole noriem sa pravidelne stali deficity posudzovaných zákonných úprav z hľadiska testu potrebnosti, druhého kroku princípu proporcionality (nadbytočnosť rozsahu zbieraných údajov a dĺžky dôb ich ukladania, neurčitosť vymedzenia okruhu orgánov oprávnených vyžadovať tieto údaje, ako aj dôvodov pre takéto vyžiadanie, deficity procesnej ochrany dotknutých osôb), kasačným dôvodom v konaní o ústavných sťažnostiach sa pravidelne stala nedostatočnosť - nekonkrétnost - odôvodnenia rozhodnutí obsahujúcich súhlas k prístupu k zozbieraným (zhromaždeným) a uloženým osobným údajom.

Potiaľ javí sa všetko zrozumiteľné a jasné. Pokúsim sa ale ponúknuť nielen rekapituláciu a zhrnutie doterajšej judikatúry Ústavného súdu, ale v ďalšej úvahe aj sformulovať niektoré otvorené otázky.

Prvou je otázka posudzovania ústavnosti tzv. medzitýmnych rozhodnutí v trestnom konaní v rámci konania o ústavných sťažnostiach z pohľadu zásady subsidiarity. V prvej dekáde svojho pôsobenia plénum Ústavného súdu venovalo veľa času debatám o rozsahu oprávnenia Ústavného súdu vstupovať do prebiehajúceho trestného konania. Postupne sa ustálil konsenzus, podľa ktorého toto oprávnenie preskúmavať postup orgánov činných v trestnom konaní, vrátane prijímaných čiastkových rozhodnutí, vyžaduje okrem porušenia ústavne chráneného práva na spravodlivý proces aj zásah do hmotného ústavne chráneného práva. Vychádzajúc z tejto maximy súd rozvinul judikatúru v otázkach preskúmania väzobných rozhodnutí, rozhodnutí o domových prehliadkach a prehliadkach nebytových priestorov, rozhodnutí o zaistení veci, v otázkach zákazu donucovania k priznaniu (nemo tenetur se ipsum prodere) a konečne aj k ochrane práva na informačné sebaurčenie. Vývoj v tejto oblasti otvára dôležitý problém - je ním vzťah procesných a hmotných základných práv, je ním nárast oblastí, v ktorých Ústavný súd chráni základné práva pred ukončením kmeňového konania, pred nadobudnutím právoplatnosti v ňom prijatého meritórneho rozhodnutia, pred vyčerpaním „pořadu“ práva, t.j. vyčerpaním procesných prostriedkov na ochranu predmetného subjektívneho práva. Ide o typický príklad zvažovaní prínosov a

externalít. Na tomto mieste treba poukázať na absenciu hlbšej konštitucionalistickej teórie vzťahu procesných a hmotných základných práv.

Poznamenajme, že kategória základných procesných práv sa objavuje v kontinentálnej Európe, prípadne v medzinárodnom práve až po 2. svetovej vojne, a to pod kultúrnym a politickým vplyvom anglosaského sveta. V stredovekom Anglicku, výraznejšie než tomu bolo v kontinentálnej Európe, hmotné právo nielenže splývalo s právom procesným, ale bolo v ňom inkorporované: bolo odvodené zo špeciálnej žaloby zvanej writ. *Magna Charta Libertatum* (1215) nezakotvila ochranu slobody v podobe hmotného práva, napr. v znení: „osobná sloboda je nedotknuteľná“, ale v čl. 39 zakotveným princípom jej procesnej ochrany: „Slobodný človek nesmie byť zadržaný, vzatý do zajatia, vyhnaný zo svojho majetku, vypovedaný alebo obdobne postihnutý. Nechceme proti nemu takto postupovať, alebo mu strojiť úklady. To nech sa deje len na základe zákonného rozsudku podľa jeho stavovskej príslušnosti a podľa zákona krajiny.“ Táto línia pokračuje v roku 1628 parlamentom od kráľa Karola I. vynútenou *Petition of Rights*, ktorou „sa potvrdzujú doterajšie práva parlamentu a zaručujú sa určité občianske práva“,[2] pričom ustanovením čl. 3, zakotvujúcim právo na zákonný rozsudok, sa posilnilo právo, podľa ktorého nikto nesmie byť potrestaný inak, než „na základe právoplatného rozsudku príslušníkov jeho stavu a podľa práva krajiny“. Toto ustanovenie je v angličtine vyjadrené preslávenú klauzulou „under due process of law“, klauzulou, z ktorej sa zrodil princíp „due process of law“. Pod týmto kultúrnym vplyvom boli prijaté Dodatky V. (1791) a XIV, oddiel 1 (1868) Ústavy USA, a rovnako tak aj Deklarácia práv človeka a občana, 26. 8. 1789, ktorá v čl. 7 až 9 upravila ochranu procesných práv, a ktorej návrh vypracovali generál markíz de La Fayette, slávny účastník boja amerických osád za nezávislosť, a Thomas Jefferson, vtedajší veľvyslanec USA vo Francúzsku. Poznamenajme ale, že ani Weimarská ústava z roku 1920 ani Ústavná listina ČSR z roku 1920 úpravu procesných práv neobsahovali. Potom, čo sa USA po druhej svetovej vojne stávajú rozhodujúcou svetovou veľmocou, sa už najvýznamnejšie medzinárodno-právne dokumenty o ochrane základných práv a slobôd prijaté v tomto historickom období už formujú pod kľúčovým vplyvom anglosaskej právnej kultúry, a to či už ide o čl. 8 až 11 Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo čl. 6 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách. Spomeňme, že hlavnými autormi európskeho Dohovoru z roku 1950 boli David Maxwell-Fyfe, slávny anglický právnik, jeden zo žalobcov vo „veľkom“ Norimberskom procese, a Pierre-Henri Teitgen, nemenej slávny francúzsky právnik, minister spravodlivosti.

Zakotvenie a emancipovanie sa procesných základných práv v zmysle osobitnej skupiny základných práv nebolo a dodnes nie je koncepčne prepojené s právami hmotnými, čo v praxi, v tejto súvislosti v praxi ústavných súdov i medzinárodných súdov v oblasti ochrany ľudských práv, v predchádzajúcich desaťročiach viedlo k vychýleniu kyvadla na stranu ochrany procesných práv, k upozadeniu základného poslania základných práv, ktorým je spojenie hmotných základných práv s chápaním slobody jednotlivca (k narušeniu proporcie medzi nimi, t.j. proporcie medzi základnými hmotnými právami ako účelom, a základnými procesnými právami, ako jedným z prostriedkov na dosiahnutie, uskutočnenie hmotných základných práv).

Procesné pochybenie pri prijímaní väzobných rozhodnutí je späté so základným hmotným právom na ochranu ľudskej slobody, pri prijímaní rozhodnutí o domovej prehliadke so základným hmotným právom na ochranu domovej slobody, pri prijímaní rozhodnutí o zaistení veci so základným hmotným právom vlastníckym, pri vydaní súhlasu k prístupu k osobným údajom so základným hmotným právom na informačné sebaurčenie, apod. Rozširovanie diapazonu prípadov, v ktorých ingeruje Ústavný súd do „živého“ konania,

---

[2] BAXA, B. *Parlament a parlamentarism*. Praha: Nakladatel Jan Košatka, 1924, s. 23.

naliehavo otvára otázku chápania zásady subsidiarity v konaní o ústavných sťažnostiach. Len ako ilustráciu uvádzam „základné právo oznamovateľa trestného činu na účinné vyšetrovanie“, judikovanie ktorého vedie Ústavný súd Českej republiky k ingerencii do prípravného konania, k rušeniu uznesení policajného orgánu o odložení veci podľa § 159 ods. 1 tr. por. (nálezy sp. zn. II. ÚS 3626/13, II. ÚS 3436/14 a II. ÚS 2077/17). Konečne, ilustráciou v súvislosti s posudzovaním ústavnosti medzitýmnych rozhodnutí v trestnom konaní je práve použitý kasačný dôvod vo veciach ochrany práva na informačné sebaurčenie, ktorým je procesné pochybenie spočívajúce v nedostatočnom odôvodnení prijatého rozhodnutia orgánu verejnej moci (zvyčajne súdu). Ak sa vývoj judikatúry bude uberať aj naďalej týmto smerom a Ústavný súd nemá byť vystavený neúmernému nárastu rozhodovaných vecí, ešte naliehavejšie tým bude nastolená požiadavka precedentného pôsobenia nálezov Ústavného súdu.

Ďalšiu otázku, spätú s problematikou ústavnej ochrany základného práva na informačné sebaurčenie, nastolil vo svojom vystúpení rekapitulujúcom vývoj judikatúry Spolkového ústavného súdu SRN od prijatia nálezu vo veci sčítania obyvateľov (z 15. 12. 1983, BVerfGE 65, 1) bývalý predseda tohto súdu, prof. Hans-Jürgen Papier, keď upozornil na dynamiku vývoja danej oblasti vzhľadom na mimoriadne rýchly vývoj technických prostriedkov získavania a uchovávania osobných údajov, a ďalej, vzhľadom na nové spoločenské hrozby, zakladajúce dôvody obmedzenia práva na informačné sebaurčenie, najmä hrozby organizovaného zločinu a teroristické hrozby (Papier odkazuje na teroristické atentáty na Svetové obchodné centrum v New Yorku a na stanici Atocha v Madride, my môžeme tento výpočet dnes rozšíriť o atentáty na metro v Londýne, na redakciu Charlie Hebdo a na klub Balaclan v Paríži, na letisku v Bruseli, na Anglickej promenáde v Nice, na vianočných trhoch v Berlíne, a ďalšie).[3]

Ocitáme sa tak medzi Skyllou rozvoja technológií umožňujúcich zásahy do práva na informačné sebaurčenie a zároveň i rozširovania okruhu dôvodov obmedzenia práva na informačné sebaurčenie a Charybdou pre súčasnú západnú spoločnosť príznačnej tendencie rozširovania priestoru chápania ľudskej slobody. Pripomeňme, že prienik do práva na súkromie vo význame práva na in formačné sebaurčenie je dnes prítomný vo viacerých kontextoch a zapríčinený viacerými dôvodmi:

- v kyberpriestore zanechávame ako jeho „obyvatelia“ svoju kyber-stopu, využívanie internetu, najmä potom sociálnych sietí, odkrýva informácie o našej osobnosti svetu reklamy počínajúc a kriminálnemu svetu končiac,
- masové využívanie mobilov, smartfónov, ipadov, znásobené inštalovaním aplikácií otvára priestor pre sledovanie pohybu osôb a významnej časti ich ľudskej komunikácie,
- rozmach využívania kamerového sledovania verejných i súkromných priestorov spojeného s digitalizovanou identifikáciou osôb prináša nielen ochranu bezpečnosti ale predstavuje i ďalšiu podobu „Veľkého brata“,
- diskusia o výlučnosti bezhotovostného platobného styku zahŕňa i obavy pred narušením súkromia: „„V prípade zrušenia hotovosti budú monitorované všetky vykonávané transakcie. To by premenilo náš svet na Orwellov, v ktorom by finančné inštitúcie poznali všetky spotrebné zvyky ľudí. Takýto systém by v konečnom

[3] PAPIER, H.-J. *Entwicklung des Rechts auf informationelle Selbstbestimmung seit dem Volkszählungsurteil des Bundesverfassungsgerichts*. In: *Bitburger Gespräche in München. Bd. 1, Datenschutz in Arbeitsverhältnis*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, s. 24 a nasl.

dôsledku viedol k strate súkromia a obmedzeniu ľudskej slobody,‘ hovorí hlavný ekonóm BHS Štěpán Křeček“,[4]

- rozmach verejných databáz (spomeňme napr. kataster nehnuteľností, zdravotnícke databázy, databázy daní a poplatkov, e-recepty, e-justíciu (v tom rámci e-spisy) prináša mimoriadne sústredenie osobných informácií.

Skutočnosť, že vo svojom súhrne vymenované technológie otvárajú nové možnosti obmedzenia slobody, nie je dnes predstavou vizionárov, akými boli George Orwell či Aldoux Huxley: „Čína zakázala 17,5 miliónom nespoľahlivých občanov kúpiť si letenky a 5,5 miliónom kúpiť si lístky na vlak. Ocitli sa na čiernej listine komunistickej strany, keď zlyhali v kontroverznom bodovom systéme hodnotiacom ich ‚sociálny kredit‘. Vo svojej správe to uviedol úrad, ktorý informácie o každodennom správaní občanov zhromažďuje a vyhodnocuje. ... Zlým, teda nedôveryhodným, občanom sa v očiach čínskeho systéme stane napríklad ten, o kom sa vďaka zberu množstva záznamov o jeho správania z pouličných kamier, sociálnych sietí, jeho mobilného telefónu alebo úradných záznamov zistí, že vyjadruje nesúhlasné politické názory, nezaplatil dane alebo pokutu, rozširuje ‚chybné informácie‘, alebo venčí bez vodítka.“[5]

Vráťme sa ale k rozporu medzi Skyllou rozvoja technológií umožňujúcich zásahy do práva na informačné sebaurčenie a zároveň i rozširovania okruhu dôvodov obmedzenia práva na informačné sebaurčenie a Charybdou pre súčasnú západnú spoločnosť príznačnej tendencie rozširovania priestoru chápania ľudskej slobody. Na hranice tejto tendencie vo svojej slávnej knihe *Štyri eseje o slobode* upozornil Isaiah Berlin, a to sformulovaním postulátu plurality a neredukovateľnosti základných princípov: „Predstava, že na normatívne otázky musia existovať definitívne objektívne odpovede, pravdy, ktoré možno dokázať alebo im možno bezprostredne porozumieť, že je principiálne možné odhaliť harmonickú štruktúru, v ktorej všetky hodnoty sa ocitajú v harmonickom vzťahu, a že práve k tomuto jedinečnému cieľu musíme smerovať, predstava, že sme schopní odhaliť jediný ústredný princíp, ktorý formuje túto víziu a ktorý po svojom odhalení prevezme vládu nad našimi životmi – táto starodávna a takpovediac všeobecne zdieľaná viera, o ktorú sa opiera ohromná časť tradičného myslenia, konania a filozofických náuk, sa mi javí ako neplatná a niekedy podľa mňa viedla (a stále vedie) k absurditám v teórii a barbarským dôsledkom v praxi.“[6] Redukcia vysvetlenia sociálnych javov na jeden princíp, a to akýkoľvek, má za následok jeho vlastné popretie. K samotnému pojmu slobody potom Berlin poznamenáva: „Základným významom slobody je oslobodenie z pút, z uväznenia, z otroctva. Ostatné je buď rozšírenie tohto významu alebo metafora.“[7] Sloboda „Ja“, ktoré neberie do úvahy slobodu „Ty“, má iba dve extrémne, krajné vyústenia: tým prvým je „oprávnenie“ zabiť iného človeka - ako si to všimol Jean Paul Sartre[8]; tým druhým je samota, život Robinsona Crusoe na pustom ostrove. Vyvstáva tak pred nami Robinsonov paradox. Robinson je sám, preto nie je slobodný - sloboda, paradoxne, vyžaduje obmedzenie, bez neho stráca zmysel. Robinsonské chápanie slobody nám bráni chápať zmysel celku, ktorého sme súčasťou, bráni nám chápať aj zmysel našej vlastnej existencie. Je základom odcudzenia, je prekážkou akceptovania verejných inštitúcií,

---

4 Mezinárodní měnový fond uvažuje o zrušení hotovosti, https://www.kurzy.cz/zpravy/483834-mezinarodni-menovy-fond-uvazuje-o-zruseni-hotovosti/, 19.2.2019. Pozri tiež K. Assenmacher-S. Krogstrup, Monetary Policy with Negative Interest Rates: Decoupling Cash from Electronic Money. August 2018, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3257357.

5 Čína zakázala 23 milionům nespolehlivých občanů cestovat. https://www.novinky.cz/zahranicni/svet/498786-cina-zakazala-23-milionum-nespolehlivych-obcanu-cestovat.html, 3.3.2019.

6 BERLIN, I. *Four Essays on Liberty.* Český preklad: *Čtyři eseje o svobodě.* Praha: Nakl. Prostor, 1999, s. 65.

7 Tamže, s. 65.

8 „Zaststreliť Európana je ako zabiť dve muchy jednou ranou … zostane tu mŕtvy človek a slobodný človek.“ Cit. podľa ARENDTOVÁ, H. O násilí. Praha: Oikoymenh, 1995, s. 14.

prekážkou stotožnenie sa s nimi, prekážkou ich vnímania v zmysle garancie ochrany verejných dobier.

Pomôžme si opäť jednou z myšlienok Isaiaha Berlina, myšlienkou, v ktorej rozlíšil chápanie kategorórie slobody do jej dvoch podôb: podoby negatívnej a pozitívnej slobody, slobody „od“ a slobody „za“,[9] slobody voči vonkajšiemu zasahovaniu do sféry vlastného bytia („morom, proti ktorému bola namierená zbraň negatívnej slobody, nebolo laissez-faire, ale despotizmus“[10)] a slobody konať podľa vlastnej vôle na základe rozumného rozhodnutia. Negatívna sloboda predstavuje ted„vymanenie sa z pút otroctva, tyranie, despotizmu“, pozitívna sloboda potom schopnosť formulovať alternatívy svojho konania. Pozitívna sloboda má pritom dve dimenzie: dimenziu endogénnu, t.j. dimenziu sebazdokonaľovania, dimenziu vnútornej schopnosti či neschopnosti poznania, a dimenziu exogénnu, dimenziu vonkajších myšlienkových vplyvov (od tých pozitívnych, emancipačných až po tie negatívne, manipulatívne).

Nárast nerovnosti11 a dekonštrukcia verejného priestoru sa na rozdiel od minulosti doposiaľ výrazne nedotkli negatívnej slobody – naopak, nebránia jej rozširovaniu v zmysle automonizácie spoločnosti. V dejinách 19. a 20. storočia to boli nerovnosti v oblasti negatívnej slobody, ktoré viedli k spoločenským (i právnym) zmenám – a to nie je prípad súčasnej situácie. Sme svedkami oslabovania priestoru pozitívnej slobody, a to najmenej z týchto troch dôvodov: mimoriadnym nárastom vplyvu mediálnej manipulácie (exemplárnym príkladom tohto javu je konzumná spoločnosť), úpadkom vzdelanosti (ako na túto skutočnosť so všetkou naliehavosťou a presvedčivosťou poukázal Konrad Liesmann12) a dôsledkami Böckenfördeho dikta, t.j. stratou všeobecne zdieľaných, spoločnosť identifikujúcich a integrujúcich hodnôt. Oslabovanie priestoru slobody oslabovaním jej pozitívneho rámca, spolu s rozširovaním priestoru negatívnej slobody posunom jej významu do rozmeru osobnej autonómie sa oslabuje spoločenstvo homogenizujúcici a integrujúci rámec.

Mieru uplatnenia základného práva na informačné sebaurčenie hľadáme dnes metódou proporcionality v kolízii s fakticitou, tj. technickými a materiálnymi prostriedkami jeho ohrozenia, ako aj v kolízii s vnímaním váhy verejných dobier odôvodňujúcich jeho obmedzenie, najmä s vnímaním váhy ochrany bezpečnosti z pohľadu teroristických hrozieb. Odpovede na toto hľadanie však ležia mimo práva samotného: sú dané prítomnosťou alebo absenciou našej kultúrnej, civilizačnej sebeidentifikáce. Ak je stále prítomná, ak sa nestratila v chaose dnešného času, potom musí obsiahnuť oboje: úctu a rešpekt k ľudskej slobode, ako aj odhodlanie chrániť a brániť inštitúcie a hodnoty, ktoré zakladajú našu identitu.

---

9 Tamže, s. 219 a nasl.

10 Tamže, s. 65: „Základným významom slobody je oslobodenie z pút, z uväznenia, z otroctva. To ostatné je buď rozšírenie tohto významu, alebo metafora.“

11 Pozri PIKKETY, T. *Le Capital au XXI siécle.* Paris 2013, slovenský preklad: *Kapitál v 21. storočí*. Bratislava: Ikar, 2015; MASON, P. *PostCapitalism: A Guide to Our Future*. London 2015, nemecký preklad: *Postkapitalismus. Grundrisse einer kommenden Ökonomie.* Berlin: Suhrkamp, 2016; ATKINSON, A.B. *Inequality: What Can Be Done?* 2014, český preklad: *Ekonomika nerovnosti.* Praha: BizBooks, 2016.

12 LIESSMANN, K.P. *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft.* Wien 2006. Český preklad: *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008.

Autonomie vůle a informace

Autonomy of the Will and Information[13]

prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš

vedoucí vědecký pracovník, Ústav státu a práva AV ČR, Praha

Anotace

Příspěvkem rezonuje teze, že západní svět staví na ideálu sebevědomého a odpovědného občana, protože být člověkem znamená být autonomní. Autor si v úvodu všímá rozdílu mezi učebnicemi občanského práva východoevropských států, pokud jde o výklad zásad soukromého práva. Hlavní tématem referátu je autonomie vůle (privátní autonomie). O ní se v Česku a na Slovensku v dobách komunismu mlčelo. Nyní se stala opět součástí právního myšlení v obou státech. Zároveň ale přežívá z minulých dob (podobně jako v Rusku nebo Bulharsku) myšlenka vzájemné rovnosti osob v civilním právu. Autor zdůrazňuje, že ani v soukromé sféře si osoby ve skutečnosti nejsou rovny a dokládá to příklady. Oč tu jde, je rovnost před zákonem. Souvislost privátní autonomie a informací vidí autor ve třech rovinách. Svobodu jednotlivce omezují zákony. Proto je nutné znát zákonné limity. Legislativní nadprodukce však dnes již vylučuje, aby člověk byl dnes vůbec schopen tyto meze poznat. Dále: pokud mám svobodně jednat, musím se pro správnou volbu rozhodnout na základě informací; případné poruchy řeší civilistické instituty jako předsmluvní odpovědnost, omyl, exkulpace, liberace, pravidlo podnikatelského úsudku a další. Ale někdy normotvůrce ve snaze chránit slabšího, typicky ve spotřebitelském právu, zahltí jednu ze stran takovým rozsahem informačních povinností, že spotřebitel množstvím sdělených údajů nepronikne a ani nemá čas a chuť to dělat. Tak se ochrana míjí účinkem. Třetí rovinu vidí autor v informačním sebeurčení: nejen soukromé subjekty se snaží nabývat a využívat pro sebe často i intimní informace o jiných. Nové technologie tomu otvírají nové možnosti. Vážné ale je, že tyto možnosti lákají i veřejnou moc. Ta do svých databází shromažďuje víc a víc informací o obyvatelích státu pod nejrůznějšími zdůvodněními. S tím není spojeno jen riziko zneužití, ale i riziko úniku do nepovolaných rukou.

Annotation

The article resonates with the thesis that the Western world builds on the ideal of a self-confident and responsible citizen, because being human means being autonomous. The author observes in the introduction the difference between the civil law textbooks of Eastern European States as regards the interpretation of the principles of private law. The main theme of the report is autonomy of will (private autonomy). It was silent in the Czech Republic and Slovakia in the days of communism. Now it has become part of the legal mindset in both

[13] Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v.v.i., RVO:68378122.

states. At the same time, the idea of mutual equality in civil law has survived from past times (as in Russia or Bulgaria).

The author emphasises that even in the private sphere, persons are not actually equal and illustrate examples. What's going on is equality before the law. The Association of private autonomy and information is visible to the author in three planes. The freedom of an individual restricts laws. Therefore, it is necessary to know the legal limits. However, legislative overproduction now precludes a person from being able to know these limits today. Furthermore: if I am free to act, I must make the right choice on the basis of information; Possible disturbances are dealt with by the civilian institutes as pre-contractual liability, mistake, exculcations, liberalisation, the rule of entrepreneurial judgement and others. But sometimes the legislator, in an effort to protect the weaker one, typically in consumer law, overwhelms one of the parties with such a magnitude of information obligations that the consumer does not penetrate the amount of data communicated and does not have time and desire to do it. Thus the protection looses the effect. The third plane is seen by the author in the information self-determination: not only private actors try to acquire and use for themselves often intimate information about others. New technologies open up new possibilities. But it is serious that these opportunities attract public power as well. It collects more and more information about the inhabitants of the State under various justifications in its databases. This does not only involve the risk of misuse, but also the risk of leakage to unauthorised persons.

Klíčové slova

právní zásady, autonomie vůle, privátní autonomie, rovnost, informace, inflační legislativa, informační sebeurčení

Key words

legal principles, autonomy of will, private autonomy, equality, information, inflationary legislation, information self-determination

I. Zásady

Kdo se začal seznamovat s civilním právem během studia na Slovensku nebo v Česku po roce 1989, vnímá jako samozřejmost, že slovenské[14] i české[15] učebnice občanského práva ve své úvodní části standardně obsahují partii o jeho zásadách, včetně zdůraznění, že tyto obecné zásady platí, třebaže nejsou v zákoně výslovně vyjádřeny.[16]

---

[14] Srov. CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. et al. *Občianske právo. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2008, s. 35 an.; LAZAR, J. *Občianske právo hmotné.* 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014, s. 13 an.

[15] Tak již FIALA, J. et al. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 17 an. nebo KNAPP, V. – KNAPPOVÁ, M. – ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné. I.* Praha: Codex, 1995, s. 45 an.

[16] DVOŘÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela et al. *Občanské právo hmotné. 1*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 47.

Nebylo tomu tak vždy. Pro dnešek již není zvlášť důležité, že publikace vydávané u nás v 50. až 80. letech XX. stol.[17] - se stavěly k myšlence obecných zásad občanského práva zdrženlivě.[18] ‚Socialistické' prostředí totiž činilo právníky *„mnohem závislejšími na slepém následování textu právních předpisů."*[19] Zvláště v normalizační fázi československého ‚socialismu' bylo vyloučeno, aby některá ze zásad občanského práva modifikovala konkrétní psané právní pravidlo.[20] Spíše může překvapit, že ani naše tak řečené klasické učebnice a většina zdejší literatury z oboru občanského práva[21] jeho zásadám nevěnují soustředěnou pozornost, neřkuli zvláštní kapitolu. Neznamená to však, že by je autoři ignorovali. Celkem skeptičtí k obecným zásadám právním byli hlavně normativisté. Sedláček považoval pojem spravedlnosti za *„problém filosofické spekulace".*[22] Obecné (nepsané) regulativní maximy chápal jako jevy, *„které nejsou právními […] tedy patří do oboru morálky".*[23] Tzv. ‚tradiční nauka právní', jak ji normativisté nazývali, však vycházela z konceptu, že to je především zásada, o níž dnes běžně mluvíme jako o zásadě autonomie vůle, která je soukromému právu vlastní. Už první z českých učebních textů novodobého občanského práva zdůraznil, že *„v tom právě záleží ‚soukromost', že vůle soukromníků tu jest rozhodna"*.[24] To je myšlenka, která rezonuje základními českými, německými i slovenskými civilistickými díly vydanými posléze v Československé republice až do ovládnutí státu komunistickou stranou.[25] Ještě v roce 1947 vychází nové vydání Krčmářovy učebnice, kde autor akcentuje vlastnickou svobodu, svobodnou výměnu statků nebo svobodnou práci jako zásady občanského práva,[26] a

[17] Srov. KNAPP, V. *Hlavní zásady československého občanského práva.* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958, kde se sice stručně píše, že občanské právo je právem třídním (s. 4) a že v majetkových vztazích mají subjekty rovné postavení (s. 6), ba i o socialistické zákonnosti (s. 54), ale jinak se práce věnuje výkladu pozitivní úpravy a o jejích zásadách se čtenář mnoho nedozví.

[18] Např. učebnice KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva. I.* 2. vydání. Praha: Orbis, 1955, s. 63, uvádí, že i tam, kde se právní úprava výslovně dovolává určitých zásad, pak pramenem práva nejsou tyto zásady, nýbrž zákon. Představa, že by s odkazem na právní zásady bylo např. modifikováno zákonné pravidlo, se vzhledem k tomu, co *„velí kategorický požadavek soc. zákonnosti"* jevila jako vyloučená (KNAPP, V. – PLANK, K. et al. *Učebnice československého občanského práva. I.* Praha: Orbis, 1965, s. 127). Jakkoli původní redakce občanského zákoníku z r. 1964 obsahovala v úvodních článcích výčet zásad civilního práva, přiznával se jim především interpretační a aplikační význam; srov. KNAPP, V. – Luby, Š. *Československé občanské právo. I.* Praha: Orbis, 1974, s. 40 an. V učebnici LAZAR, J. – ŠVESTKA, J. et al. *Československé občianske právo. I.* Bratislava: Obzor, 1986, s. 28, se již uvádí, že ač byla většina zásad formulovaných v úvodu obč. z. míněna jako normativní, jejich aplikace v praxi sotva přichází v úvahu a že jejich hlavní význam je interpretační.

[19] KÜHN, Z. *Aplikace práva soudem v éře středoevropského komunismu a transformace.* Praha: C. H. Beck, 2005, s. 68.

[20] KNAPP, V. – Luby, Š. *Československé občanské právo. I.* Praha: Orbis, 1974, s. 40 an.

[21] Výjimku představují některé Svobodovy práce; srov. SVOBODA, E. *Ethické a sociální základy práva občanského.* Praha: Melantrich, [1923] nebo SVOBODA, E. *Ideové základy občanského práva.* Praha: Vesmír, 1936. Do jisté míry i DNISTRJANSKY, S. *Základy moderního práva soukromého.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1928.

[22] SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky.* Brno: Právník, 1931, s. 37.

[23] Ibid., s. 36.

[24] TILSCH, E. *Rakouského práva občanského část všeobecná. (Provisorní vydání).* Praha, 1909, s. 34.

[25] Srov. TILSCH, E. – SVOBODA, E. *Občanské právo. Část všeobecná.* Praha: Všehrd, 1935, s. 9; KRČMÁŘ. J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* Praha: Všehrd, 1929, s. 76; MAYR, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes, I./1. Allgemeine Lehren.* Reichenberg (Liberec): Gebrüder Stiepel, 1922, s. 36 (česky: MAYR, R. – DOMINIK, R.. *Soustava občanského práva. Kniha prvá: nauky obecné.* Brno: Barvič & Novotný, 1929, s. 24); FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 1998, s. 17, 21 (reprint vydání z r. 1935).

[26] KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* 4. vydání. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1947, s. 80.

také učebnice Lubyho vyzdvihující soukromoprávní autonomii,[27] jakkoli všem těmto hodnotám již v té době zvonila hrana. V pozdější právnické literatuře se autonomie vůle stala opomíjeným pojmem a až na výjimky[28] se z juristických textů nadlouho vytratila[29] a až od roku 1990 se k ní právnická literatura začala postupně vracet.[30]

Podíváme-li se do zahraničí, pozorujeme, že v jiných zemích středovýchodní Evropy je dnes obdobná situace jako v našich zemích: v bulharské,[31] polské[32] nebo ruské[33] nacházíme srovnatelné partie o zásadách občanského práva. Rozdílně od toho učebnice v těch evropských státech, jež nezaznamenaly tak dlouhé vývojové narušení autokratickými režimy nějaký soustředěný obecný výklad o právních zásadách buď vůbec postrádají,[34] anebo obsahují jen stručnou zmínku.[35] Zvláštní místo v tomto výběru zaujímá španělská učebnice, kde najdeme v návaznosti na čl. 1 odst. 1 a 4 tamějšího *Código civil*[36] obsáhlou partii, byť pojatou podstatně jinak než v našich učebnicích.[37]

II. Autonomie vůle a rovnost

Jistěže není důvod vyvozovat z uvedených příkladů víc než náznak hypotézy, již by bylo zapotřebí přesněji formulovat a zejména prověřit. V každém případě se však hodí poukázat v této souvislosti ještě na jednu skutečnost.

Československý občanský zákoník z roku 1964 (obč. z.)[38] stanovil na počátku první hlavy své první části, že *„v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení“* (§ 2 odst. 2). Ve své podstatě šlo o upravenou projekci subordinační teorie. *Ratio* tohoto pojetí se mohlo opírat o fakt, že oblasti tehdejšího správního, ale např. i pracovního práva (nemluvě už vůbec o právu trestním) stavěly bezvýjimečně na myšlence podřízenosti jednotlivce veřejné moci –

[27] LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva.* 2. vydání. Bratislava: Ústav všeobecného práva súkromného Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1947, s. 19.

[28] O autonomii vůle se např. na sklonku 60. let XX. stol. zmiňoval Knapp; srov. KNAPP, V. *Filosofické problémy socialistického práva.* Praha: Academia, 1967, s. 255.

[29] Např. v publikované judikatuře Nejvyššího soudu (resp. nejvyšších soudů) z let 1949 až 1989 se výraz ‚autonomie', popř. ‚autonomie vůle' vůbec nevyskytuje.

[30] Byl to opět KNAPP, V. Co je dovoleno a co je zakázáno. *Právník,* 1990, CXXIX, s. 29. Stať sama však není víc než dokumentem doby, kdy byla psána.

[31] PAVLOVA, M. *Graždansko pravo. Obšča část.* Sofia: Sofi-R, 2002, s. 44 an.

[32] RADWAŃSKI, Z. *Prawo cywilne – część ogólna.* 9. vydání. Warszawa: C. H. Beck, 2007, s. 16 an.

[33] SUCHANOV, E. A. *Rossijskoje graždanskoje pravo. Učebnik. I.* Moskva: Statut, 2011, s. 58 an.

[34] Např. TUOR, P. – Schnyder, B. *Das schweizerische Zivilgesetzbuch.* 9. vydání. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1975; GAZZONI, F. *Manuale di diritto privato.* 16. vydání. Napoli: Edizioni Scientifische Italiane, 2013; CARBONNIER, J. *Droit civil. Introduction.* 21. vydání. Paris: Presses Universitaires de France, 1992; HESS-FALLON, B. – Simon, A.-M. – VANBREMEERSCH, M. *Droit civil.* 11. vydání. Paris: Dalloz, 2013.

[35] Např. BORK, R. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs.* 3. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, s. 44 an. podává výklad o základních hodnotách občanského práva, kde ze zásad zmiňuje jako jednu z hodnot autonomii vůle (vedle sociální ochrany, odpovědnosti a ochrany důvěry).

[36] Čl. 1 odst. 1 stanovuje výslovně, že obecné zásady právní jsou pramenem práva, čl. 1 odst. 4 stanovuje, že mají být použity, pokud zákon nebo právní obyčej neexistuje, ale zároveň zdůrazňuje význam právních zásad pro objasnění právního systému.

[37] DÍEZ-PICAZO, L. – GULLÓN, A. *Sistema de Derecho civil. I.* 11. vydání. Madrid: Tecnos, 2005, s. 141 an.

[38] Vzhledem k četnosti kodifikací občanského práva na našich územích se v textu používá zkratka obč. z. pro československý občanský zákoník z roku 1964, o. z. pro platný český občanský zákoník a O. z. pro platný slovenský občanský zákoník.

v případě pracovního práva zaměstnavateli[39] - rovněž o skutečnost, že v obč. z. byly oproti předchozí kodifikaci z roku 1950 zúženy privilegia a pretenze založené státu a socialistickým právnickým osobám,[40] jakož i fakt, že některé tradiční úpravy občanského práva byly vyčleněny do speciálních zákonů. I s ohledem na to byl ve své době kladen na zásadu rovnosti subjektů občanského práva velký důraz[41] s akcentem na tvrzení, že *„rovné právní postavení účastníků majetkových a osobních občanskoprávních vztahů v prvé řadě znamená, že žádný není druhému po právní stránce nadřízen (a tím z právního hlediska privilegován). To platí nejen o občanskoprávních vztazích mezi občany, ale i občanskoprávních vztazích mezi socialistickými organizacemi a občany navzájem, jakož i občanskoprávních vztazích mezi občanem a státem, pokud stát vystupuje jako účastník těchto vztahů […].“*[42] Pravda to nebyla, protože i v té době měl stát občanským zákoníkem garantována nejrůznější privilegia, z nichž některá byla k 1. 1. 1992 zrušena (např. § 135a odst. 3 nebo § 457 odst. 2), jiná přežila ještě řadu let a ve slovenské úpravě některá z nich přežívají dosud (např. § 135 odst. 1 nebo § 456 O. z.). Nejde však jen o toto hledisko: rovné postavení nemají např. ani fyzické a právnické osoby nebo osoby plně způsobilé právně jednat a osoby, jež v tom směru plnou způsobilost nemají. Uvedené zákonné pravidlo najdeme stále v § 2 odst. 2 O. z., dokonce s posunutým významem: *rovnaké* v cit. ust. neznamená *rovné,* ale *stejné*.[43]

V dané souvislosti je pozoruhodné, že česká i slovenská literatura manifestně zdůrazňuje význam zásady rovnosti v občanském právu. Juristické texty označují tuto zásadu jako *„základný princíp“*[44] *„klíčově“*[45] *„charakterizující celé soukromé právo.“*[46] Srovnatelné pojetí nacházíme v ruské odborné literatuře, ať už jde o učební pomůcku[47] nebo obsáhlý čtyřsvazkový systém,[48] kde se *равенство участников отношений* (*принцип юридическово равенства*) uvádí mezi zásadami občanského práva na prvním místě. Dlužno poznamenat, že takový přístup je v evropském kontextu dosti výjimečný a mimo uvedené jurisdikce najdeme málokde zmínku o zásadě rovnosti[49] jako vůdčí a obecné zásadě občanského a soukromého práva.[50] (Neuvádí ji ostatně ani ***Draft Common Frame of Reference*** **– návrh společného**

[39] Nezapomínejme, že socialistický zaměstnavatel byl tehdy nadán pravomocí ukládat pracovníkům kárná opatření, tedy ve své podstatě administrativní sankci.

[40] Srov. např. § 21, 36, 87, 115, 125, 136, 140, 153, 154, 158, 168, 179, 190, 262, 380, 381 nebo § 399 zák. č. 141/1950 Sb.

[41] Srov. např. FIALA, J. – ŠVESTKA, J. in ČEŠKA, Z. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I.* Praha: Panorama, 1987, s. 43 an.

[42] Ibid, s. 43/44.

[43] Formulaci kritizuje např. Peter Vojčík; srov. VOJČÍK, P. et al. *Občiansky zákonník.* 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 36.

[44] FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. I.* Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 57.

[45] SALAČ, J. in DVOŘÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela et al. *Občanské právo hmotné. 1*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 33.

[46] LAVICKÝ, P. in LAVICKÝ, P. et al. *Občanský zákoník. I. Obecná část. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 58.

[47] Např. GOMOLA, A. I. *Graždanskoje pravo.* 3. vydání. Moskva: Akademia, 2005, s. 13.

[48] Srov. SUCHANOV, E. A. *Graždanskoje pravo. I.* 3. vydání. Moskva: Wolters Kluwer, 2010, s. 51.

[49] V bulharské literatuře ji mezi základními zásadami uvádí PAVLOVA, M. *Graždansko pravo. Obšča část.* Sofia: Sofi-R, 2002, s. 48.

[50] V české literatuře ‚socialistického' období se, jak bylo výše poukázáno, o autonomii vůle v civilistické literatuře nepsalo. Je to logické vzhledem k tomu, že v kontextu poměrů ve státě ovládaném komunistickou stranou nemohl být uznán koncept soukromého práva stavícího na zájmovém individualismu a *„étosu svobodného člověka schopného vlastními rozhodnutími utvářet svoji právní situaci“* (RADWAŃSKI, Z. *Prawo cywilne – cześć ogólna.* 9. vydání. Warszawa: C. H. Beck, 2007, s. 18). Ideologie souladu (fakticky: podřízenosti) zájmu jednotlivce zájmům ‚socialistické' společnosti (fakticky: komunistické strany) vedla k jinému pojetí občanského práva – odmítajícímu privátní charakter jednotlivcovy intimní sféry. To byl

referenčního rámce, obecně uznávaný za významné dílo evropských civilistů.) I v tom byl důvod, proč český o. z. pravidlo o rovnosti nepřevzal. Část české literatury se tím nevyrovnala.[51] Faktem je, že podstatný význam má čl. 1 české Listiny základních práv a svobod, kde se – shodně jako např. ve slovenské Ústavě (čl. 12 odst. 1) – stanoví, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Konstituční garancie rovnosti *lidí v právech* nevede k závěru o rovnosti postavení účastníků občanskoprávních vztahů. Něco jiného je ovšem *rovnost před zákonem.* Jistěže *„v poměrech práva soukromého stojí pravidelně jednotlivec proti jednotlivci, soukromník proti soukromníku na rovné půdě zákona“*.[52] Rovnost před zákonem ale není zásadou specifickou jen pro soukromé právo; to je generální princip právního řádu v právním státě. Přitom se hodí mít na mysli, že rovnost před zákonem znamená vyloučení privilegií – leč právě proto, že cílem je rovný přístup ke spravedlnosti, je na zákonodárci, aby poskytl zvýšenou ochranu těm, již se sami dostatečně ochránit nemohou.[53]

Česká literatura vidí projev zásady rovnosti ustáleně v tom, že *„jeden soukromoprávní subjekt nemůže druhému jednostranně ukládat povinnosti nebo zakládat práva.“*[54] Není to nová myšlenka. Objevila se již před víc jak půlstoletím,[55] nedlouho poté, co se o rovnosti v občanském právu začalo v někdejším Československu psát.[56] I když odhlédneme od faktu, že to neplatí bezvýjimečně, není složité přijít na logickou vadu takového argumentu. Příčina vyloučení možnosti uložit jinému jednostranně právní povinnost nebo vnutit mu právo není v rovnosti, ale v tom, že osoby – a především lidé – jsou v soukromoprávní sféře autonomní. Jejich rovnost není příčinou, ale důsledkem tohoto stavu. Jinak řečeno: povinnost ani oprávnění mi jiná osoba nemůže proti mé vůli vnutit proto, že jsem svobodný, a protože ani já jí povinnost nebo oprávnění vnutit proti její vůli nemohu, jsme si v tom rovni.

III. Podstata privátní autonomie

Pojem autonomie vůle (privátní autonomie) se vynořoval postupně od 2. pol. XVIII. stol. – nejprve ve filosofické literatuře,[57] posléze u právnických autorit.[58] Brzy se uchytil a zakotvil

---

důvod, proč se při redukci záběru občanského práva na majetkové vztahy, vynořila zásada rovnosti, traktovaná od 50. let XX. stol., jako vůdčí zásada občanského práva.

[51] Poněkud podrážděně reagují PELIKÁNOVÁ, I. – PELIKÁN, R. in ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 10 břitkou kritikou a slovy o *„klamné ideologizaci.“* LAVICKÝ, P. in LAVICKÝ, P. et al. *Občanský zákoník. I. Obecná část. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 55, píše o *„očividném podcenění zásady rovnosti“*.

[52] TILSCH, E. – SVOBODA, E. *Občanské právo. Část všeobecná.* 3. vydání. Praha: Všehrd, 1925, s. 9.

[53] ZEILLER, F., von. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Österreichische Monarchie. II/2.* Wien u. Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812, s. 485.

[54] MELZER, F. – TÉGL, P. in MELZER, F. – TÉGL, P. et al. *Občanský zákoník. Velký komentář. I.* Praha: Leges, 2013, s. 88. Shodně komentáře cit. v pozn. 36.

[55] KNAPP, V. – PLANK, K. et al. *Učebnice československého občanského práva. I.* Praha: Orbis, 1965, s. 13 (*„jeden účastník nemůže druhému vnutit nějakou povinnost, tedy že nemůže jednostranným úkonem založit povinnost druhého účastníka“*).

[56] KNAPP, V. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského.* Praha: NČSAV, 1959, s. 43 an.

[57] Srov. výměr *„Der Begriff der Freiheit ist der Schlüssel zur Erklärung der Autonomie des Willens.“*KANT, Immanuel. *Grundlegung zur Methaphysik der Sitten*, (tj. *„Pojem svobody je klíčem k explikaci autonomie vůle.“*) [Dostupné na: https://gutenberg.spiegel.de/buch/grundlegung-zur-methaphysik-der-sitten-3510/1 (14. 4. 2019)], Kant se vymezoval proti policejnímu státu, jehož prototyp viděl v soudobém Prusku. Nebyl ostatně jediný; srov. např. HUMBOLDT, Wilhelm, von. *Ideen zu einem Versuch, die Gränzen der*

v tradičních jurisdikcích kontinentálního práva. Podstata je zřejmá již z původu: řecká slova *autos* a *nomos* ukazují, že se sám řídím podle vlastních zákonů, sám si pro sebe stanovuji pravidla.

Český o. z. na to klade obecně důraz v prvé řadě v § 3 odst. 1 ustanovením poukazujícím na přirozené právo člověka hledat si své štěstí sám a také v § 81 odst. 1 stanovujícím povinnost ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Srovnáme-li tento přístup se slovenskou kodifikací, vidíme, že zde je základ, o nějž se zde opírá zásada autonomie vůle, v § 2 odst. 3, kde se stanoví: *„Účastníci občianskoprávnych vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchylne od zákona"* – s výjimkami uvedenými tamtéž. Rozdíl je patrný ve dvou směrech.

Slovenská úprava se vztahuje k určité výseči z úpravy občanského práva, neboť normuje o možnosti *dohodnout se* a *upravit si vzájemná práva a povinnosti* odchylně od zákona. Na totéž poukazuje česká úprava, zejména v § 1725 o. z., kde se v mezích právního řádu ponechává stranám *„na vůli svobodně si smlouvu ujednat a určit její obsah"* s tím, že toto právní pravidlo dopadá podle § 11 i na oblasti soukromého práva řazené mimo úzce pojímané smluvní právo. Problematika privátní autonomie se však nevyčerpává jen případy, kdy si osoby ve sféře upravené soukromým právem něco ujednají. Jde také o autonomní rozhodnutí jednotlivce. Vlastník může se svým vlastnictvím nakládat libovolně a je např. jen na něm, jak v mezích právního řádu naloží se svým vlastnictvím. Stejně tak je věcí jednotlivcovy volné úvahy, jak pořídí o své pozůstalosti, nebo poškozeného, zda a jak uplatní vůči škůdci právo na náhradu škody. Nejde ovšem jen o sféru majetkových práv; i v oblasti práv ryze osobních se privátní autonomie uplatňuje velmi výrazně.

Druhý rozdíl je v tom, že § 2 odst. 3 O. z. normuje o účastnících občanskoprávních vztahů. Do této kategorie spadají všichni, kdo jsou civilním právem prohlášeni za osoby. Konstrukce to je v dané souvislosti logická, protože hypotézu staví na ujednání těchto subjektů, tudíž není důvod oddělovat fyzické a právnické osoby. To ostatně nečiní ani český o. z. ve srovnatelném § 1725 (ve vazbě na § 11). Český o. z. však právě v klíčových § 3 odst. 1 a 81 odst. 1 spojuje výslovně tam uvedená právní pravidla s člověkem. To je potřebné vidět ve třech hlavních souvislostech. Myšlenkový základ je ve skutečnosti, že jen lidé mají přirozená práva, jejichž ochrana je vyhrazena mj. ústavnímu soudu,[59] protože jen lidé jsou živé bytosti, a na oboje míří jak § 3, tak i § 81 o. z. Důsledek je ten, že zatímco u lidí je autonomie vůle projekcí vrozené svobody, privátní autonomie právnických osob a jim podobných umělých entit[60] je výsledkem zákonodárcova rozhodnutí. Jistěže je i privátní autonomie právnických osob v soukromém právu důležitá – a je jistým paradoxem, že se ji část nauky a hlavně judikatorní praxe usiluje omezit zveličováním a zobecňováním německé doktríny o *Satzungsstrenge*.[61] Ale, jak ukázal Havel v brilantní monografii na příkladu korporací,[62] právnická osoba vzniká

Wirksamkeit des Staats zu bestimmen. Breslau: Trewendt, 1851 (dílo psané v r. 1792 bylo vydáno posmrtně); dostupné na: http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/humboldt_grenzen_1851 (23. 4. 2019). Dobře dosažitelný je slovenský překlad *Medze štátnej moci.* Bratislava: Argenio, 2017.

[58] SAVIGNY, Friedrich Karl. von. *System des heutigen Römischen Rechts.Bd. I.* Berlin: Weit und Comp., 1849, s. 112.

[59] Srov. čl. 85 odst. 2 Ústavy České republiky (v ČR rovněž preambule Listiny základních práv a svobod) i čl. 134 odst. 2 Ústavy Slovenské republiky.

[60] Nejde jen o stát, ale rovněž o útvary, na něž míří § 3024 odst. 2 českého o. z. a § 22 slovenského Obch. z.

[61] ELIÁŠ, K. Smluvní autonomie při organizaci obchodních společností. Právny obzor, XCIX, 2016, s. 171 an.

[62] HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn*. Praha: Auditorium, 2010.

a trvá jako kombinace obligačních svazků a vlastnictví, či jinak řečeno, *"pojem právnické osoby je pojem per definitionem majetkoprávní."*[63] Proto má autonomie vůle právnických osob význam v majetkové oblasti (navíc ne v celé oblasti majetkových práv);[64] ostatně i co se zdá být nápodobou osobních práv lidí, má u právnických osob majetkovou povahu.[65] Krom toho nelze přehlížet, že právnické osoby si vytvářejí lidé k prosazování svých zájmů.[66] Avšak ať již se právnické osoby v právním řádu konstruují jako subjekty způsobilé mít nejen práva a povinnosti, ale také samostatně právně jednat (jak tomu je nejen v právu slovenském), anebo jako útvary, jimž se sice přičítají práva a povinnosti, ale za něž právně jednají lidé jako jejich zástupci (jak to je nejen v právu českém), jde v obou případech o juristické entity, v jejichž právním rouše se v každém záhybu ukrývají lidé, jejichž vůle, rozhodování a jednání určují, jak se právnická osoba zachová. Jsou to lidé, kdo právnické osoby zavazují k povinnostem a zakládají jim práva.

IV. Autonomie vůle a informace

Uvažujeme-li o poměru mezi autonomií vůle a informacemi, jistě nás napadnou nejrůznější souvislosti. V následujících úvahách chci poukázat na tři roviny, jež pokládám za významné a jež se vzájemně prolínají.

Je samozřejmé, že si člověk jako bytost žijící ve státním společenství (*zoon politikon, ζῷον πολιτικόν*) nemůže pro sebe ani v soukromé sféře reklamovat neomezenou svobodu rozhodovat neomezeně o svých záležitostech a pořádat si je bez vnějších limitů. Hobbes, Rousseau, Kant a mnozí další zdůvodňovali z různých pozic, proč tomu tak je.

Český i slovenský ústavní řád limitují veřejnou moc v zásazích do svobody formálně i věcně.[67]

Obsahové omezení veřejné moci spočívá v příkazu, že i při zákonných omezeních jednotlivcových svobod a základních práv musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu.[68] Tato stránka věci se však míjí s tématem příspěvku. Formální omezení je v příkazech, že základní práva a svobody lze omezit jen zákonem a že veřejná moc může vůči jednotlivci vystupovat, jen v případech stanovených zákonem, v mezích zákonem povolených a zákonným způsobem. To je významné, protože má-li stát možnost omezit mé autonomní rozhodování, pak je požadavkem právní jistoty, abych mohl vědět, kde jsou hranice mé svobody. Ale kdo se o to začne zajímat, záhy zjistí, že se ztrácí v mlze. Od druhé pol. XIX. stol. začaly zákonné regulace bytnět a zvláště po 2. světové válce jakoby postupně sílila v politických silách představa o přímé úměře mezi četností zákonů zasahujících nejrůznější oblasti života a kvalitou spravování společnosti a státu. Právo je jistě efektivním nástrojem normativní regulace, ale myšlenka *čím víc práva, tím víc spravedlnosti* může vyhovovat jen javértovským duchům a moudří právníci před vírou v právnickou nadprodukci varovali desetiletí předtím,

---

[63] KNAPP, V. O právnických osobách. *Právník,* CXXXXIV, 1995, s. 1001.

[64] Typicky je to oblast dědického práva, kde se právnické osoby mohou vyskytnout jen v marginální roli.

[65] Už RANDA, A. *O závazcích k náhradě škody z činů nedovolených pak o úrocích dle rakouského práva občanského*. 5. vydání. Praha: J. Otto, 1891, s. 56, upozornil, že *„porušená pověsť solidního kupce"* nepředstavuje imateriální, ale majetkovou škodu.

[66] ELIÁŠ, K. Masky a démoni. *Právník,* CXLIX, 2010, s. 1097 an.

[67] Srov. čl. 2 odst. 3 a 4 české Ústavy a čl. 2 odst. 2 a 3 a čl. 4 české Listiny základních práv a svobod, jakož i čl. 2 odst. 2 a 3 a čl. 13 slovenské Ústavy.

[68] Srov. českou Listinu základních práv a svobod (čl. 4 odst. 4) a slovenskou Ústavu (čl. 13 odst. 4).

než vypukla naplno. *„Kdyby lidé všechno, co dělají, měřili právem, vzniklo by šílenství sociální hypochondrie.“*[69] Sice stále přísaháme na parémii *ignorantia iuris non excusat* a spojujeme ji s požadavkem formální publikace zákona, ale žijeme ve stavu, kdy s ohledem na množství zákonných úprav týkajících se i našich běžných činností o nich máme vědomost značně selektivní. Mexický zákonodárce stanovil koncem 20. let XX. stol. v občanském zákoníku[70] výjimku z principu *ignorantia legis* právním pravidlem, že neznalost zákona lze prominout v případech zjevné intelektuální zaostalosti (*notorio atraso intelectual)* nebo tíživých hospodářských poměrů (*miserable situación económica*) recipienta normy. Ale dnes už sotva můžeme tvrdit, že omluvitelná neznalost zákonů může mít smysl jen u lidí s intelektuální nedostatečností nebo těch, kdo žijí v hmotné bídě. Můžeme se ptát: platí alespoň zásada *iura novit curia?*[71] Český Ústavní soud před časem poznamenal:[72] *„Orientace adresáta právní normy v právním řádu se bez použití přístrojů informačních technologií stává zcela nemožnou. […] Přitom je zřejmé, že bez možnosti používání těchto systémů se dnes již v právním řádu České republiky nelze vyznat, a tak se problematizuje uplatnění obecné zásady právní, podle které neznalost zákona neomlouvá. Právo se tak stává pro své adresáty zcela nepředvídatelné. Zmíněná zásada je sice nutnou podmínkou efektivity každého systému platného práva, nelze ji však vykládat pouze k tíži adresátů práva, nýbrž též jako závazek veřejné moci vůbec učinit právo poznatelným, protože jen takovým právem se lze řídit.“* Zdá se tak, že si zákonodárce legislativními aktivitami vytváří ve Sbírce zákonů umělý svět smyšlený podle vlastních představ, ale život sám se ocitá někde jinde.

Jinou rovinou průmětu mezi autonomií vůle a informacemi představuje skupina civilistických institutů, při jejichž uplatňování má význam zkoumat, co si jednající zjistil, jaké informace si vyhledat měl a mohl, zda je jeho případný informační deficit důsledkem chování jiné osoby apod. Na těchto předpokladech staví právnické konstrukce předsmluvní odpovědnosti, omylu, péče řádného hospodáře, pravidla podnikatelského úsudku, zavinění, exkulpace, liberace, právních důsledků zjevných a skrytých vad a řady dalších právních zařízení, jejichž finesy a aspekty zkoumá specializovaná literatura a *in concreto* také judikatura.

Přece jen se ale hodí v této souvislosti obecná poznámka: právě proto, že v soukromé sféře zjišťujeme faktickou nerovnost mezi jednotlivci, usiluje veřejná moc naplňováním maximy ochrany slabší strany o vyrovnávání zbraní a posílení právní pozice těch, již se vlastními silami a schopnostmi plně ochránit nemohou. Někdy se ale zdá, že se přepjatá snaha o vyrovnávání informačního deficitu obrací proti samotné podstatě funkčnosti ochrany. Vezměme si např. ‚telefonní seznamy‘ údajů, jež se ukládají podnikatelům v rámci jejich informační povinnosti vůči spotřebitelům.[73] Jde o kazuistická právní pravidla vypočítávající v obsáhlých seznamech minuciózně podnikatelovy dílčí informační povinnosti, v nichž se ztrácí i ten, k jehož ochraně má úprava sloužit. Spotřebitel je před uzavřením smlouvy zaplaven takovým množstvím skutkových a právních informací, že věnovat čas a námahu zasvěcenému seznámení se s nimi bude ochoten nanejvýš Sheldon Cooper a jemu podobní, zatímco průměrný spotřebitel jen odklikne, že četl. Výsledek se příčí letité praktické

[69] SVOBODA, Emil. *Demokracie jako názor na život a svět*. Praha: Státní nakladatelství, 1927, s. 161.
[70] Código civil federal (čl. 21).
[71] V době právnických studií autora referátu na PF UK v Praze v 70. letech XX. stol. prohlašoval procesualista doc. JUDr. Jindřich Hrdlička, CSc. (1902 – 1980), že by se spíše mělo říkat *iura novisset curia.*
[72] Nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 z 15. 2. 2007.
[73] Srov. český o. z. (§ 1811) a zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele (§ 9 a násl.) a slovenský zák. č. 250/2007 Z. z., o ochrane spotřebiteľa (§ 10a).

zkušenosti spojené s kontinentálním právem, podle níž *„jednou ze specifických vlastností práva je, že musí co nejstručnější formou vyjadřovat zevšeobecnění určitých společenských požadavků.“*[74]

Poslední, nač chci v dané souvislosti poukázat, je vztah autonomie vůle spojené s jednotlivcovým sebeurčením, jeho privátní sférou a informačním soukromím, a jejich narušováním. Slídění v soukromí druhých je staré jak lidstvo samo. Rozvoj informačních technologií a elektronizace všeho samozřejmě přináší jiné technické možnosti než někdejší kartotéky a sbírky soukromých listin uchovávaných v zásuvkách a trezorech. Tím spíš jde o prostředí lákající subjekty provozující sociální sítě nebo na těchto sítích aktivní ke zjišťování informací o jiných. Nejde mi ani tak o to, že nejrůznější soukromníci, nejednou vystupující jako anonymní síly, usilují, aby se mé soukromí stalo jejich vlastnictvím a prostředkem k dosažení materiálního profitu. Staví-li západní společnost na ideálu, kterým je *„citoyen se vzpřímenou chůzí, sebevědomý, svobodný, zodpovídající sám za sebe,“*[75] je především mým úkolem dbát o své vlastní soukromí a starat se o minimalizaci vlastní digitální stopy. Dokonce mi ani nejde o to, že stát má jen limitované možnosti, jak útokům na mé soukromí bránit. Pro český Úřad na ochranu osobních údajů je jistě snadné exekutivně zasáhnout proti několika středním školám v plzeňském kraji podmiňujícím přístup do školních budov použitím čtečky otisků prstů. Hůř se zasahuje proti provozovatelům Facebooku.

Něco jiného je, že nové technologie lákají i stát a jiné veřejné moci. Veřejná moc vždycky shromažďovala data o soukromnících. Nejednou došlo k jejich zneužití, třebaže to v demokratickém prostředí nehrozí v takové míře, jak to zaznamenaly i naše země v desetiletích, jež dosud nevymizely z paměti. Digitalizace dat tomu dává nový rozměr. Zdá se, že pro stát a jeho organizační složky jsou stále vábivější technologické nástroje umožňující sledovat obyvatele na každém kroku se zdůvodňováním ochrany bezpečí, životů, majetku, veřejného pořádku atd. Jiná otázka je, zda je stát s to náležitě ochránit data, jež o nás schraňuje, také náležitě ochránit. V České republice se např. aktuálně řeší, zda je dostatečně zabezpečeno zavádění sdíleného lékového záznamu. Po zkušenostech, co vše z databází spravovaných veřejnými mocemi v našich zemích na veřejnost, se hodí spíše zdrženlivost. A je tu ještě jeden rozměr: v současné době vládne móda zveřejňování. Nemyslím si např., že je rozumné zveřejňovat všechny rozsudky všech soudů. Soudní rozhodnutí se nejednou týkají i velmi intimních poměrů a ani anonymizace nezajistí, že soukromí dotčených nebude prolomeno. Ale jde také o fakt, že se i v právní argumentaci soudů tu a tam vyskytnou i nesprávné názory. To samo o sobě není neštěstí. *„Takové věci se na světě dějí. Ale vytiskne-li se taková dedukce, je nebezpečí, že se zalíbí a bude následována jinými soudci […].“*[76]

V. Závěr

Myslím, že naším úkolem je stále hledat střední cestu mezi dvěma krajnostmi. Na jedné straně to je extremismus svobody osamělého jedince, na straně druhé levianthanský stát jako *corpus monstrosum,* jehož vizi tak sugestivně narýsoval Thomas Hobbes.[77] A při tomto snažení

[74] RADVANOVÁ, S. *Manželství a rodina v ČSSR.* Praha: Orbis, 1964, s. 5.
[75] DI FABIO, U. *Kultura svobody.* Brno: CDK, 2009, s. 100.
[76] SVOBODA, E. Mimosoudní rozchod manželů. *Právník*, 1932, roč. LXXI, s. 301.
[77] HOBBES, T. *Leviathan.* Praha: Melantrich, 1941.

nesmíme zapomínat, že *„autonomie leží v srdci každého lidského práva, protože být člověkem je být autonomní.“*[78]

Literatura:

ALLDRIDGE, P. – BRANTS, CH. (eds.) *Personal Autonomy, the Private Sphere and Criminal Law. A Comparative Study.* Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2001

BORK, R. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs.* 3. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010

CARBONNIER, J. *Droit civil. Introduction.* 21. vydání. Paris: Presses Universitaires de France, 1992

CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. et al. *Občianske právo. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2008

ČEŠKA, Z. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I.* Praha: Panorama, 1987

DI FABIO, U. *Kultura svobody.* Brno: CDK, 2009

DÍEZ-PICAZO, L. – GULLÓN, A. *Sistema de Derecho civil. I.* 11. vydání. Madrid: Tecnos

DNISTRJANSKY, S. *Základy moderního práva soukromého.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1928

DVOŘÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela et al. *Občanské právo hmotné. 1*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013

ELIÁŠ, K. Masky a démoni. *Právník,* CXLIX, 2010, s. 1097 an.

ELIÁŠ, K. Smluvní autonomie při organizaci obchodních společností. Právny obzor, XCIX, 2016, s. 171 an.

FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 1998

FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. I.* Bratislava: Eurokódex, 2014

FIALA, J. et al. *Občanské právo hmotné.* 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993

GAZZONI, F. *Manuale di diritto privato.* 16. vydání. Napoli: Edizioni Scientifische Italiane, 2013

GOMOLA, A. I. *Graždanskoje pravo.* 3. vydání. Moskva: Akademia, 2005

HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn.* Praha: Auditorium, 2010

HESS-FALLON, B. – Simon, A.-M. – VANBREMEERSCH, M. *Droit civil.* 11. vydání. Paris: Dalloz, 2013

HOBBES, T. *Leviathan.* Praha: Melantrich, 1941

[78] BRANTS, Ch. in ALLDRIDGE, P. – BRANTS, CH. (eds.) *Personal Autonomy, the Private Sphere and Criminal Law. A Comparative Study.* Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2001, s. 59.

HUMBOLDT, Wilhelm, von. *Ideen zu einem Versuch, die Gränzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen.* Breslau: Trewendt, 1851 [dostupné na: http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/humboldt_grenzen_1851 (23. 4. 2019)]

KANT, Immanuel. *Grundlegung zur Methaphysik der Sitten,* (tj. *„Pojem svobody je klíčem k explikaci autonomie vůle.“*) [Dostupné na: https://gutenberg.spiegel.de/buch/grundlegung-zur-methaphysik-der-sitten-3510/1 (14. 4. 2019)]

KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva. I.* 2. vydání. Praha: Orbis, 1955

KNAPP, V. *Hlavní zásady československého občanského práva.* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958

KNAPP, V. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského.* Praha: NČSAV, 1959

KNAPP, V. *Filosofické problémy socialistického práva.* Praha: Academia, 1967

KNAPP, V. Co je dovoleno a co je zakázáno. *Právník,* 1990, CXXIX, s. 23 an.

KNAPP, V. O právnických osobách. *Právník,* CXXXXIV, 1995, s. 980 an.

KNAPP, V. – KNAPPOVÁ, M. – ŠVESTKA, J. et al. *Občanské právo hmotné. I.* Praha: Codex, 1995

KNAPP, V. – Luby, Š. *Československé občanské právo. I.* Praha: Orbis, 1974

KNAPP, V. – PLANK, K. et al. *Učebnice československého občanského práva. I.* Praha: Orbis, 1965

KRČMÁŘ. J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* Praha: Všehrd, 1929

KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná.* 4. vydání. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1947

KÜHN, Z. *Aplikace práva soudem v éře středoevropského komunismu a transformace.* Praha: C. H. Beck, 2005

LAVICKÝ, P. et al. *Občanský zákoník. I. Obecná část. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2014

LAZAR, J. *Občianske právo hmotné.* 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014

LAZAR, J. – ŠVESTKA, J. et al. *Československé občianske právo. I.* Bratislava: Obzor, 1986

LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva.* 2. vydání. Bratislava: Ústav všeobecného práva súkromného Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1947

MAYR, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes, I./1. Allgemeine Lehren.* Reichenberg (Liberec): Gebrüder Stiepel, 1922

MAYR, R. – DOMINIK, R.. *Soustava občanského práva. Kniha prvá: Nauky obecné.* Brno: Barvič & Novotný, 1929

MELZER, F. – TÉGL, P. et al. *Občanský zákoník. Velký komentář. I.* Praha: Leges, 2013

PAVLOVA, M. *Graždansko pravo. Obšča část.* Sofia: Sofi-R, 2002

RADVANOVÁ, S. *Manželství a rodina v ČSSR.* Praha: Orbis, 1964

RADWAŃSKI, Z. *Prawo cywilne – część ogólna.* 9. vydání. Warszawa: C. H. Beck, 2007

RANDA, A. *O závazcích k náhradě škody z činů nedovolených pak o úrocích dle rakouského práva občanského.* 5. vydání. Praha: J. Otto, 1891

SAVIGNY, Friedrich Karl. von. *System des heutigen Römischen Rechts.Bd. I.* Berlin: Weit und Comp., 1849

SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky.* Brno: Právník, 1931

SUCHANOV, E. A. *Graždanskoje pravo. I.* 3. vydání. Moskva: Wolters Kluwer, 2010

SUCHANOV, E. A. *Rossijskoje graždanskoje pravo. Učebnik. I.* Moskva: Statut, 2011

SVOBODA, E. *Ethické a sociální základy práva občanského.* Praha: Melantrich, [1923]

SVOBODA, Emil. *Demokracie jako názor na život a svět*. Praha: Státní nakladatelství, 1927

SVOBODA, E. Mimosoudní rozchod manželů. *Právník*, 1932, roč. LXXI, s. 297 an.

SVOBODA, E. *Ideové základy občanského práva.* Praha: Vesmír, 1936

ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014

TILSCH, E. *Rakouského práva občanského část všeobecná. (Provisorní vydání).* Praha, 1909

TILSCH, E. – SVOBODA, E. *Občanské právo. Část všeobecná.* Praha: Všehrd, 1935

TUOR, P. – Schnyder, B. *Das schweizerische Zivilgesetzbuch.* 9. vydání. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1975

VOJČÍK, P. et al. *Občiansky zákonník.* 3. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2010

ZEILLER, F., von. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Österreichische Monarchie. II/2.* Wien u. Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812

Informácie dôležité pre trestné konanie a právo na súkromie[79]

Information relevant to criminal proceedings and the right to privacy1

Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.,

Právnická fakulta UMB Banská Bystrica

Abstrakt:

Nevyhnutnou podmienkou naplnenia účelu trestného konania je zhromaždiť dostatok informácií na zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchateľov. Príspevok predstavuje nové, moderné informačno-technické prostriedky a technické prostriedky zachytávajúce v obrazovom resp. zvukovom zázname spáchanie trestného činu alebo dôkazy o jeho spáchaní. Tieto špecifiká a ofenzívne dôkazné prostriedky však nevyhnutne zasahujú do základných práv a slobôd, najmä práva na súkromie. Pri používaní týchto prostriedkov sa musí rešpektovať zásada legality, legitímnosti a proporcionality.

Abstract:

A prerequisite for achieving the purpose of criminal proceedings is to collect enough information to detect crimes and to punish their perpetrators fairly. The paper presents new, modern information and technical means viewing images or sound regording of committing an offense or evidence of committing it. However, these specificities and offensive evidence inevitably interfere with fundamental rights and freedoms, in particular the right to privacy. The use of these means must respect the principles of legality, legitimacy and proportionality.

Kľúčové slová:

Informácie pre trestné konanie, obrazový záznam, zvukový záznam, kamerový systém, zákonnosť dôkazu, legitímnosť dôkazu, proporcionalita, právo na súkromie

Key words:

information for criminal proceedings, image recording, sound recording, CCTV, legality of evidence, legitimacy of evidence, proportionality, right to privacy

Slovenský trestný poriadok v platnom znení vo viacerých ustanoveniach používa termín „informácie významné resp. dôležité pre trestné konanie“ (§§ 113 ods.1, 114 ods. 1, 115 ods. 1, 116 ods. 1). Pojem informácia je jedným z najpoužívanejších slov modernej doby, pritom ide o pojem vysoko abstraktný. Podľa výkladových slovníkov je informácia slovo s mnohými významami, spravidla je jeho význam blízky pojmom poznatok, údaj, fakt, správa.

Je to teda správa, ktorá vyjadruje istý stav, slúži nejakému cieľu. Informácia sa dá formulovať aj tak, že nastal jeden z možných javov z množiny existujúcich javov, čo u prijímateľa zníži neznalosť o tomto jave.

Na úvod mi dovoľte pripomenúť, že nepochybne prioritnou úlohou trestného konania je náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchateľov. Spravodlivé

[79] Táto práca je podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0356-12.

rozhodnutie o vine a treste v trestnom konaní je podmienené vernou a úplnou rekonštrukciou skutku z minulosti orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, teda pravdivým zistením všetkých skutkových okolností s pomocou iných sprostredkujúcich skutočností, teda dôkazov.

V právnej úprave, ako aj v praktickej realizácii trestného konania je odzrkadlený tisícročný vývoj ľudskej civilizácie. Rovnako ako iné právne odvetvia, aj trestné právo procesné sa vyvíjalo na základe rôznych spoločenských, kultúrnych a hospodárskych pomerov, ktoré sa v priebehu času neustále menia a vyvolávajú rôzne zmeny v práve. Táto závislosť trestného konania na vonkajších vplyvoch je dokonca silnejšia ako napríklad v občianskom súdnom konaní alebo v ostatných právnych odvetviach. Je to spôsobené tým, že trestné konanie, rovnako ako aj trestné právo vo všeobecnosti, zasahuje do obzvlášť dôležitých a citlivých ľudských hodnôt. Na jednej strane je postavený kolektívny záujem na bezpečnosti a stabilite, ktorý je reprezentovaný štátom a ktorý prikazuje štátnym orgánom stíhať a trestať páchateľov trestných činov a na druhej strane je postavený záujem jednotlivca byť chránený proti zločincom a rovnako tak aj proti neoprávneným zásahom a konaniam štátnych orgánov. Počas historického vývoja sa menil dôraz, ktorý sa kládol na jednu alebo druhú stranu. Raz bol v popredí kolektívny spoločenský záujem, inokedy zase záujem jednotlivca. Záviselo to od mnohých faktorov, napríklad o stupňa ohrozenia kriminalitou alebo od toho, či sa niektoré nebezpečné druhy trestných činov páchajú viac alebo naopak ustupujú. Ďalej to tiež záviselo na tom, či spoločnosť a jednotlivec majú k dispozícii aj iné než trestnoprávne nástroje na ochranu pred kriminalitou a rovnako aj na rôznych kultúrnych, politických a ideologických názoroch. Toto široké množstvo dôvodov má za následok, že je veľmi zložité nájsť taký model trestného konania, ktorý by bol najpriaznivejší a v ktorom by boli všetky spomínané hodnoty vyvážené.[80]

Históriu ľudstva sprevádzajú od antiky až po súčasnosť rôzne typy a formy trestného konania, s rôznym organizačným systémom a inštitucionálnym zabezpečením subjektov rozhodujúcich základné otázky viny a trestu. Osobitne významné a zároveň odlišné boli spôsoby zabezpečujúce poznatky o spáchanom trestnom čine a jeho páchateľovi. Od neomylnosti panovníka, cez vieru v zásah nadprirodzených síl do procesu hľadania pravdy (ordály – božie súdy, tortúra) až do súčasnosti, keď sa do popredia dostávajú iné metódy a postupy, ktoré sú racionálnejšieho charakteru a zakladajú sa na vedeckom a technickom pokroku.

Ako už bolo uvedené, v celej dlhej histórii trestného konania od antiky cez stredovek až po súčasnosť, boli právo a jeho inštitúty poplatné charakteru a organizácii spoločnosti v tej ktorej dobe. Všetkými formami a úpravami trestného konania sa však ako červená niť ťahá svedok, ako jedinečný a nezastupiteľný prameň dôkazu. Svedok, ako osoba, ktorá svojimi zmyslami vnímala kriminálne relevantnú udalosť a samozrejme jeho výsluch ako dôkazný prostriedok je procesným inštitútom, bez ktorého sa spravidla nezaobišlo a nezaobíde ani jedno konanie v trestnej veci.

V histórii je zmienok o význame a výpovedi svedka veľké množstvo, pričom tieto pravidlá sa neskôr pretvorili do právnej formy.

---

[80] Musil J., Kratochvíl J., Šámal P. a kol: Kurs Trestního práva, Trestní právo procesní, Praha: C.H. Beck, 2007, s. 102

K prvým prameňom hodným zreteľa, síce nie právneho charakteru, patri Biblia. V knihe Exodus, kde sa uvádza tzv. Desatoro prikázaní, deviate prikázanie znie: „neprerieknеš krivého svedectva proti blížnemu svojmu“. V knihe *Deutoronomium* (verš 5 a 6) sa okrem iného uvádza „nikoho nech neusmrtia, keď iba jeden svedok svedčí proti nemu“.

V rímskom práve v známom Zákone dvanástich tabúľ sa riešia možnosti využívať dôkazy opierajúce sa o výsluch svedkov. Oveľa pregnantnejšie pravidlá pôsobenia svedkov sú však upravené v poklasickej rímskej právnej zbierke *Digesta*, konkrétne v 22. knihe, ktorá má signifikantný názov O svedkoch (*De tistibus*). Takto by sme mohli pokračovať cez najvýznamnejšie historické právne dokumenty ako sú *Magna charta libertatum, Corpus iuris canonici, Maleus maleticarum*, Werböczyho *Tripartitum, Constitutio Criminalis Carolina*, Uhorský trestný poriadok (zák. č. XXXIII z r. 1896), ktoré upravovali procesné postavenie svedka. Aj súčasný trestný poriadok uznáva jedinečnosť významu svedka, pretože vypovedá o skutočnostiach, ktoré bezprostredne vnímal priamo svojim zmyslami.

Kvalita a kvantita obsahu výpovede svedka je závislá a do istej miery môže byť ovplyvnená konkrétnou osobou svedka, jeho

- schopnosťou správne vnímať kriminálne relevantnú udalosť,
- schopnosťou uchovať si vnímané javy v pamäti a
- schopnosťou reprodukovať ich pred orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi.

Okrem toho je hodnota výpovede závislá aj od objektívnych faktorov, ako sú napríklad vek, choroba, únava svedka, ovplyvnenie omamnými či psychotropnými látkami, poveternostné podmienky, denná a nočná doba a podobne. V neposlednom rade kvalita a kvantita výpovede závisí od ochoty svedka spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, kde čím ďalej tým viac sa stretávame so situáciami, keď svedok odmieta podať výpoveď (korupcia, strach z pomsty páchateľa, neochota vystúpiť a vypovedať na verejnom procese, stigmatizácia z tlaku médií). Pamäťové stopy sú tak nedostupné, pokiaľ konkrétna osoba nechce alebo nemôže oznámiť ich obsah, pričom sú definitívne stratené, pokiaľ daná osoba zomrie.

V posledných desaťročiach sa pri páchaní kriminality začali objavovať úplne nové javy vyplývajúce z dynamiky trestnej činnosti. Týmito kvalitatívne novými javmi sú najmä nové druhy trestnej činnosti, osobitne však organizovaná kriminalita, terorizmus a kybernetická kriminalita. To vyvoláva vo všetkých krajinách úsilie po reformách trestnoprocesných predpisov, ktorých obsahom je zavádzanie nových dôkazných prostriedkov, posilnenie kompetencií štátnych orgánov a s tým spojené obmedzovanie základných ľudských práv a slobôd. Tieto nové fenomény zločinnosti predstavujú pre štát mimoriadne silného protivníka, proti ktorému sa doterajšie „tradičné“ metódy a postupy policajnej a justičnej práce ukazujú ako príliš mierne a málo efektívne. Trestné konanie musí v mnohých prípadoch prekonávať závažnú prekážku, ktorou sa často stáva stav tzv. dôkaznej núdze. Na prekonaní tejto prekážky sa čím ďalej tým viac začínajú využívať nové, netradičné a originálne dôkazné prostriedky, ktoré sú založené na rýchlo a dynamicky sa rozvíjajúcich krokoch vedy, techniky a informatiky.

Vo všeobecnosti možno tieto nové prostriedky a metódy charakterizovať najmä nasledujúcimi znakmi:

1. Ide o veľmi intenzívny zásah do základných práv a slobôd, čo si vyžaduje veľmi precíznu a podrobnú zákonnú úpravu,
2. ide o postupy, ktorých efektívnosť výsledku predpokladá utajenosť ich aplikácie, v dôsledku čoho sú niektoré kontrolné mechanizmy značne obmedzené,
3. pre dôkazné využitie týchto prostriedkov, za súčasného garantovania riadneho procesu (čl. 6 Európskeho dohovoru), sa predpokladá špeciálna legislatívna úprava a jej dôsledné dodržiavanie v aplikačnej praxi.[81]

Medzi tieto nové, špecifické a ofenzívne dôkazné prostriedky zaraďujeme tzv. informačno-technické prostriedky, ktorými sa podľa § 10 ods. 21 Trestného poriadku rozumejú elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky, vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.

Na tomto mieste si treba uvedomiť, že moderné trestné konanie v jednotlivých trestných veciach vo väčšej či menšej miere musí zasahovať a zasahuje do základných práv a slobôd, pričom osobitne citlivo sa táto problematika zvýrazňuje pri zásahoch do práva na súkromie.

V zmysle ustálenej judikatúry Ústavného súdu SR sa súkromím rozumie predovšetkým sféra života človeka, do ktorej nemožno zasahovať bez jeho súhlasu. Právom na súkromie sa zaručuje osobe možnosť rozhodovať samostatne o tých svojich záležitostiach, ktoré sa uznávajú za súkromie. Právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromnej sféry jednotlivca obsahuje nielen negatívnu povinnosť štátu zdržať sa mocenského zásahu, ale aj pozitívny záväzok prijať účinné opatrenia na zabezpečenie jeho efektívnej ochrany.[82]

Právo na súkromie tak, ako je garantované v čl. 8 Európskeho dohovoru (a obdobne v čl. 16 ods. 1 Ústavy SR), je výkonom informačno-technických prostriedkov výrazne dotknuté. V citovanom článku sa súčasne uvádza, že sú možné určité zásahy do týchto práv, keďže to nie je právo absolútne. Pri splnení určených podmienok je možné takéto zásahy považovať za ospravedlniteľné a legálne.

Európsky súd pre ľudské práva vo svojej bohatej rozhodovacej praxi mal príležitosť vysloviť sa k rôznym dôkazom a dôkazným prostriedkom, ktoré považoval za zásah do práva na súkromie podľa čl. 8 Dohovoru:

- odpočúvanie telekomunikačnej prevádzky nehľadiac na spôsob a miesto realizácie,
- výpis volaných čísiel, času a dĺžky hovorov,
- fotodokumentácia a kamerový záznam,
- kontrola pošty, vrátane faxov či emailov a to i poslaných z pracoviska,
- domová prehliadka vrátane nebytových priestorov a zaistenie vecí,

[81] Ivor J.: Obrazovo-zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní, In Záhora, J. (ad)) Teoretické a praktické problémy dokazovania, Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou, Bratislava, BVŠP, 2008, s. 70.

[82] Napríklad uznesenie Ústavného súdu SR z 29.4.2015 sp. zn. PLÚS 10/2014-29, uznesenie Ústavného súdu SR z 9.9.2015, sp. zn. PLÚS 40/2015-20.

- osobná prehliadka,
- vynútený lekársky zákrok,
- získavanie a uchovávanie osobných údajov, vrátane odtlačkov prstov, vzorky DNA alebo vzorky hlasu,
- sledovanie fyzického pohybu pomocou GPS alebo pohybu na internete.[83]

V tejto súvislosti v bohatej judikatúre ESĽP možno vidieť, ako sa ESĽP pôvodne zasadzoval za absolútnu ochranu práva na súkromie, no postupne, hlavne pod vplyvom rozvoja organizovaných foriem zločinu, ktoré začali ohrozovať Európu a jej obyvateľov sa k priklonil k tomu, že predsa len určité zásahy do tohto práva sú možné.

Ešte v roku 1968 ESĽP v rozhodnutí „Belgický jazykový zákon“ (rozsudok ESĽP z 23.7.1968 č. 1474/62, 1679/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64) považoval právo na súkromie za tak zásadné, že ho považoval za právo absolútne. O desať rokov neskôr však konštatoval, že takéto zásahy do práva na súkromie možné sú, no musia splniť požiadavky uvedené v čl. 8 ods. 2 Európskeho dohovoru (rozsudok ESĽP zo 6.9.1978 – Klass a ďalší proti Nemecku, č. 5029/71), čím prezentoval odklon od pôvodnej absolútnej koncepcie.[84]

Koncepcia čl. 8 ods. 2 Dohovoru, ako i judikatúra ESĽP teda pripúšťajú zásahy do práva na súkromie za splnenie podmienok, ktorými sú:

- legalita zásahov,
- legitímnosť zásahov,
- proporcionalita zásahov.

Zásada legality predpokladá, že zásah sa musí opierať o zákonnú platformu obsiahnutú vo vnútroštátnom zákonodarstve (ktorej práva úprava je zároveň prístupná) a musí byť predvídateľný a v súlade s princípom právneho štátu (rozsudok ESĽP z 24.4.1990 Kruslin proti Francúzsku č. 11801/85).

Zákonná úprava musí:

a) určiť kategórie trestných činov, vo vzťahu ku ktorým je možné nariadiť fajné sledovanie,
b) vymedziť kategórie osôb, ktoré môžu byť vystavené tajnému sledovaniu,
c) stanoviť lehoty trvania sledovania,
d) stanoviť postup, ktorým sa dotknutá osoba môže domôcť preskúmania zákonnosti použitého opatrenia a uchovania zhotovených záznamov,
e) určiť podmienky, za ktorých možno zistené okolnosti oznámiť tretím osobám,
f) upraviť postup, ktorým sa možno domôcť odstránenia a zničenia záznamov.

Dohľad zo strany ESĽP sa musí presvedčiť, či vnútroštátna úprava poskytuje dostatočne účinné záruky proti zneužitiu (napr. rozsudok ESĽP zo 4.12.2015 Zakharov Roman proti Rusku č. 47143/06, rozsudok ESĽP z 12.1.2016 Szabó a Vissy proti Maďarsku č. 37138/14 a ďalšie).

---

[83] Nejedlý Josef: Zákonnost důkazů v trestním řízení ve světle Evropské úmluvy o ochrane lidských práv a základních svobod, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, Prameny, no. 54, s. 76 a nasl.

[84] Záhora Jozef et al.: Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní, Wolkers Kluwer, Bratislava 2018, sl. 17 a nasl.

Legitimitou sa rozumie legitímny cieľ zásahu podľa čl.8 ods. 2 Dohovoru, teda len vtedy, keď je to nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti... Pri hľadaní legitímneho cieľa je potrebné hľadať rovnováhu medzi záujmami jednotlivca pri uplatňovaní práva na súkromie a záujmami verejnej moci na nutnosti zásahu do tohto práva.

Proporcionalita zásahov sa prejavuje v hľadaní a dodržiavaní určitej rovnováhy medzi právami, ktoré sú k dispozícii a možnosťami výberu konkrétnych druhov prostriedkov smerujúcich k naplneniu sledovaného (legitímneho) cieľa. Samotný zásah musí byť jednak nevyhnutný (teda ak stanovený cieľ nie je možné dosiahnuť iným spôsobom, čiže pomocou miernejších prostriedkov) a jeho realizácia musí zodpovedať nutnej spoločenskej potrebe - dosahovaniu sledovaného cieľa v kontexte podstaty práva, ktoré vie byť na tento účel obmedzené (rozsudok ESĽP zo 4.12.2008 S. a Marper proti Spojenému kráľovstvu, č. 30562/04 a 30566/04).

V ďalšom si dovolím sústrediť pozornosť na najintenzívnejšie zásahy do práva na súkromie pri získavaní informácií dôležitých pre trestné konanie, za ktoré možno považovať najmä odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky resp. vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov.

Najmä obrazový záznam získaný monitorovaním určitého priestoru prostredníctvom technického zariadenia v prípade záznamu kriminálne relevantnej udalosti poskytne pre účely trestného konania objektívne, korektné a nemeniteľné informácie o situácii, ktorá predchádzala spáchaniu trestného činu, o jeho priebehu a najmä jeho páchateľovi. Pre využitie obrazového záznamu pre účely trestného konania tak môžeme s určitou nadsázkou použiť výraz „nemý svedok“.

Aj tento „technický“ dôkaz však **musí** spĺňať všeobecné pravidlá **prípustnosti** a **zákonnosti** dôkazu.

Pri hodnotení dôkazov v trestnom konaní priznáva hodnotiaci subjekt každému dôkazu určitú hodnotu z hľadiska jej prípustnosti, závažnosti a vierohodnosti (pravdivosti). Prípustnosť dôkazov sa označuje aj ako zákonnosť dôkazov. Súčasný Trestný poriadok používa termín zákonnosť (§ 2 ods. 12, § 119 ods. 2, § 243 ods. 2 Tr. por.). Zákonnosť znamená, že určitý dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom, ktorý je v súlade s právnymi predpismi. Za dôkaz, ktorý bol získaný nezákonným spôsobom sa považuje nielen dôkaz, pri ktorom bola nezákonnosť spôsobená, ale aj každý dôkaz získaný na základe takéhoto dôkazu.[85]

Bohumil Repík zdôrazňuje nasledovných päť kritérií zákonnosti dôkazu:

1. či bol dôkaz získaný z prameňa, ktorý stanoví prípadne pripúšťa zákon,
2. či bol dôkaz získaný a vykonaný procesným subjektom k tomu zákonom oprávneným,
3. či bol dôkaz získaný a vykonaný v tom procesnom štádiu, v ktorom je príslušný procesný subjekt podľa zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle t. j. také dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v trestnom stíhaní najmä pre rozhodnutie súdu,

[85] Záhora J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní, 1. vydanie, Praha: Leges 2013, s. 114.

4. či sa získaný a vykonaný dôkaz týka predmetu dokazovania v danom procese, t. j. či sa týka skutku, o ktorom je potrebné podľa zákona v súvislosti s týmto skutkom rozhodovať,
5. či bol dôkaz získaný a vykonaný spôsobom, ktorý stanovuje, prípade pripúšťa zákon.[86]

Prípustnosť dôkazu je pojem významovo širší ako zákonnosť dôkazu. Prípustnosť dôkazu znamená, že určitý element dokazovania je spôsobilý na základe práva podporiť alebo vyvrátiť určité tvrdenia a sudca ho nemôže a priori odmietnuť. Prípustnosť dôkazu vychádza z práva na spravodlivý proces, ktoré je garantované v čl. 6 Dohovoru. Prípustnosť dôkazu je potrebné hodnotiť vzhľadom na jeho povahu a tiež vzhľadom na spôsob jeho zaobstarania. Dôležitosť kritéria prípustnosti dôkazu je zákonnosť jeho získania.

Aj vzhľadom na uvedené kritériá zákonnosti dôkazov možno obrazové a zvukové záznamy využívané v trestnom konaní systematicky rozdeliť do niekoľkých skupín:

1. Do prvej patrí využívanie tzv. informačno-technických prostriedkov upravených v konkrétnych ustanoveniach Trestného poriadku a ďalšieho špeciálneho zákona.

Len pre osvieženie pamäti chcem stručne pripomenúť, že do roku 1990 však v československom právnom poriadku nebolo žiadnym zákonom upravené právo štátnych orgánov použitím operatívnej techniky zasahovať do garantovaných práv a slobôd občanov, aj keď je zrejmé, že spravodajské a bezpečnostné zložky štátu inštitúty odpočúvania telekomunikačnej prevádzky a vyhotovovania obrazových, či zvukových záznamov hojne využívali na základe utajovaných interných rezortných (podzákonných) noriem. Takto získané informácie slúžili na operatívne účely a nemohli byť použité ako dôkazy v trestnom konaní.

Až novelizácie Trestného poriadku priniesli do nášho právneho poriadku inštitúty mimoriadne intenzívne zasahujúce do práva na súkromie: odpočúvanie a záznam telekomunikačných činností (§ 88), sledovanie osôb a vecí (§ 88d), vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo iných záznamov (§ 88e).

Pre zabezpečovanie informácií dôležitých pre trestné konanie pomocou informačno-technických prostriedkov platí niekoľko charakteristických zásad, z ktorých možno ako najvýznamnejšie spomenúť:

a) informácie sú získavané prostredníctvom špeciálnej techniky konštrukčne vyrábanej pre tento účel,
b) použitie resp. využitie v trestnom konaní (schvaľovanie, kontrolný mechanizmus, praktická realizácia) podlieha osobitnému režimu upravenému zákonom,
c) použitie sa predpokladá v zásade utajovaným spôsobom,
d) spracúvanie získaných informácií, ich evidencia, dokumentácia, ukladanie a vyraďovanie podlieha úprave zákonom.

Rekodifikovaný Trestný poriadok (zák. č. 301/2005 Z. z.) precizoval a potvrdil využitie informačno-technických prostriedkov v slovenskom trestnom konaní najmä v ustanoveniach

[86] Repík B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazhovaní v trestním řízení. In Bulletin advokacie, 1982, červenec – srpen, s. 127

- § 113 ods. 4 – sledovanie osôb a vecí s použitím ITP, teda záznamom obrazu alebo zvuku,
- § 114 – vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov,
- § 115 – odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky.

Ďalším zákonom využívajúcim tzv. úradnú licenciu štátu je zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov, ktorý zmocňuje používať informačno-technické prostriedky na odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačných činností a vyhotovovanie a využívanie obrazových, zvukových alebo iných záznamov aj mimo trestného konania Policajný zbor, Slovenskú informačnú službu, Vojenské spravodajstvo, Zbor väzenskej a justičnej stráže a Colnú správu. Ide o zákon upravujúci využívanie informačno-technických prostriedkov pre plnenie úloh uvedených subjektov, pričom sa výslovne deklaruje, že použitie informačno-technických prostriedkov podľa tohto zákona sa nevzťahuje na ich použitie podľa Trestného poriadku. Sú to najmä záujmy zabezpečenia ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a zahraničnopolitických záujmov štátu, bezpečnosti a obrany štátu. V ustanoveniach § 3 až 5 sú uvedené dôvody a povoľovací mechanizmus. Veľmi významné je však ustanovenie § 7 ods. 2 citovaného zákona, ktoré umožňuje trestnoprávne relevantné informácie získané uvedenými subjektami využitím informačno-technického prostriedku použiť ako dôkaz v trestnom konaní. Podľa § 8 použitie informačno-technického prostriedku vyhotovením záznamu alebo skopírovaním záznamu, ktoré sa uskutoční v rozpore s citovaným zákonom, zakladá zodpovednosť štátu ako aj osoby, ktorá zákon porušila tak, že nezákonné správanie nariadila, schválila alebo sa ho inak dopustila.

Ako už bolo uvedené, jednou z požiadaviek zásady legality je, že zákonná úprava musí určiť kategórie trestných činov, vo vzťahu ku ktorým je možné nariadiť „tajné sledovanie“, teda odpočúvanie a vyhotovovanie obrazových a zvukových záznamov.

Slovenská právna úprava vymedzuje škálu trestných činov, na ktoré možno nariadiť použitie ITP podľa môjho názoru príliš široko a liberálne:

- vyhotovovanie obrazových alebo zvukových záznamov je možné u vybraných trestných činov s hornou hranicou trestnej sadzby nad 3 roky (§ 114 ods. 1).

Ak je vyhotovovanie obrazových alebo zvukových záznamov spojené so vstupom do obydlia, je prípustné u zločinov, teda úmyselných trestných činov s hornou hranicou trestnej sadzby nad 5 rokov (§ 114 ods. 2).

- odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky je prípustné taktiež u zločinov (§ 115 ods. 1).

Podľa zákona o ochrane pred odpočúvaním, keďže nejde o trestnoprocesný zákon, škála trestných činov nie je vymedzená vôbec (iba analogicky s čl. 8 ods. 2 Dohovoru v § 3 zákona). Iba pre použitie takto získaných informácií ako dôkazu v trestnom konaní platí obmedzenie (§ 7 ods. 2), že musí ísť o trestnú činnosť, v súvislosti s ktorou možno ITP použiť.

V iných štátoch EÚ je táto škála trestných činov podstatne nižšia, obmedzená na obzvlášť závažné zločiny. V Českej republike možno nariadiť odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky u zločinov s hornou hranicou trestnej sadzby nad 8 rokov;

sledovanie osôb a vecí v súkromí za použitia technických prostriedkov je limitované len rozhodnutím sudcu bez špecifikácie trestných činov.

V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že spoločným charakteristickým rysom vyhotovovania obrazových, obrazovo-zvukových záznamov využitím špeciálnych informačno-technických prostriedkov podľa § 114 Tr. por. a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred odpočúvaním je monitorovanie osôb a vyhotovovanie príslušného záznamu utajeným spôsobom, teda bez vedomia dotknutých osôb.

O vyhotovovaní obrazovo-zvukových záznamov rozhodne príslušný orgán (sudca) príkazom, proti ktorému nie je prípustný opravný prostriedok. V týchto prípadoch sa dotknutá osoba o tom, že jej základné práva a slobody boli porušené, sa (s výnimkou obvineného) nemusí dozvedieť ani po skončení vykonávania úkonu. Podľa ustanovenia § 114 ods. 8 a § 115 ods. 8 Tr. por. však príslušný orgán dotknutú osobu o realizácii úkonu v právoplatne skončenom trestnom konaní upovedomí.

V tejto súvislosti sa úplne logicky a dôvodne vynára otázka, prečo kompetentný orgán nemá v zmysle citovaných ustanovení povinnosť informovať o vykonanom odpočúvaní resp. vyhotovovaní obrazových alebo zvukových záznamov dotknutú osobu v prípadoch

- ak sa koná o obzvlášť závažnom zločine,
- ak ide o zločin spáchaný organizovanou zločineckou alebo teroristickou skupinou.

Dotknutým osobám sa tým upiera právo na účinné právne prostriedky súdnej ochrany proti zásahom do súkromia, o ktorých tieto osoby sa takto vôbec nedozvedia.

Uplatnenie tohto práva podľa čl. 13 Európskeho dohovoru sa v zákone o ochrane pred odpočúvaním vôbec nezakotvuje a nepredpokladá.

Podľa verejne prístupných údajov Výboru Národnej rady SR v rokoch 2014 až 2018 sa každým rokom realizovalo 1000 až 1300 odpočúvaní Policajným zborom, pričom zistené informácie boli použité ako dôkaz v trestnom konaní nie viac ako v 10 % prípadoch. Čiže v 90 % prípadoch by sa mali dotknuté osoby dozvedieť o tomto odpočúvaní. Slovenská informačná služba ročne realizovala 200 až 300 prípadov odpočúvania; o využití informácií v trestnom konaní ako dôkaz nie sú dostupné poznatky ani štatistické údaje.

Vychádzajúc z čl. 13 Európskeho dohovoru, ktorý priznáva každému, koho práva a slobody priznané Dohovorom boli porušené, právo na účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností. Postup pri preskúmavaní zákonnosti príkazu na vyhotovovanie obrazovo-zvukových záznamov je upravený v ustanoveniach § 362 f a § 362 g Tr. por. Oprávnený rozhodnúť o zákonnosti resp. nezákonnosti takéhoto príkazu je výlučne Najvyšší súd SR.

Len pre ilustráciu podľa údajov Generálnej prokuratúry SR bolo v roku 2017 podaných viac ako 200 návrhov na vydanie príkazu na vyhotovovanie obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 Tr. por., ktoré boli v absolútnej väčšine prípadov súdmi akceptované a realizované.

Dňom 25. 5. 2018 nadobudlo účinnosť Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov, ktoré sa prezentuje pod skratkou GDPR (General Data Protection Regulation). Toto nariadenie však už v čl. 2 ods. 2

písm. d o vecnej pôsobnosti deklaruje, že sa nevzťahuje na spracúvanie osobných údajov „príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo výkonu trestných sankcií vrátane ochrany pred ohrozením verejnej bezpečnosti a jeho predchádzania“.

Obdobný nový zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov vymedzuje len niektoré ustanovenia, ktoré sa vzťahujú na činnosť orgánov štátu na účely predchádzania a odhaľovania trestnej činnosti (§ 3 ods. 3) a podobne na účely trestného konania (§ 52), v ktorých sa kladie len všeobecne dôraz na zákonnosť, minimalizáciu zásahov, správnosť, integritu a dôvernosť, ktoré sú už obsiahnuté v citovaných zákonoch.

2. Do druhej skupiny obrazových záznamov využívaných v trestnom konaní možno zaradiť záznamy z kamerového systému.

Kamerové systémy sa stali bežnou a neodmysliteľnou súčasťou nášho každodenného života. S kamerami, ktoré monitorujú najrôznejšie priestory a miesta verejnosti prístupné, ale i súkromné obydlia, sa stretávame jednak z dôvodu hľadania efektívnych prostriedkov predchádzania, ale i represívneho riešenia kriminality a jednak z dôvodu mimoriadne rýchleho rozvoja technických prostriedkov, ktoré veda a technika pre tento účel aktuálne ponúkajú. Tak ako pri iných dôkazoch získaných v trestnom konaní sa vo väčšej či menšej miere zasahuje do základných práv a slobôd občanov, je takýto zásah realizovaný i pri monitorovaní kamerovým systém a preto i táto činnosť predpokladá prísnu a presnú právnu reguláciu podmienok získavania a využívania informácií zo záznamu kamerového systému.

Pre legislatívnu úpravu tohto systému je dôležitá rekodifikácia slovenského trestného práva účinná od 1. 1. 2006. Škála demonštratívne vypočítaných dôkazných prostriedkov v slovenskom trestnom poriadku (§ 119 ods. 2) sa rozšírila o dovtedy typické kriminalistické úkony ako napr. previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus. Ďalšou možnosťou v zmysle citovaného ustanovenia je i dôkaz získaný z dôkazného prostriedku podľa osobitného zákona. Takýmto dôkazom je i záznam z monitorovania kamerovým systémom. Zámerne sme sa v úvode zmienili o výsluchu svedka, ako jedného z najčastejšie sa vyskytujúcich dôkazných prostriedkov, pretože monitorovanie kamerovým systémom sa svojím obsahom veľmi blíži práve k uvedenému dôkaznému prostriedku.

Kamerový systém je schopný zaznamenať priebeh spáchaného trestného činu, jeho páchateľa i ďalšie okolnosti dôležité pre objasnenie veci, samozrejme, ak sa odohrali v monitorovanom priestore. Kamerový systém, ktorý už svojou inštaláciou pôsobí zároveň preventívne a záznam z neho získaný, poskytujúci informácie o trestnej činnosti najrôznejšieho druhu, sa stáva čoraz frekventovanejším technickým dôkazom i v aplikačnej trestnoprocesnej praxi.

Rozširovanie kamerových systémov sa zaznamenalo prakticky vo všetkých krajinách Európy a neobišlo ani Slovenskú republiku, kde sa záznam z kamerového systému akceptoval a začal efektívne využívať i v slovenskom trestnom konaní.

Pre ilustráciu možno uviesť prípad zo 7. 10. 2017, kde trojica slovenských občanov nadránom slovne a neskôr i fyzicky napadla v Bratislave Slováka indického pôvodu. Ten jedného z útočníkov usmrtil nožom s desaťcentimetrovou čepeľou. Bol obvinený z trestného činu vraždy a ublíženia na zdraví. Bratislavský súd po roku väzby na hlavnom pojednávaní

vykonal rozsiahle dokazovanie, kde jedným z kľúčových dôkazov bol kamerový záznam samotného skutku, pričom dosiaľ neprávoplatným rozsudkom Inda oslobodil spod obžaloby, keď konštatoval, že konanie obžalovaného naplnilo atribúty a podmienky nutnej obrany.

Kamerový systém v Slovenskej republike z hľadiska jeho používania a využívania nie je upravený v špeciálnom zákone, tak ako je tomu v niektorých štátoch Európskej únie. Podmienky použitia a využitia záznamu z kamerového systému sú upravené v súčasnosti predovšetkým v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady č. 2016/679, ktoré je tiež známe aj pod názvom „General Data Protection Regulation (GDPR) a Zákone o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z., ako i Trestnom poriadku a ďalších zákonoch upravujúcich právo na súkromie a ochranu osobnosti.

Okrem rôznych špecifických prípadov, o ktorých sa zmienime neskôr, sa kamerový systém najčastejšie využíva na monitorovanie priestorov prístupných verejnosti. Pojem monitorovania právna úprava expessis verbis nedefinuje, možno ho však najvšeobecnejšie vykladať ako sledovanie (koho, čo) pomocou monitorovacieho zariadenia. Z pohľadu práva pri prevádzkovaní kamerového systému dochádza k spracúvaniu osobných údajov prostredníctvom snímacích zariadení (kamier), ako prostriedkov spracúvania. Osobnými údajmi vo všeobecnosti rozumieme akékoľvek charakteristiky alebo údaje fyzickej osoby, ktoré sú spôsobilé ju určiť a odlíšiť od ostatných osôb. V tomto prípade ide predovšetkým o tvár snímanej osoby, ale i ďalšie biometrické údaje viažúce sa k tejto osobe. Pri spracúvaní vizuálneho resp. audiovizuálneho záznamu dochádza k zachytávaniu jednotlivých charakteristík a údajov dotknutej fyzickej osoby. Prevádzka kamerového systému, ktorým dochádza k monitorovaniu fyzických osôb, ich pohybu, správania ako aj ďalších ich prejavov, musí byť upravená zákonom.

V tomto zmysle musí monitorovanie kamerovým systémom prísne a presne rešpektovať podmienky stanovené zákonom a to najmä z pohľadu účelu monitorovania, podmienok jeho prevádzky, ochrany práv a oprávnených záujmov prevádzkovateľa a samozrejme dotknutých osôb.

Opodstatnenosť a legálnosť kamerového systému je citlivou otázkou, ktorá je riešená predovšetkým vzhľadom na problematiku ochrany osobných údajov, pričom táto má svoj výraz ako v európskej tak domácej legislatíve. V tomto zmysle si teba pripomenúť z hľadiska vývoja najmä Smernicu Európskeho parlamentu a Rady č 95/46/ES o ochrane osobných údajov, pričom zároveň treba konštatovať, že slovenská právna úprava s ňou bola plne kompatibilná.

Prvý slovenský zákon č. 428/2002 Z. z. o ochrane osobných údajov medzi osobitné spôsoby získavania osobných údajov v ustanovení § 10 ods. 7 zaradil i monitorovanie osôb v priestore prístupnom verejnosti. Citované ustanovenie zákona umožňovalo monitorovanie len za splnenia troch základných podmienok:

1. monitorovať možno len priestor prístupný verejnosti,
2. monitorovať možno len na stanovený účel:

a) zabezpečenie verejného poriadku a bezpečnosti,
b) odhaľovanie kriminality alebo
c) narušenie bezpečnosti štátu,

3. zreteľné označenie monitorovaného priestoru.

V prípade splnenia všetkých zákonných podmienok a získania relevantných informácií bolo možné vyhotovený záznam použiť ako dôkaz na účely trestného konania alebo konania o priestupkoch.

Od 1. júla 2013 bol platným a účinným zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov, ktorý nanovo upravil a sčasti precizoval inštitút monitorovania priestoru verejnosti prístupného na základe ustanovenia § 15 ods. 7 citovaného zákona.

Právna úprava monitorovania fyzických osôb prostredníctvom kamerového systému vyplývala najmä z § 4 ods. 1 (vymedzenie pojmu osobné údaje), § 4 ods. 3 písm. a (vymedzenie pojmu spracúvania osobných údajov), § 4 ods. 3 písm. b (vymedzenie pojmu informačný systém osobných údajov), § 4 ods. 3 písm. j (vymedzenie pojmu priestor prístupný verejnosti), § 15 ods. 7 a § 17 ods. 7 (podmienky monitorovania priestorov prístupných verejnosti) zákona o ochrane osobných údajov

Z pohľadu zákona pri prevádzkovaní kamerového systému dochádza k spracúvaniu osobných údajov prostredníctvom snímacích zariadení (kamier). Prevádzkovanie kamerového systému je informačným systémom, ktorý sa viaže na účel definovaný zákonom a to:

- ochrana verejného poriadku a bezpečnosti,
- odhaľovanie kriminality,
- narušenie bezpečnosti štátu alebo
- ochrana majetku alebo zdravia.

Zákon umožňoval monitorovanie kamerovým systémom výlučne priestor prístupný verejnosti, ktorým sa rozumie priestor, do ktorého možno voľne vstupovať a v ktorom sa možno voľne zdržiavať bez časového obmedzenia alebo v čase vymedzenom prevádzkovateľom. Ďalšou zákonnou podmienkou legálneho monitorovania bola povinnosť prevádzkovateľa zreteľne označiť monitorovaný priestor. Zákon stanovil 15 dňovú lehotu (kalendárne dni) na uchovávanie záznamu, v prípade nevyužitia záznamu bol prevádzkovateľ povinný ho v tejto lehote zlikvidovať. Samozrejme, že prevádzkovateľ by mal dodržiavať aj všeobecné zásady primeranosti a nevyhnutnosti, ako i ďalšie podmienky uvedené v § 6 citovaného zákona. Záznam získaný monitorovaním priestoru prístupného verejnosti možno využiť výlučne za účelom uplatňovania právnej zodpovednosti, teda ako dôkaz v trestnom alebo priestupkovom konaní.

V roku 2018 však nastala zásadná zmena v právnej úprave ochrany osobných údajov v celej Európskej únii. Ako už bolo uvedené, dňom 25. 5. 2018 nadobudlo účinnosť Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktoré sa prezentuje pod skratkou GDPR (General Data Protection Regulation). Týmto nariadením sa zároveň zrušuje smernica 95/46/ES, na Slovensku sa zrušil doterajší zákon č. 122/2013 Z. z. a od 25. 5. 2018 je účinný nový zákon o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z.

GDPR je právne záväzná regulácia, ktorá zavádza úplne nové pravidlá v oblasti ochrany osobných údajov a to vrátane vysokých sankcií za ich porušenie. Tým, že tieto pravidlá boli prijaté formou európskeho nariadenia, GDPR sa vo všetkých krajinách Európskej únie uplatní jednotne. GDPR má navyše prednosť pred všetkými európskymi zákonmi o ochrane osobných údajov, ktoré budú mať voči GDPR hlavne doplnkovú funkciu.

Hneď na úvod treba poznamenať, že GDPR sa nebude vzťahovať na oblasti taxatívne uvedené v čl. 2 ods. 2, medzi ktorými sa uvádzajú spracovávanie osobných údajov fyzickou osobou v rámci výlučne osobnej alebo domácej činnosti. Napr. Súdny dvor EÚ v rozsudku František Ryneš vs Úřad pro ochranu osobných údajů C-212/13 zo dňa 11. 12. 2014 pod túto výnimku z pôsobnosti zaraďuje aj snímanie kamerovým systémom, ktorý sníma výlučne iba súkromný pozemok osoby, ktorá tieto osobné údaje spracúva, v prípade snímania verejného priestranstva však bude mať GDPR plnú pôsobnosť.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2016/679 v čl. 5 ods. 1 všeobecne vymedzuje zásady, na ktorých nariadenie spočíva, pričom subjekt spracovávajúci osobné údaje má zodpovednosť za ich dodržiavanie a povinnosť toto dodržiavanie tiež doložiť. V stručnosti ide o nasledovné zásady:

- zákonnosť, korektnosť a transparentnosť spracovania,
- spracovanie na konkrétne určené, výslovne uvedené a legitímne účely,
- obmedzenie rozsahu spracovania na primerané a relevantné účely,
- správnosť a aktuálnosť údajov vo vzťahu k ich účelu,
- časové obmedzenie uloženia získaných údajov len na dobu nevyhnutnú pre identifikáciu dotknutých osôb,
- spracovanie údajov so zabezpečením primeranej bezpečnosti osobných údajov.

Pre využitie získaných údajov pre účely dokazovania v trestnom konaní treba upozorniť na vymedzenie zákonnosti spracúvania v GDPR (čl. 6), ktoré sa v zmysle citovaného ustanovenia považuje za zákonné, ak je splnená aspoň jedna z taxatívne stanovených podmienok v č. 6 ods. 1 písm. a až f. Pre monitorovanie kamerovým systémom považujeme za významné podmienky:

- spracúvanie je nevyhnutné, aby sa ochránili životne dôležité záujmy dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby,
- spracúvanie je nevyhnutné na účely oprávnených záujmov, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana s výnimkou prípadov, keď nad takýmito záujmami prevažujú záujmy alebo základné práva a slobody dotknutej osoby, ktoré si vyžadujú ochranu osobných údajov, najmä, ak je dotknutou osobou dieťa.

Teda v prípade monitorovania kamerovým systémom sa nesmie neprimerane zasahovať do súkromia osôb a tieto zásahy musia byť primerané účelu použitia. S tým súvisí aj povinnosť prevádzkovateľa upravená v čl. 35 ods. 1 písm. c GDPR posúdiť vplyv zásahov v prípade „systematického monitorovania verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“.

Nový slovenský zákon č. 18/2018 Z. z. účinný od 25. 5. 2018 o ochrane osobných údajov z veľkej časti len kopíruje európsku legislatívu, pričom niektoré otázky sú týmto zákonom rozvinuté do väčšej hĺbky a detailov. Záznam získaný z monitorovania kamerovým systémom je osobným údajom pri zachytení znakov osoby, ktoré tvoria jej fyzickú identitu a ktoré umožňujú identifikovať túto fyzickú osobu priamo alebo nepriamo (§ 2). Zákon zavádza úplne nový pojem „biometrické údaje“, ktorými rozumie osobné údaje, ktoré sú výsledkom osobitného technického spracúvania osobných údajov, týkajúcich sa fyzických charakteristických znakov fyzickej osoby a ktoré umožňujú jedinečnú identifikáciu alebo potvrdzujú jedinečnú identifikáciu tejto fyzickej osoby, ako najmä vyobrazenie tváre alebo daktyloskopické údaje (§5 písm. c).

Obdobne ako GDPR aj zákon č. 18/2018 Z. z. vymedzuje podmienku spracúvania osobných údajov okrem iného v prípadoch, ak

- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby,
- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na účel oprávnených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany okrem prípadov, keď nad týmito záujmami prevažujú záujmy alebo práva dotknutej osoby vyžadujúce si ochranu osobných údajov, najmä ak je dotknutou osobu dieťa.

Zákon o ochrane osobných údajov č. 482/2002 Z. z. v ustanovení § 10 ods. 7 i zákon o ochrane osobných údajov č. 122/2013 Z. z. v ustanovení § 15 ods. 7 upravovali konkrétne podmienky monitorovania priestoru verejnosti prístupného a najmä využitia takto získaných údajov ako dôkaz na účely trestného konania alebo konania o priestupkoch. Nový zákon č. 18/2018 Z. z. upustil v texte zákona od takejto úpravy a obmedzil sa iba na znenie ustanovení § 42 ods. 3 písm. c, kde ukladá prevádzkovateľovi povinnosť posudzovať vplyv na ochranu osobných údajov fyzických osôb, ak ide o „systematické monitorovanie verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“. Domnievame sa, že vzhľadom na neustále sa rozširujúci trend a rozsah využívania kamerových systémov u nás si táto problematika vyžadovala exaktnejšie a detailnejšie legislatívne spracovanie.

Z hľadiska ochrany osobných údajov zaujímajú osobitné postavenie biometrické údaje na individuálnu identifikáciu (bývajú označované aj za tzv. citlivé údaje), ktoré bližšie analyzuje čl. 9 ods. 1 a 2 GDPR. Biometrické údaje sú uvádzané ako osobitná kategória osobných údajov umožňujúca nezameniteľnú fyzickú identifikáciu osoby najmä podľa tváre, ale tiež napr. i podľa chôdze (bližšie tiež § 5 písm. c Zákona o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z.).

GDPR v čl. 13 a Zákon č. 18/2018 Z. z. taxatívne určujú informácie, ktoré sa musia poskytnúť osobe dotknutej monitorovaním kamerovým systémom:

a) totožnosť a kontaktné údaje prevádzkovateľa,
b) kontaktné údaje prípadnej zodpovednej osoby,
c) účel spracúvania, na ktoré sú osobné údaje určené, ako aj právny základ spracúvania,
d) oprávnené záujmy, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana, ak sa spracúvanie zakladá na č. 6 ods. 1 písm. f,
e) identifikácia príjemcu alebo kategória príjemcu osobných údajov, ak existujú,
f) v relevantnom prípade informácia, že prevádzkovateľ zamýšľa prenos podľa čl. 46 alebo 47 či čl. 49 ods. 1.

Európska únia v GDPR musela reagovať na mimoriadny rozvoj nových technológií, okrem iného aj na monitorovanie a profilovanie fyzických osôb vo vzťahu k ochrane a spracovávaniu ich osobných údajov. GDPR je založená na dvoch nových prístupoch:

- princíp zodpovednosti správcu,
- princíp založený na riziku.

Princíp zodpovednosti správcu znamená zodpovednosť správcu za dodržiavanie zásad spracovania osobných údajov, ktoré sú uvedené v čl. 5 ods. 1 GDPR as zároveň v povinnosti správcu tento súlad doložiť.

Princíp založený na riziku znamená, že správca už od počiatku koncipovania spracovania osobných údajov musí brať do úvahy povahu, rozsah, kontext a účel spracovania a prihliadnuť k pravdepodobným rizikám pre práva a slobody fyzických osôb a tomu musí prispôsobiť i zabezpečenie osobných údajov.[87]

Ďalšou dôležitou novinkou, ktorú GDPR zaviedlo do praxe správcov a spracovateľov je posúdenie vplyvu na ochranu osobných údajov, ktoré sa podľa čl. 35 ods. 1, 3 písm. c musí realizovať okrem iného i v prípade „systematického monitorovania verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“. V tomto zmysle bude svoju nezastupiteľnú úlohu plniť Úrad na ochranu osobných údajov.

Podľa § 119 ods. 2 slovenského trestného poriadku za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona.

Záznam získaný monitorovaním kamerovým systémom, v ktorom je zachytený priebeh trestného činu, jeho následky, páchateľ trestného činu, prípadne iné okolnosti významné pre náležité objasnenie veci je v súčasnosti efektívnym dôkazom v trestnom konaní a tým aj zostane napriek tomu, že nový zákon o ochrane osobných údajov vychádzajúc z GDPR nepochopiteľne vypustil z jeho obsahu podmienky jeho využitia a vôbec legislatívne vyjadrenie využitia v trestnom konaní. Tou zásadnou podmienkou využitia záznamu z monitorovania kamerovým systémom bude v zmysle GDPR i nového zákona najmä zákonnosť a legitímnosť jeho získania, ako i ďalšie podmienky uvedené v zákone. Dokazovanie v mnohých trestných veciach trpí stavom núdze. Záznam kamerového systému je v mnohých prípadoch jediným, originálnym a nespochybniteľným dôkazom. Kvalita záznamu je samozrejme podmienená technickou úrovňou a kvalitou kamerového systému a záznamového zariadenia.

Aj keď GDPR alebo platný Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov sa výslovne nezmieňujú o povinnosti označenia monitorovaného priestoru, táto je však nevyhnutná a vyplýva zo zásad GDPR (napr. transparentnosť), ale tiež z posilnenia práv dotknutých osôb a v tomto zmysle informovanosť o možnostiach uplatnenia si svojich práv pri zásahoch do osobných údajov monitorovaním kamerovým systémom.

V tomto zmysle je potrebné trvať na obsahu označenia o monitorovanom priestore v nových intenciách GDPR a jeho všeobecných požiadaviek. Označenie by podľa nášho názoru mohlo mať nasledovný text:

- Priestor monitorovaný kamerovým systémom so záznamom.
- Spracovanie údajov prebieha podľa Nariadenia GDPR č. 2016/679, čl. 6 písm. f.
- Prevádzkovateľ kamerového systému:
- Kontaktné údaje zodpovednej osoby:

[87] Navrátil, J. a kol: GDPR pro praxi. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 32.

Tento text by oznamoval údaj o monitorovaní, jeho účele a prevádzkovateľovi systému, aby si dotknutá osoba mohla realizovať svoje práva vyplývajúce z nariadenia i zákonnej úpravy. Podľa GDPR totiž každá osoba, ktorej obraz je zaznamenaný na kamerovom systéme, má právo požadovať a mať k dispozícii kópiu vlastných osobných údajov zo záznamu. Označenie môže byť doplnené a zvýraznené príslušným piktogramom.

3. Tretiu skupinu obrazových záznamov tvoria záznamy vyhotovené na základe monitorovania kamerovým systémom podľa špeciálnych zákonov, ako sú:

a) Zákon o výkone väzby č. 221/2006 Z. z. umožňuje podľa § 62 na účely ochrany života a zdravia obvinených, príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže a iných osôb vybaviť cely a kompenzačnú miestnosť kamerovým systémom, pričom táto skutočnosť sa oznámi obvinenému. Ak dôkaz v trestnom konaní je využiteľný i záznam získaný podľa zákona o výkone väzby v prípade zachytenia kriminálne relevantných skutočností.
b) Obdobne podľa § 38a ods. 2 písm. b zák. č. 483/2001 Z. z. o bankách je banka povinná priestory styku s klientmi a manipulácie s peňažnou hotovosťou zabezpečiť kamerovým monitorovacím bezpečnostným systémom s 24 hodinovým záznamom v kvalite, ktorá umožňuje rozlíšenie osoby. Podľa § 93a ods. 7 citovaného zákona možno monitorovať pomocou videozáznamu aj priestory banky a bankomaty a zmenárenské automaty nachádzajúce sa v priestoroch samotnej banky aj bez označenia monitorovaného priestoru, pričom vyhotovený záznam možno využiť na účely odhaľovania trestných činov a zisťovanie ich páchateľov a pátranie po nich, teda aj v trestnom konaní ako dôkaz.
c) Ďalším úplne novým špeciálnym zákonom upravujúcim monitorovanie osôb kamerovým systémom je zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí účinný od 1. 2. 2014. Citovaný zákon v ustanovení § 21 ods. 1 priamo ukladá organizátorovi rizikového športového podujatia, ale aj pri futbalovom alebo hokejovom podujatí najvyššej celoštátnej súťaže v kategórii dospelých povinnosť zriadiť kamerový systém na monitorovanie priestorov športového zariadenia a identifikáciu fyzickej osoby alebo iného predmetu a zabezpečiť záznam v digitálnej forme. Tieto priestory musia byť taktiež zreteľne označené ako monitorované. Získané záznamy je možné využiť len na účely trestného konania, priestupkového konania, správneho konania, občianskeho súdneho konania, disciplinárneho konania a pre plnenie úloh na úseku ochrany verejného poriadku a bezpečnosti štátu. Podrobnosti prevádzkovania kamerového systému na športových podujatiach v zmysle § 21 ods. 5 citovaného zákona upravuje Vyhláška Ministerstva vnútra SR č. 274/2014 Z. z. o podrobnostiach o kamerovom zabezpečovacom systéme. Uvedené zákony v zásade jasne a presne vymedzujú podmienky monitorovania kamerovým systémom a využitia takto získaných záznamov pre účely trestného konania ako dôkaz podľa § 119 ods. 2 Trestného poriadku.
d) Podľa § 13 ods. 4 Zákonníka práce „zamestnávateľ nesmie bez vážnych dôvodov spočívajúcich v osobitnej povahe činnosti zamestnávateľa narúšať súkromie zamestnanca na pracovisku a v spoločných priestoroch zamestnávateľa tým, že ho monitoruje...“. Ak zamestnávateľ zavádza kontrolný mechanizmus, je povinný prerokovať so zástupcami zamestnancov rozsah kontroly, spôsob jej uskutočnenia, ako aj dobu jej trvania a informovať o nej zamestnancov. Záznam z monitoringu pracovníkov je použiteľný na vyvodenie pracovnoprávnej zodpovednosti voči zamestnancom, ktorým sa stanovuje účel kontrolného mechanizmu. Aj keď to zákon

výslovne neuvádza, domnievam sa, že nebude vylúčené v prípade záznamu kriminálne relevantnej skutočnosti aj využitie pre účely trestného konania.

e) Školy a nemocnice sa vo všeobecnosti považujú za budovy občianskej vybavenosti, do ktorých sa dá voľne vstupovať. V rámci týchto budov sú však i vyhradené priestory, do ktorých má verejnosť vstup zakázaný, resp. vstup alebo pohyb v nich je možný len za súhlasu alebo v sprievode určenej osoby. V nemocniciach sú takými priestormi napr. operačné sály, jednotky intenzívnej starostlivosti, anesteziologicko-resuscitačné oddelenia, uzavreté oddelenia (napr. psychiatrické oddelenia). Školy nemajú upravený režim úplne jednotne, no v zásade platí, že triedu, v ktorej prebieha vyučovanie prípadne učebne so špeciálnou výukou nemožno považovať za priestor prístupný verejnosti. Monitorovanie týchto priestorov je často vykonávané bez súhlasu dotknutých osôb a to na účely ochrany práv a právom chránených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany podľa § 10 ods. 3 písm. g predchádzajúceho zákona o ochrane osobných údajov resp. § 13 ods. 1 písm. f nového Zákona č. 18/2018 Z. z. V nemocniciach je to najmä na účely ochrany zdravia zdravotníckeho personálu z dôvodu agresívneho správania sa pacientov, či na účely monitoringu správania sa pacientov počas liečby, ak hrozí, že by mohli byť nebezpeční pre seba alebo iných. V školách sa citované ustanovenie zákona využíva s cieľom ochrany majetku školy pred jeho poškodením, zničením alebo odcudzením resp. odhaľovania napr. šikany.

4. Do štvrtej skupiny možno zaradiť vyhotovovanie obrazových záznamov kamerovým systémom z tzv. osobných činností.

Ako GDPR, tak aj zákon o ochrane osobných údajov (§ 3 ods. 5 písm. a) výslovne ustanovujú, že nariadenie resp. zákon sa nevzťahujú na spracúvanie osobných údajov fyzickou osobou v rámci výlučne osobnej činnosti alebo domácej činnosti.

Medzi najčastejšie frekventované prípady zaraďujeme monitorovanie obydlia kamerovým systémom, teda priestoru verejnosti neprístupného, ktoré je v každom prípade špecifickou situáciou. Pri riešení tejto situácie si treba ujasniť pojem obydlia, ktoré používa medzinárodnoprávnu, ústavnú i zákonnú ochranu. Podľa čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd má každý právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie. Podľa ustanovenia čl. 21 ods. 1 Ústavy SR je obydlie nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Kto neoprávnene vnikne do obydlia iného alebo tam neoprávnene zotrvá, dopustí sa trestného činu porušovania domovej slobody podľa § 194 Trestného zákona. Zvýšenie ochrany obydlia priniesol i rekodifikovaný Trestný zákon v ustanovení § 26 ods. 2 o oprávnenom použití zbrane vo svojom obydlí proti tomu, kto do obydlia neoprávnene vnikne alebo v ňom neoprávnene zotrvá a nejde o nutnú obranu, pričom túto skutočnosť zaradil medzi okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu.

Pre vymedzenie pojmu obydlia je vhodné využiť výkladové ustanovenie § 122 ods. 5 Trestného zákona, podľa ktorého sa obydlím rozumie dom, byt alebo iný priestor slúžiaci na bývanie vrátane priestorov a pozemkov k nim patriacim, ak sú ako súčasť obydlia uzavreté.

Podľa metodického usmernenia Úradu na ochranu osobných údajov č. 5/2016 „Monitorovanie priestorov verejnosti neprístupných“ pri monitorovaní obydlia platí, že

- ide o súkromný majetok,

- je verejnosti neprístupné (za verejnosť sa nepovažujú dovolené návštevy, poštár, kuriér a pod.),
- nie je priestorom využívaným na podnikateľské účely,
- ide o priestor vymedzený napr. oplotením, trávnikom, výsadbou, tabuľou s oznamom, že ide o súkromný pozemok a pod.

Monitorovanie obydlia je potrebné posudzovať tak z pohľadu charakteru monitorovaného priestoru, ako aj z pohľadu rozsahu monitorovaného priestoru. Vo všeobecnosti platí, že ak dochádza k monitorovaniu priestoru verejnosti neprístupného bez ohľadu na vlastníctvo daného priestoru a monitoruje sa len tento priestor verejnosti neprístupný (t. j. nedochádza k monitorovaniu priestoru verejnosti prístupného napr. verejnej cesty, chodníka, námestia a pod.), zákon a ani GDPR sa na tieto činnosti nevzťahuje, ide o spracovanie údajov výlučne osobných alebo domácich činností (čl. 2 ods. 2 písm. c GDPR). Osoba vykonávajúca monitorovanie v tomto režime nemá voči úradu žiadnu oznamovaciu prípadne evidenčnú povinnosť.

Osoby vykonávajúce monitorovanie obydlia však musia rešpektovať zásady ochrany osobnosti podľa § 12 ods. 2, ods. 1 Občianskeho zákonníka (...obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením. Samozrejme, že nie je možné monitorovať priestor verejnosti neprístupný iného subjektu napríklad susedné obydlie, susedný pozemok atď. V prípade zverejnenia vyhotoveného záznamu napr. v televízii, na internete a pod. sa osoby na ňom zachytené môžu dovolávať svojich práv na ochranu osobnosti v rámci občianskeho právneho sporu.

Pre účely trestného konania je však významnou otázkou využitie záznamu z monitorovania obydlia, na ktorom je zachytené napr. konanie páchateľa, ktorý sa vlámal do obydlia prevádzkovateľa kamerového systému, ktorý neoprávnene vnikol do obydlia, aby tam spáchal trestný čin a pod. Teda využitie záznamu ako dôkazného prostriedku podľa § 119 ods. 2 Tr. por. získaného podľa osobitného zákona.

Takýmto zákonom bude Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov, ktorý podľa § 13 ods. 1 písm. d považuje za zákonné spracúvanie osobných údajov bez súhlasu dotknutej osoby aj vtedy, ak

- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku dotknutej osoby alebo
- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu oprávnených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany okrem prípadov, keď nad týmito záujmami prevažujú záujmy alebo právo dotknutej osoby vyžadujúce si ochranu osobných údajov.

V tejto situácii nastáva konflikt dvoch záujmov pričom zatiaľ bez ďalšej argumentácie zastávam názor, že bude v zásade prevažovať záujem štátu teda verejný záujem na preukázanie spáchania trestného činu a usvedčenia páchateľa nad záujmom páchateľa na ochranu jeho osobných údajov a teda záznam z monitorovacieho systému bude využiteľný ako dôkaz v trestnom konaní. Samozrejme, že v takomto prípade sa do efektívneho záveru

dotiahne legitímny účel monitorovania obydlia kamerovým systémom (ochrany chránených záujmov) potrestaním páchateľa trestného činu.

Tu si však treba uvedomiť, že zákon expressis verbis nerieši situácie využiteľnosti záznamu získaného z monitorovania priestorov verejnosti neprístupných. Tieto prípady bude treba riešiť ad hoc, posúdením všetkých okolností prípadu, dodržiavania všetkých zákonných podmienok monitorovania i porovnaním a posúdením vzniknutého konfliktu, V aplikačnej praxi pri využití záznamu kamerového systému ide vo väčšine prípadov o jediný usvedčujúci dôkaz voči obvinenému, obvinení ďalej v mnohých prípadoch namietajú porušenie niektorej z povinností prevádzkovateľa kamerového systému a vidia v zázname nezákonný dôkaz.

Medzi prípady monitorovania resp. spracúvania osobných údajov v rámci tzv. osobnej činnosti alebo domácej činnosti sú zaraďované prípady využívania kamerových systémov najmä v osobných automobiloch a prostriedkoch hromadnej dopravy. Takýto kamerový systém tvorí kamera so záznamovým zariadením a dátovým úložiskom, ktoré spravidla tvoria kompletný celok. Autokamera je zvyčajne umiestnená spôsobom umožňujúcim monitorovanie situácie pred vozidlom, za vozidlom alebo v jeho interiéri.

Prevádzkovanie autokamery je motivované najmä ochranou majetku a práv a povinností súvisiacich a vznikajúcich v podmienkach prevádzky na pozemných komunikáciách. Právny základ využívania autokamier je potrebné vidieť v troch všeobecne záväzných právnych predpisoch, ktorými sú zákon na ochranu osobných údajov, Občiansky zákonník a Zákonník práce.

S prihliadnutím na skutočnosť, že GDPR ani zákon na ochranu osobných údajov (§3 ods. 5 písm. a sa nevzťahuje na spracúvanie osobných údajov fyzickou osobou, v rámci výlučne osobnej činnosti alebo domácej činnosti vyplýva, že prevádzkovanie autokamier je vyňaté spod pôsobnosti zákona na ochranu osobných údajov pri kumulatívnom splnení nasledovných podmienok:

- autokameru prevádzkuje fyzická osoba,
- autokamera je prevádzkovaná v režime výlučne osobných alebo domácich činností, teda účelom je ochrana práva a právom chránených záujmov fyzickej osoby resp. priebežná dokumentácia situácie v bezprostrednej blízkosti vozidla pre prípad potreby preukazovania mechanizmu vzniku dopravnej nehody, poškodenia, neoprávneného používania či krádeže vozidla, prípadne iného incidentu v oblasti verejného poriadku a bezpečnosti,
- uchovávanie vyhotovených záznamov nesmie byť v zjavnom rozpore s účelom jeho vyhotovenia,
- vyhotovené záznamy nesmú byť využité v inom ako uvedenom legitímnom účele, nesmú byť poskytnuté tretej strane ani inak zverejnené.

V súvislosti s využívaním autokamier a taktiež monitorovania obydlia nemožno vylúčiť vznik kolíznych situácií, ktoré bude treba riešiť s využitím a aplikáciou zásady účelu a proporcionality. V každom prípade pre poškodeného ide o ďalší priestor a možnosť predložiť záznam z takto prevádzkovaného kamerového systému ako dôkaz v trestnom konaní.

Pri riešení takýchto konfliktných situácií sa ponúka zatiaľ skromná česká i slovenská judikatúra. Z týchto judikátov si dovolím prezentovať dve rozhodnutia, ktoré najlepšie vystihujú riešenú problematiku:

Prvým je rozhodnutie Najvyššieho Správneho súdu ČR, ktorý okrem iného uviedol:

- Monitorovanie kamerovým systémom za účelom ochrany majetku, zdravia a života nepochybne spĺňa svoj účel len vtedy, pokiaľ správca vykonáva záznam za účelom vyhotovenia dôkazného materiálu, ktorým by identifikoval potenciálneho páchateľa trestného činu a slúžil by tak na jeho potrestanie. Pokiaľ zhromaždený záznam obsahuje fakty o trestnom čine, je prirodzené, že ho odovzdá orgánom činným v trestnom konaní.
- Spracovanie údajov vykonané poškodeným je treba hodnotiť podľa zásady proporcionality. V tomto prípade ide o posúdenie konfliktu dvoch záujmov, teda práva na ochranu súkromia na jednej strane a ochrany života a majetku správcu kamerového systému na strane druhej. Toto právo sa prelína so záujmom spoločnosti na ochrane pred deliktuálnym konaním a na tom, aby tieto konania boli odhalené a potrestané.
- Princíp proporcionality sa v judikatúre ÚS ČR posudzuje pri napĺňaní troch kritérií:
  a) Kritérium vhodnosti určuje, či opatrenie obmedzujúce základné právo umožňuje dosiahnuť sledovaný cieľ. V danom prípade možno priznať, že kamerový systém je prostriedkom, ktorý síce nedokáže zabrániť v dokonaní konkrétneho trestného činu, podstatou jeho činnosti je vyhotoviť záznam takéhoto konania, ktoré následne môže viesť k identifikácii páchateľa a eventuálne k odsúdeniu. Kamerový systém predstavuje tiež významný odstrašujúci (preventívny) prvok.
  b) Kritérium potrebnosti porovnáva zvolený prostriedok s inými do úvahy prichádzajúcimi opatreniami. V konkrétnom prípade, vysvetlenie, že ak by bola kamera „sklopená“ a zaberala len obvodové múry obydlia, funkcia kamery by sa míňala účinkom a potenciálneho útočníka, ktorý strieľal z ulice by niky nezaznamenala. Iná, potenciálna varianta napr. platenie si súkromnej bezpečnostnej služby, bola neúnosná.
  c) Kritérium porovnania určuje závažnosť oboch v kolízii stojacich práv. Hlavnou otázkou bude, či a ako intenzívne zasahoval prevádzkovateľ kamerového systému do súkromného a osobného života iných osôb.

5. Do piatej skupiny možno zaradiť prípady vyhotovenia obrazovo-zvukových záznamov súkromnou osobou (t. j. osobou odlišnou od orgánu činného v trestnom konaním, resp. prevádzkovateľa kamerového systému) bez súhlasu nahrávanej osoby napr. mobilným telefónom, či vlastnou kamerou a ich dôkaznej použiteľnosti.

Hneď na úvod treba dodať, že táto problematika dosiaľ nebola riešená oficiálnou judikatúrou, či zjednocujúcim stanoviskom Najvyššieho súdu SR.

Cielené (úmyselné) nahrávanie inej osoby bez jej súhlasu je totiž v konflikte s ustanovením § 12 Občianskeho zákonníka.

V tejto situácii sa však vyskytujú v aplikačnej praxi jednotlivé prípady, ktoré treba riešiť individuálne. V konkrétnom prípade svedka, ktorý vyhotovil obrazový záznam mobilným telefónom o páchaní násilného trestného činu na verejnosti, okresný a neskôr Krajský súd v Bratislave (4TO/61/2018) síce vo všeobecnosti odmietol bezbrehé akceptovanie obrazovo-zvukového záznamu v trestnom konaní vyhotovené v rozpore so

zákonom, avšak akceptoval určité výnimky, v konkrétnom prípade posúdil konanie osoby, ktorá vyhotovila obrazový záznam o páchanom trestnom čine ako postup podľa ustanovenia § 85 ods. 2 Tr. por. (obmedzenie osobnej slobody osoby pristihnutej pri trestnom čine na zistenie jej totožnosti resp. zabezpečenia dôkazu) a predložený dôkaz – obrazový záznam z mobilného telefónu akceptoval.[88]

6. Šiesta skupina obrazových záznamov je z hľadiska realizovateľnosti vysoko aktuálna, avšak z hľadiska legislatívnej úpravy či už nadnárodnej alebo národnej iba v polohe science fiction.

Vychádzajme z reálnej situácie: Podľa dostupných informácií našu Zem v súčasnosti monitoruje z kozmického priestoru viac než 1700 satelitov. Väčšinu satelitov prevádzkujú americké verejné inštitúcie, no rastie i počet satelitov na komerčné účely. Z uvedeného počtu prevádzkuje USA 814 satelitov, Čína 205, Rusko 140 a 578 satelitov prevádzkuje asi 60 ďalších krajín. Najčastejšie sa pri pozorovaní Zeme uvádza ako dôvod zhromažďovanie údajov pre spravodajské služby a sledovanie životného prostredia. Z amerických satelitov celkom 202 prevádzkuje súkromná spoločnosť Planet, ktorá realizuje najrôznejšie požiadavky svojich klientov.

Dnes sa neoficiálne hovorí o tom, že na snímkach z amerických špionážnych družíc vidia analytici predmety veľké okolo 2,5 cm, skutočnosť však zostáva prirodzene utajená. Prostredníctvom biometrických údajov je možné identifikovať človeka, ktorého už majú spravodajské služby vo svojich databázach.

Nakoniec Európska únia 7. marca 2017 oznámila úspešné vypustenie piatej vesmírnej družice, ktorá podporuje kozmický program EÚ Copernicus. Ako uviedla Európska komisia vo svojej správe „Copernicus je najpokročilejší systém pozorovania Zeme na svete. Copernicus spracováva dáta a poskytuje užívateľom spoľahlivé a rýchle informácie v šiestich tematických oblastiach: monitorovanie zemského povrchu, morských vôd a ovzdušia, sledovanie klimatických zmien, reakcia na krízové udalosti a bezpečnosť.“

Moja otázka na záver je preto logická: Kedy sa dočkáme legislatívnej úpravy a aplikácie využitia dôkazu o kriminálne relevantnej udalosti aj z vesmíru, v prípadoch, keď zemský povrch nebude monitorovaný stacionárnym (či mobilným) kamerovým systémom so Zeme? Technické zabezpečenie tejto realizácie je pripravené.

Úplne na záver mi dovoľte krátku úvahu. Dohľad nad občanmi prostredníctvom technických prostriedkov sa stáva kľúčovou dimenziou moderného sveta. Úplne bežné sú pre nás kamery na verejných priestranstvách, telesné a biometrické skenery, lietajúce drony. Tieto fenomény možno akceptovať v súvislosti so zabezpečením bezpečnosti a ochrany pred zločinnosťou. V mnohých prípadoch sa však ľudstvo dobrovoľne vzdáva svojho súkromia vo sfére každodenného nakupovania na internete, na Facebooku a ďalších sociálnych sieťach, keď vo virtuálnom svete sa súkromie stáva verejným a s informáciami zo súkromia sa oboznamujú nespočetní „priatelia“ ale i náhodní užívatelia.[89]

[88] Šamko, P.: „Chytenie podozrivého mobilným telefónom a analogická aplikácia ustanovenia § 85 ods. 2 Tr. por.“, www: Právne listy, 12.11.2018.
[89] Bauman Z. , Lyon D.: Tekutý dohled, Broken Books, Olomouc 2013, s. 25 a nasl.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

IVOR, Jaroslav et . al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*, Praha, Leges, 2017

JELÍNEK, Jiří *Poškozený v českém trestním řízení*, Praha Karolinium 1998

JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš *Poškozený a oběť trestného činu z trestně právnicko a kriminologického pohledu,* Praha Leges, 2012

KLIMEK, Libor, ZÁHORA Jozef, HOLCR Květoň. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*, Bratislava, Wolers Kluwer, 2016, s. 445, ISBN 978-80-8168-538-5

NAVRÁTIL, Jiří a kol. *GDPR pro praxi*, Plzeň, Aleš Čeněk, 2018, s. 339, ISBN 978-80-7380-689-7

PACNER, Karel. *Kosmičtí špioni*, Albatros Plus, Praha 2005, s. 283, ISBN 80-00-01686-9

POLÁK, Peter. *Svedok v trestnom konaní*, Bratislava, Eurokódex 2011, s . 296, ISBN: 978-80-89447-47-3

RAK. R. a kol.: *Biometria a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*, Grada Publishing, 2008, s. 329-348.

ZÁHORA, Jozef a kol. Dokazovanie v trestnom konaní, Praha, Leges, 2013

Učebnice a komentáre

IVOR Jaroslav, POLÁK Peter, ZÁHORA Jozef. *Trestné právo procesné 1*, Wolters Kluwer 2017, 528 s., ISBN 978-80-8168-593-4

IVOR Jaroslav, ZÁHORA Jozef. *Repetitórium trestného práva*, Bratislava, Wolters Kluwer, 2018, s. 220, ISBN 978_80-8168-769-9

KURUCOVÁ Zuzana, DEMOVIČOVÁ Andrea. *Introduction to the U. S. Law*, Wolters Kluwer Bratislava 154 s., ISBN 978-80-8168-725-9

Príspevky v zborníkoch

IVOR, Jaroslav. Monitorovanie kamerovým systémom ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. *Zborník príspevkov vedeckej konferencie „Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedeckým disciplínam*“, Košice 2017, s. 9-20, ISBN 978-80-8152-493-6,

IVOR, Jaroslav. Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní In: *Ochrana osobných údajov: zborník z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou*, Bratislava, Akadémia Policajného zboru, 2007, ISBN 978-80-8054-419-5,

IVOR Jaroslav. Monitorovanie kamerovým systémom ako efektívny dôkazný prostriedok In: Jelínek, J.: Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, s. 283.

Články

DRAPER, Robert. Sledují vás, *National Geographic Česko*, 2/2018, ISSN 1213-9394, s. 22 až 57

IVOR, Jaroslav. Niektoré aktuálne trestnoprocesné problémy boja s organizovanou kriminalitou, *Justičná revue* č. 5-6/1998

REPÍK, B. *Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení*, Bulletin advokacie, 1982, červenec-srpen.

Ostatné pramene

Rozhodnutie ESĽP 2/439/93 (Botta proti Taliansku),

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR 2AS45/2010-68,

Nález Ústavného súdu ČR I. ÚS 191/05,

Metodické usmernenia Úradu na ochranu osobných údajov SR č. 3/2013, 1/2014, 5/2016,

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti na roky 2016-2020, schválená vládou SR v roku 2016.

Hucknall, M.: Have you ever wondered where did it all begin?

In Get licensed, <https://www.get-licensed.co.uk/sia-training-blog/cctv-history/>

IP vs. analógové kamery a základné pojmy. <https://www.bezpecnostnekamery.sk/clanky/ip-vs-analogove-kamery-a-zakladne.pojmy>

Informačná asymetria v zmluvnom práve a niektoré názory na jej riešenie
Informational asymmetry in contractual law and some approaches to a solution

Prof. JUDr. Anton Dulak, PhD., Ústav súkromného práva, PEVŠ Bratislava

Anotácia:
Informačnou asymetriou sa obvykle označuje stav, kedy jedna zo zmluvných strán je v porovnaní s druhou stranou lepšie informovaná o skutočnostiach potrebných pre rozhodnutie. Takáto nesúmernosť v informovanosti je nutnosťou a nedá sa liečiť. Obvykle sa napráva ukladaním informačných povinností. Autor príspevku na príklade európskeho spotrebiteľského práva podáva výklad vybraných, prevažne ekonómami zdôvodňovaných prístupov, ktoré majú dopad na rozhodovanie spotrebiteľa v zmluvných vzťahoch.

Annotation:

Informational asymmetry describes a state in which one contractual party is more informed about the facts necessary for a ruling than the other. This asymmetry is a necessity and cannot be solved. Typically, it is amended by the enforcement of informational duties. The author interprets a chosen set of approaches stemming from European Consumer law, and justified by mostly economists, to explain their implications for the consumer and his/her decision-making in contractual relations.

Kľúčové slová: Informácia, informačná asymetria, priemerný spotrebiteľ, ekonomická analýza práva

Key words: Information, information asymmetry, average consumer, Law & economics

Historické pramene[90] spomínajú príbeh ruského kupca, ktorý si v roku 1228 v nemeckom Lübecku kúpil chromého koňa. Keď sa neskôr z tohto dôvodu domáhal vrátenia kúpnej ceny, predávajúci odmietol zrušiť zmluvu s vysvetlením, že kupujúci dostal to, čo videl („Kauf vor Augen“, resp. "Augen auf, Kauf ist Kauf"). Následky nedostatočnej informovanosti kupujúceho pri kúpe právo riešilo pravidlom, že „ten, kto netvoril oči, musí otvoriť mešec“ („Wer die Augen nicht auftut, der tue den Beutel auf"), resp., že „každý, kto kupuje bláznivo, musí platiť múdro“ ("Wer narrisch kauft, muss weislich bezahlen"). Vtedajšie právo považovalo za spravodlivé požadovať, aby si kupujúci pri uzavieraní kúpnej zmluvy „dával pozor“, čo kupuje (caveat emptor, quia ignorare non debuit quod jus alienum emit). Popritom sa uplatňoval aj príkaz „ius vigilantibus scriptum“, vykladaný tak, že paterfamilias vidí, čo kupuje, a tak nemá čo platiť obvyklú cenu[91] za otroka, ktorý nemá ruku alebo nohu.[92]

[90] LOOKOFSYK, J.: Cator Can't Compete: Caveat Emptor under CISG Article 35(3) ?, s. 131.

[91] Dulaková Jakúbeková, D.: Kúpna cena a zásada „laesio enormis“, IN: Principy a zásady v právu – teorie a praxe. – Praha : Leges, 2010, ISBN: 978-80-87212-59-2, s. 159-167

[92] ZIMMERMANN, R.: The Law of Obligations : Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town : Juta, 1990, s. 307

Aj z tohto príkladu je zrejmé, že doktrína „caveat emptor“ po dlhú dobu predstavovala štandard správania sa oboch aktérov scudzovacej zmluvy, dokonca aj v krajinách nepísaného (Common law) práva. Dokonale vyjadrovala slobodu jednotlivca v zmluvných vzťahoch a pre niektorých bola zbožnením individualizmu 19. storočia.[93] Zmena nastala neskôr, keď pod vplyvom priemyselnej revolúcie a rastu masovosti predaja došlo k naštrbeniu tradičných ekonomických vzťahov.[94] Právo si začalo všímať, že v určitých situáciach nedochádza k naplneniu slobody strán, pretože jeden z kontrahentov sa ocitá v slabšej vyjednávacej pozícii. Do popredia sa začala pretláčať myšlienka, že „cavere“ už nemožno vzťahovať (len) na kupujúceho. Princíp „caveat emptor“ započal svoju transformáciu smerom k inému pravidlu, a to „caveat venditor“.

Európske právo a ochrana slabšej strany

Prvé pokusy právne napravať slabšiu pozíciu jednej zo strán zmluvy sa objavujú už v legislatíve konca 19. storočia.[95] Prelomovým sa v tomto ohľade stala polovica 20. storočia[96], osobitne etapa spojená so snahami zjednotiť Európu prostredníctvom budovania spoločného trhu. Problematika ochrany spotrebiteľa ako slabšej strany sa stala súčasťou komplexu politiky a právnej regulácie v prostredí členských krajín Európskej únie; nie vždy s rovnakým obsahom a intenzitou. Prvotné právne akty, vrátane zmluvy o založení Spoločenstva sa o spotrebiteľovi zmieňovali len okrajovo a potreba chrániť slabšiu stranu/spotrebiteľa sa zdôvodňovali nevyhnutnosťou odstránenia bariér cezhraničného obchodu.[97]

Po prijatí Maastrichtskej[98] a následne Amsterdamskej zmluvy sa pohľad na úlohu spotrebiteľa na jednotnom trhu zmenil. Ak v pôvodnej predstave bol spotrebiteľ pre Úniu „aktívnym trhovým subjektom“, ktorý využíva slobody garantované spoločenstvom (tzv. aktívny spotrebiteľ), v neskoršom chápaní sa za spotrebiteľa považoval každý, kto prejavil záujem využívať možnosti ponúkané na jednotnom trhu (tzv. pasívny spotrebiteľ). Práve „pasívny“ postoj spotrebiteľa sa ukázal byť dôvodom, ktorý spotrebiteľa vis-à-vis profesionálovi stavia do nevyváženej („déséquilibrée“/„unbalanced“) pozície na trhu. Základom prístupu orgánov Únie sa stala programová výzva o tom, že pre spotrebiteľa užívajúceho výhody jednotného trhu je esenciálnou jeho zmysluplná informovanosť, ktorá mu zabezpečí slobodu pri rozhodovaní (sloboda výberu).[99] Cestu prijímania pravidiel garantujúcich prístup spotrebiteľa

[93] ATIYAH, P.S.: Rise and Fall of Freedom of Contract. Oxford Clarendon Press 1979 s. 178

[94] Až do 18. storočia spotreba jednotlivca bola nízka a nakupovalo sa obvykle z lokálnych zdrojov. Zvyšujúca sa zložitosť obchodovania stále viac znevýhodňovala kupujúceho v tom, že sa stával závislým na skúsenostiach, rozhodovaní a počestnosti predávajúceho či výrobcu.

[95] Príkladom je Sale of Goods Act z roku 1893 prijatý Parlamentom Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Írska. Táto kodifikovaná úprava sudcovského práva dosiaľ platí v Írsku, Veľká Británia prijala nový zákon o predaji tovaru (Sale of Goods Act) v roku 1979.

[96] Jedným z prvých teoretikov bol Kessler, ktorý už v roku 1943 upozornil na nevyváženosť pozícií vo vyjednávacom procese. Podľa Kesslera, presadzovanie neprijateľných podmienok do zmlúv sa zreteľne prejavuje na tých trhoch, kde predávajúci dominuje, osobitne tam, kde má monopolné postavenie. Pozri KESSLER, F.: Contracts of Adhesion-Some Thoughts About Freedom of Contract. Columbia Law Review 43. 1943, s. 640.

[97] S touto argumentáciou sa presadzovalo prijatie dvoch významných harmonizačných právnych aktov - smernice č. 13 z roku 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách a aj neskoršej smernice č. 99/44/ES o určitých aspektoch predaja spotrebného tovaru a záruk za spotrebný tovar.

[98] Súvisí s prijatím článku 129a.

[99] Consumer policy – second commission three-year plan 1993–1995 – placing the single market at the service of European consumers”, COM(93) 378 final, s. 16.

k informáciám[100] odobrili aj súdy, ktoré mnohými svojimi rozhodnutiami[101] prispeli k formulovaniu tzv. európskeho informačného modelu.

Homo economicus

Základnou funkciou „pro“ spotrebiteľských noriem je chrániť zmluvnú stranu, ktorá sa nachádza „en situation de faiblesse“, v slabšej pozícií.[102] Nový pohľad na spotrebiteľa a jeho právnu ochranu odštartovalo prijatie smernice o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu.[103] Okrem obvyklej definície spotrebiteľa (čl. 2 písm. a)) smernica zavádza aj termín „priemerný (average) spotrebiteľ“. Priemerného spotrebiteľa smernica vymedzuje v článku 6 ods. 2 ako dostatočne dobre informovaného a primerane pozorného a opatrného.[104] Ide o znaky, ktoré niekoľko rokov predtým vymedzil ESD vo svojom rozhodnutí sporu Gut Springenheide and Rudolf Tusky v. Amt für Lebensmittelüberwachung.[105]

Súdna prax neskôr pojem „priemerného“ spotrebiteľa obohatila o ďalšie definičné kritériá. Napríklad v spore Hellim proti Halloumi Súdny dvor EÚ považoval za priemerného spotrebiteľa takého, … “ktorý je bežne informovaný“[106]. Znaky ako „vnímavosť“, „obozretnosť“, „pozornosť“ vyžadoval súd od spotrebiteľa v prípade Picasso[107] a obdobný prístup zaujal aj slovenský Najvyšší súd.[108] Možno tak zovšeobecniť, že od prijatia smernice o nekalých obchodných praktikách „slabšiu“ stranu v európskom práve predstavuje “priemerný spotrebiteľ”, konkretizovaný interpretáciou spojenia “v rozumnej miere dobre informovaný”.[109] Inak povedané, európske právo od európskeho spotrebiteľa očakáva nie naivitu a nepozornosť, ale aktívny prístup pri získavaní potrebných informácií.[110]

---

[100] HERRE, J. – HONDIUS, E. – ALPA, G.: The Notions of Consumers and Professionals. Task Force on Consumers and Professionals. Dostupné: http://www.sgecc.net/media/download/ consumers_and_professionals. pdf

[101] Osobitne rozhodnutia vo veci Cassis de Dijon z roku 1979 Case 120/78, Cassis de Dijon, [1979] ECR 649, ďalej v spore GB-Inno-BM v. CCL (C-362/88, 1990 ECR I) a prípad Yves Rocher (C-126/91, 1993 ECR I-2361)

[102] FAUVARQUE-COSSON, B. et al.: European Contract Law : Materials for a Common Frame of Reference : Terminology, Guiding Principles, Model Rules. Munich : Sellier. European Law Publishers, 2008, s. 435.

[103] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu. OJ L 149, 11.6.2005, s. 22–39, v skrátenej podobe „smernica o nekalých obchodných praktikách“.

[104] Article 2(b) „average consumer“ means the consumer who is reasonably well informed and reasonably observant and circumspect/consommateur moyen, normalement informé et raisonnablement attentif et avisé.

[105] 1998 ECR I-4657 bod 31, 32. V rozsudku sa okrem iného uvádza: „s cieľom určiť, či určité vyhlásenie (o výrobku/službe) … bolo pre kupujúceho zavádzajúcim, je potrebné, aby národný súd prihliadol na predpokladané očakávanie evokované u priemerného spotrebiteľa … .“.

[106] Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 13.06.2012, sp. zn.: T-534/10

[107] Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci Claude Ruiz - Picasso a ďalší v. OHIM, zo dňa 12.01.2006, sp. zn. C-361/04.

[108] Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn.: Obdo V 57/99 v spore ohľadom označenia výrobkov Soletky a Soletti.

[109] Zároveň sa zdôrazňuje, že pojem „priemerný spotrebiteľ“ nemožno vykladať tak, aby dochádzalo k odmietaniu ochrany zraniteľným spotrebiteľom, tým, ktorí sú najviac odkázaní na ochranu poskytovanú smernicou. Zvykne sa aj upozorniť na možné obmeny v prístupe, prameniace v sociálnych, kultúrnych a jazykových odlišnostiach jednotlivých štátoch Únie.

[110] “… od spotrebiteľa sa vyžaduje, aby vynaložil určité kontrolné úsilie, aby zistil, aký tovar vlastne kupuje.“ Pozri Rozhodnutie Walter Rau Lebensmittel Werke, Hilter (Federal Republic of Germany) a D E SMEDT

Z uvedeného tiež vyplýva, že základom pre definovanie spotrebiteľa v európskom práve[111] sa stala predstava ekonomickej osoby a jej rozumného správania sa (*homo economicus*).[112] Na jednotlivcov právo nazerá ako na rozumných aktérov, schopných predpokladať pravdepodobnosť výsledku svojich neistých rozhodnutí, ako na hráčov, ktorí si v čase rozhodovania vedia vybrať tú z alternatív, ktorá maximalizuje ich predstavu o blahobyte.[113]

Nastavený ideál „informovaného a racionálne správajúceho sa“ spotrebiteľa nie je prijímaný bez výhrad. Najmenej vyhranené postoje argumentujú napríklad tým, že smernica berie do úvahy spotrebiteľa, ktorý sa nie vždy a nie úplne správa rozumne, pretože má len malý záujem na získavaní alebo spracovaní informácií, resp. nemá záujem na tom, aby si dostupné informácie preveroval.[114] Akademické kruhy definícii tiež vyčítajú to, že predstavuje „zjednodušený a idealistický koncept ekonómov ... (koncept), ktorý je vzdialený nepredvídateľným realitám správania sa každého jednotlivca ...“[115] Napokon, aj podľa Európskeho parlamentu, uzákonená predstava „niekedy nezodpovedá okolnostiam každodenného života“ a chýba jej flexibilita, potrebná pre zachytenie odlišností konkrétneho prípadu. [116]

Nielen psychológovia, ale aj niektorí ekonómovia zhodne konštatujú, že spotrebiteľ nie je len ekonomickým agentom, ktorý koná vždy racionálne, ale že je tiež impulzívnou a emotívnou osobnosťou (tzv. emočný spotrebiteľ). Podľa podobných predstáv racionalita správania sa obsiahnutá v pojme „priemerný spotrebiteľ“ ignoruje základné teoretické a empirické poznatky o správaní sa človeka, o tom, že ľudské správanie sa nie je kontrolované len vedomím, ale aj faktormi mimo jeho vedomia.[117] Tiež sa namieta, že ide o pojem umelý, ktorý nezodpovedá skutočnosti, akým spôsobom spotrebiteľ prijíma a nakladá s rizikami.[118]

„Market for lemons“

Odlišné nazeranie na problém informovania spotrebiteľa ponúkajú postupy, ktoré sa spájaním poznatkov ekonomických vied, osobitne mikroekonómie a náuk o správaní sa subjektov (psychológie, sociológie, etiky a pod.) sústreďujú na lepšie porozumenie ľudského myslenia a rozhodovania. Príkladom sú práce amerických ekonómov - A. G. Akerlofa (University of

---

PVBA, Zemst (Belgium) sp. zn.: C-261/81. Obdobne argumentoval súd v rozhodnutí Verbraucherchutzverein eV v. Sektkellerei G.C. Kessler GmbH und Co. (C-303/97). Pozri STUYCK, J.: European Consumer Law after the Treaty of Amsterdam: Consumer Policy in or beyond the Internal Market? CML Rev., 2000, s. 392.

[111] Dulaková Jakúbeková, D.: Spotrebiteľská zmluva nanovo a inak, IN: Justičná revue, roč. 60, č. 6 – 7 (2008), str. 936 - 946

[112] POSNER, R.A.: Rational Choice, Behavioral Economics, and the Law, 50 Stan. L. Rev., 1998, s. 1551

[113] PONCIBÒ, C. - INCARDONA, R.: The average Consumer Test in the Unfair Commercial Practices Directive: Liberal nad Anti-Paternalistic or Simply Approximate? IACL Conference, Malta, Mar 2006, s. 16-17. Dostupné www.mcmp.gov.mt/consumer_affairs_sem01.asp. (18.5.2008).

[114] Pozri WEATHERILL, S.- BERNITZ, U.: The Regulation of Unfair Commercial Practices Under EC Directive 2005/29. Hart Publishing, 2007. ISBN 1841136999, s. 148.

[115] PONCIBÒ, C. - INCARDONA, R.: The average Consumer Test, the Unfair Commercial Practices Directive and Cognitive Revolution. Journal of Consumer Policy 2007, No. 30, s. 35.

[116] Euroepan Parliament Resolution of 22 May 2012 on strategy strengthening the rights of vulnerable consumers. (2013) OJ C264 E/11.

[117] POLANYI, M.: The Logic of Tacit Inference, in Knowing and Being: Essays by Michael Polanyi, Marjorie Grene Editor, 1969, s. 138.

[118] JACOBY,J.: Some Perspectives on Risk Acceptance, 8 Advances in Consumer Res. 511 (1981).

California), Michaela Spenceho (Stanford University) a Josepha Stiglitza (Columbia University), ktorých spôsob analýzy trhu predurčil nazeranie ekonómov na fungovanie trhu a ich analytické metódy sa neskôr aplikovali na vysvetlenie mnohých sociálnych a ekonomických inštitútov.[119] Autori za svoj prínos získali v roku 2001 Nobelovu cenu.

Za pilotné dielo v analýze trhov s informačnými asymetriami sa považuje trinásťstranová esej A.G. Akerlofa s názvom „*The market for lemons: quality uncertainty and market mechanism*“,[120] v ktorej sa autor zaoberal dopadmi informačnej asymetrie na posudzovanie kvality tovarov na trhu. Teória Akerlofa vychádza z premisy, že jedna strana zmluvy má vo vzťahu k transakcii viac informácií než protistrana, a to vytvára nežiadanú nesúmernosť, asymetriu v informovanosti. Existencia informačnej asymetrie sa vníma ako nutnosť, „...je skutočnosťou, že rôzni ľudia vedia rozdielne veci: zamestnanci vedia o svojich schopnostiach viac ako ich zamestnávateľ, poistník vie o svojom zdraví, o tom, či fajčí a konzumuje alkohol v primeranom množstve viac než poisťovňa; majiteľ vie o svojom aute viac ako potencionálny kupujúci; majiteľ firmy pozná svoju firmu lepšie ako potencionálny investor; dlžník pozná viac riziká pôžičky ako veriteľ“.[121]

Štúdia Akerlofa predostrela zmenu v nazeraní na správanie sa subjektov na trhu. Predtým sa vychádzalo z predstavy vyváženého súťaživého prostredia, kde každý zo subjektov disponuje dostatkom informácií. Podľa Akerlofa, trh sa nie vždy nachádza v rovnováhe a informačná asymetria môže viesť k narušeniu súťaživosti.[122]

Dôsledky nesúmernosti v informáciách Akerlof objasnil na príklade trhu s ojazdenými vozidlami. Podľa Akerlofa - „ak má kupujúci menej informácií o vlastnostiach tovaru než predávajúci, nemá snahu hradiť vyššiu kúpnu cenu za ponúkaný tovar vyššej kvality. Takéto správanie kupujúcich vedie k tomu, že predávajúci stráca záujem na ponuke kvalitnejšieho tovaru. Dôsledkom je, že menej kvalitné výrobky (lemons) vytláčajú z trhu tie s vyššou kvalitou (plums). Nastáva jav nazývaný „syndróm neistoty o kvalite“ (quality uncertainty syndrom); následkom je stenčovanie trhu (thin market), na ktorom operuje malý počet kupujúcich a predávajúcich.

Príčiny treba vidieť v tom, že predávajúci nemá záujem informovať kupujúceho o (všetkých) nedostatkoch predávaného tovaru. Ak by tak urobil, napravil by nerovnovážny stav v informovanosti, ale svoj tovar by musel predať za nižšiu cenu. Zamlčaním vád ponúkaného tovaru predávajúci ponechá na kupujúcom, aby si o vlastnostiach tovaru vytvoril vlastnú predstavu. Avšak pre nedostatok informácií sa predstava kupujúceho odvíja od jeho náhľadu na možné vlastnosti ponúkaných ojazdených vozidiel. Predstava o cene kupovaného tovaru -

---

[119] Podľa Mathisa „zatiaľ čo ekonómovia na poli makroekonómie majú na veci rozdielne názory, neoklasická mikroekonomická teória sa stala uznávaným nástrojom každého ekonóma“. Pozri MATHIS, K.: Efficiency Instead of Justice? Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2009, vol. 84., s. 7.

[120] AKERLOF, A. G.: The Market for „Lemons“: Quality Uncertainty and The Market Mechanism. The Quarterly Journal of Economics 1970, Vol. 84, No.3, s. 488-500. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/1879431. Nie je nezaujímavým, že predtým, než práca bola zverejnená v Quarterly Journal of Economics, autor trikrát neuspel s jej publikovaním v niektorom z renomovaných ekonomických časopisov.

[121] STIGLITZ, J.: Information and the change in the paradigm in economics. Nobel Prize Lecture, 2001, s. 1 – 69. Dostupné: https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/stiglitz-lecture.pdf

[122] Aj keď takýto model fungovania trhu nebol zdieľaný bez výhrad, výskum oponentúry sa zväčša zaoberal deviáciami od tohto štandardu. WANKHADE, L. - DABADE, B.: Quality Uncertainty and Perception. Heidelberg: Springer Science & Business Media, 2010, ISBN: 978-3-7908-2195-6, s. 13-14.

auta sa tak utvára ako priemer cien, za ktoré sa na trhu ponúkajú kvalitné („plums“) aj nekvalitné („lemons“) vozidlá; výsledná cena, ktorú je kupujúci ochotný zaplatiť je obvykle nižšia ako priemerná cena. Výsledkom tohto asymetrického prostredia je, že predávajúci predáva kvalitný tovar za nižšiu cenu.

Ak sa predávajúci chce presadiť s ponukou kvalitného tovaru, má pochopiteľne záujem na tom, aby kupujúcemu sprostredkoval informácie, zdôrazňujúce vlastnosti predávanej veci. Predávajúci, ktorý presvedčil kupujúceho o kvalite, nastolí symetriu v informáciách a vec predá za vyššiu cenu. Problematickým je trh, ktorý sa riadi „nosom majiteľov nekvalitných áut“. Na takomto trhu pre predávajúceho nie je ľahké zlepšiť informovanosť kupujúceho. Výsledkom je asymetria, kde cenu kvalitnejšej veci kupujúci zasa odhaduje ako priemer ceny kvalitných a nekvalitných ponúk na trhu. Výsledná nižšia cena, za ktorú je kupujúci ochotný vec kúpiť, vedie k tomu, že predávajúci kvalitnejšej veci, ktorý nemá záujem znížiť jej cenu, z trhu odíde. Trh tak ponúka stále viac nekvalitných výrobkov (lemons), stáva sa citrónovým trhom („market for lemons“).

Uvedená asymetria sa prejavuje aj inak, napríklad pri poskytovaní záruk na vlastnosti predávanej veci. Vo všeobecnosti sa prijíma, že povinnosť poskytnutia záruky je obvyklou cestou, ako riešiť správanie predávajúceho, ktorý má snahu profitovať z predaja nekvalitného tovaru.[123] Inštitút záruky tak núti predávajúcich dodávať tovar vyššej kvality. Tam, kde neexistuje povinnosť záruky, predávajúci nemá potrebu dodávať výrobky vyššej kvality. A pretože „lemons“ je možné vyrábať s menšími nákladmi, zisky predávajúceho sú pri vyššej kúpnej cene nekvalitného tovaru vyššie.

Poskytovanie záruk má vplyv aj na správanie kupujúceho a aj na to, ako toto správanie ovplyvňuje výskyt vád na tovare. Poznatky preukazujú, že tam, kde sú záruky na tovar rozsiahlejšie, kupujúci vykazuje menšiu snahu predchádzať vzniku kazov.[124] V ekonomickej teórii práva sa hovorí o tzv. „double sided moral hazard“.[125]

Dopady asymetrie v informáciách sa výrazne prejavujú aj na poistnom trhu. Tam, kde je vyššia pravdepodobnosť vzniku poistnej udalosti, rastie aj záujem o poistenie. Poisťovniam však chýbajú potrebné informácie, napríklad tom, kto je akým vodičom. Ak dochádza k zvýšeniu počtu havárií spôsobených neopatrnými vodičmi, zvyšuje sa výška poistného. Následkom vyššieho poistného je, že z poistného trhu sa vytesňujú tí, ktorí jazdia opatrne a bez nehôd (plums) a na trhu ostávajú len menej schopní vodiči (lemons). Z pohľadu zdravotných poisťovní je tiež zrejmé, že majú záujem poisťovať predovšetkým zdravých klientov; na druhej strane práve táto skupina klientov má najmenší záujem uzavrieť poistnú zmluvu. Z hľadiska ďalšieho správania sa poistených je situácia obdobná ako pri zárukách - keďže momentom poistenia sa viaceré následky presúvajú na poisťovňu, poistení nemajú už takú motiváciu zachovať opatrnosť a predchádzať tak poistným udalostiam.

---

[123] EMONS, W.: Warranties, Moral Hazard, and the Lemons Problem. Journal of Economic Theory , Vol. 46, Issue 1, 1988, s. 16

[124] Tamže

[125] Pozri napr. BHATTACHARYYA, S., - LAFONTAINE, F.: Double-Sided Moral Hazard and the Nature of Share Contracts. The RAND Journal of Economics, 1995, vol. 26(4), 761-781. Dostupné na http://www.jstor.org/stable/2556017

Záver

Bolo by priskoro uzavrieť debaty o informačnej asymetrii a jej vplyvom na správanie sa ekonomických subjektov nejakým jednoznačným stanoviskom. Z predchádzajúcich výkladov je zrejmé, že ekonomická analýza právnych noriem odhaľuje hlbšie ekonomické súvislosti, pokiaľ ide o účelové opodstatnenie jednotlivých pravidiel, ich funkčný zmysel alebo ich účinky na správanie dotknutých subjektov. Dôraz na empirické analýzy sprístupňuje informácie o tom, ako právo pôsobí na chovanie jednotlivcov a skupín. Modely ekonomickej analýzy tiež umožňujú lepšie predikovať účinky právnych noriem na správanie sa ľudí. Ekonómovia v tejto súvislosti radi právnikom pripomínajú, že ustanovenia práva neslúžia len na to, aby sme nimi normatívne hodnotili správanie *ex post.* Podľa ekonómov, právo pôsobí predovšetkým *ex ante,* pretože vytvára očakávania, formuje podnety a tak vplýva na správanie sa subjektov. Normatívna ekonomická analýza práva sa tak zameriava na „vytvorenie" efektívneho práva, ktoré vedie k efektívnemu správaniu sa jednotlivcov, t. j. k takému správaniu sa, pri ktorom nedochádza k plytvaniu časom, peniazmi a zdrojmi.[126]

Pri ekonomickej analýze práva sa vychádza z axiómy, že človek je racionálny a má snahu maximalizovať svoj úžitok. Skúmanie vychádza z dvoch predpokladov: Po prvé, ľudia majú neobmedzené potreby, ale majú limitované možnosti a po druhé, ľudia chcú zvýšiť svoj úžitok a každý jednotlivec je schopný posúdiť, čo je pre neho dobré a čo zlé.[127] Rozhodovanie každého indivídua tak ovplyvňujú tri piliere: nedostatok, racionálna voľba a neistota.

Centrom pozornosti ekonomickej vedy je tak *homo economicus*, racionálne uvažujúci jednotlivec, ktorý hnaný snahou zvýšiť svoj úžitok, sa v dôsledku nedostatku musí rozhodovať medzi dvomi alebo viacerými alternatívami; v spoločenských vedách je táto myšlienka známa ako racionálna voľba.[128] Podľa predstáv ekonómov, takýto racionálne maximalizujúci jednotlivec, má neobmedzené poznávacie schopnosti, vďaka ktorým je schopný rozpoznávať a vyhodnocovať všetky jemu dostupné informácie potrebné pre rozhodnutie v danej situácii.[129] Pochopiteľne, realita sa od predstáv odlišuje už preto, že v skutočnom svete sú poznávacie schopnosti ľudí obmedzené. Preto sa hovorí o „ohraničnej realite" („bounded reality") a spresňuje sa, že ľudské správanie je (v najlepšom prípade) vedené zámerom racionality („is intendedly rational"), avšak tento zámer nedosahuje ("but only limitedly so").[130]

---

[126] Pozri FRYŠTENSKÁ, M.: Ekonomická analýza civilního práva. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, edice Scientia; svazek č. 518, ISBN 978-80-210-7880-2, s. 27

[127] Teória sebeckosti (self-interest) neznamená, že človek sa voči iným správa v zmysle „homo homini lupus". „Sebeckosť" tu nemá ani spojenie s morálkou, keďže má vyjadrovať len to, že jedinec sa správa v súlade so svojim preferenciami. Pozri MATHIS, K.: Efficiency Instead of Justice? Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2009, vol. 84., s. 11.

[128] ELSTER, J.: Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for the Social Sciences, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 11-13.

[129] POSNER, A. Richard. Economic Analysis of Law. 6th ed. New York: Aspen Publisher, 2003, s. 17.

[130] RICHTER, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 37.

Vo všeobecnosti sa priznáva, že slabým článkom všetkých ekonomických teórii je to, že neprihliadajú na rozdiely v povahách ľudí, ktoré do vzájomných vzťahov (a tak aj do situácie na trhu) vnášajú určitý stupeň neistoty.[131] V ekonomickej analýze však nejde o nič prehliadané či nepoznané. Už v roku 1943 Richard Epstein namietal, že ľudské správanie nemožno škatuľkovať, pretože existujú a vždy budú existovať rozdiely v charakteroch, vlohách, skúsenostiach a schopnostiach.[132] Voči ekonomickej analýze sa tiež namieta, že v predstave *homo economicus* sa ignorujú ďalšie aspekty ľudského chovania, ako je napríklad sympatia, solidarita či láska.
Podľa ďalších, „racionálna voľba" nemôže slúžiť ako realistický popis ľudského rozhodovania, pretože od ľudskej schopnosti sa v procese získavania informácií očakáva príliš mnoho.[133] To, že jedinec nejedná vždy racionálne, pripúšťajú aj ďalší, odvolávajúc sa na dostupnosť potrebných informácií a nedostatok mentálnej kapacity tak konať. V tomto zmysle je *homo economicus* štandardom, tzv. nulovou metódou, spôsobom analýzy odchýlky skutočného správania od nastaveného modelu. Práve odchýlka od racionálneho správania sa by mala motivovať záujem na hľadaní dôvodov, prečo sa konkrétny jednotlivec odchyľuje od modelovej predstavy.

Vzor racionálneho jedinca, ktorého správanie možno predvídať len na základe pravidiel teórie pravdepodobnosti, predstavuje pre niektorých len veľmi ochudobnený model spôsobu myslenia strán uzavierajúcich zmluvu, dokonca má ísť o „žalostne nesprávny prístup" v skúmaní správania sa jednotlivcov a skupín na trhu. Dôvodom sú limity poznávania každého indivídua. Podľa modernej behaviorálnej ekonómie, tradičný ekonomický model založený na racionálnom výbere sa vzdialil od skúmania správania sa reálnych ľudí.[134] Podľa zakladateľov tejto školy, „deviácie skutočného správania sa od modelu sú také obrovské, že ich nemožno ignorovať, tak systematické, že ich nemožno zavrhnúť ako náhodný omyl a také podstatné, že sa nedajú prispôsobiť normatívnemu systému". [135] Podľa tejto náuky, ľudia často podliehajú omylom a systematicky chybné sú aj ďalšie aspekty ich poznávacích zdatností. Dôkazom je tzv. „Framing effect", poukazujúci na to, ako spôsob podania informácie ovplyvňuje rozhodovanie jednotlivca, to, že jedinec je schopný sa na základe tej istej informácie rozhodnúť úplne inak, podľa toho, či chcená voľba je odprezentovaná v pozitívnom alebo negatívnom rámci.[136] Podľa behaviorálnej ekonómie, sofistikovaný

[131] FRYŠTENSKÁ, M.: Ekonomická analýza civilního práva. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, edice Scientia; svazek č. 518, ISBN 978-80-210-7880-2, s. 35.

[132] Epstein si tu kladie otázku:" Ako môžeme na jednotlivca, ktorý trpí kognitívnymi a emocionálnymi obmedzeniami nahliadať ako na racionálnu osobu? EPSTEIN, A. R.: Behavioral economics: human errors and market correction.Chicago: The University of Chicago Law Review. 2006, vol. 73, No. 1, s. 111.

[133] S touto kategóriou sa spájajú viaceré teórie, ktoré majú potrebu hovoriť o alternatívach rozhodovania. Z tohto dôvodu majú snahu nahradiť „optimalizáciu" pojmami ako „cieľ" a „uspokojujúci zámer" a zdôrazňujú mechanizmy učenia a adaptácie. Tiež termín homo economicus nahrádzajú skratkou REMM, ktorá označuje „resourceful, evaluating, maximizing man". Pozri SIMON, A. H.: A Behavioral Model of Rational Choice. [online] The Quarterly Journal of Economics, 1955, Vol. 69, No. 1, s. 99-118. Dostupné na: http://www.jstor.org/stable/1884852?seq=1#page_scan_tab_contents.

[134] Tversky, A. - Kahneman, D.: Rational Choice and the Framing of Decisions, 59 J. Bus. 1986., s. 251.

[135] Tamže, s. 252

[136] Pozri napr. https://www.behavioraleconomics.com/resources/mini-encyclopedia-of-be/framing-effect/

predávajúci často využíva predsudky v spotrebiteľovom správaní sa. Tak aj zmluva, vo všeobecnosti pripravovaná predávajúcim, sa bude prispôsobovať systematickým odchýlkam spotrebiteľov od perfektnej racionality.[137]

Zrejmé je, že ani jedna z prezentovaných náuk nepopiera význam informácie. Podľa klasickej ekonomickej náuky je informácia predpokladom racionálneho, úžitok maximalizujúceho rozhodovania, a tak aj predpokladom fungovania trhu. Optimálna voľba nezávisí len od samotnej informácie, dôležitou je dostupnosť informácie v čase voľby. Niekedy sa opomína, že získavanie informácie nie je zadarmo a že snaha byť plne informovaným (ak je to vôbec možné) môže byť finančne nedostupnou záležitosťou. Z toho vyplýva, že aj získavanie informácií treba podrobiť ekonomickému prepočtu v tom zmysle, že prospech každej informácie sa má zvažovať s ohľadom na jej cenu. Paradoxne však, prospech každej informácie je známy až po jej získaní. Z tohto dôvodu každý jednotlivec pracuje len s očakávaniami o hodnote informácie, o ktorú usiluje.

Tak či onak, potvrdzuje sa, že informačná asymetria je nutnosťou, ktorú nemožno liečiť.[138] Nie každú informačnú asymetriu treba chápať ako negatívum. Skutočnosť, že k prenosu informácií dochádza nesúmerne, vytvára podnety pre poskytovanie informácií a stáva sa tiež aktivátorom výberových procesov na trhu. Informačná asymetria spôsobuje problém len vtedy, ak ich jedna zo strán nevie prekonať, resp. prekonáva ich len pri vynaložení značných nákladov. V takomto prípade jedna zo strán koná na báze úzkeho rámca dostupných informácií, čo vedie k vadám v trhovej štruktúre, a to až do okamihu narovnania informačnej úrovne.[139]

Nemožno opomenúť názory, ktoré tvrdia, že doba informačnej asymetrie už skončila, pretože rozvoj technológií umožnil navodiť stav, že predávajúci a kupujúci majú k dispozícii zhruba tie isté informácie.[140] Priaznivci tohto názoru namietajú nesprávnosť koncepcie „market for lemons“ argumentom, že už v tom čase existovala určitá symetria v informáciách. Dôvodia napríklad tým, že počítadlo kilometrov, ktoré je obvykle obrazom stavu ojazdeného vozidla sa do jeho bežnej výbavy zaviedlo už v roku 1925.[141] Navyše v súčasnosti je skoro každý automobil vybavený tzv. "čiernou skrinkou" a niektoré automobilky, ako napríklad Tesla sú dokonca schopné zaznamenávať dôležité údaje o vozidle na diaľku, on-line.[142]

Podobné poznatky možno nájsť aj v oblasti zdravotného poistenia. Príkladom má byť rozšírené používanie rozličných osobných zariadení, monitorujúcich základné životné funkcie ako tep, krvný tlak, glukózu, EKG a pod. Podľa autorov štúdie, v prípade trhu v poskytovaní zdravotníckej starostlivosti je problémom skôr prebytok informácií, ktoré nie vždy vedú k

[137] Eisenberg, M.A.: Foundational Principles of Contract Law. Oxford University Press, 2018, s. 529
[138] GRUNDMANN, S.: Information, Party Autonomy and Economic Agents in European Contract Law. Common Market Law Review 2002, No. 39, s. 276.
[139] Tamže, s. 279.
[140] TABARROK A. - COWEN, T.: The End of Asymmetric Information. Cato Unbound – Journal of Debate. April 6, 2018. Dostupné https://www.cato-unbound.org/2015/04/06/alex-tabarrok-tyler-cowen/end-asymmetric-information
[141] Význam pre zistenie stavu vozidla možno vyvodiť z toho, že stáčanie kilometrov sa od roku 1972 začalo posudzovať ako federálny zločin.
[142] Tesla web site, PRIVACY, PATENTS, LEGAL, AND INFORMATION SECURITY, http://www.teslamotors.com/legal (10. novembra 2014)

želateľným dôsledkom. Uvádza sa napríklad, že zjednodušené monitorovanie zdravotných údajov umožňuje ľahšie zistiť skoršie štádium rakovinového ochorenia. Vzhľadom na dostupnosť informácie je však veľmi pravdepodobné, že dostupnosť tejto informácie motivuje poisťovne k snahe vyrovnať riziká zvýšením ceny poistného až na úroveň známej ceny za liečenie ochorenia.

Nemožno prehliadať ani argumenty o zahltení informáciami („information overload“), osobitne v dôsledku plnenia informačných povinností vyžadovaných európskym (spotrebiteľským) právom. Podľa niektorých, pod prebytkom informácií sa strácajú tie podstatné, základné informácie a v množstve irelevantných dát je pre spotrebiteľa ťažké až nemožné dospieť k racionálnemu rozhodovaniu.[143] Spotrebitelia, často presýtení informáciami nie sú schopní tieto adekvátne spracovať, a tak sa pochybnou javí predstava, že lepšie informovaný spotrebiteľ robí skutočne aj lepšie rozhodnutia. Poukazuje sa tiež, že poskytovanie informácií je často formalistickým, pretože spotrebitelia nevedia posúdiť relevanciu poskytovaných informácií. Ak teda spotrebitelia nevedia využiť poskytované informácie, je možné sa pýtať, aký je význam informačných povinností vyžadovaných spotrebiteľským právom. Pri toľkých otázkach snáď možno tému uzavrieť názorom, že poskytovanie informácií je síce žiadúce, netreba ho však chápať ako všeliek na všetky problémy spotrebiteľa.[144]

Použitá literatúra

AKERLOF, A. G.: The Market for „Lemons“: Quality Uncertainty and The Market Mechanism. The Quarterly Journal of Economics 1970, Vol. 84, No.3, s. 488-500. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/1879431

ATIYAH, P.S.: Rise and Fall of Freedom of Contract. Oxford Clarendon Press 1979

BHATTACHARYYA, S., - LAFONTAINE, F.: Double-Sided Moral Hazard and the Nature of Share Contracts. The RAND Journal of Economics, 1995, vol. 26(4), 761-781. Dostupné na http://www.jstor.org/stable/2556017

DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D.: Kúpna cena a zásada „laesio enormis“, IN: Principy a zásady v právu – teorie a praxe. – Praha : Leges, 2010

DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D.: Spotrebiteľská zmluva nanovo a inak, IN: Justičná revue, roč. 60, č. 6 – 7 (2008)

EISENBERG, M.A.: Foundational Principles of Contract Law. Oxford University Press, 2018

[143] PONCIBÒ, C. - INCARDONA, R.: The average Consumer Test in the Unfair Commercial Practices Directive: Liberal nad Anti-Paternalistic Or Simply Approximate? s. 19.

[144] SEFTON-GREEN, R.: Mistake, fraud and duties to inform in European contract law. Cambridge, UK ; New York : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521844231, s. 396 a nasl.

ELSTER, J.: Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for the Social Sciences, Cambridge: Cambridge University Press, 2007

EMONS, W.: Warranties, Moral Hazard, and the Lemons Problem. Journal of Economic Theory , Vol. 46, Issue 1, 1988

EPSTEIN, A. R.: Behavioral economics: human errors and market correction.Chicago: The University of Chicago Law Review. 2006, vol. 73, No. 1

FAUVARQUE-COSSON, B. et al.: European Contract Law : Materials for a Common Frame of Reference : Terminology, Guiding Principles, Model Rules. Munich : Sellier. European Law Publishers, 2008

FRYŠTENSKÁ, M.: Ekonomická analýza civilního práva. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, edice Scientia; svazek č. 518, ISBN 978-80-210-7880-2

GRUNDMANN, S.: Information, Party Autonomy and Economic Agents in European Contract Law. Common Market Law Review 2002, No. 39

HERRE, J. – HONDIUS, E. – ALPA, G.: The Notions of Consumers and Professionals. Task Force on Consumers and Professionals. Dostupné: http://www.sgecc.net/media/download/ consumers_and_professionals. Pdf

JACOBY, J.: Some Perspectives on Risk Acceptance, 8 Advances in Consumer Res. 511, 1981

KESSLER, F.: Contracts of Adhesion-Some Thoughts About Freedom of Contract. Columbia Law Review 43. 1943

LOOKOFSYK, J.: Cator Can't Compete: Caveat Emptor under CISG Article 35(3) ?

MATHIS, K.: Efficiency Instead of Justice? Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2009, vol. 84

POLANYI, M.: The Logic of Tacit Inference, in Knowing and Being: Essays by Michael Polanyi, Marjorie Grene Editor, 1969

PONCIBÒ, C. - INCARDONA, R.: The average Consumer Test in the Unfair Commercial Practices Directive: Liberal nad Anti-Paternalistic or Simply Approximate? IACL Conference, Malta, Mar 2006. Dostupné www.mcmp.gov.mt/consumer_affairs_sem01.asp. (18.5.2008).

PONCIBÒ, C. - INCARDONA, R.: The average Consumer Test, the Unfair Commercial Practices Directive and Cognitive Revolution. Journal of Consumer Policy 2007, No. 30.

POSNER, R.A.: Rational Choice, Behavioral Economics, and the Law, 50 Stan. L. Rev., 1998

POSNER, A. R.: Economic Analysis of Law. 6th ed. New York: Aspen Publisher, 2003

RICHTER, T.: Insolvenční právo. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008

SEFTON-GREEN, R.: Mistake, fraud and duties to inform in European contract law. Cambridge, UK ; New York : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521844231

SIMON, A. H.: A Behavioral Model of Rational Choice. [online] The Quarterly Journal of Economics, 1955, Vol. 69, No. 1, s. 99-118. Dostupné na: http://www.jstor.org/stable/1884852?seq=1#page_scan_tab_contents.

STIGLITZ, J.: Information and the change in the paradigm in economics. Nobel Prize Lecture, 2001, s. 1 – 69. Dostupné: https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/stiglitz-lecture.pdf

STUYCK, J.: European Consumer Law after the Treaty of Amsterdam: Consumer Policy in or beyond the Internal Market? CML Rev., 2000

TABARROK A. - COWEN, T.: The End of Asymmetric Information. Cato Unbound – Journal of Debate. April 6, 2018. Dostupné https://www.cato-unbound.org/2015/04/06/alex-tabarrok-tyler-cowen/end-asymmetric-information

TVERSKY, A. - KAHNEMAN, D.: Rational Choice and the Framing of Decisions, 59 J. Bus. 1986

WANKHADE, L. - DABADE, B.: Quality Uncertainty and Perception. Heidelberg: Springer Science & Business Media, 2010, ISBN: 978-3-7908-2195-6.

WEATHERILL, S.- BERNITZ, U.: The Regulation of Unfair Commercial Practices Under EC Directive 2005/29. Hart Publishing, 2007. ISBN 1841136999

ZIMMERMANN, R.: The Law of Obligations : Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town : Juta, 1990

Právo z informácie

Right of information

Doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.

Katedra občianskeho a obchodného práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

„...dôležitým princípom je zásadná (nie však bezvýnimočná) ochrana tej osoby, ktorá uskutočnila právny úkon v dôvere v určitý, jej druhou stranou prezentovaný skutkový stav.“

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 340/2012 z 22. novembra 2012

Abstrakt: Súkromné právo chráni osoby, ktoré konali v dôvere v prezentované údaje. Podmienky a rozsah tejto ochrany nie sú jasné a nebývajú predmetom prierezového skúmania. Dôvera osôb je chránená rôznymi konkrétnymi mechanizmami. V príspevku autor cielene vytrháva z kontextu časť odôvodnenia nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky, z ktorého vyvodzuje dve podmienky ochrany osoby pri prezentácii určitej informácie, ktorá je pričítateľná inej osobe. Touto zjednodušenou optikou potom skúma niektoré prípady ochrany dôvery v prezentovanú okolnosť v obchodnom práve a hľadá prieniky. Dospieva k záveru, že predmetné dve podmienky nachádzame naprieč jednotlivými inštitútmi, resp. že predstavujú racionálne obmedzenie ostatných inštitútov ochrany dôvery tretích osôb.

Abstract: Private law protects persons acting in good faith in the presented facts. The conditions and extent of the protection are not clearly defined and are not subject to a general survey. The good faith is protected by multiple particular private law mechanisms. The author intentionally carves a statement of the Slovak Constitutional court out of context and identifies two conditions of good faith protection therein. From this simplified perspective the author focuses on selected commercial law instruments of good faith protection looking for intersections. The author comes to the conclusion that the two conditions identified are applicable through various institutes and they represent a sensible restriction of the chosen institutes protecting good faith.

Kľúčové slová: oprávnené očakávania, právo obchodných spoločností, ochrana dobrej viery, publicita, zodpovednosť za prezentované okolnosti

Key words: legitimate expectations, company law, good faith principle, publicity, liability for presentation of facts

I. Úvod

Téma a formát konferencie umožňuje abstraktnejšie úvahy. Otázka, na ktorú má byť v tomto príspevku načrtnutá odpoveď, je inšpirovaná citovaným nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky a pôsobí vzletne a sloganovito. Možno z informácie vyvodzovať (subjektívne) právo? Existuje jednotný model súkromnoprávne zodpovednosti za informáciu (prezentáciu)? Existuje systém v jednotlivých skutkových podstatách právnych noriem, ktoré viaže osobitné súkromnoprávne následky na druhou stranou prezentovanú okolnosť?

Situácií, pri ktorých vzniká jednotlivcovi určité subjektívne právo z informácie, prezentovanej iným súkromnoprávnym subjektom, je nepreberné množstvo. Počiny velikánov civilistiky síce ukazujú, že existuje jednotná myšlienka ochrany dobrej viery v prezentovaný stav v súkromnom práve,[145] ambície autora sú však omnoho skromnejšie. Odborná profilácia autora predurčuje zúženie skúmania na otázky obchodného práva a toho, ako obchodné právo s ochranou v prezentáciu okolností pracuje. Pôjde navyše o výber problematík, ktorý hoci je – ako autor dúfa – pomerne ilustratívny, nemožno mu však uprieť arbitrárnosť.

Právny poriadok reguluje niektoré aspekty toho, ako sa podnikatelia navonok majú prezentovať, aké informácie o sebe zverejňovať a aké následky majú byť spojené s tým, že uvádzajú o sebe určitú skutočnosť, ktorá nie je pravdivá alebo sa neukáže ako súladná s právnym stavom. Účelom povinnej prezentácie určitých údajov je informovať publikum, tretie strany. To však ešte neznamená, že tretie strany sa vždy môžu spoľahnúť na to, že prezentované informácie sú správne. Rovnako ešte zo samotného faktu prezentácie určitej informácie či okolnosti – ktorej prezentácia nie je povinne vyžadovaná – nevyplýva oprávnenie spoľahnúť sa na takto prezentovaný údaj.

Z citovaného nálezu Ústavného súdu SR sa zdá, akoby existoval princíp ochrany dôvery pri robení právnych úkonov v dôvere v stav prezentovaný druhou stranou. Pri vytrhnutí vety z kontextu sa zdá, že tento princíp má dva veľké prvky (tak predpoklady, ako aj limity):

- Pričítateľnosť prezentovanej informácie: Chráni sa dôvera v nie akýkoľvek prezentovaný stav, ale len taký stav, ktorého prezentácia je pričítateľná druhej strane („*jej* druh*ou* stran*ou* prezentovaný skutkový stav“)
- Zásadná (nie však bezvýnimočná) ochrana: Chráni sa dôvera, avšak nie absolútne, ale vždy len v zásade – teda za splnenia osobitných podmienok.

V nasledovných úvahách sa autor posnaží posúdiť, či dobre známy príklady ochrany dobrej viery v prezentovanú informáciu v obchodnom práve súladia s takto všeobecne vymedzenými kritériami, čo by mohlo identifikovať akýsi všeobecný model zodpovednosti za informáciu. Prípadne, či takto formulované kritéria pomôžu pri hľadaní odpovede na zložitejšie situácie ochrany publicity podľa obchodného práva. V prípade pozitívnej odpovede by autor následne rád vyvodil určité závery pre nie tak samozrejmú zodpovednosť za informáciu v iných oblastiach súkromnoprávnych transakcií.

II. Prezentácia informácií v obchodnom práve

Podnikateľské subjekty sa prezentujú mnohorako. Ich prezentácia navonok je jedným z foriem budovania si reputácie a trhovej pozície a zasahuje do viacerých právnych oblastí. Podnikateľ sa prezentuje pri samotnom konaní s inými subjektmi, ale je povinný zabezpečiť

[145] Canaris, C. W. *Die Vertrauenshaftung im deutschen Privatrecht*. Beck : München, 1971, 567 s.

informovanie verejnosti o niektorých údajoch o sebe aj prostredníctvom oficiálneho verejnoprávneho spôsobu publicity (napríklad obchodný register). Zaujímať nás však budú tie situácie, kedy obchodné právo spája s prezentáciou určitej okolnosti osobitné súkromnoprávne dôsledky – spravidla vznik určitého subjektívneho práva. Odhliadnuc od jasných výslovných úprav výnimočných prípadov,[146] chráni Obchodný zákonník ďalej aj OBZ) dobrú vieru tretích osôb v prezentované informácie v prípade, ak sú zverejnené prostredníctvom oficiálnej platformy – obchodného registra a obchodného vestníka. Od nej sa žiada začať.

Publicita je podkladom ochrany dobrej viery v prezentovanú skutočnosť, resp. údaj. Avšak, nie je vždy nevyhnutné, aby konajúci preukázal konkrétnu dobrú vieru či dôveru v prezentovaný údaj (napríklad v zápis v obchodnom registri). Právne následky sa v tomto prípade viažu na abstraktnú dobrú vieru a pre ochranu tretích osôb tak postačuje možnosť, že by tretie osoby mohli v prezentovanú okolnosť dôverovať, ak by o nej vedeli. Právne účinky vyvoláva už samotný fakt prezentácie skutočnosti v obchodnom registri, a nie až konkrétne konanie tretích osôb na základe tohto zápisu. Takáto abstraktná dôvera je chránená v prípade formalizovanej prezentácie a v prezentácia v obchodnom registri je formalizovaná *non plus ultra*. Ide o zverejnenie prostredníctvom oficiálneho na to určeného kanálu so širokou – a dobre známou – materiálnou publicitou. Konkrétna dobrá viera má prednosť, ale len jednosmerne – ak sa týka skutočného stavu. V prípade rozporu medzi konkrétnou dôverou v prezentovaný stav a abstraktnou dôverou v iný prezentovaný stav, prevahu v zásade získa formálna prezentácia.[147]

Niet priestoru pre bližší rozbor materiálnej publicity obchodného registra,[148] ale aj v nej by sme mali byť schopní nájsť spomenuté dve kritériá ochrany dobrej viery.

Po prvé, ochrana materiálnou publicitou by nemala byť bezvýnimočná, ale len v tom rozsahu, v akom je priestor pre jej aplikáciu. Tam, kde ochrana čo i len abstraktnej dôvery zmysel nedáva, by sa materiálna publicita aplikovať nemala. [149]

---

[146] Obchodný zákonník spája s prezentáciou konkrétnej informácie vznik primárneho záväzku (vystupovanie viacerých podnikateľov pod spoločným označením – § 10 ods. 4 OBZ) ako aj ručenia za záväzky inej osoby (pri tichom spoločenstve - § 678 ods. 2 OBZ).

[147] Preto ani uistenie o tom, že určitá osoba spoločníkom konkrétnej obchodnej spoločnosti je, hoci ním v skutočnosti – a ani podľa zápisu v obchodnom registri – nie je, adresáta tohto uistenia v zásade nechráni a nestavia do pozície akoby daná osoba spoločníkom bola.

[148] Pozri najnovšie podrobne a monograficky spracované Patakyová, M., Mašurová, A. *Obchodný register*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019 (manuskript). Z iných pozícií napríklad príspevok autora Materiálnoprávne účinky chýbajúcich, správnych a nesprávnych zápisov v obchodnom registri (Materiálna publicita registra). *In: Vzájemné ovlivňování komunitární úpravy a českého a slovenského obchodního práva na pozadí procesu jejich reforem.* Praha : Universitas Carolina Facultas Iuridica, 2007, s. 26 – 51.

[149] Sporným je aplikácia materiálnej publicity obchodného registra napríklad pri mimozmluvných nárokoch. Publicita by logicky mala pokrývať iba ochranu tretích osôb pri právnom konaní, nie ochraňovať obete deliktov. Tam, kde niet priestoru ani len pre abstraktnú dôveru, nemá publicita zohrávať úlohu. Preto by sa napríklad obeť protiprávneho konania zamestnanca v.o.s. (napr. zrazený chodec) nemala môcť dovolávať ručenia bývalého spoločníka v.o.s. za tento delikt, hoci by ešte tento bývalý spoločník figuroval v registri (ak by išlo o porušenie povinnosti zo zmluvy, publicita by sa aplikovala). Podobne už aj Malovský-Wenig, A.: *Příručka obchodního práva*. Praha : Československý kompas, 1947, s. 76. Rovnako niektoré právne skutočnosti existenčnej

Po druhé, aj pri ochrane materiálnou publicitou by sa mala vyžadovať pričítateľnosť zápisu. V zásade je zápis v obchodnom registri vždy vo sfére rizika zapísanej osoby a teda je aj tejto pričítateľný. Právna úprava však predpokladá aj situácie, že určitý zápis by zapísanej osobe pričítateľný nebol, napríklad preto, lebo tkvel v sfalšovanej listine. Civilný mimosporový poriadok pre tieto prípady (a možno aj pre iné) predpokladá konanie o zrušenie zápisu údajov (§ 299 a nasl. CMP) do obchodného registra.[150] Ak zapísaná osoba tento mechanizmus využije a zápis je – od začiatku – zrušený, nemala by sa ochrana tretej osoby prostredníctvom materiálnej publicity registra aplikovať. Za podmienku pôsobenia materiálnej publicity by totiž tiež mala byť pričítateľnosť zápisu zapísanej osobe. Ak však zapísaná osoba takýto procesný prostriedok nevyužije, mal by sa jej falošný zápis pričítať.

Určité obmedzenie publicity je obsiahnuté aj v § 266 ods. 6 ObZ, podľa ktorého, ak je právne rele-vantným sídlo, miesto podnikania alebo bydlisko zmluvnej strany, je rozhodné práve to miesto, ktoré je v zmluve uvedené, dokiaľ nie je zmena oznámená druhej strane. Zmena sídla tak pre účely zmluvných vzťahov (napríklad určenie miesta splnenia dlhu) nie je viazaná na zmenu zápisu v obchodnom registri, ale na konkrétne a adresované oznámenie zmluvnej strany, ktorej sa zmena dotýka druhej zmluvnej strane. Skoršia konkrétna dobrá viera tak predbieha neskoršiu abstraktnú dobrú vieru. Aj v tomto prípade by mali byť oba spomenuté predpoklady ochrany dôvery splnené. Fakt, že sídlo je uvedené v zmluve znamená, že tento údaj je pričítateľný danému podnikateľovi. Podobne by sa mala ochrana realizovať len tam, kde je odôvodnená (kde potenciálne môže zohrávať úlohu). V tomto prípade by však toto pravidlo malo byť aplikovateľné aj pri deliktoch, hoci údaj v zmluve ako taký nechráni pri spôsobení deliktu. Údaj v zmluve však vytvára dôveru v lokalizáciu protistrany o.i. aj na uplatnenie práv, bez ohľadu na to, z čoho tieto práva vyplývajú (či z tej danej zmluvy, alebo z iného správania zmluvného partnera).

III. Kolízia ochrany publicitou obchodného registra a iných mechanizmov ochrany na príklade neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia

Mechanizmus ochrany dobrej viery v prezentáciu informácie v obchodnom registri môže kolidovať aj s ďalšími mechanizmami ochrany. Dokonca aj s takými, pri ktorých sa chráni dobrá viera, avšak na prvý pohľad nie s ohľadom na zverejnenú informáciu.[151]

Ukážkovým a veľmi problematický príkladom sú dôsledky neplatného uznesenia valného zhromaždenia s dopadmi na registrový stav. Pri neplatnosti uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti sú dotknuté tretie osoby chránené osobitným právnym mechanizmom. Podľa § 131 ods. 4 OBZ sa neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti netýka práv nadobudnutých v dobrej viere tretími osobami. V pochybnostiach platí, že tretie osoby nadobudli práva v dobrej viere.

---

povahy – vznik a zánik spoločnosti by nemali byť spôsobilé vyvolať ochranu materiálnou publicitou.

[150] Konanie prichádza do úvahy vtedy, ak skutkové a právne predpoklady na vykonanie zápisu neboli splnené. Keďže proti zápisu údaju do registra (registrový súd vyhovie návrhu na zápis) nie je možné podať opravný prostriedok, zákonodarca vytvoril osobitný druh súdneho konania, ktorým sa spätne (s účinkami do minulosti) dosiahne výmaz už zapísanej skutočnosti.

[151] V prípade vyššie uvedeného sídla ide o ochranu dôvery v tento konkrétny údaj.

Zákon situáciu komplikuje koncepčným východiskom, podľa ktorého hoci je uznesenie neplatné, nemá mať účinky voči tým, ktorí nadobudli práva v dobrej viere.[152] Nevysloví však ďalej, čo pod nadobudnutím práv v dobrej viere myslí.

Ak by išlo o neplatnosť takého uznesenia, ktoré má dopad na registrový stav, vznikne otázka, či sú tretie osoby chránené cez materiálnu publicitu obchodného registra, alebo prostredníctvom spomenutého mechanizmu ochrany dôvery v riadny stav vecí podľa § 131 ods. 4 OBZ a či sú tieto dva mechanizmy ochrany kompatibilné.

Napríklad uznesenie, ktorým bolo základné imanie spoločnosti s ručením obmedzeným zvýšené tak o peňažný ako aj o nepeňažný vklad. Peňažný vklad bol splatený len čiastočne, nepeňažný v plnom rozsahu. Problémová situácia nastane v čase, kedy zápis v obchodnom registri zodpovedal napadnutému uzneseniu. Následne sa však ukáže, že uznesenia valného zhromaždenia je neplatné. Právny dôvod nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu nepeňažného vkladu obchodnou spoločnosťou tým zanikol, podobne aj právny dôvod na poskytnutie peňažného vkladu, resp. na ponechanie si jeho splatenej časti. V týchto prípadoch by mohli vznikať nasledovné ilustračné situácie, ktoré by mohli viesť k rôznym výsledkom.

Po prvé, pre prípadné ručenie spoločníkov, ktorí ešte nesplatili svoje peňažné vklady, by sa mala uplatniť materiálna publicita obchodného registra, ako aj ochrana prostredníctvom § 131 ods. 4 OBZ. Právo veriteľa spoločnosti nadobudnuté v (pre účely materiálnej publicity abstraktnej) dobrej viere na uspokojenie svojej pohľadávky prostredníctvom ručenia spoločníkov by malo pretrvať aj napriek prípadnému rozhodnutiu o neplatnosti uznesenia o vklade. Oba mechanizmy ochrany by tak viedli k rovnakému – pozitívnemu – výsledku.

Po druhé, ak na základe rozhodnutia o zvýšení základného imania bol poskytnutý úver treťou osobou, nemali by ani publicita obchodného registra ani ochrana cez § 131 ods. 4 OBZ viesť k osobitným možnostiam ukončiť právny vzťah či uložiť novú povinnosť zapísanej osobe (povinnosť zvýšiť základné imanie). Niet totiž priestoru pre inú ochranu postavenia veriteľa, ako je ručenie spoločníkov (ochrana dôvery v niečo, čo je prezentované – zápis ich nesplateného vkladu). Ochrana dôvery podľa oboch spomenutých mechanizmov umožňuje pretrvať právam či nárokom, ktoré existovali, nevytvára nové nároky osobitnej povahy. Niet nároku veriteľa na doplnenie vlastného kapitálu dlžníkom. Do úvahy pochopiteľne prichádza všeobecná ochrana prostredníctvom omylu, resp. lsti dlžníka (obchodnej spoločnosti). Oba mechanizmy ochrany dôvery by tak viedli k rovnakému – negatívnemu – výsledku.

Po tretie, ak by sa na základe uznesenia valného zhromaždenia, ktoré sa neskôr ukázalo byť neplatným, splatil nepeňažný vklad, ktorého predmet by spoločnosť následne previedla na tretiu osobu. Odhliadnuc od otázok ochrany dobrej viery v rámci katastra nehnuteľností skúmajme len to, či sa prejaví ochrana publicitou v obchodný register, resp. § 131 ods. 4 OBZ.

Publicita obchodného registra by sa v danom prípade uplatniť nemala. Predmet nepeňažného vkladu nie je údaj, ktorý by sa do obchodného registra zapisoval a tak nie je spôsobilý

[152] Menej ťažkostí v praxi spôsobuje napríklad české riešenie § 260 (2) Občianskeho zákonníka ČR, podľa ktorého: „*Soud neplatnost rozhodnutí nevysloví ani tehdy, bylo-li by tím podstatně zasaženo do práva třetí osoby nabytého v dobré víře*.“ Na rozdiel od slovenského súd neplatnosť nevysloví. V slovenskom prípade súd určí neplatnosť, avšak hmotné právo – nie predmetné rozhodnutie súdu – obmedzí účinky tohto rozhodnutia voči tretím osobám.

vyvolať ochranu prostredníctvom publicity. Avšak ustanovenie § 131 ods. 4 OBZ sa nevzťahuje len na formálne zverejnené informácie. Hoci nie je text ustanovenia úplne zrejmý, malo by sa vychádzať z toho, že sa tretie osoby chránia pred (akýmikoľvek) dôsledkami neplatností uznesení valného zhromaždenia. Nemalo by byť vyžadované, aby šlo len o také uznesenia, ktoré priamo zakladajú práva tretím osobám. Malo by postačovať, aby neplatnosť uznesenia predstavovala dôvod, prečo je pozícia tretej osoby ohrozená, hoci toto ohrozenie by nastalo až v dôsledku inej okolnosti (spochybnenie titulu nadobudnutia vlastníckeho práva). Chráneným prezentovaným stavom sú v tomto prípade právne dôsledky (akoby riadne) prijatého uznesenia a úkonov uskutočnených na jeho základe. Aj tu by však mala byť relevantná otázka, či je dané uznesenie spoločnosti a jej spoločníkom pričítateľné. Ak však pričítateľné bolo – a spravidla pričítateľné bude – mali by tretie osoby byť chránené pred dôsledkami jeho neplatnosti. Následne by sa vo vnútri spoločnosti mali dotknuté strany (vkladateľ a obchodná spoločnosť) vysporiadať podľa pravidiel o vysporiadaní neplatných zmlúv (resp. bezdôvodného obohatenia).

IV. Iné prípady ochrany dobrej viery v prezentovanú okolnosť

Okrem formalizovaných mechanizmov ochrany dobrej viery nájdeme aj niekoľko ďalších právnych inštitútov – priznávame arbitrárnosť ich výberu na túto udalosť – ktoré sú vysvetliteľné spomenutým konceptom zodpovednosti za pričítateľne vytvorený dojem.

Niekedy právo chráni dôveru nie len v prezentovanú informáciu, ale širšie vnímaný prezentovaný stav. Informácia je tu skôr určité *factum*, vytvorené jednou zo strán. Ukážkovo možno spomenúť mechanizmy pričítateľnosti konania v § 15 a v § 16 OBZ, podľa ktorých sa podnikateľovi pričíta konanie osoby poverenej pri prevádzke jeho podniku určitou činnosťou (§ 15 OB) alebo konanie osoby zdržujúcej sa v jeho prevádzkarni (§ 16 OBZ).

Nositeľom tejto informácie (substrátu dôvery) je tu buď samotné vystupovanie v pozícii osoby oprávnenej konať v mene principála (§ 15 OBZ) alebo vystupovanie určitej osoby ako by oprávnenou osobou bola (§ 16 OBZ).

Pričítateľnosť prezentovaného stavu podnikateľovi je možné vyvodzovať od rozhodnutie podnikateľa o poverení určitej osoby určitou činnosťou (§ 15 OBZ), alebo od kontroly nad prevádzkarňou či tolerovaním pohybu neoprávnených osôb v prevádzkarni (§ 16 OBZ).

Priestor pre aplikáciu ochrany dobrej viery však ani tu nie je bezvýnimočný. Spomenutý koncept ochrany dobrej viery vysvetlí podľa názoru autora aj limity aplikácie uvedených ustanovení. Po prvé, neuplatnia sa tam, kde niet pričítateľnosti niet (ak osoba koná mimo prevádzky, e-komm), ale ani tam, kde niet priestoru pre dôveru – napríklad v prípade deliktného správania sa.[153]

Z toho vyplýva, že aj pravidlá pričítania konania v § 15 a § 16 OBZ sú tiež vysvetliteľné prostredníctvom spomenutej koncepcie ochrany dôvery v prezentovaný stav. Z určitého prezentovaného stavu môžu tretie osoby vyvodzovať právo (resp. ich subjektívne práva zodpovedajú stavu, akoby prezentovaná okolnosť pričítateľná podnikateľovi bola skutočnou).

[153] Tak ale napríklad Eliáš In Eliáš, K. a kol.: *Občanský zákonník. Velký akademický komentář. II. Svazek*. Praha : Linde, 2008, § 420, s. 800.

V. Možné ďalšie dopady na zmluvné právo?

Je dobre známe, že prezentované vlastnosti predmetu zmluvy vplývajú na jeho vymedzenie a tým aj na jeho očakávateľnú kvalitu. Nenaplnenie tohto očakávania spravidla vedie k zodpovednosti za vady plnenia (resp. k omeškaniu v jeho všeobecnom obchodnoprávnom chápaní).[154]

Sporné však je, ako ďaleko takáto zodpovednosť za informáciu viaže osobu, ktorej sa týka. Predstavme si situáciu, že na jej webstránke je moderovaná diskusia, alebo je zapojená do reputačného systému elektronickej platformy (s alebo bez možnosti jej vplyvu na obsah hodnotení). Tieto informačné platformy by obsahovali aj informácie o kvalite ponúkaného produktu. Zodpovedá daná osoba aj za dodržanie kvality, ktorú viditeľne prezentovali tretie osoby, odlišné od dotknutého podnikateľa?

Odpoveď sa podľa autora núka v spomenutej zodpovednosti za informáciu a jeho dvoch otázkach. Po prvé sa musíme pýtať, či právny poriadok pripúšťa ochranu dobrej viery v danej otázke. Odpoveď je kladná, keďže na informácie o produkte, ktoré zverejní sám podnikateľ, právo určité právne následky viaže. Vo všeobecnosti tak pripúšťa možnosť vyvodiť z informácie určité právo. Dôležitá je potom druhá otázka, a to je pričítateľnosť zverejnenej informácie podnikateľovi – osobe, ktorej sa týka. Ak mal podnikateľ vplyv na znenie či existenciu hodnotenia (hoci aj preto, lebo maže niektoré – napríklad negatívne – hodnotenia), malo by sa toto považovať za jemu pričítateľné. Následne tak – hoci *stricto senso* nie je on sám pôvodcom prezentovanej informácie – je možné mu pričítať právne následky takejto informácie.

Záver:

Môžeme z informácie vyvodzovať (subjektívne) právo? Minimálne v obchodnom práve zjavne niet jedného pravidla na odôvodnenie ochrany dobrej viery v prezentovanú informáciu, inak by nemusel byť systém ochrany taký rozvrstvený a rozlišujúci medzi abstraktnou a konkrétnou dobrou vierou. Môžeme síce uznať, že slová vyjadrené ústavným súdom vyjadrujú akýsi všeobecný princíp. Sú však natoľko široké, že samy nedávajú odpoveď na otázku, kedy a v čo je dôvera chránená. Možno však povedať, že ak už právny poriadok dôveru v prezentovaný stav chráni, zároveň vyžaduje, aby bol prezentovaný stav pričítateľný (publicita zaväzuje iba ak je pričítateľná).[155]

---

[154] Podrobne k formalizovanej prezentácii – vyhláseniam a zárukám pozri Gyárfás, J., Matulníková, K., Vavrák, T.: *M&A na Slovensku. Praktický a daňový sprievodca*. Bratislava : C. H. Beck, 2019, najmä s. 93 – 121.

[155] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0562.

Niekoľko úvah k trestnému zákonodarstvu nad mladistvými[156]

Several considerations on criminal law over juveniles

doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD., LL.M
Ústav verejného práva Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: Otázky trestného postihu a celkovo riešenia trestných vecí mladistvých páchateľov stoja v centre pozornosti tak trestného práva, ako aj kriminológie. Ide najmä o to, že je to skupina osôb, ktorých morálny, mravný a rozumový vývoj dosahuje individuálnu úroveň a rovnako tak individuálny je aj stupeň ich vyspelosti. Tomu je nutné prispôsobovať nie len trestnoprávne nástroje postihu, ale aj spôsob, akým sa s touto skupinou osôb pracuje v rámci trestného konania, ako sa k tejto skupine osôb pristupuje.
Kľúčové slová: mladiství, trestné zákonodarstvo nad mládežou, vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti, trestný postih.

Annotation: Criminal issues and, overall, juvenile delinquency issues are at the heart of both criminal law and criminology. In particular, it is a group of people whose moral, moral and intellectual development reaches an individual level as well as the degree of maturity. It is necessary to adapt not only the criminal instruments of the sanction, but also the way in which this group of persons works in criminal proceedings, how to approach this group of people.
Key words: juveniles, criminal legislation over youth, inferences of criminal liability, criminal sanctions.

Úvod

Hmotnoprávne otázky (trestná zodpovednosť a trestanie, pravidlá ukladania trestov a ich osobitosti) vzťahujúcich sa na mladistvých páchateľov je v podmienkach Slovenskej republiky včlenená do všeobecného trestnoprávneho predpisu – do ustanovení Trestného zákona, ktorý sa aplikuje rovnako na dospelého, ako aj na mladistvého páchateľa. Z hľadiska veku je skupina mladistvých špecifickou kategóriou osôb, ktorá môže primerane nadobúdať jednak práva[157], no súčasne má aj zákonom stanovené povinnosti. Otázky týkajúce sa trestnej zodpovednosti, otázky účelu trestných sankcií i výchovných opatrení, samotné sankcie a podmienky ich ukladania, ako aj možné upustenie od potrestania, zánik trestnosti i trestu, sú vyčlenené do samostatnej IV. hlavy I. všeobecnej časti Trestného zákona ako *Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých"* (§ 94 a nasl. Trestného zákona, zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ" alebo „Trestný zákon"). Ide o úpravu s povahou *lex specialis* vo vzťahu k všeobecnej právnej úprave aplikujúcej sa na dospelého páchateľa. V prípade, že tieto ustanovenia niektoré otázky neriešia, alebo neriešia odlišným spôsobom, aj na prípady mladistvých sa použije všeobecná trestnoprávna úprava týkajúca sa a vzťahujúca sa na dospelého páchateľa.[158] Naopak, ak určité otázky v tejto hlave riešené osobitným (odlišným) spôsobom sú, potom sa na prípady mladistvých prednostne aplikujú tieto ustanovenia. Zaujímavosťou je, že v susednej Českej republike sú tieto otázky vyčlenené zo všeobecnej právnej úpravy, nakoľko sa problematika trestnej zodpovednosti a trestania javí ako natoľko

[156] This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-16-0521
[157] Dulaková Jakúbeková, D.: Subjektívne práva a povinnosti: všeobecný výklad : subjekty práv a povinností. In: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014, s. 141-162 a nasl.
[158] Záhora J.: Trestná zodpovednosť, komentár k § 95. In Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 612

dôležitá a špeciálna, že si zasluhuje takéto vyjadrenie v samostatnej norme. U nás sú tieto osobitosti inkorporované do všeobecného trestného predpisu a nie je to len nový jav po rekodifikácii trestného práva, ale je to kontinuálny vývoj od povojnového obdobia.

1. Z historického kontextu vývoja právnej úpravy

Právna úprava trestania mladistvých páchateľov prešla značným historickým vývojom. V tom – ktorom období boli špecifická týkajúce sa mladistvých zohľadňované v právnych úpravách v rôznej miere a to aj v závislosti od geografickej lokalizácie. Napríklad pre americký kontinent bolo dlho charakteristické, že mladiství a celkovo deti boli z pohľadu trestného práva postavené na roveň dospelým páchateľom a mohli im byť ukladané rovnaké druhy sankcií a v rovnakej výmere, nevynímajúc trest smrti.[159] Problematiku trestania mladistvých však dodnes mnohí autori považujú za jednu z najdôležitejších otázok teórie i praxe trestného práva.[160]

Pre minulé storočie bola v rámci Európy charakteristická snaha vytvoriť samostatné úpravy, ktoré by sa zaoberali výhradne otázkami trestania nie len páchateľov mladistvých, ale celkovo osôb, ktoré nie sú ešte plnoleté. Vychádzajúc z nemeckého a rakúskeho vzoru, aj v našich podmienkach (ČSR) bol v roku 1931 prijatý samostatný právny predpis č. 48/1931Sb, o trestnom súdnictve nad mládežou, v rámci ktorého sa prejavovalo primárne výchovné pôsobenie a až následne trestanie, ktoré taktiež malo vychovávať a viesť k polepšeniu a k náprave. „Zákon bol už vtedy veľmi progresívny, uprednostňoval výchovu a prevenciu pred represiou, diferencoval trestnú zodpovednosť podľa dosiahnutého rozumového a mravného vývoja a kládol dôraz na spoluprácu medzi justičnými orgánmi a inštitúciami sociálnej starostlivosti.“[161] Vo svojej podstate teda išlo o veľmi pokrokový právny predpis, pri ktorom možno oprávnene konštatovať, že ČSR patrila k malej skupine štátov, ktoré takúto významnú právnu úpravu mali a mohla byť v tomto smere vzorom. Boli v ňom integrované nie len hmotnoprávne, ale aj procesnoprávne ustanovenia, ktoré sa z pohľadu systematiky členili do troch častí. Prvá z nich sa venovala hmotnoprávnym problémom trestania, druhá procesnoprávnym aspektom a tretia obsahovala záverečné ustanovenia. Tento predpis však upravoval len niektoré otázky týkajúce sa nedospelých páchateľov a tak vo vzťahu k všeobecným trestnoprávnym predpisom mal postavenie *lex specialis.* Otázky, ktoré neboli upravené týmto predpisom sa spravovali všeobecným trestným právom. Už v tomto právnom predpise možno v podstate vidieť, že uloženie trestu nedospelým malo povahu *ultima ratio.* Prednostne sa v prípade nedospelých kládol dôraz na výchovu mladistvého. Až keď náprava nebola možná touto cestou, pristúpilo sa k trestaniu[162], v ktorom tiež prevažoval výchovný a nápravný prvok.

Po 2. svetovej vojne bol však zákon zrušený a právna úprava trestania neplnoletých osôb bola inkorporovaná do predpisov všeobecného trestného práva. Hmotnoprávne ustanovenia týkajúce sa mladistvých resp. nedospelých boli včlenené do nového Trestného zákona č. 86/1950 Sb. Išlo konkrétne o úpravu IV. hlavy, III. dielu prvej všeobecnej časti. Otázkam mladistvých páchateľov sa tu venovala pozornosť len prostredníctvom niekoľkých ustanovení. Išlo presne o úpravu ôsmich paragrafov. Nikdy nedošlo k naplneniu výchovného pôsobenia a to aj napriek jeho výslovnej deklarácii v týchto ustanoveniach. Z tohto pohľadu bola významná azda len možnosť upustenia od potrestania na základe ustanovenia § 57.

---

[159] Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2000, sv. 59

[160] Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007, s. 856

[161] Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentéš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609

[162] Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932, s. 23

Trestno-procesné otázky trestania mladistvých boli inkorporované do nového Trestného poriadku č. 87/1950 Sb. Aj pre tento predpis je typický len minimálny rozsah ustanovení o trestnom konaní proti mladistvým, ktoré boli následnými novelizáciami stále viac a viac obmedzované. Výchovný princíp, ktorý bol výslovne deklarovaný tak ostal len v písomnej forme, nakoľko k jeho naplneniu nikdy nedošlo. Podstatne ťažšie je však konštatovanie, že zákonom č. 48/1931 Sb. nastolený moderný a liberalizačný trend nenašiel svojich zákonných pokračovateľov a v tomto smere došlo v podstate nie len k stagnácii, ale v istých smeroch aj ku krokom späť.

Tento nastolený trend inkorporácie právnej úpravy týkajúcej sa mladistvých do všeobecných predpisov trestného práva pritom pokračoval aj v nasledujúcich trestnoprávnych predpisoch. Táto povaha právnej úpravy bola následne prevzatá aj rekodifikovanými trestnými kódexmi. Okrem toho je v rámci právnej úpravy trestania mladistvých páchateľov viditeľný postupný prechod od jednoznačnej a bezvýhradnej dominancie trestu odňatia slobody k ukladaniu aj miernejších sankcií a k zdôrazňovaniu výchovného a nápravného aspektu sankcie. Postupne sa do právnej úpravy trestania mladistvých (do špeciálnych ustanovení vzťahujúcich sa na mladistvých) pretransformovala aj požiadavka osobitného prístupu k mladistvým páchateľom.

2. Nadnárodný kontext

Okrem tohto vývoja právnej úpravy trestania mladistvých páchateľov je potrebné mať na zreteli aj viaceré významné dokumenty nadnárodnej, predovšetkým európskej povahy. Práve z nich vyplynuli pre Slovenskú republiku viaceré záväzky, ktoré sú relevantné aj z pohľadu trestania mladistvých, a ktoré boli inkorporované do našej trestnoprávnej úpravy. Ide pritom nie len o normotvorbu OSN, ale aj o normotvorbu Rady Európy. Za kľúčové z pohľadu stanovenia základných práv dieťaťa možno považovať Ženevskú deklaráciu práv dieťaťa (1924) a Deklaráciu práv dieťaťa (1959). Na ňu v roku 1989 nadviazal Dohovor o právach dieťaťa prijatý Valným zhromaždením OSN.[163] Pre problematiku trestania mladistvých vrátane otázok týkajúcich sa ich trestnej zodpovednosti sú relevantné aj nasledujúce dokumenty medzinárodnej povahy:[164]

- Minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou (tzv. Pekingské pravidlá), rezolúcia OSN č. 40/43 z 29. novembra 1985,
- Smernica OSN pre prevenciu kriminality mládeže (rzv. Rijádska smernica), rezolúcia OSN č. 45/112 z 14. decembra 1990,
- Pravidlá OSN pre ochranu mladistvých pozbavených slobody (VIII. Kongres OSN v Havane, tzv. Havanské pravidlá) rezolúcia OSN 45/113 z 14. decembra 1990,
- Dohovor o právach dieťaťa, rezolúcia OSN 44/25 z 20. novembra 1989, ktorá bola v našich podmienkach zverejnená ako oznámenie MZV č. 104/1991 Zb.,
- Rezolúcia Rady Európy (66) 25 o krátkodobom zaobchádzaní s mladistvými páchateľmi do 21 rokov veku,
- Rezolúcia Rady Európy (78) 62 z 29. novembra 1979 s názvom Kriminalita mládeže a sociálne zmeny,
- Odporúčanie Rady Európy (87) 20 zo 17. septembra 1987 týkajúce sa spoločenskej reakcie na kriminalitu mládeže,
- Odporúčanie Rady Európy (88) 6E z 18. apríla 1988 týkajúce sa spoločenskej reakcie na kriminalitu mládeže z radov mladých ľudí, ktorí pochádzajú z prisťahovaleckých rodín,

[163] Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Zborník príspevkov z konferencie ,,Naděje právní vědy Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006, s. 232

[164] Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentéš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609 - 610

- Odporúčanie Rady Európy (2000) 20 zo 6. októbra 2000 týkajúce sa úlohy včasnej psychosociálnej intervencie v prevencii kriminality,
- Odporúčanie Rady Európy (2003) 20 z 24. septembra 2003 týkajúce sa nových spôsobov riešenia kriminality mládeže a úloh justície vo veciach mládeže,
- Odporúčanie Rady Európy (2008) 11 z 5. novembra 2008 týkajúce sa európskych pravidiel pre mladistvých páchateľov týkajúcich sa sankcií a opatrení.

3. Všeobecné východiská osobitnej právnej úpravy

Potreba zaoberať sa trestnou zodpovednosťou a trestaním mladistvých je evidentná vzhľadom na skutočnosť, že trestná činnosť mladistvých dlhodobo predstavuje stabilnú súčasť kriminality celkovej. Mladiství páchatelia sa v prehľade rokov skutočne stabilne (pri zohľadnení vývoja kriminality v jednotlivých rokoch) podieľajú na počte spáchaných trestných činov a rovnako tak na počte odsúdených osôb. To je možné vidieť na prehľade odsúdených mladistvých a na ich percentuálnom podiele, na miere, akou sa podieľajú na počte všetkých odsúdených páchateľov. Je vidieť, že od roku 2001 klesá postupne počet odsúdených osôb, no podiely mladistvých, síce zaznamenávajú určité zmeny, výkony, ostávajú na veľmi podobnej úrovni. Zaznamenaný je mierny pokles až do roku 2008, kedy počty mladistvých odsúdených mierne narástli. V nasledujúcich rokoch vzrastali a pre obdobie rokov 2015 a 2016 je charakteristický opäť mierny pokles. Aj toto je jav, ktorý nás vedie nutne ku skúmaniu a poznávajú príčiny kriminality mladistvých, k oporným pilierom ich trestnej zodpovednosti a možnostiam efektívneho trestného postihu resp. k nutnosti sa týmito otázkami zaoberať.

Nutnosť existencie špeciálnej právnej úprava týkajúca sa trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých je odrazom toho, že mladiství sú páchateľmi, ktorí vykazujú špecifické črty. Osobitné riešenie ich trestnej zodpovednosti a rovnako tak aj osobitné pravidlá trestania sa vyžadujú práve s cieľom ochrany tejto kategórie osôb. Požiadavka ochrany súčasne vedie k tomu, že ide o skupinu osôb, ktorá sa v porovnaní s dospelými páchateľmi postihuje o niečo miernejšie.[165] Vzhľadom na tieto skutočnosti, opodstatnenosť osobitnej úpravy nie je potrebné zvlášť odôvodňovať. Jednoznačne je potrebné mať na zreteli osobitosti veku mladistvých resp. vekového rozpätia, v ktorom je možné osoby považovať z trestnoprávneho hľadiska za mladistvé. Ide o obdobie, ktoré je charakteristické množstvom zmien nielen v oblasti fyzickej, ale aj psychickej, v každom prípade aj rozumovej a mravnej, duševnej vyspelosti jedinca. Toto obdobie je možné charakterizovať ako jednu z najnáročnejších životných etáp, v priebehu ktorej sa z dieťaťa resp. s maloletého jedinca stáva jedinec dospelý. Popri biologických zmenách, ktoré sú pre toto obdobie typické, na mladého jedinca je spoločnosťou vyvíjaný určitý tlak v smere jeho riadneho a spoločenského vývoja. Jeho zmyslom je samozrejme riadne zaradenie sa do vyučovacieho teda vzdelávacieho procesu, do spoločnosti, do pracovného prostredia, do rodinného a sociálneho života. Samozrejme, že toto obdobie je náročné pre mladého človeka nielen vzhľadom na uvedené zásadné biologické (fyzické i psychické a rozumové) zmeny, ktorými prechádza, ale aj vzhľadom na uvedený tlak a nároky kladené zo strany spoločnosti. Nie je jednoduché vyrovnať sa s nimi a nie je rovnako tak jednoduché vyhovieť očakávaniam, ktoré na mladého človeka kladie spoločnosť, jeho okolie. Práve v tomto prostredí mnohí kriminológia vidia základy deviantného, kriminálne orientovaného správania sa mladistvých, ktorí nie sú v mnohých prípadoch schopní zvládať takto náročné životné obdobie a vyrovnať sa s nárokmi, ktoré na nich ich okolie kladie.[166]

Osobitné pravidlá pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti, ako podkladu pre trestanie resp. širšie sankcionovanie mladistvých, ktoré sú obsiahnuté v ustanoveniach Trestného zákona, sú jednoznačne motivované práve potrebou výchovného pôsobenia na mladistvých v smere ich

[165] Tobiášová, L.: Trestná zodpovednosť a trestanie mladistvých. In Mencerová, I., Tobiášová, L, Turayová, Y.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2015, s. 437

[166] Madliak, J. a kol. Kriminológia. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 1993, s. 85

nápravy, v smere ich prevýchovy alebo poskytnutia dôslednej výchovy tak, aby sa začlenili do rodinného, sociálneho a celkovo spoločenského prostredia, aby sa obnovili narušené väzby v ňom.[167] Na jednej strane je prirodzene nutné zohľadňovať tieto osobitosti a potreby na strane mladistvých, no na strane druhej je súčasne potrebné rešpektovať aj záujmy spoločenské (požiadavku ochrany spoločnosti), ako aj záujmy iných subjektov, hlavne poškodených v trestnom konaní. Všeobecnou a vedúcou ideou v súvislosti s trestnoprávnym postihom mladistvých páchateľov je, že aj pri ich sankcionovaní je potrebné mať na zreteli v prvom rade ich výchovu respektíve prevýchovu, nápravu a aj pomocou trestnoprávnych prostriedkov je tak potrebné dosahovať tieto ciele (vychovávať, naprávať).[168]

Podmienky pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti mladistvých páchateľov a systém trestných sankcií, ktoré sa im ukladali, sa v historickom kontexte prirodzene menili a vyvíjali tak, ako sa menila a vyvíjala spoločnosť a právo ako také. Problematika podmienok vyvodzovania trestnej zodpovednosti mladistvých osôb sa v právnom poriadku v rôznych obdobiach zohľadňovala v rôznej miere a aj rôznym spôsobom. Odlišne sa rôznych obdobiach pristupovalo k vyvodzovaniu trestnej zodpovednosti z hľadiska veku, diferencovali sa podmienky pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti vo vzťahu k rodu.

V systéme trestov ukladaných mladistvým páchateľom aj v našich podmienkach dlho dominoval trest odňatia slobody. Ako dominantný druh trestu je ho možné vidieť ešte v 80. rokoch minulého storočia. Len pomaly dochádza k zmenám v pohľade na trestanie mladistvých a v štruktúre dostupných a ukladaných trestnoprávnych sankcií. Prvé zmeny v oblasti trestnej zodpovednosti mladistvých je možné vidieť v priebehu 90tych rokov minulého storočia[169]. Postupne, aj pod váhou viacerých medzinárodných dokumentov, aj v našej právnej úprave začali nachádzať uplatnenie pravidlá osobitného prístupu vo vzťahu k mladistvým páchateľom, vo vzťahu k vyvodzovaniu trestnej zodpovednosti voči nim. Snahu o riešenie otázok mladistvých páchateľov na európskej či medzinárodnej úrovni a v okolitých krajinách je pritom možné vidieť už dlhšiu dobu. Pozitívne je, že aj v našich podmienkach postupne dochádza k zmene tradičného pohľadu na túto skupinu páchateľov. V porovnaní s pôvodnou úpravou možno poukázať na fakt, že v rámci rekodifikácie trestného práva u nás došlo k dvom resp. trom zásadnejším zmenám pri riešení problematiky trestnej zodpovednosti a v oblasti trestania mladistvých páchateľov:

1) znížila sa veková hranica pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti mladistvých páchateľov z pôvodných 15 rokov na 14 rokov (s výnimkou pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ[170]) kde vzhľadom na jej konštrukciu ostala zachovaná pôvodná veková hranica vzniku trestnej zodpovednosti),
2) z hľadiska trestania sa rozšírili možnosti upustenia od potrestania a tiež systém sankcií, ktoré je možné mladistvým páchateľom ukladať,
3) do popredia sa dostala výchovná a nápravná funkcia trestného práva voči mladistvým.

V súvislosti so súčasnou právnou úpravou otázok trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých sa ako zásadná javí otázka vhodnosti či potreby samotnej právnej úpravy trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých páchateľov. Ako bolo naznačené, súčasný model tejto

---

[167] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 479 a nasl.

[168] Záhora J.: Trestná zodpovednosť, komentár k § 95. In Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 612

[169] Vráblová, M.: Trestno-politické prístupy uplatňované voči delikventnej mládeži v Európe. In Zborník z konferencie Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže. Bratislava: FP PEVŠ, 2013, s. 16

[170] Tu je nutné poukázať na nie celkom dôslednú novelizáciu našich predpisov s ohľadom na preberanie Európskych aktov; na jednej strane sa doplnili k ustanoveniu § 201 TZ jeho dve nové skutkové podstaty (§ 201a a § 201b TZ), no aj tu osobitosťou veková hranica vzniku trestnej zodpovednosti; formuluje sa na 15.rok veku alebo až na dosiahnutie 18. roku veku, čo plynie z požiadavky, že páchateľ sám nie je dieťaťom; tieto aspekty sa už ale do ustanovenia § 21 TZ nepremietli

úpravy spočíva v osobitných ustanoveniach, ktoré zohľadňujú osobitosti veku mladistvých, účel a funkcie trestných sankcií, ktoré sa prostredníctvom nich majú v prípade mladistvých páchateľov dosiahnuť. Je možné polemizovať nad vhodnosťou takéhoto riešenia právnej úpravy trestnej zodpovednosti i trestania mladistvých. Ako sme v úvode tejto kapitoly uviedli, právna úprava týchto otázok v podobe osobitných ustanovení o stíhaní mladistvých, nie je úpravou komplexnou. Ide len o úpravu osobitostí od klasických podmienok pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti a pre trestanie tejto skupiny páchateľov. V prvom rade je možné zamyslieť sa už len nad označením tejto hlavy, ktorej názov *„Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých"* skôr naznačuje, že ide o procesné aspekty, ako osobitosti trestnej zodpovednosti a trestania. Aj vzhľadom na toto by bolo vhodnejšie nazvať túto IV. hlavu tak, aby jej označenie skutočne vystihovalo jej obsah. Vhodnejšie možno odporúčať nazvať ju ako *„Osobitné ustanovenia o trestnej zodpovednosti a trestaní mladistvých"*. Tento problém je skôr problémom formulačným a nemá významnejšie praktické (aplikačné) dopady. Zásadnejším problémom je povaha tejto právnej úpravy.

Aj po vzore právnej úpravy susednej Českej republiky sa vynára otázka o dostatočnosti takéhoto riešenia podmienok trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých. Nejde o úpravu komplexnú, ale len o úpravu osobitostí trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých. Otázky, ktoré nie sú v tejto osobitnej úprave (v IV. hlave prvej všeobecnej časti Trestného zákona) riešené odlišne, sa spravujú úpravou z prvej všeobecnej časti Trestného zákona, ktorá sa aplikuje na dospelých páchateľov. Takto sa aplikujú aj ustanovenia druhej osobitnej časti Trestného zákona (jednotlivé hlavy osobitnej časti obsahujúce skupiny trestných činov zoradené podľa závažnosti chráneného objektu), teda rovnako sa aplikujú na mladistvých, i na dospelých páchateľov. Tieto ustanovenia sú len odchýlkami aplikujúcimi sa v prípade mladistvých páchateľov. Táto úprava nie je komplexnou úpravou trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých a práve toto riešenie je predmetom viacerých diskusií, často je predmetom zásadnejšej kritiky v otázkach dôsledného prístupu trestného práva k mladistvým páchateľom. Riešenie otázok dospelých i mladistvých páchateľov v jednom právnom predpise a riešenie otázok mladistvých len cestou osobitných ustanovení v tomto právnom predpise sa ukazuje ako nie celkom vhodný model riešenia. Dôslednejší, precíznejší a komplexnejší prístup zvolil český zákonodarca, ktorý otázky trestnej zodpovednosti, trestania a aj trestného stíhania mladistvých považuje za tak osobitné a zásadné, že ich komplexné riešenie vyčlenil do samostatnej zákonnej úpravy. Takto sa pokúša efektívnejšie a účinnejšie reagovať na protiprávne konanie mladistvých a všeobecnejšie mládeže, čo je možné považovať za nielen dôslednejší, ale aj vhodnejší prístup s cieľom dosahovania účelu trestného stíhania i trestnoprávneho postihu pri takto špecifickej kategórii osôb z hľadiska veku a vyspelosti. [171] Zákonodarca v Českej republike teda dôsledne a pomerne zodpovedne rieši problematiku trestného postihu mladistvých. Táto komplexná úprava je vyčlenená v Zákone o soudnictví ve věcech mládeže (ZoMaSM), v ktorom je priamo v § 1 ods. 3 vyjadrený vzťah špeciality k českým trestným predpisom (k Trestnímu zákoníku a Trestnímu řádu).[172] Už len toto vyčlenenie trestných otázok (otázok trestnej zodpovednosti, trestania i trestného súdnictva nad mládežou) je potrebné vnímať veľmi pozitívne. Ide o komplexné riešenie tak hmotnoprávnych otázok, ako aj otázok procesnoprávnych, o ich formuláciu v samostatnom predpise a teda nielen cestou ich vymedzenia ako osobitostí v trestných normách vzťahujúcich sa na dospelých páchateľov ako je tomu u nás. Ako špeciálna úprava sa ustanovenia ZoMaSM aplikujú na veci mladistvých prednostne pred ustanoveniami českých trestných predpisov. Samotný obsah ZoMaSM je v mnohých smeroch podobný, hoci nie celkom totožný, ako je tomu v prípade osobitostí trestnej zodpovednosti a trestania (i trestného stíhania mladistvých) u nás. Obsahuje

[171] Pitoňáková, V.: Trestné stíhanie a trestanie mladistvých páchateľov – komparácia Českej a Slovenskej právnej úpravy: diplomová práca. Brno : Masarykova Univerzita, 2007, s. 11 – 12

[172] Hulmáková, J.: Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H.BECK, 2013, s. 27 a nasl.

predovšetkým komplexnejšie riešenie týchto otázok, dôslednejšiu a podrobnejšiu úpravu, úpravu zohľadňujúcu osobitosti veku i vyspelosti mladistvých, zavádza špecifickú terminológiu.

Ak si položíme otázku, *či je súčasné riešenie otázok trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých a dospelých páchateľov v jednom právnom predpise dostačujúce a vhodné*, možno *de lege ferenda* navrhovať dôslednejšiu, komplexnejšiu úpravu v samostatnom právnom predpise (zákone), ktorá by otázky trestnej zodpovednosti, trestania (i trestného stíhania) mladistvých upravovala precíznejšie a dôslednejšie. Možno tak navrhovať vyňatie tejto časti z ustanovení súčasných trestných predpisov u nás, ich doplnenie do komplexnej podoby a formuláciu v samostatnom zákone. Ako sme už uviedli v predošlej časti práce, aj tu možno stručne poukázať na problematiku trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá bola riešená v podobe nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v ustanoveniach trestných predpisov – právnické osoby nemali postavenie páchateľa, ale mohli sa prostriedkami trestného práva (pomocou ochranných opatrení) postihovať. Keďže právnické osoby predstavujú určitý hypotetický útvar, ich postih sa realizoval na podklade pričítateľnosti konania fyzickej osoby právnickému subjektu.[173] Nutnosť riešenia zodpovednosti právnických osôb iným a v zásade vhodnejším spôsobom (podľa názorov hlavne cestou pravej trestnej zodpovednosti) sa sústavne stavala do popredia. V konečnom dôsledku našli tieto otázky (pravej trestnej zodpovednosti) vyjadrenie v samostatnom zákone. Aj s ohľadom na toto je možné položiť si otázku, prečo ešte pred týmto nedošlo k dôslednejšej úprave otázok trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých na úrovni samostatného zákona, hoci viacerí odborníci na trestné právo považujú túto problematiku za jednu z najdôležitejších otázok trestného práva. Nepochybne, práve vek mladistvých je veľmi špecifickým obdobím, v ktorom akékoľvek náznaky nedostatočnej výchovy, nedostatočná starostlivosť a zanedbávanie, pôsobia ako kriminogénne faktory, ktoré môžu viesť k delikventnému, ku kriminálnemu správaniu sa. Aj preto je potrebné tejto kategórii osôb venovať dostatočnú pozornosť a aj trestnoprávnymi prostriedkami smerovať k ich náprave, prevýchove a začleneniu do pôvodného spoločenského a rodinného prostredia tak, aby neskôr nedochádzalo k protiprávnym konaniam, aby sa v dospelosti títo jedinci trestnoprávne relevantne nesprávali. Práve intervencie v období veku mladistvých sú v tomto smere zásadné, takže riešenie týchto otázok možno skutočne považovať za jeden z problémov trestného práva. Ako takému, by sa prirodzene týmto otázkam mala venovať dôsledná pozornosť a to aj cestou úpravy v samostatnom predpise (zákone).

Záver

Otázky trestného zákonodarstva nad mladistvými sú sústavne dôležitou a živou trestnoprávnou témou. Sú to v zásade aj otázky kriminologické, nakoľko mnohé poznatky o kriminogénnych faktoroch a z toho plynúce preventívne opatrenia je možné čerpať z tejto roviny. Hoci primárne je túto skupinu páchateľov potrebné vychovávať, v niektorých prípadoch je trestnoprávny postih priamo nutný, nevyhnutný. Preto je zásadnou otázkou aj to, ako správne a vhodne reagovať na trestnú činnosť tejto skupiny osôb, ako resp. akými prostriedkami ich postihovať a ako prispôsobovať priebeh trestného konania osobitostiam vyspelosti, dosiahnutej mravnej a rozumovej vyspelosti mladistvých.

Postupne aj historicky sa vyvinuli viaceré pohľady na to, či je mladistvých nutné odlišovať od dospelých páchateľov a to tak z pohľadu hmotnoprávneho (trestného), teda v otázkach vyvodzovania trestnej zodpovednosti i trestania, a rovnako tak z pohľadu procesného (osobitosti priebehu trestného konania). V súčasnosti mnohé štáty sveta aplikujú vo vzťahu k mladistvým osobitné pravidlá tak vyvodzovania trestnej zodpovednosti, ako aj trestania a to v priebehu trestného konania, ktoré zohľadňuje špecifiká tejto skupiny osôb

[173] Medelský, J.: Akútnosť sankcionovania právnických osôb v Slovenskej republike. In Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: APZ v Bratislave, 2015, s. 96 a nasl.

niektorými odchýlkami od štandardného priebehu. Tento priebeh a tieto osobitosti smerujú k tomu, aby sa primerane a vhodne veku a vyspelosti mladiství postihovali tak, aby sa zaistila ich náprava a prevýchova, súčasne aj s ochranou spoločnosti a vhodnou mierou represie a prevencie.

Na jednej strane pozitívne je možné hodnotiť to, že zákonodarca v procese vyvodzovania trestnej zodpovednosti, pri trestaní i pri trestnom stíhaní (všeobecne v súvislosti so súdnictvom vo veciach mládeže) vhodne odlišuje túto skupinu páchateľov. Nejde o žiadne privilegovanie mladistvých v trestnom konaní, iba prispôsobovanie prostriedkov a nástrojov trestného práva osobitne potrebám a požiadavkám tejto skupiny páchateľov s cieľom dosiahnutia účelu trestu aj pri tejto skupine a prirodzene aj účelu trestného konania. Na druhej strane, sústavne sa otvárajú otázky o vhodnosti právnej úpravy a jej inkorporácie do ustanovení všeobecných trestných predpisov, ako aj otázky o vhodnosti pevného (číselného) vyjadrenia vekovej hranice vzniku trestnej zodpovednosti mladistvých v Slovenskej republike.

Zoznam použitých zdrojov:

Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2010.

Dulaková Jakúbeková, D.: Subjektívne práva a povinnosti: všeobecný výklad: subjekty práv a povinností. In: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014, s. 141-162.

Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932.

Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Zborník príspevkov z konferencie ,,Naděje právní vědy Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006.

Hulmáková, J.: Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H.BECK, 2013.

Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2000.

Madliak, J. a kol. Kriminológia. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 1993.

Medelský, J.: Akútnosť sankcionovania právnických osôb v Slovenskej republike. In Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: APZ v Bratislave, 2015.

Pitoňáková, V.: Trestné stíhanie a trestanie mladistvých páchateľov – komparácia Českej a Slovenskej právnej úpravy: diplomová práca. Brno : Masarykova Univerzita, 2007.

Tobiášová, L.: Trestná zodpovednosť a trestanie mladistvých. In Mencerová, I., Tobiášová, L, Turayová, Y.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2015.

Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie ,,Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007.

Vráblová, M.: Trestno-politické prístupy uplatňované voči delikventnej mládeži v Európe. In Zborník z konferencie Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže. Bratislava: FP PEVŠ, 2013.

Informácia o človeku v práve

Information on Human in Law

doc. JUDr. Boris Balog, PhD.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Anotácia: Príspevok sa venuje človeku ako subjektu práva, osobitne ako subjektu základných ľudských práv a slobôd. Poukazuje na nahradenie človeka v práve občanom alebo fyzickou osobou. Venuje sa tiež možného vývoju človeka tak z fyziologického hľadiska, ako aj z právneho hľadiska.

Annotation: The Paper deals with a Human as a subject of Law, especially as a subject of fundamental human rights and freedoms. It points to the substitution of a Human in Law with a citizen or a natural person. It also deals with possible development of Human both physiologically and legally.

Kľúčové slová
Človek, občan, fyzická osoba, základné ľudské práva a slobody.

Keywords
Human, citizen, natural person, fundamental human rights and freedoms.

Úvod

Úlohou ústavy demokratického a právneho štátu je o. i. upraviť vzťah medzi štátom, či verejnou mocou na strane jednej a jednotlivcom na strane druhej. Vyjadrením tohto vzťahu sú základné práva a slobody a systém ich ochrany.

Základom základných práv a slobôd sú tie základné práv a slobody, ktoré označujeme ako základné ľudské práva a slobody. Toto ich postavenie medzi základnými právami je dané tým, že bez zaručenia a existencie základných ľudských práv a slobôd by iné základné práva a slobody boli iba iluzórne alebo fiktívne a ich subjekt by sa ich nemohol vôbec alebo iba ťažko domáhať, resp. by to pre neho nemalo žiaden zmysel. Osobitne to platí pre právo na život, pretože účinná ochrana práva na život je nevyhnutnou (i keď nie dostatočnou) podmienkou reálnych záruk telesnej a duševnej integrity fyzickej osoby, a tým aj všetkých jej ostatných práv a slobôd.[174] Základné ľudské práva a slobody preto zvykneme označovať aj ako jadro základných práv a slobôd.

Základné ľudské práva a slobody sa od ostatných základných práv a slobôd odlišujú práve tým, že „ľudské“. Význam tohto pojmu je v tom, že to, čo je „ľudské“ súvisí s človekom ako fyziologickou bytosťou. Ľudské je niečo, čo charakteristické pre človeka, resp. vlastné človeku. Základné ľudské práva a slobody by preto mali byť tie základné práva a slobody, ktoré sa týkajú človeka ako ľudskej bytosti.

V príspevku sa zamyslím nad tým, či tomu tak skutočne je. Základom bude vyriešenie otázky, kto je človek a osobitne, kto je človek v práve.

Už prvotné zistenia pre človeka nevyzerajú veľmi dobre. Zdá sa totiž, že človek nie je veľmi rozšíreným subjektom v práve. Skôr naopak, nájsť človeka v práve je skôr výnimočné. Ak vôbec človeka v práve nájdeme, tak v situáciách, ktoré sú veľmi nelichotivé až fatálne

[174] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 12/01.

a pracuje s nimi najmä trestné právo. Napríklad iba človek môže byť predmetom neoprávneného experimentu, ľudská bytosť môže byť klonovaná a hanobiť možno tiež len mŕtvolu človeka.

Ústavné právo s človekom ako subjektom nepracuje, a to paradoxne ani v spojení so základnými ľudskými právami a slobodami podľa druhého oddielu druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky. V nej nie je ani jedno základné ľudské právo alebo sloboda, subjektom ktorého by bol človek. Subjektom základných ľudských práv a slobôd je „každý", „nikto", „niekto", „osoba", „obvinený", „podozrivý", „zadržaný", „zatknutý", „občan", „cudzinec", „cirkev", či „náboženská spoločnosť". Každý z nich je subjektom nejakého základného ľudského práva alebo slobody. Človek ako taký sa, s výnimkou ľudskej dôstojnosti, do Ústavy Slovenskej republiky nedostal.

Civilné právo hmotné na jednej strane pracuje s konceptom občana a občianskoprávnych vzťahov a z nich vyvodených občianskych práv a súčasne vytvorilo konštrukt umelého subjektu týchto občianskoprávnych vzťahov, a to fyzickej osoby a právnickej osoby. Občiansky zákonník v § 1 hovorí, že „*Úprava občianskoprávnych vzťahov prispieva k napĺňaniu občianskych práv a slobôd, najmä ochrany osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva.*". Ide o vzťahy občianskoprávne a o práva občianske. Nejde o vzťahy ľudské alebo medziľudské a ani o ľudské práva. Je jasné, že Občiansky zákonník a ani právo ako také nemôže regulovať všetky medziľudské vzťahy a ani by to tak nemalo byť. Preto v civilnom práve dochádza k tomu, že človek je nahradený iným subjektom. V roku 1964 bol človek nahradený občanom.[175] Neskôr bol socialistický občan, aj keď nie úplne, nahradený novým subjektom, a to osobou.

Osoba je subjekt, ktorý pomáha vyriešiť a prekonať dilemu, že civilné právo nemôže regulovať všetky medziľudské vzťahy a ani to nie je nutné a potrebné, preto nepracuje s človekom, ale súčasne už nepracuje ani s občanom, pretože nereguluje vzťahy občianske tak ako ich chápeme dnes, teda v zmysle viazanosti na štátne občianstvo. Konštrukt „osoby" umožňuje oddeliť ľudské, či medziľudské vzťahy ako také od tých medziľudských vzťahov, ktoré právo regulovať chce, môže, či dokonca musí. A súčasne pri osobe nie je dôležité jej občianstvo. Nemusíme preto používať postsocialistickú terminológiu § 1 ods. 1 Občianskeho zákonníka, ale v § 1 ods. 2 už môžeme povedať, že „*Občiansky zákonník upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony.*".

Civilné právo sa vytvorením „osoby" oslobodilo od socialistickej konštrukcie „občana", čím súčasne vyriešilo aj problém regulácie vzťahov medzi týmito subjektmi. Civilné právo ale súčasne konštruktom „osoby" vytesnilo z práva človeka so všetkými jeho komplikovanými medziľudskými vzťahmi a zameralo sa len na tie vzťahy, ktoré reguluje ako vzťahy právne.

A to sú vzťahy medzi „osobami", v ktorých tieto osoby vystupujú ako subjekty s právnou spôsobilosťou. Ide súčasne o vzťahy, v ktorých sa realizujú práva, ktoré označujeme ako základné ľudské práva, napr. právo vlastniť majetok alebo právo na ochranu osobnosti. Subjektom týchto práv je fyzická osoba.

Je pravda, že fyzickú osobu chápeme ako ľudskú bytosť, ktorej právo priznáva možnosť byť účastníkom (subjektom) právneho vzťahu prostredníctvom právnej spôsobilosti.

---

[175] Občiansky zákonník v schválenom znení z roku 1964 to v prvých dvoch vetách preambuly vyjadroval – „*V Ústave Československej socialistickej republiky sú zakotvené hlavné smery všestranného rozvoja našej spoločnosti i osobnosti človeka. Tým bol daný základ pre to, aby sa mohli súhrnne a vo vzájomnej súvislosti novo upraviť vzťahy v oblasti socialistickej výroby i práce a v oblasti osobnej spotreby občanov.*". Kým v prvej vete ešte hovorí o osobnosti človeka, v druhej vete ho už ako zasadil do vtedajších občianskoprávnych vzťahov ako občana.

Otázka je, či takéto chápanie fyzickej osoby pretrvá aj do budúcna. Človek tu bol pred fyzickou osobou. Otázka je, či tu bude človek tak ako ho poznáme dnes aj po fyzickej osobe. Na to, ako sa oddelenie človeka a fyzickej osoby môže prejaviť do budúcna sa pokúsim odpovedať v ďalšom texte. Do budúcna, čo nemusí byť až tak nedosiahnuteľne ďaleko, totiž nemožno podľa mňa vylúčiť situáciu, že základnými ľudskými právami budú disponovať fyzické osoby, ktoré s človekom z zmysle ľudskej existencie nebudú mať nič alebo iba veľmi málo spoločné.

Vytvorenie konštrukcie osoby ale už dnes umožnilo vznik situácie, že subjektom základných ľudských práv nemusí byť človek. Ich subjektom totiž môže byť aj právnická osoba. Vo vzťahu k nim je dôležité uviesť, že aj im patria práva a slobody v rovnakom rozsahu ako fyzickým osobám. Negatívnou podmienkou na to, aby aj právnickým osobám patrilo právo či sloboda, je to, aby sa to-ktoré právo alebo sloboda neviazali výlučne na fyzickú osobu.[176] Ústava Slovenskej republiky tiež neobsahuje všeobecné ustanovenia o primeranom zaručení základných práv a slobôd právnickým osobám. Ústava Slovenskej republiky výslovne upravuje niektoré základné práva a slobody aj, či dokonca len právnickým osobám v čl. 20 ods. 2, čl. 24 ods. 3 a čl. 29 ods. 4.[177]

Vytvorenie konštrukcie osoby ako subjektu základných ľudských práv a ich priznanie aj osobe právnickej potom *ad absurdum* vedie až k tomu, že subjektom základných ľudských práv a slobôd je aj štát. To je o to paradoxnejšie, že úlohou základných ľudských práv a slobôd je ochrana slobody človeka pred štátom. Iste, nielen pred ním, pretože ochrana základných ľudským právam a slobodám sa poskytuje aj vo vzťahoch horizontálnych, ale štát je ten, ktorý túto ochranu poskytuje. Tu sa ale stáva ich subjektom. Ústavný súd Slovenskej republiky k tomu vyslovil „*V zásade nie je vylúčené, aby aj orgány verejnej moci (štátne orgány) podali sťažnosť podľa čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky (napr. vo vlastníckych sporoch, keď vystupujú v súkromnoprávnych vzťahoch v rovnom postavení s ostatnými účastníkmi konania). Môžu tak však urobiť iba vtedy, ak je splnená podmienka, že v konkrétnom prípade mohli byť a aj v skutočnosti boli nositeľmi ústavou zaručených základných práv alebo slobôd. Orgán verejnej moci (štátny orgán) môže podať sťažnosť, len pokiaľ je postihnutý ako „každý“, a nie ako „nositeľ verejných úloh (verejného záujmu)“, resp. pri výkone právomocí štátu. Pokiaľ štát vystupuje v príslušnom právnom vzťahu ako subjekt verejného práva a súčasne ako nositeľ verejnej moci, z povahy veci vyplýva, že nie je a ani nemôže byť nositeľom (subjektom) základných práv a slobôd.*“.[178]

Vo svojom príspevku sa pokúsim zadefinovať človeka, a to tak z pohľadu jeho biologického začiatku, jeho súčasného stavu, ale najmä z pohľadu jeho ďalšieho možného vývoja a nakoniec aj z pohľadu jeho konca. Súčasne sa pokúsim identifikovať, kedy je človek už, či ešte nositeľom základných ľudských práv a slobôd.

Počiatok ľudského života a počiatok človeka

Diskusia o tom, kedy vzniká človek a kedy vzniká ľudský život a či ide o ten istý jedinečný moment alebo ich možno oddeliť prekračuje nielen tento príspevok, ale aj právo ako také. Ide o jednu z najzložitejších etických, filozofických, morálnych, medicínskych, ale iste aj právnych otázok, na ktorú nie je jednoduchá, jednoznačná a spoločensky akceptovaná odpoveď. Ja ani nemám ambíciu ju podať.

Pri svojich úvahách o počiatku ľudského života a počiatku človeka vychádzam z toho, že Ústava Slovenskej republiky v čl. 15 ods. 1 výslovne ustanovuje, že ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Znamená to, že Ústava Slovenskej republiky výslovne rozlišuje

[176] KROŠLÁK, D. a kol.: *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. s. 282 – 283.
[177] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 37/1999.
[178] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 539/2010.

ľudský život a narodenie, používa obidva tieto pojmy a usporadúva ich na časovej osy tak, že ľudský život je, resp. vzniká pred narodením. Znamená to tiež, že narodenie nie je momentom vzniku ľudského života, pretože tento existuje už pred narodením. Ústava Slovenskej republiky nerieši moment vzniku ľudského života, preto ho neuvediem ani ja. Viem len povedať, že to nie je narodením. Súčasne to ale znamená, že ľudský život nie je totožný s človekom, pretože inak by nemalo význam použitie slova „narodenie" v tomto ustanovení Ústavy Slovenskej republiky. Ľudský život predchádza človeku.

Moment narodenia je tým momentom, ktorý oddeľuje ľudský život v jeho dvoch základných vývojových štádiách – nenarodený ľudský život a ľudský život človeka vznikajúci narodením. Ústavný súd Slovenskej republiky k tomu v jednom zo svojich najvýznamnejších rozhodnutí uviedol, že „*Zo znenia čl. 15 ods. 1 ústavy zreteľne vyplýva, že ústavodarca rozlišuje medzi právom každého na život (prvá veta) a ochranou nenarodeného ľudského života (druhá veta). Toto rozlíšenie naznačuje rozdiel medzi právom na život ako osobným, subjektívnym nárokom a ochranou nenarodeného ľudského života ako objektívnou hodnotou. Podľa Ústavy Slovenskej republiky nasciturus nie je subjektom práva, ktorému patrí základné právo na život podľa čl. 15 ods. 1 prvej vety ústavy. Nasciturus sa síce môže stať subjektom práva ex tunc, a teda ex tunc aj nositeľom základných práv, avšak pod podmienkou, že sa narodí živý.*".[179]

Aj keď je to ľudský život nenarodený, požíva ochranu ako spoločenská hodnota. Táto ochrana sa poskytuje tak nástrojmi správneho práva, pracovného práva, práva sociálneho zabezpečenia, ako aj v najprísnejšej podobe nástrojmi trestného práva. Postihuje toho, kto bez súhlasu tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo, toho kto so súhlasom tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo postupom alebo za podmienok, ktoré odporujú všeobecne záväzným právnym predpisom o umelom prerušení tehotenstva, ale aj toho, kto tehotnú žena navedie na to, aby sama svoje tehotenstvo umelo prerušila. Súčasne ale podľa § 153 Trestného zákona platí, že tehotná žena, ktorá svoje tehotenstvo sama umelo preruší alebo iného o to požiada, alebo mu to dovolí, nie je za taký čin trestne zodpovedná, a to ani podľa ustanovení o návodcovi a pomocníkovi. Znamená to, že limitom spoločenskej ochrany nenarodeného ľudského života ako objektívnej hodnoty je zásah do neho samotnou tehotnou ženou..

Nenarodený ľudský život od rímskeho práva označujeme ako nasciturus. Tento síce nie je subjektom základného ľudského práva na život, ale je ako objektívna hodnota predmetom ochrany.

Nasciturus má už od dôb rímskeho práva aj rezervované práva, ktoré ale pôsobia ako to uviedol Ústavný súd Slovenskej republiky až ex tunc od narodenia dieťaťa. Tomu zodpovedá aj úprava spôsobilosti fyzickej osoby podľa § 7 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti vzniká narodením. Túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí živé.

Detailnejšia úprava je v § 25 českého Občanského zákoníku - „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*".[180]

Úprava v § 7 ods. 1 Občianskeho zákonníka ale nie je zaujímavá z hľadiska toho, že keby vzniká spôsobilosť mať práva a povinnosti, pretože tu vychádza z toho, čo je dnes prevažujúci názor, že je to narodením, ako momentom premeny nenarodeného ľudského života na človeka, ale táto úprava je zaujímavá z iného pohľadu. Kým ústavné právo hovorí o ochrane nenarodeného ľudského života pred narodením, ale nikde výslovne nehovorí o momente jeho vzniku, tak Občiansky zákonník v slovách „počaté dieťa" podáva odpoveď.

---

[179] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 12/01.

[180] Ohľad na záujmy dieťaťa vyplýva zo zásady rímskeho práva - *nasciturus iam pro nato habetur quotiens de commodo eius agitur* (ten, kto sa má narodiť, pokladá sa už za narodeného, keď sa jedná o jeho prospech).

Pred narodením je počatie. Pred narodením je nenarodený ľudský život. Určenie tohto momentu v civilnom práve je dôležité, pretože ak má mať nasciturus rezervované práva a povinnosti, tak je potrebné vedieť, aké je rozhodné obdobie pre ich posudzovanie, teda či ich možno ex tunc pripísať narodenému dieťaťu. Toto časové obdobie musí mať začiatok a musí mať koniec, je to nakoniec aj v záujme ochrany nascitura a neskôr narodeného človeka – dieťaťa. Civilné právo ho preto vo vzťahu k rezervovaným právam a povinnostiam nascitura ohraničuje ako počatie a narodenie.

Vznik človeka

Človek ako fyziologická ľudská bytosť vzniká narodením. Ľudský život pred narodením stelesnený ľudským plodom nie je človek, ak sa nenarodí. Na prvý pohľad to znie jednoducho, ale moment premeny ľudského plodu na človeka narodením nie je v práve úplne jednoznačne ustálený. Môže to byť začiatok pôrodu, narodením časti tela dieťaťa alebo až vypudením dieťaťa z tela matky fyziologickými pôrodnými cestami alebo jeho vybratím z tela matky operatívnymi cestami, ak sa dieťa aspoň raz nadýchlo a nenastala u neho biologická smrť.[181] Rímske právo k tomu ešte dodáva, že by dieťa malo mať ľudskú podobu, pričom podľa rímske práva sa nevyžadovalo prestrihnutie pupočnej šnúry.

Podľa § 2 ods. 1 vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 22/1988 Zb. o povinných hláseniach súvisiacich s ukončením tehotenstva sa za znaky živého dieťaťa považuje dýchanie alebo akcia srdca, pulzácia pupočníka alebo aktívny pohyb svalstva, aj keď nebol prerušený pupočník alebo nebola porodená placenta.

Človek sa narodil s genetickou výbavou a rôznymi predispozíciami a počas jeho života sa prirodzene alebo aj pomocou medicínskych zásahov jeho psychické a fyzické vlastnosti vyvíjali, zlepšovali, ale aj degenerovali. Čo teda robí človeka človekom? Kedy možno hovoriť o človeku ako o ľudskej bytosti? Alebo možno človeka oddeliť od ľudskej bytosti tak, ako ju poznáme dnes?

Vylepšovanie človeka

Človek už dnes prekonáva svojich predchodcov. Vďaka lekárskej vede, sociálnej a zdravotnej starostlivosti žije dvakrát dlhšie ako jeho starovekí predkovia, prekonáva choroby, na ktoré títo bežne umierali a svoj život a jeho kvalitu neustále vylepšuje. Zdá sa, že hranice a možnosti sú tu neobmedzené a ich limitom už nie je ani človek a jeho telo, práve naopak.

Už dnes užívaním farmák máme schopnosť čeliť psychickému utrpeniu, dokážeme si poradiť s bolesťou, nad fyzickými vadami a nedokonalosťami účinne víťazí chirurgia a estetická medicína.[182]

V klasickom, resp. konzervatívnom chápaní slúži estetická chirurgia na opravu, resp. nápravu fyzického poškodenia ľudského tela tak, aby toto získalo vlastnosti, ktoré by malo, ak by nebolo vystavené nejakému zásahu, resp. poškodeniu. Ide napr. o kvalitné, moderné a funkčné protézy končatín, ktoré dokážu funkčne a esteticky nahradiť chýbajúcu časť ľudského tela. Môže ísť o operáciu očí, ktorá odstráni zákal a umožní človeku vidieť tak, ako keby mal zdravé oko.

Stále ale ide o človeka v jeho fyziologickej ľudskej podstate, ide o jedinečnú ľudskú bytosť. Estetická chirurgia jej vracia to, čo by ako človeka mala mať. Je to vlastne vracanie sa k tej ľudskej podobe z momentu pôrodu, ktorú človek počas svojho života môže stratiť.

---

[181] Ak sa dieťa narodí mŕtve, hľadí sa naň ako keby nebolo počaté.

[182] ERDŐSOVÁ, A.: *Aktuálne otázky o človeku a jeho právach v bioetike*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 12.

Estetická chirurgia už dlho neplní len túto funkciu. Poskytuje aj skrášlenie človeka. Estetická chirurgia umožňuje zásahy do ľudského tela, ktorých primárnym účelom nie je náprava nejakého poškodenia tela alebo organizmu človeka, ale jeho skrášlenie, nech si pod tým predstaví kto čo len chce. Človek už možno nie je nevyhnutne bytosť z mäsa a kostí, ale je to bytosť z mäsa, kostí a silikónu, ale nie je to popretie ani prekonanie ľudskej bytosti v jej podstate. Aj ľudská bytosť z mäsa, kostí a silikónu je nositeľom základných ľudských práv a slobôd.

Pred ľudstvom stojí vyššia forma estetickej chirurgie, takej, ktoré človeka vylepšuje. Takej, ktorá človeka prekonáva, pretože ním a jeho telom nie je obmedzovaná. Je to transhumanizmus, vylepšovanie človeka využívaním moderných technológií, či nanotechnológií. Molekulárne nanotechnológie nám umožnia získať kontrolu nad biologickými procesmi v našich telách a eliminovať choroby a spomaliť starnutie, prekonať a zdokonaliť človeka až za jeho prirodzené hranice a možnosti.

Ak dnes dokáže estetická chirurgia operovať oko človeka tak, že mu umožní vidieť, ako keby mal zdravé oči, je výsledný efekt limitovaný schopnosťami zdravého ľudského oka. A tie nie sú veľké, stačí zhasnúť svetlo. Ak dokážeme operatívne napraviť poškodené ľudské oko, prečo by sme nemohli oko implantovaním nanotechnológií vylepšiť tak, aby prekonalo ľudské oko? Aby videlo v tme, aby vnímalo teplo objektov, aby nepotrebovalo ochranu a pod. A rovnako s inými časťami ľudského tela. Ak dokážeme zrekonštruovať ľudskú ruku alebo nohu, prečo ich nevybavíme nanotechnológiami umožňujúcimi napr. bežať rýchlosťou geparda, skákať ako žaba alebo byť silný ako stroj?

Ak by sa tak stalo, mohli by sme ešte stále hovoriť o človeku? Bol by to ešte stále subjekt základných ľudských práv a slobôd? Nebol by to nejaký „superčlovek“? Ak by pre neho ľudské schopnosti neboli limitom, necítil by obmedzenie v ľudských právach a slobodách? Veď ako superčlovek by hádam mal mať „superľudské“ práva a slobody? Nebude si superčlovek vytvárať svoje vlastné hodnoty a svoju vlastnú morálku, pretože tak ako pre neho nebude limitom ľudské telo a jeho schopnosti, nebude pre neho limitom ani ľudská morálka.[183]

K vylepšovaniu človeka nemusí dochádzať iba využívaním moderných technológií, či nanotechnológií. K vylepšovaniu človeka môže dochádzať, či bude dochádzať aj nahrádzaním ľudských orgánov, a to novými, kvalitnejšími, silnejšími a odolnejšími orgánmi vypestovanými pre potreby človeka mimo ľudského tela. Tu nemáme na mysli klonovanie človeka, teda vytvorenie ľudskej bytosti geneticky identickej s inou živou alebo mŕtvou ľudskou bytosťou, ale vylepšovanie existujúceho človeka nahradením orgánov, ktoré sú choré alebo poškodené a ktoré by inak viedli k smrti človeka za orgány vypestované mimo človeka ale pre človeka za účelom predĺženia jeho života.

Chiméra je hybridné ľudsko-zvieracie embryo, vytvorené vstreknutím ľudských kmeňových buniek do prasacích embryí a ich následného implantovania do prasnice. Ľudské kmeňové bunky vyrastú a vytvoria časť tkaniva prasacích embryí.

Cieľom je vypestovanie celých ľudských orgánov v prasniciach, čím by sa vyriešil zvyšujúci sa nedostatok orgánov vhodných na transplantáciu, ktoré imunitný systém človeka neodmietne. Predmetom prvých pokusom je vývoj pankreasu. Vedci najprv odňali z čerstvo oplodneného embrya časť prasacej DNA, čím vznikol priestor pre umiestnenie ľudských kmeňových buniek schopných vyvinúť sa v telesné tkanivo. Tieto snahy ale vyvolávajú aj morálne a etické otázky – ak sa do prasacieho embrya zavedie príliš veľa ľudskej DNA,

[183] K tomuto dávam do pozornosti viac v BALOG, B.: *Končia ľudské práva človekom?* In: Martin Skaloš, Michal Turošík (eds.): Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi. Banská Bystrica : Belianum, s. 24 – 28.

mohlo by z prasaťa vzniknúť prasa s ľudskými vlastnosťami – fyzickými (napr. tvárou) alebo rozumovými.[184]

Človek vylepšený o takýto orgán, teda človek z ľudských a prasacích mäsa a kostí by v podstate zostal človekom, nedošlo by k jeho vylepšeniu v tom, že by disponoval vlastnosťami, ktorými by človek inak nedisponoval, teda nebol by superčlovek, len by prekonal človeka v tom, že by mal predĺžený život. V zásade by to ale nemalo mať vplyv na to, aby zostal subjektom základných ľudských práv a slobôd.

Nakoniec som si nechal humanoidné roboty, teda androidy. Android je človeku podobný robot. Android je stroj, ktorého účelom je vyzerať, správať sa, pracovať, prípadne myslieť podobne ako človek, a to vďaka umelej inteligencii. Simulácia človeka, jeho výzoru, jeho schopností a jeho vlastností nás v (možno nie úplne vzdialenej) budúcnosti postaví pred otázku základných práv a slobôd androidov.

Android sa od človeka svojím výzorom nemusí odlišovať. Rozdiel v inteligencii tiež nebude rozhodujúci. Android bez umelej inteligencie nemá význam, každý z nich bude inteligenčne prevyšovať mnohých ľudí. Kľúčové rozdiely zostanú dva – (i) moment stvorenia, teda absencia narodenia pôrodom v biologickom zmysle, od ktorého dnes odvodzujeme samostatného človeka a (ii) absencia vnútorného duchovného a citového života. Otázka je, do akej miery sú tieto faktory rozhodujúce pre určenie a identifikáciu človeka a do akej miery je ich absencia prekážkou priznania postavenia fyzickej osoby.[185]

Duchovný a citový života je vlastný človeku, ale súčasne nie je jeho výlučnou doménou. City majú a prejavujú aj iné živočíchy. Rozhodujúcim odlišujúcim znakom *homo sapiens sapiens* oproti nim je jeho inteligencia. A práve to je znak, v ktorom majú androidy schopnosť človeka prekonať.[186] Android iste nie je človek. Bude síce vyzerať ako človek, aj keď sa nebude správať výlučne ako človek, pretože od androidu by sme očakávali výlučne racionálne konanie s vylúčením iracionálneho správania mnohokrát typického pre človeka. Práve takéto správanie je výsledkom vnútorného citového života človeka, ktorý je vlastný človeku, ale nemá ho ani ten najdokonalejšie naprogramovaný android.

Otázka je, do akej miery to vylučuje android z možnosti byť nositeľom základných práv a slobôd. Citový život nemá ani právnická osoba a je ich subjektom. Ak je v práve už dnes možné, aby boli základné ľudské práva a slobody oddelené od človeka a boli spojené s osobou, ktorá nemusí byť človekom, delí nás už len malý krok k tomu, aby sa do takéhoto postavenia dostal aj ten, kto dnes osobou možno nie je, ale nezadržateľne k tomu smeruje.

Zastavenie technologického pokroku je iluzórne a jeho dynamický rozvoj, úplne nezávislý od toho, či právo s ním vládze držať krok alebo nie, bude vytvárať situácie, s ktorými sa bude musieť vysporiadať aj právo. Tak, ako tomu bolo napr. pri rozvoji pokročilých informačných technológií, na nástup ktorých právo pripravené nebolo, potom na ne následne reagovalo,[187] až sa ich pokúša aktívne využívať vo svoj prospech.[188]

Veci dnes nepredstaviteľné budú možno pre nasledujúci generáciu prirodzené. A možno aj android sa bude domáhať ochrany jeho slobody prejavu.

---

[184] BALOG, B.: *Končia ľudské práva človekom?* In: Martin Skaloš, Michal Turošík (eds.): Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi. Banská Bystrica : Belianum, s. 27.

[185] BALOG, B.: *Končia ľudské práva človekom?* In: Martin Skaloš, Michal Turošík (eds.): Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi. Banská Bystrica : Belianum, s. 28.

[186] Napríklad na konferencii týždenníka Trend Techtrendy. - Umelá inteligencia v službách vašej firmy - konanej dňa 1. 4. 2019 je jeden z rečníkov aj robot Pepper - https://www.trendkonferencie.sk/events/techtrendy-2019/.

[187] Napríklad judikatórnym vytvorením práva na zabudnutie, resp. práva na zmiznutie, ktoré sa týka najmä ochrany osobných údajov na sociálnych sieťach a internetových prehliadačoch.

[188] Napríklad e-Zbierka.

Koniec človeka smrťou ?

Človek ako fyziologický jedinec končí smrťou. V práve je ustálené, že smrťou sa rozumie stav, kedy už nie je možné obnovenie životne dôležitých funkcií ľudského organizmu. Tým sa rozumie smrť mozgu, kým klinická smrť nepredstavuje koniec života človeka z právneho hľadiska, pretože táto umožňuje resuscitáciu životne dôležitých funkcií ľudského organizmu a teda aj človeka ako fyziologickej bytosti. Mozgovou smrťou život človeka nezvratne končí. Končí ale aj človek?

Smrťou človeka nezaniká a nekončí jeho ľudská dôstojnosť. Ľudská dôstojnosť je v kultúrnej a civilizovanej spoločnosti zachovaná aj po smrti človeka. Ochrana a zachovanie ľudskej dôstojnosti mŕtveho sa prejavuje v požiadavke na dôstojné a pietne zaobchádzanie s ľudskými pozostatkami a ľudskými ostatkami a ich ochranou pred zneuctením a hanobením, ktoré spoločnosť trestá.

Smrťou sa človek z pohľadu správneho práva a trestného práva stáva telesnými pozostatkami a po ich pochovaní telesnými ostatkami. S ľudskými pozostatkami a s ľudskými ostatkami sa musí zaobchádzať dôstojne. Pri zaobchádzaní s ľudskými pozostatkami a s ľudskými ostatkami je zakázané zaobchádzať s ľudskými pozostatkami alebo s ľudskými ostatkami spôsobom, ktorý sa dotýka dôstojnosti mŕtveho, etického cítenia pozostalých alebo verejnosti.

V dedičskom práve predstavuje smrť človeka smrť poručiteľa. Smrťou poručiteľa sa nadobúda dedičstvo. Právne pretrvávanie človeka – poručiteľa aj po jeho smrti sa prejavuje v tom, že dedič zodpovedá do výšky ceny nadobudnutého dedičstva za poručiteľove dlhy, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou. Väčšina majetkových práv a povinností prechádza okamihom smrti poručiteľa na jeho dedičov, ktorí v medziach § 470 ods. 1 Občianskeho zákonníka zodpovedajú za poručiteľove dlhy.

Smrť neznamená koniec človeka v práve ani podľa záväzkového práva. Práva a povinnosti zo záväzkových právnych vzťahov smrťou dlžníka alebo veriteľa zásadne nezanikajú, ale prechádzajú na ich právnych nástupcov. Iba tie práva a povinnosti, ktoré sa viažu výhradne na určitú osobu dlžníka, príp. veriteľa však smrťou jedného z nich zanikajú.

Človeku nestačí zomrieť, aby zanikli jeho dlhy. Smrťou dlžníka totiž povinnosť nezanikne, ibaže jej obsahom bolo plnenie, ktoré mal osobne vykonať dlžník. Práva, ani povinnosti vyplývajúce z občianskoprávnych, resp. obchodnoprávnych vzťahov nezanikajú smrťou svojich subjektov, ale prechádzajú spravidla na ich dedičov. Smrťou dlžníka povinnosť zásadne nezanikne, ale zanikajú iba také povinnosti, ktoré mal osobne vykonať dlžník. Smrťou dlžníka zaniká povinnosť, ktorej predmetom bolo plnenie viažuce sa na osobný výkon dlžníka (napr. jeho záväzok vyučovať hru na klavír alebo jeho záväzok namaľovať obrazy a pod.).

Smrťou veriteľa právo zanikne, ak bolo plnenie obmedzené len na jeho osobu; zanikne aj právo na bolestné a na náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia. Podľa § 579 ods. 2 Občianskeho zákonníka smrťou veriteľa právo zanikne, ak bolo plnenie obmedzené len na jeho osobu. Zanikne aj právo na bolestné a na náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia. Právo na bolestné a sťaženie spoločenského uplatnenia zaniká smrťou veriteľa bez ohľadu na to či toto právo bolo alebo nebolo priznané právoplatným rozhodnutím súdu.

Záver

Informácia o človeku v práve, paradoxne ak ide o základné ľudské práva, nevyznieva veľmi povzbudivo. Človek je nahradzovaný každým, osobou, či občanom.

Ak v minulosti právo oddelilo práva od človeka slúžilo to na to, aby mohlo odôvodniť prečo nie každý človek je subjektom práva. Toto vylúčenie sa týkalo otrokov, ktorí aj keď

ľudské bytosti neboli subjektom práva. Hrdé rímske právo z človeka urobilo hovoriacu vec. Práva priznávalo len tomu, kto bol občanom. Dnešné chápania občianstva je iné, ako jeho chápanie v rímskom práve. Občan už nie je ten, kto je subjektom práv. Na to slúži modernejšia konštrukcia osoby.

Ak ale bolo možné v minulosti oddeliť základné ľudské práva a slobody od človeka a umožniť, aby človek (ako otrok) nebol ich subjektom, nie je množné, aby do budúcna nenastala situácia, že základné ľudské práva a slobody budú existovať nezávisle od existencie človeka, či dokonca aj po zániku ľudského rodu?

Právo je tisícročia šľachtené „*ars boni et aequi*“, zdá sa, že jeho trvanie bude večné. Vytesané do mramoru prežíva impériá, štáty, vojny, revolúcie, národy a možno prežije aj človeka. Človek je ten povestný prach, ktorý sa na prach obráti.[189]

Použité zdroje

BALOG, B.: *Končia ľudské práva človekom?* In: Martin Skaloš, Michal Turošík (eds.): Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi. Banská Bystrica : Belianum.

ERDŐSOVÁ, A.: *Aktuálne otázky o človeku a jeho právach v bioetike*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.

KROŠLÁK, D. a kol.: *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 37/1999.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 12/01.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 539/2010.

[189] „*Memento homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris.*“

Právo na informácie a internet v judikatúre ESĽP

A Right to Information and Internet in the Jurisprdence of the ECHR

JUDr. Ján ŠIKUTA, Ph.D.

predseda senátu

Najvyšší súd Slovenskej republiky

bývalý sudca Európskeho súdu pre ľudské práva

Štrasburg

Anotácia

Príspevok sa zaoberá trendami Európskeho súdu pre ľudské práva pri rozhodovaní vo veciach práva na informácie a internet. Autor prichádza k záveru, že ESĽP vo svojej rozvíjajúcej sa judikatúre uznal osobitý charakter internetu rešpektovaním čŕt tohto média, najmä vplyv informácií rozširovaných v internetovom priestore na verejnú morálku a česť iných, jeho širokú dostupnosť bez fyzických internetových hraníc a zároveň i dostupnosť k obrovskému množstvu informácií, napriek čomu sa však zdá, že sa nechystá prehodnocovať ustálené základné princípy týkajúce sa článku 10 dohovoru.

Kľúčové slová

Právo na informácie, sloboda prejavu na internete, právo na súkromie, globálny charakter internetového média, zodpovednosť za zásah do práva na súkromie.

Anotation

The article is dealing with trends of the European Court of Human Rights in its jurisprudence relating to the right to information and internet. The author is comming to the conclusion, that ECHR in its evolving jurisprudence recognized a specific nature of internet given to the respected features of this medium, in particular, an influence of information disseminated in internet space on general moral and honesty of others, its wide accessibility without physical internet borders and accordingly, accessibility to incredible amount of information. Given all this it seems, that the Court is not going to re-evaluate its standard basic principles relating to the Article 10 of the Convention.

Key words

Right to information, freedom of expression and internet, global nature of internet media, responsibility for interference to the right to privacy

Úvod

Neustále sa zvyšujúci záujem o využívanie internetu a jeho prudký rozvoj za ostatných 20 rokov pramení z jedinečnej povahy tohto média. Po prvé, prístup k tomuto médiu je zabezpečený nízkymi nákladmi na vytvorenie obsahu vkladaného do systému, ako aj možnosti priameho online konzultovania a čítania obsahu uskladnených informácií. Internet je lacný a dokonca môže byť aj bezplatný. Prístup k obrovskej zbierke digitálnych informačných zdrojov uskladnených na serveroch je možné použitím internetu dosiahnuť veľmi jednoducho cez počítač napojený na telefónnu, káblovú či satelitnú linku vedúcu k službám prevádzkovateľov. Teda médium ponúka každému jednotlivcovi možnosť, aby jeho myšlienky a názory cirkulovali celým svetom k širokému auditóriu.

Navyše, internet sa zásadne líši od tradičných médií aj v tom zmysle, že je schopný umožniť generovanie myšlienok okamžite komukoľvek, bez zásahu akejkoľvek vydavateľskej kontroly. Jedinečnou črtou je, že nemôže byť časovo definovaný. Internet je sieťou sietí, nepredstavuje fyzický subjekt ako napríklad noviny, telefón, alebo rozhlasové, či televízne vysielacie stanice.

Internet je kombináciou dvoch čŕt, ktoré ho odlišujú od tradičných médií: na jednej strane zabezpečuje trvanlivosť informácií, ktoré kolujú v počítačovom prostredí. Hneď, ako sa myšlienky či informácie stanú súčasťou tohto prostredia, zostávajú v ňom potenciálne prístupné verejnosti aj v neskoršom čase, období. Na strane druhej, rozhlasové a televízne vysielania síce ponúkajú širokému poslucháčstvu okamžité informácie, no musia byť prijaté v čase, keď sa vysielajú.

V časoch dramatického nárastu sily slobody prejavu, povaha a vplyv internetu môže zároveň aj veľmi ublížiť, spôsobiť ujmu. Myšlienky a informácie, ktoré rozosievajú dohady a klebety, provokujú škandály po celom svete, rasistické, obscénne a anonymné prejavy ohováračského či na cti utŕhačského charakteru, toto všetko môže nájsť „bezpečné nebo“ v počítačovom priestore. Internet tak zohráva kľúčovú úlohu vyváženia a udržania slobody prejavu v demokratickej spoločnosti v protiváhe s dôsledkami ubližujúcich prejavov, najmä týkajúcich sa súkromia a reputácie v prípadoch jeho zneužitia.

Je potrebné zdôrazniť, že v prípadoch, kde ide o šírenie informácií prostredníctvom internetu, Európsky súd pre ľudské práva (ESĽP) aplikuje svoju zaužívanú judikatúru, zdôrazňujúcu význam slobody prejavu v demokratickej spoločnosti a všeobecné princípy, ktoré za bežných okolností zohrávajú svoju úlohu pri hodnotení obsahu a pôsobenia predmetného prejavu, ako aj primeranosť obmedzení uložených na sťažovateľovu slobodu prejavu.

V prípade ***Times Newspaper Ltd. vs. Spojené kráľovstvo***[190] ESĽP zdôraznil základné princípy svojej judikatúry, najmä, že článok 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej v texte dohovor) garantuje nielen právo na informácie, ale tiež právo verejnosti na ich prijímanie[191].

[190] Sťažnosti č. 3002/03 a 23676/03.
[191] Observer and Guardian vs. Spojené kráľovstvo, 26. 11.1991.

Vo veci ***Féret vs. Belgicko***[192] bol sťažovateľ politikom, vydavateľom a tiež majiteľom webovej stránky. Distribuoval letáky a plagáty v súvislosti s jeho politickou stranou „Národný front“. Niektoré úryvky textu publikované na jeho internetovej stránke boli však obsahovo xenofobické a rasistické. Sťažovateľ bol obvinený z navádzania na nenávisť, diskrimináciu a násilie.

ESĽP sa vo svojom rozhodnutí v tomto prípade odvolal na ustálenú judikatúru o dôležitosti slobody prejavu zvoleného predstaviteľa obhajujúceho a brániaceho záujmy svojich voličov. Zároveň však ESĽP pripomenul, že je veľmi dôležité, aby sa politici pri vyjadrovaní sa na verejnosti vystríhali poznámok, ktoré by mohli podporovať intoleranciu.[193]

Nevyhnutnosť boja proti rasovej diskriminácii a xenofóbii vo všetkých jej formách predstavuje základnú hodnotu dohovoru[194]. ESĽP bez toho, aby rozlíšil fakt, že niektoré pasáže textu sťažovateľa boli umiestnené aj na internete, aplikoval svoju zaužívanú judikatúru v tom smere, že konkrétne vyjadrenia predstavujúce nenávisť a ktoré tiež môžu uraziť jednotlivcov alebo skupinu osôb, nepoužívajú ochranu článku 10 dohovoru[195].

Pokiaľ ide o tresty ukladané domácimi súdmi, zdá sa, že ESĽP neprikladá dôraz na špecifickú povahu internetu ako prostriedku komunikácie pri hodnotení primeranosti a proporcionality uloženého opatrenia. V prípade ***K.U. vs. Fínsko***[196] sa dvanásťročné dieťa stalo subjektom inzercie sexuálneho charakteru na stránke internetu. Identitu osoby, ktorá túto inzerciu na internete zverejnila, nebolo možné podľa vtedy platnej legislatívy získať od internetového správcu. ESĽP prípad posúdil podľa článku 8 dohovoru a poukázal na potrebu zabezpečiť právo na rešpektovanie súkromného života aj v prípadoch online a zároveň dodal: *„Hoci výber prostriedkov ako zabezpečiť súlad s článkom 8 vo sfére ochrany proti aktom jednotlivca je, v zásade, na miere voľnej úvahy zmluvného štátu, účinná obrana voči závažným aktom, ktoré zasahujú do zásadných hodnôt a základných aspektov súkromného života, vyžaduje účinné ustanovenia trestného práva.“*

ESĽP odkázal tiež na anonymný charakter internetu, ktorý ukladá štátom záväzok zabezpečiť právnu úpravu povoľujúcu identifikáciu a stíhanie anonymných útočníkov, v tomto prípade osoby, ktorá takúto inzerciu na internete zverejnila.[197]

Na strane druhej však ESĽP potvrdzuje špecifické črty internetu. Uznáva najmä jeho vplyv na rozširovanie informácií, ďalej dostupnosť tohto média, trvalosť a asynchrónnosť informácií cirkulujúcich v počítačovom svete.

ESĽP vo väčšine prípadov neposudzuje a nevyhodnocuje každú z uvedených čŕt internetu izolovane. Tieto črty sa totiž navzájom prekrývajú, a preto ich vyhodnocuje spoločne a vo vzájomnej súvislosti tak, aby bolo možné ustáliť mieru zásahu a vplyv cirkulujúcej informácie na internete.

V súvislosti s predchádzajúcim textom je potrebné poukázať na tri oblasti judikatúry ESĽP:

---

[192] Sťažnosť č. 15615/07, rozsudok zo 16. 7. 2009.
[193] Erbakan vs. Turecko, sťažnosť č. 59405/00, 6. 7. 2006, § 64.
[194] Jersild vs. Dánsko, sťažnosť č. 15890/89, rozsudok z 13. 9. 1994, § 30.
[195] Gunduz vs. Turecko, sťažnosť č. 35071/97, § 41.
[196] Sťažnosť č. 2872/03, § 43.
[197] KU vs. Fínsko, §§ 48 a 49.

1. nevyhnutnosť prijať účinný právny rámec upravujúci slobodu prejavu na internete,
2. globálny charakter internetového média a jeho vplyv najmä na záležitosti právomoci,
3. trvalosť a asynchrónnosť informácií a ich opakovanosť.

1. Nevyhnutnosť prijať účinný právny rámec upravujúci slobodu prejavu na internete

Vo veci ***Editorial Board of Pravoye Delo a Shtekel vs. Ukrajina***[198] ESĽP skúmal postavenie internetu v porovnaní s tlačou, pričom podčiarkol vysoký vplyv informácií cirkulujúcich na internete na dotknuté práva a slobody. V danom prípade sa zaoberal doslovnou reprodukciou dokumentu stiahnutého z verejne dostupných internetových novín. Obsahoval zmienku o zdroji zverejneného materiálu a poznámky, v ktorých sa vydavateľská rada dištancovala od obsahu materiálu. Hoci ukrajinské predpisy zaručujú novinárom imunitu pred zodpovednosťou podľa občianskeho práva za doslovnú reprodukciu materiálu publikovaného v tlači, takáto imunita pre novinárov neexistuje v prípade reprodukcie materiálu z neregistrovaných internetových zdrojov. ESĽP, v tomto prípade po prvý raz, dospel teda k záveru, že absencia dostatočnej právnej úpravy na národnej úrovni povoľujúca novinárom použiť informácie z internetových zdrojov bez obavy z možných sankcií závažne podkopáva výkon životných funkcií tlače ako „verejného strážcu“. Následne ESĽP akceptoval, že podľa článku 10 dohovoru zmluvná strana nesie zodpovednosť za neprijatie účinnej právnej úpravy garantujúcej neporušovanie výkonu práva slobody tlače na internete.

2. Globálny charakter internetového média a jeho vplyv najmä na záležitosti právomoci

Vo veci ***Mouvement Raelien Suisse vs. Švajčiarsko***[199] sa ESĽP zaoberal sťažnosťou podľa článku 10 dohovoru podanou organizáciou, ktorej proklamovaným cieľom, predmetom činnosti, bolo nadviazanie prvotných kontaktov a rozvíjanie dobrých vzťahov s mimozemšťanmi. Organizácia namietala, že švajčiarske úrady im odmietli povoliť vyvesiť ich plagáty na verejne prístupných miestach. Na plagátoch, ktoré mali byť vyvesené, boli znázornenia tvárí mimozemšťanov, lietajúci tanier spolu s internetovou adresou sťažujúcej sa organizácie, ako aj jej telefónne číslo.

ESĽP pri posudzovaní proporcionality obmedzení práva slobody prejavu vzal do úvahy najmä skutočnosť, že plagáty obsahovali adresu webovej stránky sťažovateľa, ktorá bola oproti

[198] Sťažnosť č. 33014/05, rozsudok z 5. 5. 2011.
[199] Sťažnosť č. 16354/06, rozsudok Veľkej komory ESĽP z 13. 7. 2012.

ostatnému textu zvýraznená hrubým typom písma. Uvedená webová stránka obsahovala odkaz na firmu poskytujúcu širokej verejnosti špecifické služby na klonovanie.

Veľká komora ESĽP v rozsudku zohľadnila koncept prístupnosti verejnosti k internetu: „*Predmetný plagát sledoval jasný cieľ pritiahnuť pozornosť ľudí na webovú stránku, ktorej adresa bola vytlačená hrubým písmom priamo nad sloganom ‚Odkaz od mimozemšťanov'. Bolo by preto nelogické, ak by sa pozornosť Súdu zamerala len na samotný plagát. Preto bolo pre Súd nevyhnutné, rovnako ako pre domáce súdy, vyhodnotiť aj celkový obsah reklamovanej webovej stránky.*"[200]

V internetových prípadoch môže vyvstať aj zaujímavá otázka právomoci *ratione loci*. V prípade ***Perrin vs. Spojené kráľovstvo***[201] bol sťažovateľom francúzsky občan žijúci v Spojenom kráľovstve. Bol väčšinovým vlastníkom spoločnosti pôsobiacej v Spojených štátoch, ktorá publikovala obscénne materiály. Sťažovateľ namietal, že jeho odsúdenie britskými súdmi nebolo proporcionálne. Argumentoval okrem iného aj tým, že štát by nemal mať širokú mieru voľnej úvahy v oblasti rozširovania šokujúcich informácií prostredníctvom internetu, lebo by to mohlo viesť k uvaleniu morálnych štandardov na vydavateľov webových stránok, ktoré nie sú považované za nevyhnutné v spoločnosti, v ktorej boli podniknuté hlavné kroky vzťahujúce sa na predmetnú publikáciu (v danom prípade v USA). Je potrebné uviesť, že sťažovateľ tento argument nezaradil do rámca právnych otázok, ale ako faktor na posúdenie primeranosti uloženia obmedzujúcich opatrení.

ESĽP skonštatoval, že *„skutočnosť, že rozširovanie predmetných obrázkov je legálne v iných štátoch, vrátane štátov, ktoré nie sú viazané dohovorom, akým sú aj USA, ešte neznamená, že v zakazovaní takéhoto rozširovania na svojom území a stíhania a odsúdenia sťažovateľa, žalovaný štát (Spojené kráľovstvo) nemá mieru voľnej úvahy pri posudzovaní veci.*"[202] Následne teda ESĽP dospel k názoru, že má právomoc *ratione loci* vo veci konať, pokiaľ ide o prijímanie myšlienok a informácií prostredníctvom internetu na území členského štátu bez ohľadu na to, z ktorého územia boli rozširované.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že v prípade, že informácie sú rozširované prostredníctvom internetu na území členského štátu a sú prijímané osobou, ktorá nemá žiadne právne väzby s týmto členským štátom na účely článku 1 dohovoru, ESĽP v zásade nebude trvať na svojej jurisdikcii. Relevantným prípadom v tomto smere je vec ***Ben El Mahi vs. Dánsko***[203] a toto rozhodnutie môže byť použiteľné aj v budúcnosti, pokiaľ ide o internet.

Sťažovatelia, občania a obyvatelia štátu Maroko, ako aj dve marocké organizácie, poukázali, na základe článku 10 dohovoru, okrem iných ustanovení, na to, že zodpovedný štát (Dánsko) povolil publikovanie karikatúry Proroka Mohameda, čo považovali pre nich za urážajúce.

ESĽP zamietol túto sťažnosť ako v nesúlade s dohovorom. Dospel k záveru, že v danom prípade, „pokiaľ ide o extrateritoriálny akt", neexistovali žiadne právne väzby medzi žiadnym zo sťažovateľov na jednej strane a Dánskom na strane druhej.

[200] Mouvement Raelien Swiss, cit. §§ 68 = 69.
[201] Sťažnosť č. 5446/03, ECHR 2005-XI.
[202] V tomto rozsudku ESĽP citoval extrakt z prípadu Handyside, § 57.
[203] Sťažnosť č. 5853/06, ECHR 2006 – XV.

3. Trvalosť a asynchrónnosť informácií a ich opakovanosť

Faktory trvalosti a asynchrónnosti informácií v počítačovom priestore sa veľmi úzko vzťahujú aj na opakujúce sa rozširovanie informácií a otvorený prístup problémových materiálov prostredníctvom internetu. Prvý raz sa ESĽP dotkol tohto aspektu vo veci ***Perrin vs. Spojené kráľovstvo***[204]. Sťažovateľ bol odsúdený za publikovanie obscénneho článku na jeho internetovej stránke. Namietal, že jeho odsúdenie pravdepodobne nebude mať žiadne závažné dôsledky na ochranu morálky iných, pretože obdobný obscénny materiál na internete už bol dostupný.[205]

ESĽP neakceptoval tento argument sťažovateľa. Povaha predmetného materiálu je kompromitujúca hneď, ako sa dostane do verejnej sféry. Cieľ chrániť morálku bol legitímny, pretože k ujme dôjde zakaždým, keď ktokoľvek otvorí sťažovateľovu webovú stránku. V skutočnosti tu nejde o to, či informácia je tajnej, dôvernej povahy, ale o jej urážajúci obsah, ktorý spôsobí ujmu dotyčnému každým prístupom na internetovú stránku.

Vo veci ***Aleksey Ovchinnikov vs. Ruská federácia.***[206] ESĽP uplatnil obdobný princíp ako v predchádzajúcom prípade, ale v opačnom zmysle. Sťažovateľ ako novinár miestnych novín publikoval dva články týkajúce sa násilného incidentu, ktorého sa malo dopustiť maloleté dieťa vysoko postaveného úradníka. Domáce súdy uznali sťažovateľa zodpovedným za zverejnenie súkromných informácií o útočníkoch a ich príbuzných. V tomto prípade ESĽP ilustratívnejšie zdôvodnil potrebu ochrániť práva útočníkov na súkromie pred právom na slobodu tlače. Poukázal na to, že môže byť opodstatnené uložiť obmedzenia na rozširovanie informácií, ktoré sa už nachádzajú vo verejnej sfére, napríklad s cieľom predísť ďalšej cirkulácii detailov zo súkromného života jednotlivca, ktoré sa netýkajú žiadnej politickej alebo verejnej diskusie, alebo záležitosti všeobecnej dôležitosti.[207] ESĽP ďalej poukázal na to, že uverejnenie mien maloletých neprispelo nijako k diskusii o legitímnom verejnom záujme. V dôsledku toho, napriek skutočnosti, že podstata informácie sa už dostala do verejnej sféry prostredníctvom iných novín a internetu, obmedzenie uložené sťažovateľovi bolo opodstatnené s cieľom predísť ďalšiemu uverejňovaniu detailov o súkromnom živote sťažovateľa v tlači.[208]

4. Záver

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je už dlho považovaný ESĽP za „živý nástroj“[209]. ESĽP vo svojej rozvíjajúcej sa judikatúre uznal osobitý charakter internetu rešpektovaním čŕt tohto média v prípadoch, ktoré sa týkajú slobody prejavu. Najmä vplyv informácií rozširovaných v internetovom priestore na verejnú morálku a česť iných, jeho

[204] Sťažnosť č. 5446/03, ECHR 2005 – XI.
[205] *Pozri* tiež Mosley vs. Spojené kráľovstvo, sťažnosť č. 48009/08, § 130.
[206] Sťažnosť č. 24061/04, rozsudok zo 16. 12. 2010.
[207] *Pozri* tiež v tejto súvislosti von Hannover vs. Nemecko, sťažnosť č. 59320/00, § 65, ECHR 2004 – VI, Bou Gibert a El Hogar y La Moda J. A. vs. Španielsko, sťažnosť č. 14929/02, rozsudok z 13. 5. 2003.
[208] §§ 51 – 52 rozsudku zo 16. 12. 2010.
[209] Tyrer vs. Spojené kráľovstvo, sťažnosť č. 5856/72, rozsudok z 25. 4. 1978, § 31.

širokú dostupnosť bez fyzických internetových hraníc a zároveň i dostupnosť k obrovskému množstvu informácií, ktoré na internete zostávajú ešte dlhý čas potom, odkedy vstúpili do verejnej sféry – to všetko už bolo a je zohľadňované v judikatúre ESĽP. Napriek tomu sa však zdá, že ESĽP sa nechystá prehodnocovať ustálené základné princípy týkajúce sa článku 10 dohovoru.

Úprava zverejňovania obscénnych obrázkov detí obiehajúcich na internete, úloha a imunita internetových správcov[210], práva prístupu na internet[211], rozsah v ktorom sú jednotlivé vlády oprávnené vyvíjať účinné prostriedky a zariadenia, ktoré by mohli monitorovať online komunikáciu, to všetko sú len niektoré z mnohých otázok, ktoré bude musieť ESĽP skôr alebo neskôr zodpovedať.

Rozsudky relevantné pre slobodu prejavu a internet

Akdas v. Turkey, no. 41056/04, 16 February 2010

Aleksey Ovchinnikov v. Russia, no. 24061/04, 16 December 2010

Amann v. Switzerland [GC], no. 27798/95, ECHR 2000-II

Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], no. 73049/01, CEDH 2007-I

Appleby and Others v. the United Kingdom, no. 44306/98, ECHR 2003-VI

August v. the United Kingdom (dec.), no. 36505/02, 21 January 2003

Ben El Mahi v. Denmark (dec.), no. 5853/06, ECHR 2006-XV (extracts)

Bladet Troms and Stensaas v. Norway [GC], no. 21980/93, CEDH 1999-III

B.B. v. France, no. 5335/06, 17 December 2009

Copland v. the United Kingdom, no. 62617/00, ECHR 2007-I

Cox v. Turkey, no. 2933/03, 20 May 2010

Dalea v. France (dec.), no. 964/07, 2 February 2010

De Haes and Gijsels v. Belgium, 24 February 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997

Editions Plon v. France, no. 58148/00, CEDH 2004-IV

Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine, no. 33014/05, 5 May 2011

Féret v. Belgium, no. 15615/07, 16 July 2009, 16 July 2009

Fatullayev v. Azerbaijan, no. 40984/07, 22 April 2010

Garaudy v. France (dec.), no 65831/01, ECHR 2003-IX (extracts)

Gardel v. France, no. 16428/05, 17 December 2009

Gündüz v. Turkey, no. 35071/97, CEDH 2003-XI

Pavel Ivanov v. Russia (dec.), no. 35222/04, 20 February 2007

K.H. and Others v. Slovakia, no. 32881/04, 28 April 2009

K.U. v. Finland, no. 2872/02, 2 December 2008

---

[210] *Pozri* Delfi AS vs. Estónsko, sťažnosť č. 64569/09.
[211] *Pozri* napr. Yildrim vs. Turecko a Akdeniz vs. Turecko, sťažnosti č. 3111/10 a 20877/10.

Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden, no. 23883/06, 16 December 2008

Kenedi v. Hungary, no. 31475/05, 26 May 2009

Kinnunen v. Finland, no. 24950/94, Commission decision of 15 May 1996

Lehideux and Isorni v. France, 23 September 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VII

Leroy v. France, no. 36109/03, 2 October 2008

Liberty and Others v. the United Kingdom, no. 58243/00, 1st July 2008

Loiseau v. France (dec.), no. 46809/99, ECHR 2003-XII (extracts)

M.C. v. Bulgaria, no. 39272/98, ECHR 2003-XII

M.G. v. the United Kingdom, no. 39393/98, 24 September 2002

McGinley and Egan v. the United Kingdom, 9 June 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III

Megadat.com SRL v. Moldova, no. 21151/04, 8 April 2008

Mosley v. the United Kingdom, no. 48009/08, 10 May 2011

Mouvement Raelien Suisse v. Switzerland, no. 16354/06, 13 January 2011

Muscio v. Italy (dec.), no. 31358/03, 13 November 2007

Norwood v. the United Kingdom (dec.), no. 23131/03, 16 November 2004

Paeffgen Gmbh v. Germany (dec.), no. 25379/04 et al., 18 September 2007

Pay v. the United Kingdom (dec.), no. 32792/05, 16 November 2008

P.G. and J.H. v. the United Kingdom, no. 44787/98, ECHR 2001-IX

Peck v. the United Kingdom, no. 44647/98, ECHR 2003-I

Perrin v. the United Kingdom (dec.), no. 5446/03, CEDH 2005-XI

Pla and Puncernau v. Andorra, no. 69498/01, ECHR 2004-VIII

Premininy v. Russia, no. 44973/04, 10 February 2011

Rantsev v. Cyprus and Russia, no. 25965/04, 7 January 2010

Renaud v. France, no. 13290/07, 25 February 2010

Roche v. the United Kingdom [GC], no. 32555/96, ECHR 2005-X

Rotaru v. Romania [GC], no. 28341/95, ECHR 2000-V

S. and Marper v. the United Kingdom [GC], nos. 30562/04 and 30566/04, 4 December 2008

SC Editura Orizonturi SRL v. Romania, no. 15872/03, 13 May 2008

Sciacca v. Italy, no. 50774/99, ECHR 2005-I

Sdruení Jihoceské Matky v. Czech Republic (dec.), no. 19101/03, 10 July 2001

Stoll v. Switzerland [GC], no. 69698/01, CEDH 2007-XIV

Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, no. 37374/05, 14 April 2009

Timpul Info-Magazin and Anghel v. Moldova, no. 42864/05, 27 November 2007

Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom (nos. 1 and 2), nos. 3002/03 and 23676/03, 10 March 2009

Uzun v. Germany, no. 35623/05, 2 September 2010

Van der Velden v. the Netherlands (dec.), no. 29514/05, ECHR 2006-XV (extracts)

Vgt Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland, no. 24699/94, ECHR 2001-VI

Weber and Saravia v. Germany (dec.), no. 54934/00, ECHR 2006-XI

Willem v. France, no. 10883/05, 16 July 2009

Wypych v. Poland (dec.), no. 2428/05, 25 October 2005

Diferenciační model civilního procesu v informační společnosti
Differentiation model of Civil Procedure in information society

JUDr. Miroslav Sedláček, Ph.D., LL.M.
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
Katedra občanského práva[212]

Klíčová slova: Civilní proces, diferenciační model, sporné řízení, nesporné řízení, informační společnost

Resumé:
Příspěvek se zabývá civilním procesem, jeho vnitřní diferenciací, identifikací sporného a nesporného řízení a uplatňováním práv účastníkem řízení v informační společnosti. Autor dospívá k přesvědčení, že se náročnost civilního procesu neustále zvyšuje, přičemž účastníci řízení jsou odpovědní za jeho průběh a výsledek. Jsou to především oni, kteří svá subjektivní práva musí prostřednictvím procesu aktivně chránit a prosazovat. Závěrem autor shrnul poznatky získané provedeným výzkumem v dané oblasti zkoumání.

Key words: Civil Procedure, differentiation model, civil contentious proceedings, civil non-contentious proceedings, information society

Resume:
The article deals with the Civil Procedure, its internal differentiation, identification of the contentious proceedings and non-contentious proceedings and the exercise of the procedural rights of the parties to a case in the information society. The author is convinced that the demands of the civil proceedings are constantly increasing, while the parties to a case are responsible for its process and final judicial decision. Above all they are those who must actively protect and promote their subjective rights. In conclusion, the author summarized the acquired knowledge based on the analysis in the field of research.

1. Civilní proces a jeho vnitřní diferenciace

Moderní právní věda chápe civilní proces jako **prostředek ochrany subjektivních práv a zákonem chráněných zájmů.**[213]
V demokratickém právním státě plní stát jednu ze svých základních funkcí nejen tím, že vytváří právní řád, ale rovněž tím, že zajišťuje řešení konfliktů ve společnosti. Stát na tuto roli nesmí rezignovat, na její neplnění nazíráme jako na odpírání spravedlnosti.[214] Vzniku sporů se nemůže vyhnout žádná společnost. Ani ta informační. K plnění své funkce si každý stát vytváří zvláštní orgány nadané autoritou, tj. soudy, případně jiné orgány soudního typu, které jsou povolány k řešení konkrétních případů. Především půjde o **právní spor, který vznikl před procesem a v němž se utváří jeho základní struktura**. Může však jít i o další případy, pokud se na ně vztahuje zákonná působnost.

---

[212] Vystoupení na konferenci a příspěvek autora vznikl za podpory programu Progres Q03 s názvem *„Soukromé právo a výzvy dneška“*, který je primárním, nesoutěžním nástrojem institucionální podpory vědy na Univerzitě Karlově.
[213] Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* 3. zmenené a doplnené vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2014, str. 114.
[214] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání, Praha: Leges, s.r.o., 2018, str. 23.

Řešení konkrétních případů musí probíhat podle předem stanovených závazných pravidel, má-li být zabráněno zneužití moci těmi, kteří věc projednávají a rozhodují. Jedině tímto způsobem může být zajištěn řádný průběh procesu, postup jednotlivých subjektů v daném řízení, prostor pro realizaci procesních úkonů v jednotlivých fázích procesu, jakož i právní důsledky plynoucí z činnosti či případné nečinnosti těchto subjektů.[215] Současně základním smyslem procesu zůstává **dosažení spravedlivého projednání případu**.
Procesní předpisy vytyčují hranice mocenského postavení soudu a vylučují, aby toto postavení bylo zneužito. Posláním zde není tvorba práva, ale **aplikace již existujících právních norem**. Na tom nic nemění okolnost, že soud při své činnosti musí právní normy dotvářet, tj. dávat jim konkrétnější tvar a podobu, a že některá rozhodnutí soudu mohou mít povahu precedentů, takže se pak mluví o tzv. soudcovském právu.[216]
Civilní proces lze v těchto intencích považovat za **výsledek civilizačních snah** zaměřených na efektivní a zároveň spravedlivou ochranu subjektivních práv a zákonem chráněných zájmů. Základním jeho účelem je dopomoci objektivnímu právu (právnímu řádu) k plné platnosti a uskutečnit jej všude tam, kde se jeho plnému rozvinutí staví do cesty nejrůznější překážky.[217] Prostřednictvím něj je poskytována ochrana nejen hmotným vztahům občanskoprávním, ale i vztahům vznikajícím v oblasti příbuzných soukromoprávních odvětví.[218]
V průběhu svého vývoje se civilní proces postupně zcela oddělil od práva hmotného a zformoval se v samostatné, základní právní odvětví. I když mezi právem hmotným a právem procesním nadále existuje určitá souvztažnost, **procesní právo nesplývá s právem hmotným**, není jeho pouhým reflexem, ani jeho atributem.[219] Na druhé straně je cílem každého procesu zajištění realizace práva, přičemž obsah toho, co má být realizováno, je určován právě právem hmotným.[220]
Samostatnost obou právních odvětví znamená, že v obou těchto oblastech vznikají samostatné právní vztahy. Civilní proces **není jen další fází pokračování hmotněprávního vztahu**, jeho změnou nebo modifikací.[221] Je-li pravomocné soudní rozhodnutí v rozporu se skutečnými hmotněprávními poměry, nemohou se hmotněprávní vztahy prosadit v důsledku autoritativní povahy veřejnoprávních vztahů.[222] Soudním rozhodnutím jsou sporné vztahy překlenuty vztahy procesními.
K otázce rozlišování právních vztahů na hmotněprávní a procesněprávní se vyjadřuje poměrně rozsáhlá část odborných publikací a pojednání v této oblasti, většinou však bez dalšího rozboru jejich specifičnosti.[223]
Prof. Josef Macur v této souvislosti upozorňuje, že ve vztahu k subjektivnímu hmotnému právu a hmotněprávnímu vztahu se může uplatnit výlučně **poznávací činnost soudu**, když *„soud si na základě skutkových zjištění činí úsudek o existenci či neexistenci sporného subjektivního práva nebo zákonem chráněného zájmu a svůj konečný závěr promítá do meritorního rozhodnutí tak, aby zjištěný hmotněprávní vztah byl v souladu s procesněprávním vztahem zakládaným právní mocí soudního rozhodnutí“*[224]. Nejdůležitější účinky

[215] Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* I. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 7.
[216] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Op. cit., str. 20.
[217] Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* I. díl. Op. cit., str. 7.
[218] Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* Op. cit., str. 114.
[219] Srov. Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, str. 59.
[220] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Op. cit., str. 36.
[221] Štajgr, F. *Učebnica občianskeho procesního práva.* Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti, 1955, str. 10 - 11.
[222] *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 36.
[223] Srov. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, a.s., 1995, str. 193 a násl.
[224] *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura.* Op. cit., str. 36.

pravomocného soudního rozhodnutí spočívají podle prof. Macura v tom, že *„soudní rozhodnutí sporné materiální vztahy překlene vztahy procesními, které do budoucna upravují procesní vztah mezi stranami zcela jasně a jednoznačně, stanovením jejich konkrétních subjektivních procesních práv a povinností“*[225].

Subjektivní práva, která vyplývají z ustanovení soukromoprávních odvětví práva, **musí být vynutitelná prostředky práva**. Civilní proces, který poskytuje ochranu těmto právům a zákonem chráněným zájmům vyplývajícím z těchto vztahů, může poskytovat ochranu i jiným vztahům než soukromoprávním, jestliže je taková právní ochrana vhodnější než jiná procesní řešení. Vždy je to však možné jen na základě výslovného ustanovení zákona.

Způsob prosazení práva prošel v průběhu dějinného vývoje civilního procesu mnoha změnami, které nerozlučně odpovídaly konkrétnímu stupni historického vývoje každé společnosti, a nejinak tomu bylo v podmínkách českého právního řádu.

Pokud se zabýváme právními normami upravujícími civilní proces, lze jejich soubor definovat jako **civilní (občanské) právo procesní**[226]. Civilní procesní právo je třeba chápat v takto vymezeném pojetí za samostatné právní odvětví veřejného práva; s pojmem civilní proces jej nelze směšovat.[227] **Civilní proces** je pojmem primárním, a jako takový je označením jednoho ze základních právních institutů uplatňující se ve společenské praxi. Naproti tomu civilní právo procesní v normativní rovině civilní proces upravuje, v reálné rovině (jako civilní proces) neexistuje.[228] Má však rozhodující vliv na to, jak se civilní proces bude utvářet, neboť jeho normy jsou závazné a určující.

S ohledem na výše uvedené tvrzení nelze na procesní činnost aplikovat normy, které tvoří náplň jiného právního odvětví. Není myslitelné, aby procesní úkony byly napadány na základě předpisů práva hmotného o vadách právního jednání.[229]

Civilní proces je **vnitřně diferencován.**[230] Skládá se z jednotlivých procesních druhů, které však mají společný základ. To je výsledkem postupného vývoje.[231] Základem, z něhož se proces vyvíjel, bylo řízené sporné. To svojí povahou navazuje na původně jednotný proces, mající povahu sporu o právo.[232] Postupně však civilní proces začal plnit i další funkce a cíle, které bylo nutné promítnout do procesní úpravy. K jednotné úpravě přibývají úpravy speciální. Právě to je podstatou vnitřní diferenciace civilního procesu na jednotlivé procesní druhy.[233] Za základní dělení civilního procesu je obecně považováno dělení na řízení nalézací, vnitřně dále diferencované na proces sporný a nesporný, a řízení vykonávací (exekuční). K nim je dále řazeno řízení insolvenční (dříve konkurzní a vyrovnací), řízení zajišťovací a řízení rozhodčí.

2. Poměr sporného řízení k procesu nesporném u

„Ačkoli v obou oborech řízení jde o občanské věci právní čili na soudy vznesené soukromoprávní nároky, přece důležitý rozdíl se vyskytuje.“[234]

---

[225] *Tamtéž.*
[226] Srov. Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* I. díl. Op. cit., str. 8.
[227] Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Praha: C. H. Beck, 1995, str. 43.
[228] Srov. Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, str. 2.
[229] Macur, J. *Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů?* Právní rozhledy, 1995, č. 11, str. 440.
[230] Např. Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* Op. cit., str. 146.
[231] Srov. Stavinhová, J., Hlavsa, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003, str. 153.
[232] Shodně *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura.* Op. cit., str. 31.
[233] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Op. cit., str. 38.
[234] Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* Op. cit., str. 33.

Civilní proces historicky navazuje na vývojovou linii původně jednotného procesu. Povaha **sporu o právo** je v něm zachována. Přesto nelze považovat civilní proces jako pozůstatek původního procesu poté, co se jiné druhy soudnictví od něj vydělily. Vznikem jednotlivých druhů soudnictví došlo ke změně i jednotného základu. Zatímco dříve obsahoval všechny působnosti soudů, vztahuje se po těchto diferenciacích pouze na vztahy určitého druhu, takže dochází i k jeho specializaci.[235] Tato specializace se týká vztahů soukromoprávních a některých dalších právních vztahů.

Pro vztahy soukromoprávní je charakteristickým znakem rovnost jeho subjektů, které v případě vzniku sporu nemohou o něm samy rozhodnout. Proto je třeba dalšího „nezúčastněného třetího", který je oprávněn spor mezi nimi autoritativně a závazně rozhodnout. Toto pojetí je uplatnitelné nejen u vztahů soukromoprávních, ale i v případě některých vztahů veřejnoprávních.

Není jednota názoru v tom, zda je objektivně podmíněna **diferenciace nalézacího řízení na sporné a nesporné.**[236] Vzájemné rozhraničení a kritéria jejich diferenciace musí být podmíněna objektivně, přičemž stanovení hranic by nemělo podléhat vůli zákonodárce. Pokud by tomu tak bylo, nemohlo by být vyloučeno, aby celé řízení bylo upraveno jako jednotné.[237] To by však mohlo negativně ovlivnit celkovou koncepci civilního procesu.

Rozlišení nalézacího řízení na sporné a nesporné představuje zřejmě jedno z nejdůležitějších rozlišování, se kterým se v civilním procesním právu můžeme setkat. Má význam jak pro oblast legislativy, tak činnost interpretační a aplikační. Přes tento praktický význam však nedosáhla česká procesualistika shody v diferenciačním kritériu řízení sporného a nesporného, a s ohledem na různost věcí, které jsou pod nesporný proces řazeny, je vůbec otázkou, zda jednotnou odpověď vůbec kdy najde.[238] Je to dáno zejména dobou a konkrétní hmotněprávní úpravou, na kterou procesní normy musí reagovat, a kterou jsou tyto normy determinovány.

Již prof. Emil Ott se ve svém díle rozhraničení nalézacího procesu věnuje, když uvádí, že „*procesem určeno býti má, zdali žalobci právo přísluší, načež dojde podle potřeby k odklizení nastalého porušení jeho; kdežto řízení nesporné chrání bezpečné nabývání aneb pečuje o zachování soukromých oprávnění, aby nedočkaly se později někdy újmy*"[239].

Prof. Václav Hora dále shledává, že zatímco **civilní sporné řízení nikdy nevychází z myšlenky prevence, ale represe, je tomu u nesporného řízení jinak**. Spor se nikdy nezahajuje proto, *„aby se bylo uvarováno budoucího porušení práva"*[240]. Naproti tomu má být podle prof. Hory při nesporném řízení ochrana právu poskytnuta nikoliv z důvodu, že již je toto právo porušeno, ale aby bylo proti jakémukoliv porušení v budoucnosti chráněno.[241] Můžeme shrnout, že zatímco sporné řízení vychází z myšlenky represe, je tomu u nesporného řízení právě naopak, když vychází z prevence.

Podle prof. Františka Zoulíka lze sporné řízení identifikovat prostřednictvím **deklaratorní povahy soudního rozhodnutí**, kdežto řízení nesporné naopak podle **konstitutivnosti rozhodnutí**.[242] Prof. Zoulík pro mnohoznačnost pojmu prevence odmítal vystavět kritérium dělení obou řízení na nepříliš určitých teoriích represe a prevence, když přesnější je diferencovat rozdíl mezi řízením sporným a řízením nesporným na základě kritéria deklaratornosti a konstitutivní povahy soudního rozhodnutí, které je schopné vyjádřit rozdílné

---

[235] Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Op. cit., str. 152.
[236] Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Op. cit., str. 152 - 153.
[237] Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Op. cit., str. 153.
[238] Lavický, P. *Vztah hmotného a procesního práva z pohledu filosofie externismu* [online]. Dny práva 2012 [cit. 30. 4. 2019]. Dostupné: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/reforma/LavickyPetr.pdf.
[239] Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* Op. cit., str. 33.
[240] Hora, V. *Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, str. 7.
[241] *Tamtéž.*
[242] Zoulík, F. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu.* Praha: Academia, 1969, str. 11.

působení rozhodnutí pro oblast hmotného práva.[243] Zároveň však připouští, že s ohledem na otázku tzv. konstitutivních žalob, které svou povahou mají rovněž místo ve sporném řízení, *„by bylo na místě uvedené diferenciační kritérion dílčím způsobem revidovat“*[244].
Teorii preventivních účinků a teorii deklaratornosti či konstitutivní povahy soudního rozhodnutí podrobil svému zkoumání dále také prof. František Štajgr. Ve své práci zvolil několik definičních znaků, které teprve po jejich splnění dávají odpověď na otázku, zda jde v konkrétním případě o řízení sporné či nesporné. **Spor je podle něj vymezen** tak, že řízení se zahajuje z podnětu účastníka, že předmětem řízení mohou strany disponovat, a že tu vždy vystupují dvě strany s protichůdnými zájmy.[245]
Prof. Alena Winterová ve svém díle uvádí, že v zákonné úpravě je třeba jasně od sebe sporné řízení od nesporných oddělit a **respektovat tak jejich různost, která vyplývá** ze samotné podstaty dotčených právních vztahů.[246] Podle ní *„pouze sporné řízení může být upraveno jako abstraktní, modelové řízení, podle jehož pravidel se může řídit řešení jakéhokoliv sporu dvou vzájemných odpůrc“*[247].

3. Uplatňování práv účastníkem řízení

Podstatou civilního procesu je poskytnutí ochrany subjektivním právům a právem chráněným zájmům, které vyplývají ze vztahů soukromého práva.[248] V těchto vztazích mají subjekty rovné postavení.Rovné postavení osob soukromého práva znamená, což je na této zásadě nejpodstatnější, že žádná z nich nemůže v soukromoprávním styku pouze sama, tj. jednostranně mocensky - autoritativně, určovat kterékoliv další osobě soukromého práva její soukromoprávní postavení, tj. **založit její práva nebo stanovit povinnosti.**[249] Dojde-li mezi osobami ke sporu, který není možné vyřešit dohodou, může se kterákoliv z nich obrátit na soud jako státní orgán justiční povahy s požadavkem o sporu autoritativně rozhodnout. Mluvíme o tzv. soudní jurisdikci.
Účastníkem civilního řízení může být každý, kdo má právní osobnost. Civilní právo procesní zde v zásadě odkazuje do sféry hmotného práva. Jen **osoba s právní osobností** je způsobilá být účastníkem řízení, má **procesní subjektivitu**[250] (je způsobilá být nositelem procesních práv a povinností). Podle současného právního stavu je procesní subjektivita přiznána osobám fyzickým, osobám právnickým a má ji také stát.
Samostatně činit procesní úkony neboli samostatně před soudem jednat se doktrínou označuje jako **procesní způsobilost**[251]. Tu procesní právo přiznává každému v tom rozsahu, v jakém je svéprávný. Její nedostatek sice nebrání účastenství v řízení, takový účastník však musí být v řízení zastoupen[252]. Jelikož lze zastoupení vždy splnit během procesu dodatečně, je **nedostatek procesní způsobilosti** odstranitelnou procesní vadou.[253] Ten lze odstranit ustanovením procesního zástupce. Naproti tomu **nedostatek procesní subjektivity** je neodstranitelnou vadou řízení, a vede bez dalšího k zastavení řízení. Soud zde nemůže učinit žádné vhodné opatření k nápravě.

---

[243] Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Op. cit., str. 153.
[244] *Tamtéž.*
[245] Štajgr, F. Některé teoretické otázky civilního práva procesního. *Acta Universitatis Carolinae*, 1969, str. 45.
[246] Winterová, A. O nové pojetí civilního procesu. *Acta Universitatis Carolinae*, 2004, č. 4, str. 19.
[247] *Tamtéž.*
[248] Macková, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, a.s., 2001, str. 157.
[249] Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Op. cit., str. 37 - 38 s.
[250] Srov. Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 8.
[251] *Tamtéž*, str. 9.
[252] Např. Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* Op. cit., str. 163.
[253] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Op. cit., str. 135.

V civilním procesu **se účastník řízení může nechat zastoupit.**[254] Tak jako se mění společenské vztahy, které se dynamizují a stávají se složitějšími pod tíhou objektivních skutečností moderní doby, mění se i soukromé právo a civilní proces s ním. Zvolit si zástupce, být jim po dobu probíhajícího procesu doprovázen, a to co v nejširší míře, se jeví jako žádoucí.

Pro český civilní proces není předepsáno povinné zastoupení v řízení. V českém civilním řízení existovalo od roku 1895 (zavedeno civilním řádem soudním) až do jeho zrušení v roce 1950[255], aby se pak novelou občanského soudního řádu z roku 1963 provedenou v roce 1991 pro některá civilní řízení opět vrátilo. V současné době se **povinné zastoupení týká pouze řízení o dovolání.** Jeho nedostatek je v dovolacím řízení závažnou vadou, která ve svém důsledku vede k zastavení řízení, nebude-li odstraněn. Podle závěrů konstantní judikatury povinné zastoupení neomezuje procesní způsobilost účastníka řízení, ale je zvláštní podmínkou řízení.[256]

Účastnící řízení musí stát před soudem v rovném postavení[257]. Mají mít stejné možnosti uplatnění materiálních i procesních předpisů vůči kterékoliv osobě. To je naplněním **principu rovnosti** vyjádřené na ústavní úrovni, s níž není v rozporu, jestliže účastník svých práv nevyužívá, nevyjadřuje se či odmítá se účastnit jednání, byla-li mu možnost dána.

S principem rovnosti je úzce spojována tzv. **kontradiktornost**[258]. Ta bývá chápána tak, že vše v procesu musí být podrobeno debatě, rozpravě účastníků, kteří mají právo vyjádřit se ke všem skutečnostem a ke všem důkazům (v některých státech rovněž ke všem právním argumentům).[259]

V **řízení sporném**, nazývaném též kontradiktorní, mají strany opačné procesní postavení, které odpovídá jejich požadavku ochrany subjektivních práv a zákonem chráněných zájmů. Soudy zde poskytují ochranu pouze těm subjektům, které se této ochrany aktivně domáhají. Dané řízení je samo o sobě náročné, přičemž tato obtížnost vyplývá z povahy daného procesu. Právní předpisy zde kladou nejrůznější požadavky na dodržení formy, obsahových náležitostí, lhůt v řízení aj. Aktivnější role účastníků bude v tomto pojetí nezbytným požadavkem.

V angloamerické právní kultuře jsou zvýšené nároky kladené na právní zástupce obou stran sporu mnohem zřetelnější, např. **typická americká žaloba** obsahuje obvykle mimořádné množství nejrůznějších, často až spektakulárních důvodů, pro které je žalobce v právu.[260] Naproti tomu žalobce v kontinentálním systému práva nic takového činit nemusí, neboť soud obvykle není právním odůvodněním žaloby vázán.[261]

U **nesporného řízení** platí, že se řízení zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh[262]. Jde o proces, ve kterém účastníci řízení nemají zpravidla postavení stran s protichůdnými zájmy, avšak ani to není vyloučeno. Z povahy daného procesu vyplývá, že role soudu bude aktivnější, než je tomu u řízení sporného. I přesto, že budou účastníci v řízení pasivní, musí se soud starat o zjištění skutečností a důkazů významných pro řízení. Účastnící mají sice povinnost označit důkazy k prokázání svých

---

[254] Shodně např. Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* II. díl. Op. cit., str. 38 a násl.

[255] Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), rušící civilní soudní řád z roku 1895, tj. zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní).

[256] R 13/1993.

[257] K zásadě rovnosti aneb rovného slyšení stran viz Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* Op. cit., str. 251 a násl.

[258] Shodně Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* Op. cit., str. 157.

[259] Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. Op. cit., str. 70.

[260] Bobek, M., Kühn, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Auditorium, 2013, str. 179.

[261] *Tamtéž.*

[262] Srov. Hora, V. *Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, str. 19.

tvrzení, avšak soud může chybějící důkazy provést sám. Důkazní břemeno účastníky řízení netíží, v procesním smyslu tu neexistuje.
Náročnost civilního procesu se zvyšující se náročnost civilního procesu a s tím i odpovědnost účastníků řízení za jeho průběh a výsledek. V kontradiktorním sporném procesu nemůže strana očekávat, že spor vyhraje, bude-li pasivní.[263] **Aktivní role sporných stran**, spojená s procesní odpovědností za výsledek sporu (břemeno tvrzení a břemeno důkazní) je dnes všeobecně uznávanou potřebou.[264] V civilním řízení se rozhoduje o právech a povinnostech stran a proces je právem normovaným postupem jeho subjektů, tedy jak soudu, tak jednotlivých jeho účastníků. To všechno klade **značné nároky** především na účastníky řízení, kteří musí svá práva aktivně bránit v duchu zásady *vigilantibus iura skripta sunt*. Bez znalostí práva je obtížné spor dovést do úspěšného konce.
Pro uvedený přístup lze hledat oporu v ústavně zaručených právech a principech obsažených v mezinárodních úmluvách, Listině základních práv a svobod, jednotlivých procesních předpisech, kterými jsou souhrnně všechny základní zásady práva na spravedlivý proces (obecně principy fungování soudnictví), tj. včetně výše uváděných principů rovnosti a kontradiktornosti.[265]

4. Závěrečné shrnutí

Dynamika společenských vztahů, které normují ustanovení procesních předpisů, se musí projevit v **doktrinální, teoretické i propedeutické rovině civilního práva procesního**.
Moderní trendy ve vnímání problematiky[266] diferenciace civilního procesu a možnosti uplatňování procesních práv ze strany účastníků řízení je možno vidět především v následující rovině. **Ve sporném řízení** je třeba vycházet z důsledného dodržení zásad dispoziční a projednací spolu s uplatněním principu kontradiktornosti, přičemž je nutné v procesu umožnit přiměřenou aktivitu soudu při zachování procesní odpovědnosti sporných stran rovného postavení. Jedině takto pojímaný proces může být vhodným pro řešení jakéhokoliv sporu dvou stran odlišných zájmů ve sféře soukromého práva. Některé věci se však vyznačují určitými odchylkami. V rámci **nesporného řízení** bude aktivita spočívat na straně soudu při současné nižší procesní odpovědnosti účastníků za výsledek.
Civilní proces vždy závisí na úrovni organizace lidské společnosti vůbec a jsem přesvědčen, že při důrazu na zefektivňování soudní ochrany práv bude mj. nutné využívat digitální zpracování, uchování a přenos informací mezi subjekty civilního řízení.

Seznam použitých zdrojů

Bobek, M., Kühn, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Auditorium, 2013.
Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016.
Hora, V. *Československé civilní právo procesní.* I., II. díl, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010.

[263] Macková, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost.* Op. cit., str. 161.
[264] Winterová, A. O nové pojetí civilního procesu. Op. cit., str. 18.
[265] Srov. čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhl. pod č. 209/1992 Sb.) a čl. 36 Listiny základních práv a svobod (vyhl. pod č. 2/1993 Sb.), z nichž vyplývá právo na spravedlivý proces; toho zároveň plyne, že nejde o povinnost, a že soudní ochrana nemá být nikomu vnucována.
[266] Srov. nové trendy ve vnímání procesních principů a zásad viz Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* Op. cit., str. 164 a násl.

Hora, V. *Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016.
Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, a.s., 1995.
Lavický, P. *Vztah hmotného a procesního práva z pohledu filosofie externismu* [online]. Dny práva 2012 [cit. 30. 4. 2019]. Dostupné: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/reforma/LavickyPetr.pdf.
Macková, A. *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, a.s., 2001.
Macur, J. *Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů?* Právní rozhledy, č. 11, 1995.
Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010.
Ott, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012.
Stavinhová, J., Hlavsa, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003.
Štajgr, F. Některé teoretické otázky civilního práva procesního. *Acta Universitatis Carolinae*, 1969.
Štajgr, F. *Učebnica občianskeho procesného práva.* Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti, 1955.
Števček, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základne konanie a správne súdnictvo.* 3. zmenené a doplnené vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2014.
Winterová, A., Macková, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání, Praha: Leges, s.r.o., 2018.
Winterová, A. O nové pojetí civilního procesu. *Acta Universitatis Carolinae*, č. 4, 2004.
Zoulík, F. *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu.* Praha: Academia, 1969.
Zoulík, F. *Soudy a soudnictví.* Praha: C. H. Beck, 1995.
Listina základních práv a svobod (vyhl. pod č. 2/1993 Sb.).
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhl. pod č. 209/1992 Sb.).
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád).
Zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní).

Právo na informácie

v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky

Right to information

in the Jurisprudence of the Constitutional Court of the Slovak Republic

JUDr. Ľudmila Gajdošíková, CSc.

Ústav štátu a práva SAV

Resumé:

Príspevok sa venuje ústavnoprávnym otázkam a problémom základného práva na informácie. Na príkladoch rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky prezentuje právne názory ústavného súdu spojené s uplatňovaním, uvedeného základného práva ako neoddeliteľnej súčasti základných práv a slobôd, a to prostredníctvom konania o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“).

Summary:

The contribution deals with constitutional law related questions and problems of the fundamental right to information. By examples chosen from the jurisprudence of the Constitutional Court of the Slovak Republic it presents the legal opinions of the Constitutional Courts connected with the application of the respective fundamental right as an inseparable part of fundamental rights and freedoms: the relevant decisions are an outcome of the concerned proceedings on the compliance of legal regulations according to Article 125 of the Constitution of the Slovak Republic (hereinafter as „Constitution”).

Kľúčové slová:

ústavný súd- právo na informácie- judikatúra- konanie o súlade právnych predpisov

Key words:

Constitutional court- right to information- jurisprudence- proceedings on the compliance of legal regulations.

1. Ú V O D

Čo je vlastne informácia?

Všeobecnú odpoveď na túto otázku možno hľadať v slovníkoch slovenského jazyka, podľa ktorých pod pojmom informácia sa vo všeobecnosti rozumie : správa, údaj poznatok[267], správa, údaj poučenie[268] , resp. správa dávaná na vedomie osobe, verejnosti prostredníctvom slov, obrazov, zvukov; obsah takejto správy v podobe poučenia, poznatku o niekom,

[267] Kolektív autorov: Synonymický slovník slovenčiny, vydavateľstvo VEDA Slovenskej akadémie vied, ,Bratislava, 1995, ISBN 80 – 22 - 04227- 6, s. 180.

[268] Kačala, J., Pisarčíková, M., Považaj, M. a kol.: Krátky slovník slovenského jazyka, vydavateľstvo VEDA Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1997, ISBN 80-224-0464-0, s. 211.

o niečom, oznámenie, oznam, jednotlivá skutočnosť ako súčasť oznámenia, prejavu, správy a pod.[269]

Ako je vymedzený právny pojem „informácia?

Všeobecnú definíciu/vymedzenie pojmu informácia, ako právneho pojmu, v našom poriadku však nenachádzame, hoci je naša spoločnosť stále viac zaplavovaná informáciami a čoraz viac sa objavuje pojem informačná spoločnosť[270]. Ani tento pojem nemá všeobecne prijímanú „definíciu"; je však nepochybne spájaný s rozvojom mikroelektroniky, informatiky a počítačov. Bez vzniku písma, vynájdenia kníhtlače a ďalších vynálezov umožňujúcich šírenie a prijímanie informácií by však spoločnosť nemohla dosiahnuť prívlastok „informačná".

Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „ústava"), judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd"), jednotlivé zákonné úpravy zaoberajúce sa informáciami a aplikačná prax príslušných orgánov verejnej moci vytvorili právny rámec chápania pojmu „informácia/e" v našom právnom poriadku.

Z hľadiska ústavnoprávneho významu je relevantné základné právo na informácie, ktoré je upravené v druhej hlave treťom oddiele ústavy o politických právach v čl. 26, ale aj v druhej hlave štvrtom oddiele ústavy o práve národnostných menšín a etnických skupín, v čl. 34 ods. 1 a v druhej hlave piatom oddiele o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach v čl.45 ústavy.

Podľa čl. 26 ústavy:

(1) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.

(2) Každý má právo... slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povoľovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon.

(3) Cenzúra sa zakazuje.

(4) ... právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.

(5) Orgány verejnej moci majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku. Podmienky a spôsob vykonania ustanoví zákon.

Podľa čl. 34 ods.1 ústavy občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje „... právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku... Podrobnosti ustanoví zákon."

---

[269] Jarošová A.-Buzássyová, K.: Slovník súčasného slovenského jazyka hl, vydavateľstvo VEDA Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1997, ISBN 978-80-224-80-1172-1, s. 362.

[270] Samotný pojem informačná spoločnosť vznikol v Japonsku. V roku 1963 ho prvýkrát použil Tadao Umesao v článku o evolučnom vývine ľudstva smerom k spoločnosti postavenej na využívaní informácií (podľa RANKOV. P. 2006. *Informačná spoločnosť : perspektívy, problémy, paradoxy* 1. vyd. Levice: LCA, 2006. s. 254 . ISBN 80-89129-91-9.)

Podľa čl. 45 ústavy každý má právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.

V zmysle uvedených článkov ústavy základné právo na informácie zaručuje/garantuje ústava a zahŕňa:

- právo vyhľadávať informácie,

- právo prijímať informácie, a

- právo rozširovať informácie,

so zohľadnením špecifík národnostných menšín alebo etnických skupín a požiadaviek v oblasti životného prostredia.

Obmedziť toto základné právo možno:

- len zákonom a
- len v prípadoch uvedených v ústave, a to ak ide o

a) opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných,
b) bezpečnosť štátu,
c) ochranu verejného poriadku,
d) ochranu verejného zdravia a mravnosti.

Právo na informácie je zakotvené aj v čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“), podľa ktorého

1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.

2. Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.
Na zákonnej úrovni „univerzálnym“ zákonom upravujúcim právo na informácie je zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií), účinným od 1. januára 2001.

Zákon č. 211/2000 Z. z., ktorý obmedzuje, resp. vylučuje sprístupnenie niektorých informácií:

- akými sú utajované skutočnosti podľa osobitného zákona, ku ktorým žiadateľ nemá oprávnený prístup, povinná osoba ju nesprístupní s uvedením odkazu na príslušný právny predpis [napríklad zákon č. 215/2004 Z .z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov (utajované skutočnosti), § 91 až 93a zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a, § 40 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov (bankové tajomstvo), § 122 Trestného zákona, § 23 zákona Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe

daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov (daňové tajomstvo)]

- ak ide o ochranu osobnosti a osobných údajov a údaje o súkromí; medzi ne však nepatrí sprístupnenie najmä informácie:

a) týkajúcej sa závažného vplyvu na zdravie ľudí, svetové kultúrne a prírodné dedičstvo, životné prostredie vrátane biologickej diverzity a ekologickej stability,

b) o znečisťovaní životného prostredia,

c) ktorá sa získala za verejné prostriedky, alebo sa týka používania verejných prostriedkov, nakladania s majetkom štátu, majetkom obce, majetkom vyššieho územného celku alebo majetkom právnických osôb zriadených zákonom, na základe zákona alebo nakladania s finančnými prostriedkami Európskej únie,

d) o štátnej pomoci[271].

Okrem tohto vylúčenie sprístupnenia niektorých informácií upravujú, a naopak nevylúčenie sprístupnenia niektorých informácií upravujú podrobnejšie osobitné právne prepisy. Relatívne novou komplexnou právnou úpravou, zaručujúcou ochranu osobných údajov fyzických osôb, je zákon č. 18/2018 o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 25. mája 2018.

Predmetom prijatej právnej úpravy je

a) ochrana práv fyzických osôb pred neoprávneným spracúvaním ich osobných údajov,
b) práva, povinnosti a zodpovednosť pri spracúvaní osobných údajov fyzických osôb, c)
c) postavenie, pôsobnosť a organizáciu Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky (ďalej len "úrad").

Príspevok sa nezaoberá špecifikami jednotlivých zákonných úprav, ale sa venuje ústavnoprávnym otázkam a problémom základného práva na informácie v judikatúre ústavného súdu. Na príkladoch rozhodovacej činnosti ústavného súdu prezentuje niektoré relevantné právne názory ústavného súdu spojené s uplatňovaním uvedeného základného práva ako neoddeliteľnej súčasti základných práv a slobôd, a to predovšetkým prostredníctvom konania o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 ústavy.

2. Právo na informácie v rozhodnutiach ústavného súdu vydaných podľa čl. 125 ústavy

2.1. V konaní o súlade právnych predpisov sa práva na informácie dotkli predovšetkým meritórne rozhodnutia, v ktorých ústavný súd vyslovil nesúlad napadnutého právneho predpisu s čl. 26 ústavy a aj s čl. 10 dohovoru.

Jedným z prvých takýchto rozhodnutí, dotýkajúcich sa práva na informácie, bol nález ústavného súdu sp. zn. PL ÚS 15/98 z 11. marca 1999 (išlo o právo na informácie vo volebnej kampani). Ústavný súd na základe návrhu skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „skupina poslancov") vyslovil nesúlad čl. I § 23 ods. 1 tretej štvrtej a piatej vety a čl. I § 23 ods. 3 prvej vety zákona č. 187/1998 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v

[271] Pozri Wilfling P.-Babiaková, K.: Právo na informácie. Výklad k zákonu o slobodnom prístupe k informáciám Problémy z praxe Rozhodnutia súdov. vydavateľ: Občan a demokracia, Bratislava, 2006.
Bröstl, A..- Gajdošíková, Ľ: Grundrechte in der Slowakei. in: MERTENS, D. - PAPIER, H.-J. (Hrsg.): Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. Heidelberg 2016, s. 250-251.

znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov (´ďalej len „zákon č.187/1998 Z. z.“) s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 v spojení s čl. 1 Ústavy Slovenskej republiky a s čl. 10 dohovoru.
V namietnutých ustanoveniach zákonodarca ustanovil, že: „Volebnú kampaň prostredníctvom rozhlasového alebo televízneho vysielania môžu kandidujúce politické strany viesť len v Slovenskom rozhlase a v Slovenskej televízii. Volebná kampaň v rozhlasovom vysielaní a televíznom vysielaní držiteľov licencií je zakázaná. Na volebnú kampaň nemožno využívať s výnimkou oznamovania konania volebných zhromaždení miestny rozhlas“ (čl. I § 23 ods. 1 tretej štvrtej a piatej vety zákona č.187/1998 Z. z., pozn. autor) a že „v čase volebnej kampane je zakázané vysielať volebné prejavy a volebné programy a uverejňovať akékoľvek vonkajšie prejavy, ktorými sa propagujú kandidujúce politické strany, okrem vysielacieho času vyhradeného kandidujúcim politickým stranám podľa odseku 2. Taktiež je zakázané vysielať volebnú kampaň v čase, ktorý je v rozhlasovom a televíznom vysielaní vyhradený reklame, alebo využívať rozhlasovú a televíznu reklamu na volebnú kampaň“ (čl. I § 23 ods. 3 zákona č.187/1998 Z. z, pozn. autor). Navrhovateľ namietol nesúlad týchto ustanovení zákona č. 187/1998 Z. z. s ústavou s odôvodnením, že ide o obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie zaručeného čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy, pričom toto obmedzenie nie je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti.

Ústavný súd odôvodnil nesúlad napadnutých ustanovení zákona s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy o.. i. takto:

„...Čl. 26 ods. 2 ústavy nemožno vysvetľovať a uplatňovať ako generálne splnomocnenie pre zákonodarcu, aby v zákone ustanovil podmienky pre uplatnenie slobody prejavu alebo práva vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie (II. ÚS 28/96). Ústavodarca splnomocnil zákonodarcu jedine na to, aby ustanovil podmienky, ktoré sa musia splniť pre udelenie licencie na podnikanie v odbore rozhlasu a televízie. Zákaz vedenia volebnej kampane ustanovený čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č. 187/1998 Z. z. nemožno odvodiť od čl. 26 ods. 2 ústavy. Pre rozhodnutie o súlade tohto ustanovenia s čl. 26 ústavy je právne rozhodujúci vzťah čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č.187/1998 Z. z. s čl. 26 ods. 4 ústavy: „Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.“.

Tlač, rozhlas, televízia a ďalšie médiá uvedené v zákone o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch spoluvytvárajú hromadné informačné prostriedky. Masové médiá na Slovensku, rovnako ako všade na svete, vyhľadávajú a rozširujú informácie, ktoré sú úplne pravdivé, čiastočne pravdivé alebo celkom nepravdivé. Kritériá pre určenie pravdivosti informácie sú neraz subjektívne. Preto štát nemôže zaručovať právo jednotlivca na informácie vytvorením štátneho orgánu s právomocou rozhodovať o pravdivosti informácie, ktorá sa môže prijať, vyhľadať alebo rozšíriť.

Ústava v čl. 26 ods. 2 zaručuje právo prijať akúkoľvek informáciu, pravdivú i nepravdivú, a ponecháva na oprávnenej osobe, aby si sama vyhodnotila prijatú informáciu. V záujme zvýšenia pravdepodobnosti, že oprávnená osoba dostane pravdivú informáciu, sa od štátu vyžaduje ochrana pred tvorbou monopolu na informácie. Preto elektronické médiá, ktoré sa v modernej spoločnosti pokladajú za najúčinnejšie prostriedky rozširovania informácií, sa organizujú v duálnom systéme. Časť elektronických médií ovláda štát, ďalšia časť je vo vlastníctve súkromných osôb. Rozdielnosť subjektov vlastníctva nemožno stotožniť s účelom duálneho vysielania. Tým je zabezpečenie rôznosti (rozmanitosti) informácií šírených

masmédiami, prostredníctvom ktorých sa spoluvytvára verejná mienka. Duálnosť vysielania je aj základom organizácie vysielania elektronických médií v Slovenskej republike...

Prevádzkovateľom televízneho a rozhlasového vysielania môže byť ten, kto získal oprávnenie na vysielanie na základe zákona alebo udelením licencie (§ 3 ods. 1 zákona č. 468/1991 Zb. o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania v znení neskorších predpisov). Prevádzkovateľom televízneho vysielania zo zákona je Slovenská televízia, ktorú zákon č. 254/1991 Zb. o Slovenskej televízii ustanovil ako verejnoprávnu inštitúciu. Prevádzkovateľom rozhlasového vysielania zo zákona je Slovenský rozhlas, ktorý je verejnoprávnou inštitúciou podľa zákona č. 255/1991 Zb. o Slovenskom rozhlase. Z hľadiska uplatnenia práva na informácie súkromné médiá majú právo úvahy, či určitú informáciu, ktorá má povahu informácie vo verejnom záujme, sprostredkujú osobám oprávneným prijímať, vyhľadávať a rozširovať idey a informácie. Na rozdiel od súkromných médií v duálnom systéme organizácie elektronických médií verejnoprávne médiá majú povinnosť zabezpečiť šírenie niektorých informácií verejného záujmu. Na splnenie tejto úlohy štát prostredníctvom zákonov ukladá verejnoprávnym médiám povinnosť zabezpečiť šírenie ustanovených informácií. Zákon č. 254/1991 Zb. o Slovenskej televízii ukladá takú povinnosť Slovenskej televízii na odvysielanie výziev v krízových situáciách a pre iné dôležité oznámenia určené verejnosti (§ 4 ods. 2). Rovnakú povinnosť ukladá Slovenskému rozhlasu zákon č. 255/1991 Zb. o Slovenskom rozhlase v § 5 ods. 4. Zvýšená ochrana, ktorá sa v Slovenskej republike zaručuje ústavným režimom čl. 26 pre úpravu uplatnenia slobody prejavu a práva na informácie, je vyjadrená aj sprísnením podmienok dostupnosti niektorých informácií, ktoré sú predmetom verejného záujmu. Ak sa také sprísnené podmienky splnia, povinnosť sprostredkovať šírenie informácií nemajú iba verejnoprávne, ale všetky hromadné informačné prostriedky, vrátane súkromných.

V oblasti informácií je úlohou štátu prijať právne predpisy, ktorými sa zabezpečí verejný záujem tak, že sa určia právne povinnosti rozširovať niektoré informácie, ak sa splnia zákonom ustanovené podmienky. Uloženie zákazu rozširovať v súkromných médiách informácie, ktoré sú predmetom verejného záujmu, nie je súčasťou povinnosti štátu v tvorbe pravidiel zabezpečujúcich osobám dostupnosť informácií, na ktoré sa im zaručuje právo čl. 26 ústavy...

Ústava podľa čl. 26 zaručuje osobitnú ochranu slobody prejavu aj právo prijímať, vyhľadávať a rozširovať idey a informácie. Okrem všeobecných podmienok, ktoré sa pri obmedzovaní všetkých základných práv a slobôd musia dodržať podľa čl. 13 ústavy, sloboda prejavu a právo prijímať, vyhľadávať a rozširovať idey a informácie sa môže obmedziť, iba ak sa splnia osobitné podmienky podľa čl. 26 ods. 4 ústavy. Obmedzenie práva na informácie v súlade s ústavou je dovolené len vtedy, ak sa splní formálna podmienka zákona a dve kumulatívne materiálne podmienky. Ústava za nijakých okolností nedovoľuje upustiť od splnenia všetkých troch podmienok obmedzenia slobody prejavu a práva na informácie.

Formálna podmienka znamená, že obmedzenie prijme národná rada v právnom predpise so silou zákona. Termínom "zákon" sa neoznačuje jeden všeobecne záväzný právny predpis so silou zákona, ale neurčitý počet všeobecne záväzných právnych predpisov s definovaným stupňom právnej sily (II. ÚS 28/96). V konaní o návrhu odporca splnil formálnu podmienku čl. 26 ods. 4 ústavy. Obmedzenie práva na informácie ustanovil v zákone.

Ústava príjem, vyhľadávanie a rozširovanie informácií v záujme ochrany práv a slobôd iných nedovoľuje obmedziť v závislosti od formy vlastníctva alebo druhu médií použitých na

šírenie informácií. Zákaz ustanovený čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č. 187/1998 Z. z. neslúži na účel, na ktorý sa podľa názoru odporcu ustanovil.

Prvá materiálna podmienka ustanovená čl. 26 ods. 4 pri prijatí citovaného ustanovenia zákona splnená nebola.

Podmienka nevyhnutnosti prijatia obmedzenia v takej spoločnosti, ktorá je demokratická, je druhou materiálnou podmienkou, ktorú zákonodarca musí splniť, aby ním ustanovené obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie bolo v súlade s ústavou.

Podľa rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva termín „nevyhnutný nemá takú flexibilitu, aby obsahoval význam výrazov užitočný, primeraný alebo žiaduci. Vzťahuje sa len na existenciu naliehavej spoločenskej potreby vykonať daný zásah" (Handyside case. Séria A, č. 24, s. 23). Pritom obmedzenie práva priznaného Dohovorom nemožno pokladať za nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, ak nie je primerané sledovanému legitímnemu cieľu; pri určovaní rozsahu obmedzenia nie je dôležitý iba cieľ sledovaný obmedzením, ale aj podstata práva, ktoré sa má obmedziť (Gillow case. Séria A, č. 109, s. 22). V súlade s medzinárodným štandardom termín „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“ možno vysvetliť ako naliehavú spoločenskú potrebu prijať obmedzenie základného práva alebo slobody.

Obmedzenie práv a slobôd je nevyhnutné, keď možno konštatovať, že cieľ obmedzenia inak dosiahnuť nemožno. Predpokladom teda je, že obmedzenie je nutné aj v demokratickej spoločnosti. Zákon obmedzujúci slobodu prejavu alebo právo na informácie z iného dôvodu ako ustanovuje druhá materiálna podmienka čl. 26 ods. 4 ústavy a nad mieru nevyhnutnosti alebo bez toho, aby nevyhnutnosť existovala, treba pokladať za protiústavný. V demokratickej spoločnosti nie je nevyhnutné, aby štát vylúčil uplatnenie duálneho vysielania tak, aby verejnoprávne masmédiá boli jediným sprostredkovateľom prenosu informácií, ktoré sú predmetom volebnej kampane.

Obmedzenie ustanovené čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č. 187/1998 Z. z. malo slúžiť na ochranu práv iných. V demokratickej spoločnosti nie je nevyhnutné obmedziť právo jedného, ak sa uplatnenie práva alebo slobody zaručenej takej osobe môže dosiahnuť bez prijatia obmedzenia. Ochrana pasívneho volebného práva nemôže byť na ujmu práv osôb, ktorým sa zaručuje právo prijímať a rozširovať informácie, ak právo zaručené čl. 30 ods. 4 možno zabezpečiť bez obmedzenia práva podľa čl. 26 ods. 4 ústavy. Zámer sledovaný v prospech ochrany práva podľa čl. 30 ods. 4 mohol zákonodarca dosiahnuť bez prijatia zákazu vysielania volebnej kampane v súkromných elektronických médiách, napríklad ustanovením podmienok, ktoré sa musia splniť pri vysielaní informácií volebnej kampane v súkromných elektronických médiách. Preto ani druhá materiálna podmienka ustanovená čl. 26 ods. 4 ústavy pri prijatí čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č. 187/1998 Z. z. splnená nebola. Právo zaručené čl. 26 ods. 1 ústava dovoľuje obmedziť jedine vtedy, keď sa splnia obidve materiálne podmienky čl. 26 ods. 4. Zákaz volebnej kampane v elektronických médiách držiteľov licencií nemá právny základ v čl. 26 ods. 4 ústavy. Vecne s ním nesúvisí. Predstavuje obmedzenie práva na informácie zaručeného čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy nad rámec ústavy a proti účelu tohto základného práva. Zákonodarca okrem nerešpektovania práva fyzických osôb na informácie porušil práva ďalšej skupiny osôb, pretože právnické osoby, ktoré sú držiteľom licencie, obmedzil v ich práve informácie šíriť...“

K namietanému nesúladu čl. I. § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. ústavný súd v konaní o uvedenej námietke najskôr konštatoval, „že na rozdiel od ... čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č.187/1998 Z. z. citovaným ustanovením sa nevytvára rozdielne právne

postavenie verejnoprávnych a súkromných médií. Verejnoprávnym aj súkromnoprávnym médiám sa čl. I § 23 ods. 3 zakazuje počas volebnej kampane vysielať volebné prejavy a volebné programy, ako aj všetky vonkajšie prejavy propagujúce kandidujúce politické strany v inom čase, ako je čas vyhradený na volebnú kampaň v Slovenskom rozhlase a Slovenskej televízii. Podľa § 23 ods. 3 sa zároveň všetkým elektronickým médiám zakazuje vysielať volebnú kampaň v čase vyhradenom reklame alebo využívať reklamu na volebnú kampaň... Z dikcie celého tohto ustanovenia vyplýva, že sa vzťahuje len na rozhlasové a televízne vysielanie.

Rovnosť verejnoprávnych a súkromných médií nie je podstatná pre rozhodnutie o súlade zákazu ustanoveného čl. I § 23 ods. 3 zákona s čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy. Článkom I § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. sa vytvorila ochrana proti obchádzaniu zákazu ustanoveného v čl. I § 23 ods. 1 tretia až piata veta toho istého zákona.

Volebná reklama uskutočnená spôsobom ustanoveným podľa čl. I § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. predstavuje formu obchádzania zákona v kvalite porovnateľnej s obchádzaním zákona, ktoré Európsky súd pre ľudské práva vo veci Groppera Radio AG (A, č. 173) označil za porušenie čl. 10 Dohovoru. Zákonodarca ustanovením obmedzenia čl. I § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. vo verejnom záujme riešil konflikt práv zaručených rôznym osobám podľa čl. 26 ods. 2 ústavy. Prijaté opatrenie možno hodnotiť ako opatrenie, ktoré je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Pretože čl. I § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. zákonodarca prijal v súlade s formálnou podmienkou a oboma materiálnymi podmienkami článku 26 ods. 1, ústavný súd nevyhovel návrhu na vyslovenie nesúladu tejto vety zákona s čl. 26 ústavy a čl. 10 Dohovoru.“ (pozri výrok 2. nálezu, pozn. autor)

Jedným z posledných rozhodnutí ústavného súdu, ktorým rozhodol nálezom sp. zn. PL. ÚS 5/2017 z 9. januára 2019 o návrhu skupiny poslancov, a to o nesúlade § 421 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb“ a § 422 ods. 1 Trestného zákona v časti „alebo nenávisť voči inej skupine osôb“ s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 4 a čl. 49 ústavy , ako aj o nesúlade § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona v časti „politické presvedčenie“ a § 424 ods. 1 Trestného zákona v časti „politické presvedčenie“ s čl. 26 ods. 4 ústavy...

V náleze sa konštatuje, že „štát prostredníctvom dotknutých skutkových podstát reguluje a trestá niektoré prejavy. Sloboda prejavu je veľmi širokou, ale obmedziteľnou slobodou, a preto je potrebné prostredníctvom testu proporcionality vyplývajúceho z čl. 13 a čl. 26 ústavy preskúmať, či rozšírenie skutkových podstát je akceptovateľné z hľadiska referenčných kritérií, a teda pripadá do úvahy:

(1) Posúdenie, či preskúmavaná norma, konanie spadá pod rozsah (scope, ambit) základného práva, s ktorým je namietaný jej nesúlad.

(2) Posúdenie, či namietaným ustanovením dochádza k zásahu (interference) do daného základného práva.

(3) Posúdenie, či je daný zásah v súlade so zákonom (lawfulness) – test legality.

(4) Ak sú v danom poradí splnené predchádzajúce kroky, nasleduje ďalej posúdenie princípom proporcionality, ktorý je klasicky založený na troch krokoch (zjednodušene – vhodnosť, nevyhnutnosť a vyvažovanie/pomerovanie základného práva a hodnoty cieľa).

1) Pri uvažovaní o rozsahu je potrebné znovu pripomenúť, že samotné násilie by slobodou prejavu nebolo chránené, ale s násilím súvisiace prejavy § 421 až § 424 Trestného zákona sú

slobodou prejavu preskúmateľné. Tu treba tiež spomenúť čl. 17 dohovoru, ale ten je konštruovaný na individuálne zásahy a sťažnosti.

2) Pretože za prejavy zakázané podľa § 421 až § 424 Trestného zákona hrozí trestné stíhanie a odsúdenie, skutkové podstaty aj ich rozšírenie, ktoré ústavný súd preskúmava, sú zásahom do slobody prejavu. Nepriamejším zásahom je aj efekt na samotnú spoločnosť, ktorý môže internalizovať autocenzúru a obmedziť tak diskusiu. Judikatúra k nenávistným prejavom je navyše profilovou témou slobody prejavu a vyspelej konštitucionalistiky vôbec.

3) Test legality zahŕňa

(i) overenie právnej sily aktu, ktorý zasahuje do základného práva, a

(ii) overenie právnej kvality aktu. »

Ústavný súd po zohľadnení výsledkov testovania dospel k záveru, že napadnutá časť § 423 a § 424 Trestného zákona „nespĺňa požiadavky na kvalitu zákona obmedzujúceho slobodu prejavu (čl. 26 ods. 4 ústavy), čo zároveň znamená nesplnenie štandardov právneho štátu platných pre férovú normotvorbu (čl. 1 ods. 1 ústavy). Vzhľadom na uvedené skutočnosti ústavný súd rozhodol tak, ako to je uvedené v bode 2 výroku nálezu. Pripomenul však, „že preskúmaval len súčasti skutkových podstát. Na druhej strane sa nemohol vyhnúť úvahám o podstate posudzovania ústavnosti nenávistných prejavov. Posolstvom nálezu môže byť nutnosť koncepčnej práce pri novelách Trestného zákona a zdržanlivosť k trestnoprávnej represii. Nález naznačuje, že je potrebné uvažovať aj o subtílnejších formách reakcie na nenávisť. V niektorých krajinách sú tieto skutky v režime súkromno-žalobných deliktov s účasťou občianskych združení.“.

2.2. Ďalšou skupinou rozhodnutí vydaných v konaní podľa čl. 125 ústavy sú rozhodnutia, ktorými ústavný nevyslovil nesúlad napadnutého právneho predpisu s čl. 26 ústavy, ale v ktorých formuloval svoje právne názory.

Ako príklad možno uviesť nález ústavného súdu sp. zn, PL ÚS 2/04 z 31. marca 2005, ktorým ústavný súd nevyhovel návrhu generálneho prokurátora Slovenskej republiky (ďalej len „generálny prokurátor“) na vyslovenie nesúladu zákona Slovenskej národnej rady č. 81/1992 Zb. o Česko-slovenskej tlačovej kancelárii Slovenskej republiky v znení zákona č. 442/2003 Z. z. s čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 1, 2 a 4 a s čl. 55 ods. 1 ústavy a s čl. 10 dohovoru.

K namietanému nesúladu zákona o tlačovej kancelárii s čl. 1 a s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy a s čl. 10 dohovoru v súvislosti s touto časťou návrhu generálneho prokurátora ústavný súd uviedol, že „sloboda prejavu predstavuje jeden zo základných pilierov demokratickej spoločnosti, jednu zo základných podmienok jej rozvoja a sebarealizácie jednotlivca. Ústavný súd už vo viacerých svojich rozhodnutiach uviedol, že sloboda prejavu slúži na verejné vyjadrenie názorov, poznatkov, postojov a pocitov človeka (II. ÚS 28/96). V právnom poriadku sa vytvorilo právne prostredie pre zaistenie čo najširších možností prijímať, vyhľadávať a rozširovať idey a informácie a tieto získavať do svojej dispozície, prípadne ich aj spracovať alebo zachytávať (ale aj ukladať na nosiče). Limity slobody tlače vymedzuje zákon. Sloboda prejavu je inštitútom ústavného práva, ktorý nepotrebuje konkretizáciu obyčajným zákonom. Zákony sa vyžadujú len na jej obmedzenie. Naopak, právo na informácie potrebuje konkretizáciu formou lex specialis (zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií).“.

Generálny prokurátor zastáva právny názor, že namietaný nesúlad je „v právnom postavení Tlačovej agentúry SR, a to v ohrození princípu nezávislosti Tlačovej agentúry SR vzhľadom na plnenie jej úloh pri zabezpečení práva na prístup k informáciám ako súčasti práva na slobodu prejavu. Tento princíp vyvodil z § 2 ods. 1 zákona o tlačovej kancelárii, podľa ktorého tlačová kancelária je spravodajská informačná agentúra. Podľa § 2 ods. 2 zákona o tlačovej kancelárii je tlačová kancelária príspevková organizácia, ktorá je zapojená 17 finančnými vzťahmi na štátny rozpočet prostredníctvom rozpočtovej kapitoly ministerstva kultúry.“.

Generálny prokurátor ďalej uvádza, že „slobodu prejavu (implicitne aj právo na informácie, pozn. autor) môžu zabezpečiť (naplniť) len slobodné médiá. Štát by podľa neho mal a) zabezpečiť prehľadné vlastnícke vzťahy, b) upraviť vzťahy k tretím osobám, c) zabezpečiť nezávislosť médií.

Generálny prokurátor namieta ekonomický status (príspevková organizácia), od neho odvodené ekonomické vzťahy (možnosť krátiť rozpočet) a personálne vzťahy (odvolateľnosť generálneho riaditeľa). Tieto skutočnosti spája s porušením slobody prejavu zakotvenej v čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy a v čl. 10 dohovoru.

Namietaný zákon však v žiadnom svojom ustanovení nepripúšťa monopol na informácie (najmä z oblasti verejného okruhu), ktoré by relevantne mohli ohroziť pluralitu názorov. Informácie šíria aj od štátu nezávislé súkromnoprávne právnické osoby zriadené na tento účel.

Vytvorením tlačovej kancelárie podporovanej štátom sa podľa názoru ústavného súdu plní len pozitívny záväzok štátu na zabezpečovaní práva na prístup k informáciám. V tejto časti je potrebné zdôrazniť viazanosť ústavného súdu návrhom (§ 20 ods. 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov).

Generálny prokurátor nepredložil žiadny argument, ktorým by zdôvodnil vo svojom návrhu namietaný nesúlad. Vychádzal len z vymedzenia a poslania tlačovej kancelárie a z tohto právneho postavenia založil nesúlad s ústavou v čl. 1 ods. 1, čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy a v čl. 10 dohovoru.

Zmyslom zákonnej formy štátnej príspevkovej organizácie je zapojenie tejto inštitúcie do trhového hospodárstva. Samotné zriadenie tlačovej kancelárie nie je potrebné posudzovať z hľadiska zvolenej formy, ale z hľadiska obsahu jej činnosti, ktorou je plnenie pozitívneho záväzku štátu pri napĺňaní zmyslu práva na slobodu prejavu. Ústavný súd vo svojich rozhodnutiach opakovane zdôraznil, že pri výklade a uplatňovaní zákona treba postupovať tak, aby boli v súlade s ústavou. Interpretácia ani aplikácia zákona o tlačovej kancelárii ani ekonomických zákonov, ktoré na tento zákon nadväzujú (zákon o rozpočtových pravidlách), nie sú spôsobilé podľa názoru ústavného súdu porušiť slobodu prejavu zaručenú čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy a čl. 10 dohovoru.

Generálny prokurátor namietal aj nesúlad zákona o tlačovej kancelárii s čl. 26 ods. 4 ústavy, podľa ktorého slobodu prejavu možno obmedziť len zákonom, a to za ustanovených podmienok, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti. Zákon o tlačovej kancelárii nie je podľa názoru ústavného súdu takýmto obmedzením a ani jeho interpretácia nepredstavuje obmedzenie, ktoré by bolo v nesúlade s čl. 26 ods. 4 ústavy“, a preto návrhu generálneho prokurátora nevyhovel.“.

Ďalším nálezom z tejto skupiny je nález ústavného súdu, vydaný v konaní o návrhu skupiny poslancov v konaní vedenom pod sp. zn. PL. ÚS 8/96 z 9. septembra 1997 vo veci súladu preambuly zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky s čl. 1, čl. 2 ods. 1, čl. 12 ods. 1 a 2 ústavy, § 1 ods. 2 citovaného zákona s čl. 12 ods. 1 a 2, čl. 11 ´ústavy, ako aj s čl. 1 ods. 1 a s čl. 2 ods. 1 písm. a) a c) Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, § 1 ods. 3 druhá veta citovaného zákona s čl. 123 ústavy, § 2 ods. 2 citovaného zákona s čl. 123 ústavy, § 3 ods. 1 citovaného zákona s čl. 33, čl. 34 ods. 2 písm. b), čl. 35 ods. 1 a 3, čl. 36 písm. b) a s čl. 11 ústavy, ako aj s čl. 2 ods. 2, čl. 4 a 6 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a s čl. 5 písm. c) a i) Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, § 3 ods. 2 a 3 písm. b) a e) citovaného zákona s čl. 67 a 69 ústavy, § 3 ods. 4, 5 a 6 citovaného zákona s čl. 34 ods. 2 písm. b) a s čl. 11 ústavy, § 4 ods. 3 a 4 citovaného zákona s čl. 13 ods. 2, čl. 26 ods. 2 a s čl. 34 ods. 2 písm. a) ústavy, § 5 ods. 2, 3, 4, 5, 6 a 7 citovaného zákona s čl. 24 ods. 1, čl. 26 ods. 2 a 4 a s čl. 11 ústavy, ako aj s čl. 19 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, § 8 ods. 3, 5 a 6 citovaného zákona s čl. 11, **,** a s čl. 29 ods. 3 ústavy, § 12 citovaného zákona s čl. 12 ods. 1 a čl. 34 ods. 2 ústavy.

Ústavný súd rozhodol len o tom, že § 3 ods. 5 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v spojení s § 12 citovaného zákona, v rozsahu, v akom sa vzťahuje na občanov Slovenskej republiky patriacich k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám, n i e j e v súlade s čl. 34 ods. 2 písm. b) ústavy;. vo zvyšnej časti návrhu nevyhovel, čl. 26 ústavy sa vo výroku nálezu „nedotkol“.

Skupina poslancov namietala nesúlad § 2ods. 2 citovaného zákona s čl. 34 ods. 2 písm. b) ústavy, § 3 ods. 2 a 3 písm. b) a e) citovaného zákona s čl. 34 ods. 2 písm. b) ústavy**,** § 4 ods. 3 a 4 zákona o štátnom jazyku s čl. 26 ods. 2 a aj s čl. 34 ods. 2 písm. b) ústavy, ako aj § 5 ods. 2, 3, 4, 5, 6 a 7 citovaného zákona s 26 ods. 2 a 4 ústavy, § 8 ods. 3, 5 a 6 citovaného zákona s čl. 34 ods. 2 písm. a) ústavy , § 4 ods. 3 zákona o štátnom jazyku ustanovuje, že celá pedagogická dokumentácia na základných, 47 stredných a vysokých školách sa vedie v štátnom jazyku a u § 4 ods. 4 zákona o štátnom jazyku určuje, že učebnice a učebné texty, ktoré sa v Slovenskej republike používajú vo výchovno-vzdelávacom procese, sa vydávajú v štátnom jazyku, okrem učebníc a učebných textov určených na výučbu v jazyku národnostných menšín, etnických skupín a iných cudzích jazykov. Ustanovenie § 4 ods. 4 zákona o štátnom jazyku pritom odkazuje na osobitné predpisy upravujúce vydávanie a používanie učebníc a učebných textov na výučbu v jazyku národnostných menšín a etnických skupín. Podľa názoru navrhovateľa však § 4 ods. 3 a 4 napadnutého zákona o štátnom jazyku: „zužujú základné práva národnostných menšín a etnických skupín v školstve, a to aj podzákonnými normami. Táto skutočnosť má za následok diskrimináciu národnostných menšín a etnických skupín na jazykovom podklade. Právna úprava predmetných vzťahov osobitnými predpismi, právnymi normami nižšej právnej sily degraduje práva národnostných menšín a etnických skupín a vytvára značnú právnu neistotu... V tejto časti svojho návrhu skupina poslancov dôvodila, že k právnej úprave základných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky patriacich k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám podľa čl. 26 ods. 2, resp. čl. 34 ods. 2 písm. a) ú**stavy** dochádza aj prostredníctvom „podzákonných noriem“, resp. „právnych noriem nižšej právnej sily“, v dôsledku čoho sa „zužujú“ základné práva národnostných menšín a etnických skupín a dochádza k ich „degradácii“. V dôsledku uvedeného dochádza aj k nesúladu s čl. 13 ods. 2 ústavy. Napriek uvedenému však navrhovateľ (skupina poslancov, pozn. autor) v tejto časti svojho návrhu neoznačil žiadne „podzákonné“ normy a ani iné predpisy „nižšej právnej sily“, ktoré sú podľa jeho názoru v nesúlade s označenými článkami ústavy.“ Aj v samotnom označení svojho návrhu na ústavný

súd skupina poslancov výslovne uviedla, že ide o návrh na začatie konania o súlade niektorých ustanovení zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky s ústavou. V tejto časti návrhu preto skupina poslancov fakticky namietala nesúlad neoznačených „podzákonných“ noriem s označenými článkami ústavy. Podzákonné normy nespresnila ani počas ústneho konania pléna ústavného súdu v tejto veci. V dôsledku uvedeného preto ústavný súd (o takto namietanom nesúlade ani nemohol konať a rozhodnúť.

V druhej časti svojho návrhu však skupina poslancov namietala nesúlad zákonných ustanovení, t. j. § 4 ods. 3 a 4 zákona o štátnom jazyku s označenými článkami ústavy, Keďže: „zákon zakazuje vydávanie a používanie inojazyčných učebníc, čím obmedzuje právo žiakov a študentov základných a stredných škôl na vzdelanie a na prijímanie informácií v ich materinskom jazyku“. V tejto časti svojho návrhu argumentoval tým, že ustanovenie § 4 ods. 3 a 4 zákona o štátnom jazyku zakazujú vydávanie a používanie inojazyčných učebníc, v dôsledku čoho dochádza k obmedzeniu základných práv žiakov a študentov základných a stredných škôl na vzdelanie a na prijímanie informácií vo svojom materinskom jazyku. Základom argumentácie navrhovateľa v tejto časti jeho návrhu bolo tvrdenie, že zákon o štátnom jazyku zakazuje vydávanie a používanie inojazyčných učebníc, čím o. i. dochádza k porušeniu čl. 34 ods. 2 písm. a) a čl. 26 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky. Zákon o štátnom jazyku v § 4 ods. 4 uvádza, že učebnice a učebné texty používané vo výchovnovzdelávacom procese v Slovenskej republike sa vydávajú v štátnom jazyku, pričom tie z nich, ktoré sú určené na výučbu v jazyku národnostných menšín, etnických skupín alebo v iných cudzích jazykoch nemusia byť vydávané v štátnom jazyku. Ich vydávanie a používanie upravujú osobitné predpisy. Poznámka č. 9 k tomuto ustanoveniu zákona odkazuje na zákon č. 28/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov, ako aj na nariadenie vlády č. 282/1994 Z. z. o používaní učebníc a učebných textov. Z uvedeného vyplýva, že § 4 ods. 4 zákona o štátnom jazyku (a ani žiadne jeho ďalšie ustanovenie) neupravuje ani podmienky vydávania a ani používania učebníc a učebných textov, a to bez ohľadu na to, či sú vydávané v slovenskom jazyku alebo či slúžia na výuku v jazyku národnostných menšín alebo etnických skupín. Vydávanie a používanie slovenských a cudzojazyčných učebníc a učebných textov upravujú iné právne predpisy odlišné od samotného zákona o štátnom jazyku. Zákon o štátnom jazyku tieto právne predpisy ani neruší a ani nemení. Keďže zákon o štátnom jazyku sa ani v § 4 ods. 3 a 4 ani v žiadnom ďalšom ustanovení vôbec nezaoberá vydávaním a používaním učebných textov a učebníc používaných vo výchovnovzdelávacom procese v Slovenskej republike, nemôže prirodzene ani zakazovať ich vydávanie či používanie. Z uvedeného dôvodu nemôže preto žiadnym spôsobom ani obmedzovať práva žiakov a študentov stredných škôl podľa čl. 34 ods. 2 písm. a), resp. **čl**. 26 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky tak, ako to tvrdil navrhovateľ vo svojom návrhu.“

Ďalším z tejto skupiny rozhodnutí je nález ústavného súdu sp. zn. PL ÚS 1/09 z 19. januára 2011 vydaný v konaní o návrhu Krajského súdu v Bratislave na vyslovenie nesúladu § 9 ods. 3 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov s čl. 1 ods. 1, čl. 2 ods. 2, čl. 12 ods. 1 a 2, čl. 13 ods. 2, 3 a 4, čl. 19 ods. 1 a 3, čl. 22 ods. 1 a čl. 26 ods. 4 ústavy, ktorému ústavný súd nevyhovel.

Podstatou návrhu bola otázka, „či sprístupnenie osobných údajov o mzde, plate alebo platových pomeroch a ďalších finančných náležitostiach priznaných za výkon funkcie alebo za výkon pracovnej činnosti v prípade, že sú uhrádzané zo štátneho rozpočtu alebo z iného verejného rozpočtu v napadnutom ustanovení uvedeným osobám, nie je v rozpore so základným právom týchto osôb na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním,

zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe podľa čl. 19 ods. 3 ústavy a so základným právom na ochranu osobných údajov podľa čl. 22 ods. 1 ústavy.

Obsahom základného práva na ochranu osobných údajov, ktoré nachádza svoje normatívne vyjadrenie v oboch uvedených ustanoveniach, je ochrana jednotlivca spočívajúca v zásadnej neprípustnosti získavania, uchovávania, používania alebo ďalšieho spracovania údajov týkajúcich sa súkromnej sféry jeho života. Takto poňatá ochrana je nevyhnutným predpokladom na možnosť jednotlivca rozhodovať o tom, ktoré informácie týkajúce sa jeho súkromia zverejní, čím je v širších súvislostiach chránená jeho možnosť slobodne a na vlastnú zodpovednosť robiť rozhodnutia týkajúce sa jeho súkromného života. Pojem osobných údajov podľa čl. 22 ods. 1 ústavy, resp. „údajov o svojej osobe“ v zmysle čl. 19 ods. 3 ústavy má svoj autonómny charakter, ktorý nemusí byť vo všetkých prípadoch totožný so zákonným vymedzením tohto pojmu. Pokiaľ navrhovateľ v danej veci poukazuje na definíciu osobných údajov a zmeny, ktorými prešla od roku 1992 (od prijatia zákona č. 256/1992 Zb. a následne zákona č. 52/1998 Z. z.) po súčasnosť (zákon č. 428/2002 Z. z.), ako aj na znenie napadnutého ustanovenia, ústavný súd zastáva názor, že uvedené údaje týkajúce sa platových pomerov osôb uvedených v napadnutom ustanovení spadajú pod ústavne vymedzený pojem osobných údajov. Údaj o výške príjmov sa významným spôsobom premieta do súkromnej sféry jednotlivca, vypovedá o jeho sociálnom postavení a jeho zverejnenie môže mať významné (a to aj negatívne) dôsledky na jeho osobné, pracovné či iné spoločenské vzťahy. Skutočnosť, že predmetné údaje spadajú do rámca ústavnej ochrany osobných údajov, ale nevylučuje možnosť zásahov do základného práva na ochranu osobných údajov ako špecifickej formy ochrany súkromia.

Pokiaľ navrhovateľ poukazuje na to, že čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy neobsahujú dôvody obmedzenia, ako to je napríklad v prípade čl. 26 ods. 4 ústavy, tak táto skutočnosť neznamená, že do uvedených základných práv nemožno za žiadnych okolností zasahovať. Ani v tomto prípade totiž nemožno určité základné právo vykladať izolovane, mimo kontext celého ústavného poriadku a s ohľadom na účel a obsah jednotlivých jeho ústavných noriem. Obmedziť základné práva a slobody v zmysle čl. 13 ods. 2 ústavy možno iba na základe podmienok ustanovených ústavou. Tieto podmienky, resp. dôvody môžu byť buď všeobecné (čl. 13 ods. 2, 3 a 4 ústavy), ktoré sa vzťahujú na obmedzovanie všetkých základných práv a slobôd, alebo osobitné (špeciálne), ktoré sa vzťahujú len na jednotlivé (konkrétne) základné práva a slobody (k tomu pozri napr. I. Palúš, Ľ. Somorová: Štátne právo Slovenskej republiky, Košice: UPJŠ 2002, s. 109 a nasl., A. Bröstl a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, s. 96 a nasl.).

Rozhodnutie ústavodarcu neustanoviť osobitné dôvody obmedzenia vzťahujúce sa na posudzované ustanovenia ústavy nemožno považovať za absolútne vylúčenie možnosti ich obmedzenia. Aj v tomto prípade je nevyhnutné otázku prípustnosti zásahu do základného práva posudzovať z hľadiska účelu, ktorý tento zásah sleduje, teda či tento zásah možno odôvodniť ústavne relevantným spôsobom. Z tohto pohľadu obmedzenie základného práva podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy predpokladá, že v zmysle čl. 13 ods. 2 ústavy dôjde k tomuto obmedzeniu zákonom. Ďalej je nevyhnutné, aby jeho obmedzenie obstálo z hľadiska princípu proporcionality. Princíp proporcionality predstavuje jednak metodologický koncept na posúdenie v kolízii stojacich ústavne chránených hodnôt, nemožno mu ale odoprieť ani hmotnoprávny význam. V uvedenom princípe je totiž obsiahnutý aj príkaz na minimalizáciu zásahu do základného práva, a to s ohľadom na cieľ, ktorý toto obmedzenie sleduje. Ústavný súd uvedený princíp vyložil v niekoľkých svojich doterajších rozhodnutiach (porov. predovšetkým nálezy sp. zn. PL. ÚS 3/00 z 24. apríla 2001 a sp. zn. PL. ÚS 67/07 zo 6. februára 2008). Obmedzenie základného práva z hľadiska uvedeného princípu musí v prvom

rade sledovať legitímny cieľ, resp. účel, ktorý obstojí s ohľadom na ústavne ustanovený obsah dotknutého základného práva. Nestačí teda akýkoľvek dôvod na obmedzenie základného práva, ale musí ísť o dôvod, ktorému s ohľadom na ústavný poriadok možno priznať obdobnú právnu relevanciu, akú má obmedzované základné právo. V zásade tak bude týmto cieľom iné základné právo alebo iný ústavou ustanovený verejný záujem.

V ďalšom kroku je nevyhnutné pristúpiť k posúdeniu samotného obmedzenia. Toto obmedzenie musí v prvom rade obstáť z hľadiska vhodnosti, teda musí byť vhodné dosiahnuť sledovaný cieľ. Ďalším posudzovaným krokom musí byť otázka potrebnosti (nevyhnutnosti) tohto obmedzenia. Podstatou tohto kroku je posúdenie obmedzenia z hľadiska existencie možných iných normatívnych prostriedkov vo vzťahu k uvedenému cieľu, a teda či ho nemožno dosiahnuť iným normatívnym prostriedkom, ktorý by obmedzoval dotknuté základné právo v menšej intenzite.

Napokon, posledným krokom je posúdenie proporcionality v užšom rozsahu, teda posúdenie v kolízii stojacich ústavných hodnôt, v danom prípade základného práva, do ktorého má byť zasiahnuté, a základného práva alebo iného verejného záujmu, ktorého realizáciu alebo dosiahnutie sleduje posudzované obmedzenie. Ako zdôrazňuje ústavný súd vo svojej ustálenej judikatúre, uvedený princíp je neoddeliteľnou súčasťou princípu právneho štátu v zmysle čl. 1 ods. 1 ústavy (porovnaj PL. ÚS 52/99, PL. ÚS 3/00, PL. ÚS 49/03, PL. ÚS 67/07). V danej veci je zrejmé, že k obmedzeniu základného práva došlo priamo zákonom. Ústavný súd teda pristúpil k posúdeniu obmedzenia základného práva podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy z hľadiska testu proporcionality.

Napadnuté ustanovenie sleduje účel sprístupniť verejnosti informácie vo vzťahu k osobám zastávajúcim bližšie špecifikované funkcie v orgánoch verejnej moci. Ústavný súd preto posúdil takto formulovaný účel z toho hľadiska, či obstojí ako legitímny cieľ na obmedzenie ústavou zaručeného základného práva alebo slobody. V tejto súvislosti sa pritom zaoberal kompatibilitou tohto účelu s ústavou garantovaným základným právom na informácie, nesúlad napadnutého § 9 ods. 3 zákona č. 211/2000 Z. z. s ktorým navrhovateľ žiada taktiež vysloviť vo svojom návrhu. Základné právo na informácie v zmysle čl. 26 ústavy je nevyhnutné vykladať v kontexte demokratického a právneho charakteru štátu, ktorý je ako jeden zo základných princípov formulovaný v čl. 1 ods. 1 ústavy. Uvedené základné právo predstavuje spolu 16 s právom na slobodu prejavu ústavnú záruku na existenciu slobodnej tvorby a výmeny názorov, ideí, poznatkov či informácií bez ohľadu na ich význam, účelnosť či obsah. Takto sledovaný účel základného práva na informácie sa pritom nepremieta len do roviny slobody vytvárania a sprostredkovania názorov vo vzťahu k veciam verejným, kde je súvislosť s hodnotami demokratického štátu zjavná, ale naopak, má výrazne širší dosah dotýkajúci sa rozmanitých sfér života jednotlivcov aj spoločnosti. Súčasťou základného práva na informácie je nepochybne právo slobodne vyhľadávať a získavať informácie. Takto formulované právo sa pritom vzťahuje aj na informácie, ktoré sa týkajú alebo súvisia s činnosťou štátu či akýchkoľvek iných subjektov vykonávajúcich štátnu moc. Na túto skutočnosť napokon opakovane nepriamo poukázal aj ústavný súd, keď vo viacerých svojich rozhodnutiach akcentoval význam zákona o slobode informácií so základným právom na informácie (napr. nálezy sp. zn. III. ÚS 169/03 z 19. decembra 2003 a sp. zn. I. ÚS 236/06 z 28. júna 2007). V tomto zmysle však nie je obsah práva na informácie sporný ani v danej veci, čo dokumentuje aj skutočnosť, že navrhovateľ žiadnym spôsobom nespochybňuje, že informácie, ktorých obsah vymedzuje napadnuté ustanovenie, možno považovať za informácie v zmysle čl. 26 ústavy. Z tohto hľadiska pritom neexistuje dôvod, ktorý by na tomto mieste bránil ústavnému súdu tiež zastávať tento právny záver. Ústavný súd preto dospel k záveru, že napadnuté ustanovenie sleduje účel realizácie základného práva na

informácie vo vzťahu k týmto ustanovením ďalej špecifikovaným údajom. V tejto súvislosti odmieta priznať relevanciu navrhovateľom zdôraznenému rozdielu medzi základným ľudským právom podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy a politickým právom podľa čl. 26 ústavy. Uvedené delenie, ktoré navrhovateľ prevzal zo systematiky ústavného textu a názvov jednotlivých oddielov, nepochybne odráža charakter uvedených základných práv, čo však nič nemení na tom, že samotné zaradenie základných práv v texte druhej hlavy ústavy nemožno považovať za výraz ich vzájomnej hierarchie, ako možno implicitne vyvodiť z argumentácie navrhovateľa, ktorá sa v podstate obmedzila na jazykový výklad ústavných noriem. Už vôbec nemožno pripustiť delenie na základné ľudské práva a (len) politické práva z hľadiska ich vzájomného hierarchického vzťahu, pretože obe skupiny týchto práv rovnakým spôsobom zaručujú demokratický a právny charakter štátu.

Otázkou hierarchie, resp. pripustenia eventuálnej prednosti jedného základného práva pred iným základným právom alebo slobodou sa už ústavný súd zaoberal vo veci sp. zn. PL. ÚS 22/06, v ktorej okrem iného vyslovil názor, že „Základné práva a slobody sú navzájom rovnocenné. Koncepcia materiálneho právneho štátu vylučuje vytvorenie „hierarchie“ základných práv a slobôd, v ktorej by sa jednému základnému právu alebo slobode priznal väčší význam, než aký má iné základné právo alebo sloboda. Základné práva a slobody sa môžu dostať do konfliktu a aj sa do konfliktu dostávajú. Každý konflikt vo vnútri systému základných práv a slobôd (resp. ľudských práv a základných slobôd v režime medzinárodných dohovorov o ľudských právach) treba riešiť pomocou zásady spravodlivej rovnováhy.“ Ústavný súd v nadväznosti na to konštatuje, že účel sledujúci realizáciu základného práva na informácie je s ohľadom na svoju ústavnú relevanciu spôsobilý odôvodniť zásah do základného práva podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy, a z tohto dôvodu ho zároveň považuje za legitímny z hľadiska posudzovaného princípu proporcionality. S ohľadom na skutočnosť, že navrhovateľ sa dožaduje taktiež vyslovenia nesúladu napadnutého ustanovenia s čl. 26 ods. 4 ústavy, ústavný súd zdôrazňuje, že navrhovateľ vo svojej argumentácii, bez ohľadu na jeho uvedenie v návrhu výroku, netvrdí žiadne dôvody vo vzťahu k namietanému nesúladu tohto ustanovenia s označeným článkom ústavy. Na tom pritom nič nemení ani jeho argumentácia smerujúca k možnosti obmedzenia základného práva na informácie z dôvodu ochrany práv druhých, ako ju formuluje čl. 26 ods. 4 ústavy. Namietanie rozporu napadnutého ustanovenia s týmto ustanovením ústavy by totiž bolo možné len vo vzťahu k informáciám, na ktoré sa toto ustanovenie nevzťahuje, teda z hľadiska nedostatočného vymedzenia povinnosti dotknutých subjektov zverejňovať určité informácie.

V takom prípade by predmetom posúdenia zo strany ústavného súdu bola otázka, či je daný jeden z dôvodov obmedzenia práva na informácie v zmysle čl. 26 ods. 4 ústavy. Navrhovateľ v danej veci ale argumentuje opačne, teda že zákonodarca umožnil prístup k informáciám aj v rozsahu, ktorý ústava s ohľadom na jej čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 nepripúšťa.

Pre posúdenie prípadnej kolízie napadnutého ustanovenia zákona o slobode informácií účastníkov konania je preto dôležité, že tento článok umožňuje zákonodarcovi obmedziť právo na informácie z dôvodov v ňom ustanovených, neustanovuje ale povinnosť zákonodarcu takéto obmedzenia konštituovať. K porušeniu tohto ustanovenia teda nemôže dôjsť neprijatím zákona ustanovujúceho obmedzenia práva na informácie, ale naopak prijatím zákona, ktorý toto právo obmedzuje buď z iných dôvodov, než v ňom uvedených, alebo ich v tomto smere obmedzuje nad nevyhnutnú mieru na dosiahnutie určitého cieľa, teda nad mieru vyplývajúcu z princípu proporcionality. Z hľadiska posúdenia ústavnosti zákona by teda muselo ísť o otázku, či zákon môže prístup k určitej informácii obmedziť, a nie, či tento prístup obmedziť mal, aj keď tak neurobil. Z obsahu návrhu nie je zrejmé, v čom by mal spočívať namietaný rozpor napadnutého ustanovenia s čl. 26 ods. 4 ústavy, a preto nebol

dôvod, aby sa s ním ústavný súd v danej veci zaoberal. Vzhľadom na to neexistuje ani žiaden dôvod, aby vyslovil nesúlad tohto ustanovenia s čl. 26 ods. 4 ústavy, a vo svojej ďalšej argumentácii posudzoval len zásah do základného práva podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy. Ústavný súd tak pristúpil k ďalším kritériám na posúdenie proporcionality obmedzenia základných práv podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 ústavy napadnutým ustanovením. ... »

2.3. Do ďalšej skupiny rozhodnutí ústavného súdu spojené s informáciami a s "informovanosťou" možno zaradiť tie rozhodnutia, ktoré možno subsumovať ako atribút/ súčasť iného základného práva ako sú základné práva garantované v čl. 26, čl. 34 , ako aj v čl. 45 ústavy a v čl. 10 dohovoru. Sú to informácie, ktoré sú súčasťou základného práva na ochranu osobnosti garantované v čl. 19 ústavy a práva garantovaného v čl. 8 dohovoru (napr. sp. zn, PL ÚS 6/04 z 19. októbra 2005), základné právo spojené s ochranou súkromia podľa čl. 16 ústavy a práva podľa čl. čl. 8 dohovoru (napr. sp. zn. PL.ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015, ako aj základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ústavy a práva na spravodlivé súdne konanie garantované v čl. 6 dohovoru (napr. sp. zn. PL ÚS 14/01 zo 7. marca 2002, sp. zn. 8/2016 z 12. decembra 2018).

2.4. Ochrana základného práva na informácia podľa relevantných článkov ústavy a ochrana práva na informácie podľa čl. 10 dohovoru je neoddeliteľnou súčasťou konania o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb podľa čl. 127 ústavy. Túto časť rozhodovacej činnosti ústavného súdu prekračuje dovolaný rozsah tohto príspevku.

Z ÁV E R

Ak je informácia určitým druhom správy, ktorá vyjadruje istý stav, slúži nejakému cieľu alebo vyvoláva nejakú akciu, stáva sa informáciou buď v dôsledku ľudskej interpretácie alebo tým, že ju spracujú algoritmy, alebo že je uložená v súboroch.[6] Aj informácie ako také (nielen právo na informácie) sú neoddeliteľnou súčasťou rozhodovacej činnosti všetkých orgánov verejnej moci, ústavný súd nevynímajúc.

Použitá literatúra:

Čič a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, MATICA SLOVENSKÁ 1997, ISBN 80-7090-444-5

Čič a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, EUROKÓDEX 2012., ISBN 9728-89447-93-0

Drgonec, J. Ústava Slovenskej republiky, komentár. 2. vydanie, Heuréka, Šamorín, 2006, ISBN 80- 89122-38-8.

Wilfling P.-Babiaková, K.: Právo na informácie. Výklad k zákonu o slobodnom prístupe k informáciám Problémy z praxe Rozhodnutia súdov. Vydavateľ: Občan a demokracia, Bratislava. 2006

Brőstl, A..- Gajdošíková, Ľ: Grundrechte in der Slowakei. in: MERTENS, D. - PAPIER, H.-J. (Hrsg.): Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. Heidelberg 2016

[6] https://sk.wikipedia.org/wiki/Informacia

Ústava Slovenskej republiky a relevantné zákonné úpravy

Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky uverejnená na https://www.ustavnysud.sk

Bratislava, 2019

Spravodajská informácia – prameň informácií významných pre trestné konanie

Inteligence information - A source of information relevant to criminal proceeding

JUDr. Adrián Vaško, PhD.,
Akadémia Policajného zboru v Bratislave, katedra kriminálnej polície,

Abstrakt
Príspevok je zameraný na procesy problematiku spravodajských informácií. Pozornosť je venovaná samotnej spravodajskej činnosti a jej výslednému produktu v podobe spravodajskej informácie. Autor predkladá úvahy o možnostiach využitia spravodajských informácií v príslušných štádiách trestného konania. V príspevku je načrtnutá možnosť klasifikácie spravodajských informácií podľa zvolených kritérií.
Kľúčové slová: spravodajská činnosť, spravodajská informácia, trestné konanie, dokazovanie

Abstract
The paper focuses on intelligence processes. Attention is paid to the intelligence itself and its resulting product in the form of news information. The author presents considerations on the possibilities of using intelligence at the appropriate stages of criminal proceedings. The paper outlines the possibility of classifying the intelligence information according to the selected criteria.
Keywords: intelligence, criminal proceedings, evidence

Úvod

Reflektujúc na vývoj kriminality z hľadiska jej štruktúry a dynamiky, ako aj aktuálny vývoj v oblasti organizovanej zločinnosti a terorizmu, štáty sveta nevyhnutne prijímajú rôzne nové opatrenia v oblasti prevencie a represie. Tieto opatrenia sa bezprostredne dotýkajú právnej úpravy činnosti policajných a bezpečnostných orgánov ako aj trestného práva. V Trestnom práve sa to prejavuje najmä zvýraznením a prehlbovaním spolupráce orgánov činných v trestnom konaní a súdov s policajnými a bezpečnostnými zložkami v trestnom konaní, v jeho všetkých štádiách. Poskytovanie spravodajských informácií slúži aj ako pomocný prostriedok pri napĺňaní ochrannej funkcie trestného práva.

Dosahovanie účelu trestného konania si nevyhnutne vyžaduje, praktické skúsenosti to aj potvrdzujú, spoluprácu orgánov činných v trestnom konaní a súdov aj so spravodajskými službami. Predovšetkým je táto spolupráca zameraná na získavanie informácií dôležitých pre trestné konanie, ktoré nemôžu byť získané orgánmi činnými v trestnom konaní. Spravodajské služby disponujú špecifickými oprávneniami a prostriedkami, ktorých používanie zveruje právna úprava do ich výhradnej kompetencie.

Trestné stíhanie je podmienkach Slovenskej republiky striktne regulované Trestným poriadkom, proces získavania spravodajských informácií nie je v „spravodajských zákonoch“ dopodrobna upravený. V prípade spravodajských služieb Slovenskej republiky (Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo) zákonodarca presne stanovil ich úlohy a oprávnenia na používanie špecifických (osobitných) prostriedkov. Účelovou realizáciou svojich oprávnení spravodajské služby získavajú informácie, podotýkame, že zákonným spôsobom, ktoré vo vymedzenom rozsahu poskytujú určeným adresátom. V zmysle § 2 ods. 6 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe táto poskytuje informácie o trestnej činnosti útvarom Policajnému zboru a prokuratúry, a to najmä o páchaní organizovanej trestnej činnosti. Nevyhnutné informácie poskytuje aj iným štátnym orgánom, ak ich

potrebujú na zamedzenie protiústavnej, resp. protiprávnej činnosti. Takéto informácie poskytuje Slovenská informačná služba za podmienky, že ich poskytnutím nedôjde k ohrozeniu plnenia konkrétnej úlohy informačnej služby alebo k odhaleniu zdrojov a prostriedkov informačnej služby alebo k odhaleniu totožnosti jej príslušníkov alebo osôb konajúcich v prospech informačnej služby. Uvedené neplatí, ak by bol následok spôsobený neposkytnutím informácií zjavne závažnejší ako následok, ktorý hrozí ich poskytnutím.

Obdobne je koncipovaná platná právna úprava činnosti Vojenského spravodajstva.

Výsledok spravodajskej činnosti vo forme spravodajskej informácie by nemal pre plnenie ochrannej funkcie štátu význam bez jeho postúpenia do poznatkovej sféry tých, ktorých zákon oprávňuje na prístup k nim. Spravodajské služby svojou činnosťou a jej výstupmi výrazne zasahujú pri napĺňaní svojho zákonného mandátu aj do oblasti ochrany a presadzovania práva. Otázky spojené s ingerenciou spravodajských služieb sú pomerne senzitívne a nenachádzajú jednoznačnú odpoveď ani v právnej teórii, resp. právnej praxi. Predmetom skúmania by mal byť charakter spravodajskej informácie a jej využiteľnosť ako informácie s dôkaznou hodnotou.

1 Spravodajská informácia

Právny poriadok v Slovenskej republike neupravuje definíciu pojmu spravodajská činnosť, na rozdiel od pojmu operatívno-pátracia činnosť, ktorej definícia je naopak upravená vo viacerých právnych predpisoch (zákony o Policajnom zbore, Zbore väzenskej a justičnej stráži a o Finančnej správe), nie však v samotnom Trestnom poriadku. Spravodajské služby nie sú na rozdiel od Policajného zboru (resp. jeho vybraných príslušníkov) orgánom činným v trestnom konaní a ich informácie nie sú primárne určené pre tieto orgány resp. pre súd. Tento fakt má významný vplyv na charakter ich činnosti, ktorá nie je natoľko formálne viazaná a umožňuje tak relatívnu voľnosť pri jej realizácii (limitovanú zákonom). Takáto „voľnosť“ je však kompenzovaná tým, že spravodajské služby nemajú spravidla žiadne výkonné právomoci. Ich činnosť je regulovaná zákonom, ktorý im umožňuje pri svojej činnosti využívať niektoré oprávnenia, ktorými je možné zasiahnuť aj do základných práv a slobôd osoby (napr. použitie osobitných prostriedkov), no spolupráca so spravodajskou službou nesmie byť vynucovaná.[272]

Spravodajská činnosť je v prvom rade podpora (predovšetkým informačná), ktorú jej realizátori (príslušníci a pracovníci spravodajských služieb) poskytujú kompetentným adresátom. Tí ju potrebujú pre aktívnu realizáciu procesov a operácií, k lepšiemu stanoveniu priorít pri zabezpečovaní funkcionality určitých spoločenských pozícií. Osobitne pri zabezpečovaní úloh na úseku ochrany a obrany suverenity štátu, demokracie, slobody a práva.

V praxi, v systémovej realizácii poznávania trestných činov sú dosahované čiastkové informačné produkty, ktoré sú pomerne frekventovane označované prívlastkom, ktorý charakterizuje uplatňovanú (využívanú) kompetenciu (spravodajská informácia, operatívno-pátracia informácia, návrh na podanie obžaloby). Informácia v poznávaní trestných činov je tá časť správy (oznámenie), resp. taká správa, ktorá smeruje od zdroja k príslušníkovi polície – spravodajskej služby (príjemcovi), ktorý ju potrebuje na plnenie určených úloh. Informácia obsahuje niečo nové – originálne, o čom nevedel, čím sa rozširujú jeho vedomosti a znalosti týkajúce sa zobrazenej objektívnej reality a zároveň sa odstraňuje, alebo aspoň znižuje stupeň neurčitosti jeho správania.[273]

---

[272] MARKO, M. – KOHAN, P.: Legislatívna úprava operatívno pátracej a spravodajskej činnosti v Slovenskej republike. In: STIERANKA, J. – MARKO, M. a kol.: Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, s. 55.

[273] LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol.: Teória kriminálno-policajného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s.119.

Spravodajská informácia je informačný výstup z realizovaných procesov spravodajskej činnosti, napríklad v systéme poznávania trestných činov. Ide o čiastkový informačný výstup v systéme poznávania trestných činov, v protiklade k hrubým nespracovaným údajom, poskytuje také poznanie, z ktorého je možné zdôvodniť možnosti, obmedzenia, riziká, zraniteľnosť, zámery identifikovaných objektov (kriminálne skupiny, potenciálny páchateľ, páchateľ, obete, poškodený, ...). Poznanie, ktoré vykazuje charakter spravodajskej informácie (operatívnej informácie) rozširuje možnosti a schopnosti správne hodnotiť objekty poznania. Sú účelovo vytvárané pre konkrétnych adresátov (predovšetkým orgány činné v trestnom konaní). Tí ich využívajú pri zvyšovaní účinnosti a efektívnosti svojej práce (pre jej správne riadenie).[274]

Spravodajská informácia, špecifický čiastkový informačný produkt kriminálno-policajného poznania, vzniká využitím induktívnej (induktívno-deduktívnej) logiky. Vždy zahŕňa určitý stupeň interpretácie vyúsťujúcej nevyhnutne do prípustnej miery špekulácie a rizík. Miera špekulácie a rizík závisia od kompromisu medzi množstvom a kvalitou dostupných informácií a množstvom času, ktoré je možné (účelne) vynaložiť pri ich objektivizovaní a spracovaní.

Z empirických skúseností je zrejmé, že realizujúce subjekty (pomerne frekventovane) pracujú s informáciami, ktoré po obsahovej stránke nie sú pravdivé, presné, adresné a objektívne. Je to tak preto, lebo kvalitu informácií na účelovú realizáciu procesov spravodajskej činnosti, resp. procesov operatívno-pátracej činnosti v systéme kriminálno-policajného poznania ovplyvňuje celý rad determinantov. Medzi nimi majú dominantné postavenie podmienky, príčiny a okolnosti ovplyvňujúce ich vznik, obsah, formu - intenzitu ich prejavu, signalizačnú hodnotu a pod. Uvedené skutočnosti je nutné akceptovať nielen v samotnom procese získavania spravodajských informácií, ale aj pri hodnotení požiadaviek, ktoré sú kladené na tvorbu týchto špecifických informačných produktov. Z týchto hľadísk je žiadúce, aby spravodajská informácia spĺňala predovšetkým tieto kritériá:

- optimálnosti, (dostatočná, ohraničená určitým obsahom, ktorý tvorí základ prijatia správneho rozhodnutia v daných podmienkach),
- hodnovernosti, (objektívna, overiteľná aj z iných zdrojov, resp. pravdivá, spoľahlivá),
- úplnosti, (užitočná, cieľavedomá, na základe ktorej je možné plniť stanovené úlohy),
- aktuálnosti, (získaná, vyhodnotená a spracovaná a využitá v čase jej informačnej platnosti),
- konštruktívnosti (rešpektovanie kompozície systému realizácie kriminálno-policajného poznania),
- presnosti, (logická, lakonická /výstižná – cieľavedomá/, maximálne obsažná).

V súvislosti so zabezpečovaním účelu poznávania trestných činov spravodajské informácie slúžia nielen pri odhaľovaní a usvedčovaní páchateľa, ale aj ako nástroj, ktorý príslušné subjekty môžu využiť pri pozitívnom ovplyvňovaní kriminálno-policajnej situácie a pod.

V poznávaní trestných činov parciálnou aplikáciou spravodajskej činnosti sú zhromažďované a spracované údaje (informácie) o okolnostiach trestnej činnosti. Tie sú odrazom zmien, ktoré nastali v dôsledku kriminálneho konania, podstatnou mierou napomáhajú pri účinnom dokazovaní trestnej veci. Z tohto hľadiska sú zhodné s dôkazmi. Avšak samé o sebe dôkazmi nie sú. Od dôkazov sa líšia prostriedkami a spôsobmi ich získavania.

V systémovej realizácii poznávaní trestných činov sú spravodajská činnosť a operatívno-pátracia činnosť zosúladené s dokazovaním. Informačné výstupy z týchto

[274] PIKNA, B. Nástroje evropského práva v oblasti získávaní důkazů při aplikaci operativně pátracích prostředků. In: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře uskutečněného na Policejní akademii ČR dne 2. listopadu 2004, Praha: PA ČR, 2004, s. 99.

činností majú pre vyšetrovanie zvyčajne pomocný význam. Ich hlavnou úlohou je spolupôsobiť pri včasnom, úplnom a objektívnom vyšetrovaní, pretože vytvárajú vhodné podmienky preto, aby orgány činné v trestnom konaní poznali okolností vyšetrovanej udalosti, zvolili správny smer zhromažďovania dôkazov, vytýčili vyšetrovacie verzie a plánovali vyšetrovanie, stanovili čas, miesto a taktický postup vykonania jednotlivých procesných úkonov.

Dokazovanie v poznávaní trestných činov legalizuje údaje a informácie (skutočnosti) o okolnostiach trestnej činnosti osôb podozrivých z ich páchania, ktoré sú spracované spravodajskou činnosťou, resp. operatívno-pátracou činnosťou.

Príslušníci spravodajských služieb, resp. polície v procesoch musia pred prezentáciou informačných produktov spravodajskej činnosti realizovať opatrenia za účelom:

- utajovania využívaných prostriedkov, metód a operácii týchto činností,
- ochrany vyťažovaných informačných sietí,
- ich formálno-právne vypracovania.

V policajno-bezpečnostnom poznaní považujeme spravodajskú činnosť za systém utajených, adresne plánovaných procesov, ktoré realizujú kompetentné orgány štátnej správy, pri zbere (získavaní, zhromažďovaní), triedení, uchovávaní, analytickom spracovaní, zdieľaní a interpretovaní (poskytovaní) relevantných informácií vo vzťahu k identifikovaným potrebám určených subjektov (adresátov).

Z charakteristík realizácie kriminálno-policajného poznania a trestného konania vyplýva aj ich personálna, ekonomická, technická a iná náročnosť. Realizujúce subjekty v tomto účelovom poznaní plnia zložité (náročné) úlohy, mnohokrát dlhodobo, pri ktorých je nevyhnutné intenzívne zasahovať do práv a slobôd občanov, čo vyžaduje osobitné postupy, kontrolu a pod. Podobne je možné hodnotiť aj výsledky a efekty tohto poznania v ich kontinuálnej nadväznosti na realizáciu následného konania (policajného, súdneho). Ilustratívne sa dá povedať, že výsledky trestného konania sú pomerne významne determinované výstupmi z kriminálno-policajného poznania. Táto skutočnosť musí byť pri jeho realizácii akceptovaná a hodnotená najmä z hľadiska kvality, aktuálnosti, akcieschopnosti. Sme toho názoru, že v danej súvislosti niet argumentov, ktorými by bolo možné znížiť význam koordinácie pri realizácii tejto špecifickej poznávacej činnosti.

2 Klasifikácia spravodajských informácií

Spravodajské informácie, v kontexte zameranie nášho príspevku, môžeme klasifikovať podľa viacerých kritérií.

Spravodajské informácie podľa spôsobu ich využitia:

a) operatívno-taktické informácie,
b) podnet pre trestné konanie,
c) dôkaz v trestnom konaní.

Ad. a): Spravodajské informácie získané a zákonným spôsobom poskytnuté orgánom činným v trestnom konaní môžu byť nimi využité aj pri plánovaní úkonov a opatrení ako aj taktiky ďalšieho postupu. Je to tak preto, lebo spravodajská činnosť nie je tak „spútaná“ ako trestnoprocesné postupy, čo umožňuje v tejto činnosti využívať rôznorodejšie spôsoby získavania informácií, širšie a aktívnejšie využitie technických prostriedkov. Často môžu slúžiť na orientáciu orgánu činného v trestnom konaní pri vedení výsluchu, vyhľadávaní vecných a listinných dôkazov, svedkov a podobne.

Obsahom spravodajských informácií (v tomto kontexte tzv. orientačných) môže byť:

- upozornenie na objekty ako možné zdroje dôkaznej informácie, napríklad na ich charakter, miesto výskytu, spôsob získania zdroja dôkazu, najvhodnejšie procesné postupy a podobne,
- údaje o možnom správaní účastníkov procesu dokazovania pri vyšetrovaní,

- údaje o okolnostiach, ktoré je potrebné dokázať, napríklad umožňujúce riešiť otázku o voľbe najefektívnejších prostriedkov dokazovania, taktických a technických postupov zhromažďovania dôkazov,
- údaje umožňujúce správne hodnotiť dôkazy

Ad. b): V zmysle ustanovení § 196 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok orgány činné v trestnom konaní zisťujú skutočnosti nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný trestný čin z trestného oznámenia. Avšak podnety na začatie trestného konania môžu pochádzať aj z vlastných zistení orgánov činných v trestnom konaní, či z informácií, ktoré im odovzdali príslušné služby Policajného zboru, Zbor väzenskej a justičnej stráže, Finančná správa SR, alebo aj spravodajské služby.

Už pred začatím trestného stíhania je teda možné vidieť dôležitosť informácií, ktoré získala spravodajská služba, pričom v tomto štádiu trestného konania neslúžia ako dôkaz, ale majú význam z pohľadu začatia trestného konania. Kooperácia orgánov činných v trestnom konaní a spravodajských služieb je preto z pohľadu odhaľovania najzávažnejších foriem trestnej činnosti veľmi dôležitá.

Ad. c): Ako sme už v našej práci uviedli, dokazovanie má v trestnom konaní nezastupiteľné miesto. V zmysle § 119 ods. 2 trestného poriadku „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Domnievame sa, že v aktuálne účinnej právnej úprave v Slovenskej republike je takýchto osobitných zákonov je viacero, pričom niektoré výslovne stanovujú použitie informácií, postupom a spôsobom nimi predpokladaným, ako dôkaz v trestnom konaní. V niektorých takéto ustanovenia absentujú, avšak máme za to, že i napriek tejto skutočnosti môžu byť získané informácie použité ako dôkaz.

Medzi osobitné zákony v kontexte § 119 ods. 2 podľa nášho názoru patria:

- zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním),
- zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, účinný od 25.5.2018,
- zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze.

Spravodajské informácie podľa spôsobu ich získania:

a) informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov,
b) informácie získané použitím informačno-operatívnych prostriedkov.

Ad. a): Režim používania informačno-technických prostriedkov v podmienkach Slovenskej republiky upravujú dva právne predpisy. Jedným z nich je zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Druhým právnym predpisom je zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním). Predmetný sa vzťahuje na použitie informačno-technických prostriedkov Policajným zborom, Slovenskou informačnou službou, Vojenský spravodajstvom, Zborom väzenskej a justičnej stráže a Colnou správou (v súčasnosti Finančná správa SR).

Zákon č. 166/2003 Z. z. výslovne stanovuje podmienky, za ktorých môžu byť získané informácie použité ako dôkaz v trestnom konaní (§ 7 ods. 2).

Ad. b): Platná právna úprava, konkrétne v prípade Slovenskej informačnej služby § 11 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe, medzi informačno-operatívne prostriedky zaraďuje:

a) sledovanie osôb a vecí,
b) legalizačné dokumenty a legenda,
c) využívanie osôb konajúcich v prospech informačnej služby,
d) zámena veci,
e) predstieraný prevod veci.

Právna úprava použitia informačno-operatívnych prostriedkov v zákone č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve je obdobná ako je tomu u Slovenskej informačnej služby.

Máme za to, že aj informácie získané o použitím informačno-operatívnych prostriedkov môžu byť využité v trestnom konaní. Svoje tvrdenie odôvodňujeme aj tým, že zákonodarca novelizáciu realizovanou zákonom č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony doplnil výpočet informačno-operatívnych prostriedkov v § 11 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe o písmená: d) zámena veci a e) predstieraný prevod veci. § 11 ods. 7 a 8 predmetného zákona znejú:

„(7) Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na bezpečnosti štátu, hospodárskych záujmoch štátu alebo ochrane utajovaných skutočností nevyhnutné zameniť vec za inú vec, zámenu veci možno vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu zámenou veci nesmie vzniknúť na týchto záujmoch väčšia ujma ako tá, ktorá by hrozila použitím zamieňanej veci.

(8) Ak je na účely získania informácie alebo zabránenia vzniku závažnej ujmy na bezpečnosti štátu, hospodárskych záujmoch štátu alebo ochrane utajovaných skutočností potrebné vykonať predstieraný prevod veci, možno predstieraný prevod veci vykonať na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu. Predstieraným prevodom veci je predstieranie kúpy, predaja alebo iného spôsobu prevodu veci, na držanie ktorej sa vyžaduje osobitné povolenie alebo držanie ktorej je zakázané.“

Režim použitia uvedených druhov informačno-operatívnych prostriedkov upravuje § 4a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

Domnievame sa, že informácie získané Slovenskou informačnou službou, resp. Vojenským spravodajstvom môžu byť, za splnenia zákonných podmienok, v zmysle § 119 ods. 2 Trestného poriadku použité ako dôkaz v trestnom konaní.

Použitie informácií získaných použitím ostatných informačno-operatívnych prostriedkov si nepochybne vyžiada diskusiu odbornej verejnosti.

Spravodajské informácie podľa ich pôvodu:

a) informácie získané použitím informačno-operatívnych prostriedkov a informačno-technických prostriedkov (osobitných prostriedkov),

b) informácie získané v rámci medzinárodnej informačnej výmeny.

Výpočet kritérií na klasifikáciu spravodajských informácií (v kontexte trestného konania), nami uvedený, nie je konečný, do úvahy prichádzajú samozrejme aj iné (akým spôsobom získané, možnosť verifikácie a pod..)

Záver

Otázky spojené so spravodajskou činnosťou a ako aj s jej výsledným produktom - spravodajskou informáciou, začínajú byť v súčasnej dobre predmetom odbornej diskusie v prostredí právnych a bezpečnostných expertov. Sú realizované vedecko-výskumné aktivity, v podmienkach Akadémie Policajného zboru v Bratislave realizovaný výskum č. 231 „Národný model kriminálneho spravodajstva“ realizovaný kolektívom odborníkov pod vedením prof. Stieranku, J.

Z výsledkov analýzy nami doteraz získaných informácií, či už od odborníkov z praxe pôsobiacich v bezpečnostných a policajných zložkách Slovenskej republiky, v orgánoch činných v trestnom konaní ako aj z teoretického vedeckého skúmania predmetnej problematiky môžeme konštatovať, že význam spravodajských informácií pre efektívne trestné konanie bude neustále narastať. Uvedené sa bude musieť premietnuť okrem iného aj v legislatívnej oblasti najmä pri konkrétnejšej špecifikácii možností využitia spravodajských informácií v trestnom konaní za súčasného rešpektovania potrieb zachovania efektívnej miery ochrany základných a ľudských práv.

Zoznam použitej literatúry

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419. ISBN 9788080783099.

IVOR, J. - POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 528 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

IVOR, J. – VLHA, M.: Využitie spravodajských informácií v prípravnom trestnom konaní. In: Ochrana informačných zdrojov spravodajských služieb: zborník príspevkov zo sympózia Bratislava 3. decembra 2015. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 65-71. ISBN 9788089363285.

LISOŇ, M.: Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2016, 248 s. ISBN: 978-80-8054-673-1,

LISOŇ, M. - VAŠKO, A. a kol.: Teória kriminálno-policajného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 392 s. ISBN 978-80-8168-838-6.

MARKO, M. – KOHAN, P.: Legislatívna úprava operatívno-pátracej a spravodajskej činnosti v Slovenskej republike. In: STIERANKA, J. – MARKO, M. a kol.: Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, 134 s. ISBN 978-80-8054-760-8.

PIKNA, B. Nástroje evropského práva v oblasti získávaní důkazů při aplikaci operativně pátracích prostředků. In: Sborník příspěvků z mezinárodního semináře uskutečněného na Policejní akademii ČR dne 2. listopadu 2004, Praha: PA ČR, 2004, s. 99.

STIERANKA, J. a kol.: Spravodajská činnosť. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2013. 316 s. ISBN 9788080545499.

Vývoj trestnoprávnej úpravy vyvodzovania zodpovednosti vo vzťahu k mladistvým
(Development of criminal law regulation of the liability to juveniles)

PhDr. JUDr. Juraj Mravec, MBA
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

Anotácia: Autor sa v rámci predkladaného článku zameriava na stručný náčrt historického vývoja právnej úpravy vyvodzovania trestnej zodpovednosti vo vzťahu k mladistvým. Táto skupina páchateľov nebola vždy posudzovaná osobitne resp. nie vždy sa na túto skupinu nahliadalo v kontexte potreby nápravy, prevýchovy, v kontexte požiadaviek na osobitný prístup pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti, trestaní a v postupoch trestného stíhania. Stručný pohľad na vývoj legislatívy v tejto oblasti prezentuje predkladané spracovanie.
Kľúčové slová: trestné zákonodarstvo nad mládežou, osobitosti trestného postihu, trestná zodpovednosť, vývoj zákonodarstva.

Annotation: Abstract: The author of this paper focuses on a brief outline of the historical development of the legal regulation of criminal liability in relation to juveniles. This group of perpetrators was not always considered separately or this group has not always been looked at in the context of the need for redress, re-education, in the context of the requirements for a specific approach in the drawing up of criminal liability, punishment and prosecution procedures. A brief look at the development of legislation in this area presents the presented processing.
Keywords: criminal legislation over youth, particularities of criminal sanctions, criminal liability, development of legislation.

Úvod

Trestná zodpovednosť a trestanie mladistvých predstavuje jednu z veľmi aktuálnych tém súčasnej spoločnosti. Kriminalita mladistvých predstavuje veľmi závažný celospoločenský problém, ktorý nevyniká ani tak počtom prípadov, ale skôr mierou surovosti, brutality a sústavne sa znižujúcou vekovou hranicou osôb, ktoré sa kriminálneho konania dopúšťajú. Kým trestnoprávne je používaný pojem „mladistvý“, kriminológia pracuje s pojmom „maloletý“, civilnoprávne sa stretneme s pojmami „dieťa“ a to v kontexte subjektov práv i povinností.[275] Práve trestné právo prostredníctvom dominantnej ochrannej funkcie má zabezpečovať ochranu základných ľudských práv a právom chránených záujmov fyzických osôb, právnických osôb a tiež celej spoločnosti. Aj v tomto smere je preto potrebné zdôrazniť význam a dôležitosť právnej úpravy trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých, ktorá je obsiahnutá v aktuálnych trestných kódexoch. Táto právna úprava je nepochybne odrazom celospoločenskej potreby reakcie na kriminalitu mladistvých a na osobitosti, ktoré vykazuje. Ide predovšetkým o rôznorodosť trestnej činnosti mladistvých, ktorá súvisí s rozvojom a dostupnosťou moderných techník a technológií a sústavným klesaním vekovej hranice osôb, ktoré sa trestnej činnosti dopúšťajú. Práve na druhú z uvedených skutočností reagovalo rekodifikované trestné právo znížením vekovej hranice trestnej zodpovednosti z pôvodných 15 rokov na 14 rokov veku. Proces dospievania, ktorý sa spája s množstvom fyzických i psychických zmien, je veľmi komplikovaný a taktiež aj veľmi individuálny. V tomto období

[275] Dulaková Jakúbeková, D.: Subjektívne práva a povinnosti: všeobecný výklad: subjekty práv a povinností. In: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014, s. 142 a nasl.

je na mladého človeka navyše kladený celý rad požiadaviek, ktoré sa týkajú jeho spoločenského, sociálneho, vzdelanostného či pracovného zaradenia. Schopnosť vysporiadať sa s uvedenými skutočnosťami závisí od osobnosti mladistvého, od rodinného a školského prostredia, v ktorom žije a zázemia, ktoré v nich pociťuje, a tiež od množstva ďalších faktorov. Práve z týchto dôvodov boli do Trestného zákona (zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „TZ“) inkorporované osobitosti týkajúce sa podmienok vzniku trestnej zodpovednosti. Ich cieľom je predovšetkým ochrana mladistvých mladších ako 15 rokov veku, ktorí vzhľadom na dosiahnutý stupeň rozumovej a mravnej vyspelosti nemohli rozpoznať protiprávnosť svojho konania alebo svoje konanie nevedeli ovládať. Určité osobitosti boli stanovené taktiež v oblasti materiálneho korektívu prečinu. Ak teda bude závažnosť prečinu spáchaného mladistvým vzhľadom na zákonné kritériá len malá, mladistvý nebude za takéto konanie trestne zodpovedný. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že špecifiká typické pre mladistvých sa premietli nie len do osobitných ustanovení o trestnom stíhaní mladistvých v TZ, ale aj do osobitných ustanovení vzťahujúcich sa na trestné konanie proti mladistvým, ktoré sú obsiahnuté v Trestnom poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „TP“). Osobitné ustanovenia týkajúce sa mladistvých majú pritom povahu špeciality vo vzťahu k všeobecnej trestnoprávnej úprave. Takto je vlastne konkretizovaný ústavný princíp obsiahnutý v čl. 41 Ústavy Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Sb. v znení neskorších ústavných zákonov, ďalej len „Ústava Slovenskej republiky“), ktorý deklaruje osobitnú starostlivosť venovanú mládeži. Uvedené osobitosti sú motivované snahou o ochranu osobnosti mladistvého a potrebou minimalizácie negatívnych vplyvov konania na mladistvého a jeho ďalší vývoj. Primárnym cieľom aktuálnej trestnoprávnej úpravy nie je represia voči mladistvému, ale snaha o usmernenie, výchovu, prevýchovu a začlenenie mladistvého do spoločnosti.

1. Vývoj právnej úpravy trestnej zodpovednosti a trestného súdnictva nad mladistvými na našom území

V rámci historického vývoja trestného práva a trestného súdnictva ako takého je možné definovať dva základné prístupy týkajúce sa trestania mladistvých páchateľov. Prvý z nich, ktorý je charakteristický pre obdobie staroveku, sa zakladá na rovnakom trestaní mladistvých i dospelých páchateľov. Vo vzťahu k obom skupinám páchateľov sa aplikovali rovnaké trestné normy, podľa rovnakých podmienok sa vyvodzovala a posudzovala ich trestná zodpovednosť a ukladali sa im rovnaké druhy sankcií. Pri trestaní sa nezohľadňoval vek páchateľa a ani úroveň jeho rozumovej či mravnej vyspelosti. Za kľúčový bol v trestnom práve považovaný princíp odplaty (*talio*). Jasné zmienky o jeho uplatňovaní nachádzame napr. v Chammurapiho zákonníku, ktorý uplatňoval zásadu oko za oko a zub za zub bez ohľadu na vek páchateľa.[276] Prvá zmienka o odlišovaní detského veku od dospelého sa objavila v Justiniánskych zákonoch. Rozhodujúcou vekovou hranicou bolo dovŕšenie 7. roku života a od tohto momentu sa dieťa či mladistvý považoval trestnoprávne za plne zodpovedného za svoje činy a postihoval sa rovnako ako dospelí páchatelia.[277] S druhým so spomenutých prístupov sa stretávame v období od stredoveku až do 19. storočia, predovšetkým v jednotlivých európskych krajinách. Ide o prístup, ktorý zdôrazňuje potrebu miernejšieho trestania mladistvých páchateľov, keďže vek páchateľov, ktorí ešte nedovŕšili 18 rokov veku, sa považoval za poľahčujúcu okolnosť. Prvé verejné snahy o osobitný prístup k mladistvým sa začali prejavovať až v 19. storočí v USA a spájajú sa predovšetkým s činnosťou hnutia „Child Savers“. Členovia tohto hnutia otvorene a verejne vyzývali

[276] Fábry, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX, BVŠP, 2009, s. 1- 23
[277] Zezulová, J.: Trestní zákonodárství nad mládeží. 1.vydání. Brno: PF MU, 1997, s.10

k inému, osobitnému prístupu k mladistvým páchateľom, ktorí nedovŕšili 18. rok veku, v rámci ktorého prevládali prvky výchovy nad trestaním mladistvých.

Počiatky trestného zákonodarstva je možné zreteľne badať už v 13. storočí. Stredoveké právo rozlišovalo dve vekové skupiny a to osoby dospelé a nedospelé, pričom pre zaradenie osôb do jednej z týchto skupín bola rozhodujúca úradná obhliadka a jej závery. Ku kodifikácii trestného práva dochádza prvýkrát v roku 1707, keď bol cisárom Jozefom I. vydaný tzv. Hrdeľný poriadok („Jozefínsky poriadok"). Mladosť páchateľa bola podľa neho poľahčujúcou okolnosťou. Tento zákonník však platil len na území Čiech a Moravy. Mladosť bola u chlapcov definovaná ako vek do dovŕšenia 18. roku veku a u dievčat do 15. roku veku.

Hrdeľný poriadok Márie Terézie (*Theresiánsky poriadok)* z roku 1768 na základe kritéria veku členil páchateľov do viacerých skupín. Deti do 7 rokov boli absolútne trestne nezodpovedné. Za svoje konanie mohli byť trestané len rodičom alebo učiteľom, ak si svoj skutok uvedomovali a vykonali ho so zlým úmyslom. Dospelí do 14. roku veku mali zníženú trestnú zodpovednosť oproti plnej zodpovednosti mladistvých do 16. roku veku. Zodpovednosť osôb spadajúcich do poslednej kategórie mohla byť však zmiernená za podmienky, že pri nich bola evidentná nádej na ich polepšenie. U dospelých do 14. roku veku už síce nastupovala trestná zodpovednosť, no v žiadnom prípade nemohli byť odsúdení na trest smrti. Žiadnemu mladistvému, rovnako ako ani osobám duševne alebo ťažko fyzicky chorým, tehotným ženám a mužom vo veku nad 60 rokov nemohol byť uložený ani trest mučenia.

Rozlišovanie trestnej zodpovednosti osôb podľa ich veku, teda zodpovednosť detí, mladistvých a dospelých, ako aj špecifikácia sankcií založená na tomto kritériu sa stali natoľko dôležité a významné, že sa premietli aj do ďalších právnych predpisov, napr. do Všeobecného zákonníka o zločinoch a ich trestaní od Jozefa II. (1787).

2. Trestná zodpovednosť a konanie proti mladistvým v práve Rakúsko – Uhorska

Počas obdobia absolutizmu platilo na území Rakúsko – Uhorska rakúske trestné právo. Pôvodne to bol trestný zákonník z roku 1803 (Strafgesetz) a následne trestný zákonník z roku 1852 (Trestný zákonník o zločinoch, prečinoch a priestupkoch). Už podľa zákonníka z roku 1803 sa skutočnosť, že páchateľ spáchal trestný čin vo veku do 20 rokov, považovala za poľahčujúcu okolnosť.[278] Po Rakúsko – Uhorskom vyrovnaní však dochádza k prehĺbeniu právnej neistoty nie len v oblasti trestného práva hmotného, ale aj v oblasti súdnictva, ktoré naň nadväzovalo. Takto vzniknutá situácia, ktorá bola charakteristická chaosom, svojvôľou sudcov a tortúrou nasmerovanou k priznaniu, sa postupne stupňovala a jej riešením mohlo byť len a len vypracovanie a predloženie návrhu trestného zákona. Na účely rekodifikácie trestného práva bola zriadená osobitná komisia na čele s predsedom profesorom Czemegim. Návrh trestného zákona bol Ministerskou komisiou prvýkrát predložený v roku 1873 a následne bol niekoľkokrát prepracovaný a doplnený. Po týchto úpravách vstúpil v roku 1878 do platnosti ako 5. zákonný článok pod názvom Uhorský trestný zákonník o zločinoch a prečinoch. V roku 1879 bol doplnený zákonným článkom 40/1874 s názvom Zákon o priestupkoch. Trestný zákonník, ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 1880, bol neskôr niekoľkokrát významne novelizovaný. Možno povedať, že oproti predošlej právnej úprave bol nie len že podstatne liberálnejší a humánnejší, ale aj jeho dikcia bola jasná, presná, jednoznačná a jednoduchá.

Za najrozsiahlejšiu novelizáciu možno považovať novelizáciu z roku 1908, pri ktorej došlo nie len k novelizácii trestného zákona, ale aj trestného poriadku. Práve táto novelizácia

[278] Válková, H., Dünkel, F.: Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. 1.vydání. Praha: Leges, 1992, s. 17

sa prvýkrát významným spôsobom dotkla aj postavenia mladistvých v trestnom konaní, keď zaviedla osobitné zmiernenia a spôsoby prerokovania trestných činov mladistvých páchateľov. Dolná hranica trestnej zodpovednosti bola určená na 12 rokov, pričom sa tiež zohľadňovali osobitosti vývoja mladistvých. Trestne zodpovedný bol ten, kto v čase spáchania zločinu alebo priestupku dovŕšil požadovaný vek a zároveň bol mravne a duševne vyvinutý. Za výrazný prínos tejto novelizácie možno považovať upravenie podmienok podmienečného prepustenia a tiež odloženia výkonu trestu. Navyše došlo k úprave opatrení, ktoré je možné uložiť mladistvým páchateľom v podobe pokarhania, prepustenia na skúšobnú dobu, nariadenia nápravnej výchovy a odsúdenia na nepodmienečný trest odňatia slobody v obyčajnom či štátnom väzení.

Komisia v rovnakom zložení sa podieľala aj na rekodifikácii trestného práva procesného. Rekodifikačná činnosť v tejto oblasti však bola podstatne komplikovanejšia. Aj tu postupne došlo k výraznej modernizácii trestného procesu, a to článkom 33 z roku 1896. Trestný poriadok sa označoval ako Pravotný poriadok, pričom podkladom pre jeho vypracovanie bol francúzsky trestný poriadok v podobe, v akej sa využíval v oblasti nemeckého práva.

Reforma trestného súdnictva voči mladistvým páchateľom bola dovŕšená v roku 1913, keď bol uverejnený špeciálny zákonný článok 7, ktorý upravoval trestné konanie proti mladistvým páchateľom. Vytvorenie samostatného článku predstavovalo výrazné zefektívnenie konania proti mladistvým a to aj napriek tomu, že táto právna úprava bola pomerne zložitá a ťažkopádna. Reformovanie trestného konania proti mladistvým páchateľom v tomto období (1913) možno považovať za veľmi prínosné. Ak sa aj tento zákonný článok nedotýkal určitých otázok alebo ich upravoval len sčasti, subsidiárne sa v tom prípade použili všeobecné normy trestného poriadku. V praxi to znamenalo, že sudcovia museli v konaní, ktoré sa dotýkalo mladistvého páchateľa brať tieto ustanovenia vždy do úvahy a adekvátne ich aj uplatňovať.

Súdy mladých

Zákonným článkom 7/1913 však boli položené nie len základy špeciálnej úpravy konania proti mladistvým páchateľom, ale aj základy špeciálneho súdnictva, ktoré sa trestnou činnosťou mladistvých páchateľov zaoberalo. Súd pre mladých sa povinne zriadil pri každej kráľovskej stolici, ktorá trestné veci súdila. Minister spravodlivosti na každom takomto súde vymenoval jedného sudcu pre mladých, ktorého funkčné obdobie trvalo tri roky s možnosťou opätovného vymenovania do tejto funkcie. Súdy pre mladých však mohli vykonávať aj opatrenia nad deťmi mladšími ako 12 rokov, ak sa dopustili trestného činu, ale z dôvodu absencie veku nemohli byť trestne zodpovedné. Súd mohol tieto deti odovzdať zákonnému zástupcovi na domáce pokarhanie alebo vedeniu školy na uloženie školského trestu. Pojem súdy mladých teda vystihoval skutočnosť, že rozhodovacia činnosť súdov sa týkala nie len osôb mladistvých, ale aj maloletých, teda detí. Súd pre mladých mohol svoju právomoc dokonca uplatňovať aj vo vzťahu k mladistvým, ktorí boli vystavení mravnej skaze či spustnutiu, ak ešte nedovŕšili 18 rokov veku. Vzhľadom na pomerne rozsiahlu právomoc boli súdy pre mladých často veľmi vyťažované. Práve z týchto dôvodov mohol minister tam, kde to početnosť prípadov odôvodňovala, vymenovať do funkcie aj viacerých sudcov. Otázky príslušnosti súdu mladých sa spravovali miestom spáchania skutku, bydliskom alebo miestom zdržiavania sa zákonného zástupcu alebo opatrovateľa mladistvého alebo miestom, kde sa mladistvý zdržiaval. V prípade kompetenčného konfliktu rozhodovala okolnosť predchádzajúca a takýto súd mohol predložiť vec na iný kompetentný súd len vtedy, ak to bolo v záujme mladistvého alebo ak to vyžadoval záujem na pokračovaní v trestnom konaní. V prípade nutnosti mal súd tiež možnosť určiť mladistvému obhajcu, ak si ho mladistvý nezvolil sám.

Konanie pred súdom pre mladých sa spravovalo pravidlami, ktoré sa vzťahovali na konanie pred okresnými súdmi. Aj tu sa uplatňovali odchýlky vyplývajúce zo 7. zákonného

článku. Záležitosti mladistvých sa striktne oddeľovali od záležitostí páchateľov dospelých. K spojeniu veci mladistvého a veci dospelého mohlo dôjsť len vtedy, ak by samostatné prejednanie bolo na ujmu pokračovania konania. Nezriedkavé boli situácie, kedy sa mladistvý dopustil viacerých trestných činov. Vtedy sa všetky záležitosti jedného mladistvého obligatórne spájali a proti mladistvému sa pre všetky skutky aplikovalo jedno ustanovenie. O trestnom konaní voči mladistvému bolo potrebné informovať aj sirotskú stolicu. Táto mala oprávnenie byť tiež informovaná o konečnom rozhodnutí vo veci mladistvého.

V prípade existencie podozrenia, že mladistvý spáchal trestný čin, bolo nevyhnutné oznámiť túto skutočnosť súdu mladých. Tento potom upovedomil prokurátora mladých a vykonal tiež nevyhnutné a neodkladné opatrenia až do času, kým prokurátor mladých nepodal obžalobu. Celé vyšetrovanie viedol sudca mladých, pričom mal také isté oprávnenia ako vyšetrovací sudca. V prvom rade musel sudca mladých zistiť totožnosť mladistvého a následne dôveryhodne preukázať jeho vek. Pre posúdenie jeho trestnej zodpovednosti tiež musel poznať skutočnosti vzťahujúce sa na osobnosť mladistvého, stupeň jeho duševného a mravného vývoja a tiež jeho životné pomery. Tieto informácie získaval predovšetkým od sirotskej vrchnosti, dozornej vrchnosti mladých alebo od vrchnosti školy, od kompetentného duchovného alebo lekára. Mladistvý mohol byť predvolaný ako svedok a rovnako tak aj jeho rodičia alebo osoby, v ktorých domácnosti žil. Ak to sudca mladých považoval za potrebné na účely zistenia duševného stavu, mladistvého mohol dať vyšetriť jednému či viacerým lekárskym znalcom alebo ho mohol dať pozorovať do ústavu. Následne spravidla mladistvého predvolal, vypočul a nariadil mu prípadné ochranné opatrenia. Z dôvodu nevhodnosti doterajšieho životného prostredia mohol sudca mladých tiež mladistvého zveriť do starostlivosti iného príbuzného alebo inej vhodnej osoby, do štátneho nápravného ústavu alebo do štátnej detskej opatrovne. Toto opatrenie malo len dočasnú povahu a súd ho mohol kedykoľvek počas konania zmeniť. Po tom, čo súd pre mladých zozbieral všetky potrebné informácie týkajúce sa mladistvého, oznámil ich prokurátorovi. Tento mohol od podania obžaloby upustiť a to jednak z dôvodu absencie veku, mravného alebo duševného vývoja v čase spáchania trestného činu, z dôvodu malej váhy spáchaného skutku alebo z dôvodu, že bolo v záujme ďalšieho vývoja mladistvého, aby sa upustilo od trestného konania.

Osobitné pravidlá sa týkali zadržania mladistvých. Zadržaného mladistvého bolo potrebné bez meškania odovzdať kompetentnému súdu mladých. Ak toto odovzdanie nebolo možné zrealizovať z časového hľadiska bez meškania, policajná vrchnosť alebo riadny súd mohli mladistvého strážiť, pričom na toto museli existovať vážne dôvody. Stráženie však za žiadnych okolností nesmelo presiahnuť 48 hodín.

Trestné konanie mohlo prebiehať jednak bez formálneho pojednávania v podobe výroku alebo s pojednávaním. Výrok v prípade skončenia bez formálneho pojednávania spočíval v určení skúšobnej doby, strážení v miestnosti súdu alebo v zastavení konania v prípade skutku malej váhy (výhradne po vypočutí mladistvého). Ak nebolo možné rozhodnúť týmto spôsobom, súd mladých nariadil pojednávanie, na ktoré musel predvolať aj zákonného zástupcu mladistvého. Ak by predvolanie zákonného zástupcu bolo náročné alebo ak by nebolo v danom prípade vhodné, mohol predvolať aj inú vhodnú osobu. Predvolávala sa aj osoba, v domácnosti ktorej mladistvý žil a všetky osoby, ktoré mohli prispieť k objasneniu veci. O verejnosti pojednávania rozhodoval sudca, pričom voči jeho rozhodnutiu nebolo možné podať žiadny opravný prostriedok. Bez prítomnosti prokurátora mladých a obžalovaného nebolo možné pojednávať a ani rozhodnúť vo veci. Ak by však na niektorého zo svedkov neblaho vplývala prítomnosť obžalovaného, súd pre mladých ho mohol požiadať, aby na tú časť pojednávania miestnosť opustil. Po návrate obžalovaného ho súd mohol ale aj nemusel oboznámiť s výsluchom svedka. Po tom, ako súd mladých dospel na pojednávaní k záveru, mohol:

a.) rozhodnúť rozsudkom, ak voči mladistvému nariaďoval pokarhanie, väzenie, štátne väzenie, zavretie alebo peňažnú pokutu alebo ak ho oslobodil,
b.) rozhodnúť výrokom, ak nariadil výchovné opatrenie alebo keď trestné konanie zastavil.

Voči rozhodnutiam súdu mladých bolo síce možné podať opravný prostriedok, no nebol mu priznaný odkladný účinok. Len ak to bolo v záujme mladistvého, sudca mohol vykonanie rozhodnutia odložiť. Odvolanie mohol podať nie len mladistvý a prokurátor, ale aj súkromný žalobca páchateľa. Proti vôli mladistvého mohol podať odvolanie aj jeho zákonný zástupca, spravidla rodič, manžel a obhajca. Toto právo prináležalo aj tým osobám, ktorých sa rozhodnutie týkalo. Odvolanie týchto osôb však mohlo smerovať len voči tej časti rozhodnutia, ktorá sa ich priamo dotýkala. Odvolanie všeobecne mohlo byť namierené voči skutkovým zisteniam alebo sa mohlo týkať nedodržania dôležitých ustanovení zákona. Dôvod odvolania sa musel vždy pri jeho podaní oznámiť. O revízii rozhodnutia súdu mladých rozhodoval trojčlenný senát kráľovskej súdnej stolice (súdnostoličný senát mladých), pričom napadnuté rozhodnutie mohol potvrdiť, zmeniť (a to aj v neprospech mladistvého, vtedy rozhodoval na pojednávaní, inak v senáte na tajnom zasadaní) alebo zrušiť a vyniesť nové rozhodnutie. Tiež mohol vec vrátiť súdu mladých na nové rozhodovanie, ak bolo potrebné doplniť a objasniť aj iné skutočnosti než tie, na ktorých zisťovanie a objasňovanie sa súd mladých pôvodne zameral. Ak súdnostoličný senát pojednával vo veci odvolania, mladistvý, ktorý nedovŕšil v čase konania 18. rok veku, musel mať povinne obhajcu. Ak ho nemal, súd mu ho musel ustanoviť. Nespokojnosť s rozhodnutím odvolacej inštancie bolo možné prejaviť pomocou tzv. nulity, ktorú mohol žiadať:

a.) prokurátor pre nedodržanie podstatných ustanovení zákona,
b.) mladistvý, jeho zákonný zástupca a obhajca pre nedodržanie podstatných ustanovení zákona, keď súd uložil trest nápravnej výchovy, väzenia alebo štátneho väzenia.

3. Trestná zodpovednosť a konanie proti mladistvým po vzniku Československej republiky do roku 1950

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 zostali na jej území aj naďalej platné a účinné zákony z obdobia Rakúsko – Uhorska. Zatiaľ čo v Čechách a na Morave to bolo právo rakúske, na území Slovenska to bolo právo uhorské. Napriek tomu, že recepčnou normou bol vytvorený nový československý právny poriadok, fakticky pozostával zo starých právnych predpisov rakúskych a uhorských. Tento právny dualizmus však čoskoro začal spôsobovať aplikačné problémy a z toho dôvodu sa veľmi rýchlo po vzniku republiky začali objavovať snahy o unifikáciu práva, ktoré sú charakteristické pre celé obdobie trvania republiky. Recepčná norma postupne unifikovala československý právny poriadok za pomoci zmien a unifikačných noriem. Recipované normy a normy novo prijaté po vzniku republiky boli od svojho zrodu platné a účinné už na celom území Československa.

V otázkach trestného súdnictva nad mladistvými sa na území Slovenska naďalej aplikovala predošlá právna úprava, teda zákonný článok 5/1878, jeho novela z roku 1908 a aj zákonný článok 7/1913 o súde mladých a to až do prijatia nového zákona č. 48/1931 Z.z. o trestnom súdnictve nad mládežou.

<u>Zákon č. 48/1931 o trestnom súdnictve nad mládežou</u>

Zákon, ktorý bol výsledkom snáh o unifikáciu československého právneho poriadku výrazne odrážal myšlienky humanizácie trestného súdnictva nad mládežou. Prvá Československá republika sa vďaka nemu zaradila k prvým európskym krajinám, ktoré prijali samostatnú legislatívu v otázkach trestného procesu mladistvých. Tento zákon po prijatí dňa 11.03.1931 a nadobudnutí účinnosti dňa 01.10.1931 začal platiť na celom území republiky a nahradil tak dovtedajšie právne predpisy týkajúce sa trestania mladistvých. Nakoľko však

upravoval len niektoré, vybrané otázky trestného konania dotýkajúce sa mladistvých páchateľov, mal vo vzťahu k všeobecnému trestnému právu povahu lex specialis.

Kľúčovou zásadou nového zákona bola myšlienka, že mládež je potrebné v prvom rade vychovávať a až následne trestať, nakoľko primárne trestanie nevedie k odstráneniu príčin kriminality mladistvých a ani k odstráneniu príčin vedúcich k protiprávnemu konaniu celkovo. Dokonca by mohlo viesť k recidíve mladistvých. Trestanie mladistvých tak získalo len sekundárne postavenie, keďže do popredia vystupovala potreba výchovy. V prípadoch, ak výchovné pôsobenie a vplyvy neboli dostačujúce, pristupovalo sa k uloženiu trestu.[279] Ak aj v konkrétnom prípade už došlo k uloženiu trestu, aj tu sa kládol dôraz na jeho výchovnú a nápravnú (polepšovaciu) funkciu. Z uvedenej zásady tiež vyplynulo, že je nevyhnutné, aby sa trestné činy mladistvých posudzovali miernejšie v porovnaní s trestnými činmi dospelých páchateľov a aby aj celé trestné konanie týkajúce sa mladistvého páchateľa bolo prispôsobené jeho veku a vývoju.

Z hľadiska svojej štruktúry integroval nový zákon tak hmotnoprávne ako aj procesnoprávne ustanovenia. Obsahovo pozostával z troch hláv. Prvá z nich, ktorá obsahovala hmotnoprávne ustanovenia, sa nazývala „O trestaní mládeže“. Za ňou nasledovala druhá hlava, v ktorej bola obsiahnutá úprava procesných postupov pod názvom „O trestnom konaní proti mladistvým“. Zákon uzatvárala tretia hlava, v ktorej boli obsiahnuté záverečné ustanovenia.

Nová právna úprava priniesla niekoľko výrazných zmien oproti predošlému stavu. Za výraznú zmenu možno považovať posunutie vekovej hranice trestnej zodpovednosti z 12 na 14 rokov. Osoby mladšie ako 14 rokov sa označovali ako nedospelí a podľa trestných zákonov neboli trestne zodpovední. Ak sa aj dopustili činu, ktorý by inak mal znaky trestného činu, do úvahy prichádzalo len uloženie výchovných alebo liečebných opatrení. O uložení vždy rozhodoval poručenský súd a mohol si vyžiadať pre svoje rozhodovanie posudky od pedagógov či lekárov. Ak sa nedospelý dopustil trestného činu, za ktorý by mu bolo možné za splnenia podmienok trestnej zodpovednosti uložiť trest smrti alebo trest odňatia slobody na doživotie, poručenský súd mohol rozhodnúť o uložení ochrannej výchovy vo výchovnom ústave alebo o umiestnení v liečebnom ústave. Práve tento posun vekovej hranice z 12 na 14 rokov veku sa stretol so značným odporom a názormi kritizujúcimi beztrestnosť osôb do dovŕšenia 14. roku veku. Osoby, ktoré v čase spáchania trestného činu dovŕšili 14 rokov, ale nedosiahli ešte vek 18 rokov sa označovali ako osoby mladistvé. Takýto mladiství boli trestne zodpovední, a ak zákon neurčil iné pravidlá, postupovalo sa podľa všeobecných trestných zákonov. Takto bol výslovne do novej právnej úpravy zakotvený vzťah špeciality ku všeobecnému trestnému právu. Pre trestnú zodpovednosť mladistvých sa však vyžadovala aj určitá rozumová vyspelosť. Trestnú zodpovednosť vylučovalo, ak mladistvý nemohol pre značnú zaostalosť v dobe spáchania činu rozpoznať jeho protiprávnosť alebo nemohol ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho následky. Trestné činy, ktorých sa dopustili mladiství páchatelia sa označovali ako previnenie.

Postup po uznaní viny mladistvého

Po tom, čo poručenský súd uznal mladistvého vinného zo spáchania konkrétneho trestného činu (previnenia), do úvahy prichádzalo:

a.) upustenie od potrestania,
b.) odsúdenie na podmienečný trest,
c.) odsúdenie na nepodmienečný trest.

V každom z uvedených prípadov mohol súd rozhodnúť zároveň o uložení ochranného dozoru alebo ochrannej výchovy. Z uvedených možností si mal vybrať tú, ktorá by bola

[279] Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932. s.23

najúčelnejšia vzhľadom na potreby mravného vývoja mladistvého. Pri tomto rozhodovaní zohrávali úlohu povaha činu, okolnosti, za ktorých bol spáchaný, pohnútky vedúce mladistvého k spáchaniu činu, pomery v ktorých bol vychovaný a v ktorých vyrastal, doterajší spôsob života, povaha a vek mladistvého ako aj stupeň jeho rozumovej vyspelosti a mravnej skazenosti. Súd zároveň mohol napomenúť tie osoby, ktoré mali povinnosť starať sa o mladistvého.

Upustenie od potrestania prichádzalo do úvahy v prípadoch, ak išlo o čin menšieho významu, ktorého sa mladistvý páchateľ dopustil z nerozvážnosti alebo pod vplyvom inej osoby, ak bol zvedený príležitosťou či hospodárskou tiesňou, ak sa činu dopustil z dôvodu ospravedlniteľnej neznalosti a tiež v prípade, ak by mu mal súd za takýto čin uložiť len nepatrne vysoký peňažný trest alebo nepatrne vysoký trest na slobode. Upustenie od potrestania pri ospravedlniteľnej neznalosti bolo nanajvýš polemické, nakoľko bolo potrebné hľadať pravidlá, podľa ktorých by sa dalo určiť, že ide skutočne o ospravedlniteľnú neznalosť a nie len o špekuláciu a výhovorku. Následkom upustenia od potrestania dochádzalo k odpusteniu trestu. Od prepadnutia veci však súd upustil len vtedy, ak tomu nebránil verejný záujem alebo dôležitý súkromný záujem.Trestné činy, ktoré spáchal mladistvý sa posudzovali podľa trestného poriadku len vtedy, ak nový zákon neurčoval iný postup. V niektorých prípadoch dochádzalo ku súbehu dokonaného trestného činu, ktorého sa osoba dopustila vo veku mladistvého s trestným činom, ktorého sa dopustila vo veku dospelého. V týchto prípadoch sa podľa špeciálnej úpravy postupovalo len vtedy, ak neskôr spáchaný trestný čin bol prečinom spadajúcim do právomoci okresného súdu. Ak však nedošlo k začatiu konania do času, kedy páchateľ dovŕšil 19. rok veku, v rámci trestného konania sa uplatňovali všeobecné ustanovenia trestného poriadku.

Príslušnosť súdu na konanie

O trestných činoch mladistvých páchateľov rozhodoval v trestnom konaní krajský súd a na ňom špeciálne zriadený senát mládeže. Zasadali v ňom dvaja sudcovia z povolania, pričom jeden z nich mal postavenie predsedu senátu a druhý z nich bol prísediacim. Miestne príslušným na konanie bol ten súd, v obvode ktorého mal obvinený v čase spáchania trestného činu stály pobyt a ak stály pobyt v čase spáchania činu nemal na území republiky, bol to súd, ktorý vo veci urobil prvý úkon. Ak to bolo v záujme mladistvého, vyžadoval to jeho prospech alebo to bolo účelnejšie, bolo možné prelomiť miestnu príslušnosť a vec postúpiť na taký súd, v obvode ktorého sa nachádzal príslušný súd poručenský, alebo na súd, v obvode ktorého mal stály pobyt zákonný zástupca mladistvého alebo na súd, v ktorého obvode sa trestný čin stal.

Vo veciach, v ktorých by inak rozhodoval porotný súd, sa konalo hlavné pojednávanie pred senátom mládeže, v ktorom zasadali dvaja sudcovia a dvaja prísediaci. Trojčlenné senáty podľa predošlej právnej úpravy tak boli zmenené na štvorčlenné, čo znamenalo, že mohlo dôjsť aj k zhode hlasov. Prípravné konanie patrilo plne do kompetencie sudcu mládeže, ktorý v trestných veciach proti mladistvým poskytoval tiež právnu pomoc.

Sudca mládeže na okresnom súde bol príslušný na konanie proti mladistvým vo všetkých tých veciach, ktoré spadali do výlučnej kompetencie súdu. Za sudcu mládeže mohol byť ustanovený len taký sudca, ktorý vlastnosťami aj povahou najviac vyhovoval tomuto úradu, pričom sa prihliadalo aj na odborné vzdelanie a doterajšiu činnosť. Rovnaké podmienky museli spĺňať aj prísediaci, pričom museli mať aj vedomosti o sociálnej starostlivosti o mládež.

O všetkých úkonoch, ktoré boli nasmerované voči mladistvému mal byť taktiež povinne informovaný aj poručenský súd. Ak zistil, že sa voči mladistvému vedie konanie na inom súde, jeho povinnosťou bolo oznámiť to zúčastneným súdom. O jednotlivých opatreniach prijímaných v rámci konania mali byť informovaní aj rodičia mladistvého, jeho zákonný zástupca a to bez ohľadu na to, či bolo alebo nebolo možné voči takýmto opatreniam podať opravný prostriedok.

V rámci trestného konania sa vyžadovalo, aby boli dôsledne, riadne a včas zistené všetky osobné, majetkové, rodinné pomery mladistvého a tiež ďalšie okolnosti, ktoré by mohli byť významné z hľadiska rozhodovania, aké opatrenie voči mladistvému použiť. Išlo hlavne o správy poručenského súdu, z ktorých tieto informácie vyplývali. Tiež z nich bolo možné zistiť, či v minulosti už pri tomto mladistvom došlo k upusteniu od potrestania alebo jeho stíhania. Na účely zisťovania pomerov mladistvého súd mohol vypočuť každú osobu, pri ktorej predpokladal, že mu poskytne informácie z tohto hľadiska dôležité. Zároveň každá osoba mala povinnosť tieto informácie súdu poskytnúť a táto povinnosť sa vzťahovala aj na osoby, ktoré mali možnosť inak odoprieť výpoveď pre svoj pomer k mladistvému. Ak aj z takto zistených skutočností súdu vyplynula pochybnosť o mravnom a duševnom stupni vývoja mladistvého, prípadne o jeho úplnom telesnom či duševnom zdraví, mohol dať mladistvého obhliadnuť jednému alebo dvom lekárom, ktorí sa špecializovali na duševné choroby mládeže.

Väzba mladistvého páchateľa bola považovaná za krajný prostriedok riešenia situácie. Hoci bol v konkrétnom prípade prítomný dôvod väzby, mladistvého bolo možné do nej vziať len vtedy, ak to bolo nevyhnutné a ak účel väzby nebolo možné dosiahnuť iným spôsobom. Vyžadovalo sa, aby počas svojho pobytu vo väzbe bol mladistvý oddelený od dospelých osôb a tiež od osôb, ktoré by na neho mohli mať negatívny a škodlivý vplyv. Na tieto účely sa výkon väzby mohol realizovať vo výchovných ústavoch alebo v súkromných či verejných zariadeniach.

Inštitút upustenia od trestného stíhania sa mohol využiť v prípadoch, kedy trest, ku ktorému trestné stíhanie smerovalo, bol len nepatrného významu a odsúdenie ako aj samotné konanie sa ukázalo ako neúčelné. Až na prípady malého významu, v konaní proti mladistvému sa vykonávalo tzv. vyhľadávanie. Obžalovací spis nahrádzal žalobný návrh, v ktorom bolo presne špecifikované akým konaním sa mladistvý previnil a ktoré ustanovenia práva tak porušil.

Povinná obhajoba mladistvého bola potrebná vždy na hlavnom pojednávaní a pri ústnom pojednávaní o opravnom prostriedku. Ak to však senát mládeže považoval za potrebné, mohol nariadiť povinné zastúpenie už v prípravnom konaní. Ak si mladistvý obhajcu nezvolil, ustanovil mu ho súd, pričom z obhajoby neboli vylúčené tie osoby, ktoré na účely konania poskytovali súdu informácie o pomeroch a prostredí mladistvého.

Dobu hlavného pojednávania mal senát mládeže určiť vopred a oznámiť ju zákonnému zástupcovi mladistvého a tiež orgánom súdnej starostlivosti mládeže. Zákonnému zástupcovi či inej osobe vykonávajúcej nad mladistvým dohľad mohol súd nariadiť, aby sa dostavili na pojednávanie a to aj v prípade, že neboli v pozícii svedkov. Rovnaké oprávnenie mal súd aj voči osobám, ktoré mu poskytovali informácie o pomeroch a prostredí mladistvého.

Aj na hlavnom pojednávaní platilo, že mladistvý nesmel prísť do kontaktu s dospelými páchateľmi. Bez vypočutia mladistvého dokonca nebolo možné ani vyhlásiť rozsudok. Na pojednávaní mali právo byť prítomní zákonný zástupca a aj zástupca zariadenia starostlivosti o mládež, pričom kedykoľvek sa mohli ujať slova. Sudca mohol vyzvať mladistvého, aby opustil miestnosť na niektoré časti pojednávania, hlavne ak hovorili svedkovia, obhajca či znalci o osobe mladistvého a tiež vtedy, ak bola obava, že vypočuté by na mladistvého nepôsobilo priaznivo. O priebehu tej časti, na ktorej takto nebol mladistvý prítomný musel byť informovaný a tiež mal možnosť vyjadriť sa k týmto skutočnostiam. Ak to bolo v záujme mladistvého, súd mohol vždy vylúčiť verejnosť z pojednávania. Aj v prípade, že verejnosť bola z pojednávania vylúčená, súd mohol povoliť prístup jednej nezúčastnenej osobe, ak to bolo v záujme mladistvého. Rodičom, pestúnom, ochrannému dozorcovi či členom inštitúcií, ktoré zabezpečovali starostlivosť o mládež však súd nemohol v žiadnom prípade zabrániť v účasti na pojednávaní.

O uložení ochranného dozoru a ochrannej výchovy súd rozhodoval formou uznesenia. Ak mladistvý, jeho zákonný zástupca, verejný žalobca či obhajca neboli vypočutí už skôr, súd mal pred rozhodnutím povinnosť vypočuť ich. Rozhodnutia a opatrenia prijaté proti mladistvému bolo možné napadnúť opravným prostriedkom len za splnenia zákonných podmienok. V prospech mladistvého mohli opravný prostriedok podať aj jeho manžel, rodičia, zákonný zástupca, obhajca, verejný žalobca i zariadenie starostlivosti o mládež. Proti jeho vôli tak mohol urobiť iba otec, matka, zákonný zástupca, obhajca a zariadenie starostlivosti o mládež. Z opravných prostriedkov do úvahy prichádzala sťažnosť a odvolanie.

4. Právna úprava trestnej zodpovednosti a trestné súdnictvo nad mládežou podľa Trestného zákona č. 86/1950 Sb. a Trestného poriadku č. 87/1950 Sb.

K výrazným zmenám v právnej úprave trestného súdnictva nad mládežou došlo v roku 1950, kedy bol zákonom č. 86/1950 Sb. ako celok zrušený samostatný zákon upravujúci túto problematiku a ustanovenia týkajúce sa mladistvých páchateľov boli včlenené do všeobecného trestného práva. V rámci nového trestného zákona sa úprave otázok mladistvých páchateľov venovalo len minimum ustanovení, konkrétne len osem paragrafov. Hoci sám zákon v tejto oblasti deklaroval výchovný prístup, k jeho reálnemu naplneniu nikdy nedošlo. Za odraz výchovného pôsobenia možno považovať len § 58, ktorý upravil podmienky pre upustenie od potrestania. V rámci trestného poriadku č. 87/1950 Sb. bolo odrazom výchovného pôsobenia konania proti mladistvým páchateľom ustanovenie, ktoré umožňovalo prokurátorovi zastaviť trestné stíhanie. Tieto ustanovenia boli následne upravené a v ešte skrátenej podobe sa stali aj súčasťou novelizovaného trestného zákona č. 63/1956 Sb. a tiež trestného poriadku č. 64/1956 Sb. Na ujmu liberalizačným trendom a modernizácii bolo, že sa neobjavili v trestnoprávnych predpisoch z roku 1961. Navyše sa stále obmedzovali možnosti reakcie prokuratúry a súdov na trestnú činnosť mladistvých páchateľov a minimalizoval sa aj výpočet sankcií, ktoré bolo možné mladistvým páchateľom uložiť. Deklarovaný výchovný účel trestného konania, modernizácia a liberalizácia trestného procesu tak zostali len v rovine úvah a želaní.

Zmeny, ktoré sa prejavili po prijatí týchto zákonov spočívali predovšetkým vo zvýšení dolnej hranice trestnej zodpovednosti zo 14 na 15 rokov. Za mladistvého teda bolo možné považovať osobu, ktorá dovŕšila 15. rok veku, no nepresiahla 18. rok svojho veku. V súlade s § 57 sa za účel trestu považovala výchova mladistvého za riadneho pracujúceho človeka s prihliadnutím na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádzal. Hoci sa na tomto mieste výslovne deklaroval výchovný princíp a princíp humanity, trestanie mladistvých sa v praxi spravovalo predovšetkým represiou a vo väčšine prípadov sa ukladali tresty odňatia slobody. Výchovný princíp prevažoval nad represívnym len v prípade už spomínaného § 58, ktorý upravil možnosť upustenia od potrestania mladistvého zo strany súdu a to z rovnakých dôvodov a za rovnakých podmienok, za akých mohol prokurátor zastaviť trestné stíhanie voči mladistvému.

5. Trestné konanie proti mladistvým na základe Trestného zákona č. 140/1961 Zb. a Trestného poriadku č. 141/1961 Zb.

Rok 1961 bol z pohľadu trestného práva charakteristický zastavením modernizácie a liberalizácie napriek tomu, že trestné kódexy prijímané v tomto období ich povýšili jednoznačne na jeden zo svojich hlavných cieľov. Trestný poriadok mal byť prostriedkom predchádzania trestnej činnosti s dôrazom na povinnosti občana vo vzťahu k štátu a socialistickej spoločnosti.[280] V rámci Trestného zákona (zákona č. 140/1961 Sb.) ako aj v rámci Trestného poriadku (zákona č. 141/1961 Sb.) pokračovala nastolená tendencia

[280] Vlček, E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1.vydání. Brno: MU PF, 1993, s. 65

obmedzovania a zužovania možností prokuratúry i súdov flexibilne a adekvátne reagovať na trestnú činnosť páchanú mladistvými páchateľmi vzhľadom na deklarovaný výchovný účel trestu vo vzťahu k mladistvým páchateľom. Systém sankcií, ktorých uloženie prichádzalo do úvahy v prípade mladistvých bol veľmi stručný a výrazne prispel k zastaveniu napredovania v oblasti trestania mladistvých. Podľa § 78 Trestného zákona bolo možné mladistvým uložiť len trest odňatia slobody a trest prepadnutia veci. Uloženie peňažného trestu, ochranných opatrení alebo ochrannej výchovy prichádzalo do úvahy len za splnenia zákonných podmienok. Napriek viacerým snahám o rozšírenie systému sankcií pre mladistvých páchateľov (napr. aj o možnosť podmienečného odsúdenia s uložením primeraných povinností a obmedzení), nezohľadnila ich ani novela trestného zákona č. 175/1990 Zb. a ani novela trestného poriadku č. 178/1990 Zb. Za obdobie od roku 1989 až po rok 2005 možno v oblasti trestného práva hmotného považovať za najvýraznejšiu zmenu vo vzťahu k mladistvým páchateľom rozšírenie systému trestov aj o trest vyhostenia a trest zákazu činnosti. Práve tieto dva tresty boli do systému trestov ukladaných mladistvým doplnené novelou trestného zákona č. 175/1990 Zb.

V oblasti trestného procesu viedla snaha o minimalizáciu negatívnych vplyvov trestného konania na mladistvého, ktoré by mohli byť prekážkou výchovného pôsobenia konania, k vyčleneniu určitých osobitostí uplatňovaných len vo vzťahu k mladistvým páchateľom.[281] Svoje zákonné vyjadrenie našli v § 291 - § 301 Trestného poriadku, teda ako jeden z osobitných druhov konania. Tieto osobitosti sa prejavili vo viacerých oblastiach. Mladistvý musel mať povinne od vznesenia obvinenia až do právoplatného rozhodnutia vo veci obhajcu, išlo teda o prípad povinnej obhajoby. Ak si mladistvý obhajcu nezvolil, súd mal povinnosť ustanoviť ho mladistvému. V konaní proti mladistvým obligatórne vystupoval orgán, ktorý bol poverený starostlivosťou o mládež. Patrili mu pritom pomerne široké oprávnenia. Okrem všeobecne zadefinovaného predmetu dokazovania v § 89 sa musel súd snažiť aj o čo najdôkladnejšie zistenie stupňa rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahy, pomerov a prostredia, v ktorom mladistvý žil a bol vychovávaný. Otázky zisťovania pomerov mladistvého boli veľmi podrobne spracované v § 292 Trestného poriadku.[282] Väzba ako zaisťovací inštitút prichádzala do úvahy len v nevyhnutných prípadoch, teda ako krajný prostriedok. Jej použitie prichádzalo do úvahy len v prípadoch, ak jej účel nebolo možné dosiahnuť inak. Súd príslušný vo veci konať mohol postúpiť vec súdu miestne príslušnému podľa obvodu bydliska mladistvého. O konaní hlavného pojednávania mal právo byť informovaný aj štátny orgán starostlivosti o mládež. Ak využil svoje právo byť prítomný na konaní, prostredníctvom svojho zástupcu mohol podávať návrhy a tiež klásť vypočúvaným osobám otázky. Striktne sa uplatňovala zásada, že hlavné pojednávanie sa mohlo konať len za prítomnosti mladistvého a taktiež prokurátora. Ak to bolo v záujme mladistvého, mohla byť z hlavného pojednávania dokonca vylúčená verejnosť. Išlo však o možnosť súdu rozhodnúť o vylúčení verejnosti z konania, nie o povinnosť súdu. Ak existovala obava, že niektorá časť hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia by mohla nepriaznivo pôsobiť na mravný vývoj mladistvého, predseda senátu mal možnosť prikázať mladistvému, aby opustil na túto časť pojednávaciu sieň. Konanie voči mladistvým malo byť vedené len osobami, ktoré mali dostatočné životné skúsenosti a boli znalé otázok súvisiacich s výchovou mládeže v takom rozsahu, že zaručovali splnenie výchovného cieľa konania. Obligatórna prítomnosť prokurátora sa vyžadovala nie len na hlavnom pojednávaní, ale aj na verejnom zasadnutí. Spojenie vecí dospelého a mladistvého páchateľa na spoločné konanie prichádzalo do úvahy

[281] Husár, E. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 1996, s. 261
[282] Bližšie pozri Zdroj: http://www.beckonline.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtmmi&conversationId=1187545#selected-node, zo dňa 14.6.2018

len výnimočne, ak to vyžadovala povaha trestnej veci. Osobám so samostatnými obhajovacími právami patrilo nie len oprávnenie podať v prospech mladistvého odvolanie proti rozsudku, ale aj sťažnosť proti uzneseniu.

Konanie proti mladistvým vychádzalo zo zásady, že v konaní sa musí zabezpečiť, aby boli dôkladne zistené všetky skutočnosti, ktoré sú dôležité pre spravodlivé rozhodnutie vo veci a v prípade uznania viny aj pre výber najadekvátnejšej sankcie resp. sankcií voči mladistvému. Zdôrazňovala sa potreba výchovného pôsobenia na mladistvého počas celého trestného konania a požiadavka minimalizácie všetkých negatívnych vplyvov, ktoré by mohli zmariť toto výchovné pôsobenie resp. dosiahnutie výchovného účelu. Značný význam sa prikladal povinnej obhajobe, nakoľko bolo uznané, že mnohí mladiství nie sú schopní náležitým spôsobom zabezpečiť svoju obhajobu a ich ponechanie bez obhajcu by bolo na ujmu ich práv a tiež celého trestného konania.

Napriek tomu, že táto právna úprava sa asi najviac približovala právnej úprave súdnictva nad mladistvými z roku 1931, jej značným nedostatkom bol pomerne stručný systém sankcií, ktorý nemohol naplniť výchovný účel konania voči mladistvým. Napriek viacerým, aj odborne podmieneným, snahám o zmenu a rozšírenie systému sankcií tak, aby odrážali výchovný vplyv konania na mladistvého, dostatok vôle k tomuto kroku sa nenašiel ani po roku 1989. Za jediné pozitívum tak možno považovať len rozšírenie systému trestov o trest vyhostenia a trest zákazu činnosti až na 5 rokov. Pozitívne treba hodnotiť aj aplikáciu ustanovení, ktoré sa týkali zahládzania odsúdenia, ktoré nasledovalo ihneď po výkone peňažného trestu a trestu prepadnutia veci. Napriek tomu, že vyššie uvedené zmeny možno nepochybne hodnotiť kladne, treba tiež poukázať na skutočnosť, že z hľadiska počtu ich bolo veľmi málo. Neboli ani natoľko prelomové, že by dokázali zabezpečiť dosiahnutie výchovného vplyvu trestného konania voči mladistvým.

Záver

Aj napriek tomu, že skupina mladistvých predstavuje osobitnú skupinu páchateľov, prikláňame sa k názoru, že ide o osoby, ktoré nie je možné žiadnym spôsobom v trestnom konaní privilegovať. Rovnoprávnosť postavenia mladistvých a dospelých páchateľov je charakteristická pre prvé trestné systémy a trestné kódexy.

Skoro sa však poznalo, že tento jednotný pohľad na obe vekové skupiny nie je správny, nie je vhodný a nevedie rovnako tak k dosahovaniu sledovaného cieľa. Postupne, aj v rámci právnej úpravy, i v aplikačnej praxi sa začali diferencovať postupy vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči mladistvých, ich postih a aj samotné procesné pravidlá, v súlade s ktorými sa vedie trestné konanie týchto osôb.

V spracovanom príspevku sme načrtli postupný vývoj právnej úpravy postihu mladistvých (trestnej zodpovednosti, trestania i trestného konania) až do súčasnej doby spoločne s viacerými hodnotiacimi postrehmi. Niektoré úpravy možno hodnotiť kritickejšie, iné ako zásadnejší krok vpred v postupe dosahovania účelu trestu a trestného konania pri tejto skupine páchateľov.

Aj smerom do budúcna možno len odporúčať, aby posilňovalo pôsobenie a praktické uplatňovanie prvkov restoratívnej justície pri súčasnom zachovaní osobitostí trestnej zodpovednosti, trestania i trestno-procesných postupov pri tejto skupine páchateľov. Práve požiadavky na aplikačnú oblasť, hlavne ak ide o uplatňovanie prvkov restoratívnej justície (reálne využívanie jej prvkov) predstavuje výzvy smerom do budúcna.

Zoznam použitých zdrojov:

Dulaková Jakúbeková, D.: Subjektívne práva a povinnosti: všeobecný výklad: subjekty práv a povinností. In: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iuris Libri, 2014.
Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932.
Fábry, A.: Penológia. Bratislava: EUROKÓDEX, BVŠP, 2009

Husár, E. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 1996.
Válková, H., Dünkel, F.: Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. 1.vydání. Praha: Leges, 1992.
Vlček, E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu: 1.vydání. Brno: MU PF, 1993.
Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007.
Zezulová, J.: Trestní zákonodárství nad mládeží. 1.vydání. Brno: PF MU, 1997.
Zdroj: http://www.beckonline.cz/legalis/document.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtmmi&conversationId=1187545#selected-node, zo dňa 14.6.2018.

Osobitosti trestného stíhania mladistvých
(Particularities of juvenile prosecution)

PhDr. JUDr. Juraj Mravec, MBA
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

Anotácia: Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na stručný náčrt osobitostí trestného stíhania mladistvých páchateľov. Zdôrazňuje osobitosti postavenia mladistvého obvineného alebo obžalovaného a odchýlky od štandardnej procesnej úpravy, ktorá sa vzťahuje na túto skupinu osôb. Odôvodňuje ich požiadavkami na čo najlepšie dosahovanie účelu trestného stíhania a prirodzene aj trestného postihu tejto skupiny osôb a taktiež ich hodnotí.
Kľúčové slová: mladiství, trestné stíhanie, doručovanie písomností, fakultatívna delegácia, možnosti podávania opravných prostriedkov, možnosť vylúčenia verejnosti z konania.

Annotation: The author of this paper focuses on a brief outline of the particularities of the prosecution of juvenile offenders. It emphasizes the particularities of the status of juvenile accused or defendant and the deviation from the standard procedural rules applicable to this group of persons. It justifies their demands for the best possible pursuit of the purpose of prosecution and, of course, the criminal prosecution of this group of people and also evaluates them.
Key words: juveniles, prosecution, service of documents, optional delegation, possibilities of appeal, possibility of public exclusion from proceedings.

Úvod

Predmetom trestného konania, ako konania podľa Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TP“ alebo „Trestný poriadok“), je úprava postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdu s cieľom náležitého zistenia trestných činov a spravodlivého potrestania ich páchateľov. Je pritom potrebné rešpektovať základné ľudská práva a slobody fyzických ako aj právnických osôb (§ 1 TP).

Rovnako ako trestanie mladistvých páchateľov vykazuje odchýlky od všeobecných pravidiel, ktoré sa aplikujú v prípade dospelého páchateľa, tak aj priebeh trestného konania je pri mladistvých špecifický množstvom odchýlok od všeobecnej právnej úpravy.[283] Na rozdiel od českej právnej úpravy, ktorá otázky trestného konania voči mladistvým a súdnictva nad mladistvými vyčlenila do osobitného právneho predpisu (zákon č. 218/2003 Sb. o zodpovednosti mládeže za protiprávne činy“, ktorý nadobudol účinnosť ešte 1. januára 2004), v našich podmienkach ostala táto právna úprava aj naďalej inkorporovaná v TP s tým, že uvedené odchýlky boli pre svoju povahu vyčlenené do tzv. osobitných spôsobov konania. „Na situácie, v ktorých by postup podľa všeobecných ustanovení zákona mohol predĺžiť, ohroziť alebo zmariť dosiahnutie účelu trestného konania, reaguje TP ustanoveniami o osobitných spôsoboch konania.“[284] Jedným z týchto osobitných spôsobov konania je práve konanie proti mladistvým, ktoré je obsiahnuté v druhom diele siedmej hlavy tretej časti TP s názvom „Konanie proti mladistvým“, konkrétne v § 336 až § 347. Napriek tomu, že v trestnej veci mladistvého sa obligatórne primárne aplikujú ustanovenia obsiahnuté v tomto

[283] Dulaková Jakúbeková, D.: Účinná ľútosť? = trestnosť činu nezaniká len pri daňových trestných činoch. Zdroj: http://www.hmg.sk/novinky/2017/9/28/inn-tos-v-trestnom-zkone /z 17.03.2019/

[284] Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 781

diele TP, nejde tu o komplexnú úpravu trestného konania. V tomto diele sú totiž obsiahnuté len špecifické pravidlá, odchýlky od všeobecnej trestno - procesnej úpravy, ktoré sú uprednostnené pred všeobecnou právnou úpravou trestného konania. Ak však určité otázky v tomto diele riešené osobitným spôsobom nie sú, použijú sa aj na konanie voči mladistvým všeobecné ustanovenia TP. Takto je priamo v § 330 TP vyjadrená a zavádzaná zásada špeciality ustanovení aktuálne všetkých šiestich dielov siedmej hlavy tretej časti TP.

Osobitná úprava konania proti mladistvým odráža zvýšenej starostlivosti o mladistvých, potrebu minimalizácie negatívnych vplyvov trestného konania na osobu mladistvého, ktoré sú s nim nevyhnutne spojené a potrebu výchovného pôsobenia na osobu mladistvého a jeho usmerňovanie do ďalšieho života. Uvedenými odchýlkami od všeobecného postupu sa sleduje cieľ, ktorým je čo najlepšie dosiahnutie účelu ukladaných sankcií a ktorý je špecifikovaný pri mladistvých páchateľoch. Hoci mladistvého páchateľa nie je možné ani v trestnom konaní nijak privilegovať, je potrebné prihliadať na jeho vek, úroveň vyspelosti a málo životných skúseností s cieľom zabezpečiť mu primeraný rozsah procesných práv. A práve na dosiahnutie tohto cieľa TP zakotvuje celý rad požiadaviek a osobitostí, ktoré sa musia nevyhnutne uplatňovať v celom procesno – právnom postupe. „Na dosiahnutie tohto cieľa § 336 až 347 TP zabezpečujú, aby sa objasnili všetky okolnosti potrebné pre spravodlivé rozhodnutie, najmä pre výber najvhodnejšieho opatrenia proti mladistvému, zdôrazňujú všetky možnosti výchovného pôsobenia konania na mladistvého a vylučujú z konania také momenty, ktoré by mohli byť prekážkou jeho výchovného účinku na mladistvého a dôsledne zabezpečujú obhajobu mladistvého, ktorý vzhľadom na svoj vek nie je spôsobilý náležite sa obhajovať sám.“[285]

1. Obhajoba mladistvého

Priamo v § 336 TP je stanovené, že mladistvý musí mať po vznesení obvinenia obhajcu. Ide o ustanovenie, ktorým sa konkretizuje § 37 ods. 1 písm. d) TP o povinnej obhajobe. V tomto prípade ide o jeden z prípadov povinnej obhajoby, ktorý TP zavádza. Právo na obhajobu mladistvému vzniká momentom vznesenia obvinenia a trvá až do momentu právoplatného skončenia trestného stíhania. Samozrejme, každý má právo v prvom rade obhajovať sa sám, čím sa realizuje právo materiálnej obhajoby. Realizácia práva formálnej obhajoby potom spočíva v tom, že každý má právo obhajovať sa prostredníctvom svojho zvoleného zástupcu a orgány činné v trestnom konaní ako aj súdy sú povinné umožniť obvinenému zvoliť si obhajcu. V prípade mladistvého páchateľa sa od momentu vznesenia obvinenia zavádza povinná obhajoba. Pokiaľ teda mladistvý obvinený obhajcu nemá, príslušný orgán činný v trestnom konaní je povinný určiť mladistvému dodatočnú lehotu na to, aby si obhajcu zvolil. Ak si mladistvý obvinený ani v tejto lehote obhajcu nezvolí sám alebo pomocou inej na to oprávnenej osoby, alebo keď vyhlási, že obhajcu nechce, sudca pre prípravné konanie má povinnosť mu ho ustanoviť na základe žiadosti zo strany príslušného orgánu činného v trestnom konaní.[286] Takto sa sleduje predovšetkým ochrana záujmov a posilnenie právneho postavenia mladistvého v trestnom konaní, keďže vzhľadom na vek, úroveň vyspelosti, životné skúsenosti a absenciu primeraných odborných poznatkov mladistvého možno mať pochybnosť o tom, či sa náležite bude vedieť obhajovať sám a to aj napriek skutočnosti, že bol o svojich právach riadne poučený. Zároveň tiež platí, že tohto práva (práva povinnej obhajoby) sa mladistvý nemôže vzdať.

Povinná obhajoba mladistvého sa vzťahuje aj na vykonávacie konanie za podmienky, že ide o konanie o podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a mladistvý v čase

[285] Vantuch, P.: Kriminalita mládeže a její prevence. Praha: Horizont, 1984, s. 21

[286] Minárik, Š., Mathern, V., Palarec, J.: Trestný poriadok, stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, § 336 a komentár k nemu

konania verejného zasadnutia ešte nedovŕšil 18. rok veku (§ 38 ods. 1 písm. b) TP). Taktiež je stanovená povinnosť, že mladistvý musí mať obhajcu v konaní o mimoriadnych opravných prostriedkoch, ale tiež za splnenia podmienky, že v čase konania verejného zasadnutia mladistvý ešte nedovŕšil 18. rok veku (§ 38 ods. 2 písm. b) TP).

Za predpokladu, že obvinený mladistvý je rozhodnutím súdu pozbavený spôsobilosti na právne úkony, alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony súdom obmedzená, zastupovať ho v konaní môže aj jeho zákonný zástupca. Otázku, kto je zákonným zástupcom riešia predpisy občianskoprávnej povahy, resp. predpisy rodinného práva. Pri mladistvých a celkovo pri deťoch do 18 rokov sú nimi spravidla obaja rodičia. Môže však ísť aj o súdom ustanoveného poručníka, opatrovníka alebo kolízneho opatrovníka v prípade, že mladistvý nemá zákonného zástupcu alebo ak tento z vážneho dôvodu nemôže svoje oprávnenia vykonávať. Za predpokladu existencie osvojiteľského vzťahu, môže byť zákonným zástupcom mladistvého obvineného (ako osvojenca) aj jeho osvojiteľ. Okruh oprávnení zákonného zástupcu je v súlade s § 35 TP veľmi široký. Patria mu všetky oprávnenia podľa § 35 ods. 1 TP, teda oprávnenie na zvolenie obhajcu, oprávnenie podávať za mladistvého obvineného návrhy, žiadosti a opravné prostriedky a tiež zúčastňovať sa na všetkých úkonoch, na ktorých sa podľa TP môže zúčastňovať aj obvinený. Tiež mu patrí oprávnenie podať v mene mladistvého žiadosť o prepustenie z väzby a podať opravný prostriedok voči rozhodnutiu, na ktorého vydanie dal sám podnet. Jednotlivé oprávnenia, ktoré zákonnému zástupcovi podľa TP patria, môže vykonávať dokonca aj proti vôli mladistvého obvineného, avšak len za podmienky, že sú v jeho prospech. V prípadoch, keď zákonný zástupca nemôže vykonávať tieto svoje oprávnenia a tiež ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania, v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanoví mladistvému obvinenému opatrovníka ad hoc. Aj bez návrhu ho ustanoví predseda senátu v konaní pred súdom.

Obhajcu teda môže mladistvému obvinenému ustanoviť aj jeho zákonný zástupca, pričom v prípadoch pozbavenia či obmedzenia spôsobilosti na právne úkony na strane obvineného tak môže zákonný zástupca urobiť aj proti jeho vôli. Tento úkon totiž možno jednoznačne považovať za úkon v prospech obvineného. Súčasná právna úprava dokonca pozná a nevylučuje tiež možnosť, že obvinený alebo osoby na to oprávnené si zvolia nie jedného, ale viacerých obhajcov. Nepochybne možno súhlasiť s názorom, že viacero obhajcov na strane obvineného do istej miery posilní jeho právne postavenie, nakoľko jeho záujmy budú obhajované zo strany viacerých osôb. V súčasnosti ide však o otázku finančnú. V súlade s § 44 ods. 1 TP a tiež v súlade so zákonom upravujúcim činnosť advokátov treba uviesť, že každý z obhajcov je povinný poskytovať obvinenému potrebnú právnu pomoc, na obhajobu jeho záujmov využiť účelným spôsobom všetky zákonné prostriedky a spôsoby a starať sa o to, aby boli riadne a včas objasnené skutočnosti, ktoré obvineného zbavujú viny, alebo túto vinu zmierňujú. Zvolenie si aj viacerých obhajcov má tiež psychologickú rovinu. V týchto prípadoch je tiež nevyhnutné vyriešiť otázku doručovania medzi viacerými obhajcami. Pre riadne vykonanie procesných úkonov je však postačujúce, že na úkone sa zúčastnil aspoň jeden z nich.

2. Zisťovanie pomerov mladistvého

„Dosiahnutie cieľa, ktorý sledujú osobitné ustanovenia o konaní proti mladistvým, napomáha aj ustanovenie § 337 TP, ktoré rozširuje a konkretizuje okolnosti, ktoré treba zistiť, ak má byť dosiahnutý účel trestného konania z hľadiska viny, ale najmä z hľadiska prípadného trestu.“[287] V súlade s § 337 TP je stanovená povinnosť čo najdôkladnejšie zistiť stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého, jeho povahu, pomery, prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný, jeho správanie pred spáchaním trestného činu, ktorý sa mu

[287] Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 785

kladie za vinu a z ktorého je obvinený a taktiež jeho správanie po ňom ako aj iné okolnosti, ktoré sú dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, najmä posúdenie, či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého. Pre posúdenie trestnej zodpovednosti je pri mladistvom, ktorý bol v čase spáchania trestného činu mladší ako 15 rokov tiež nevyhnutné skúmať to, či bol v tomto čase spôsobilý rozpoznať protiprávnosť svojho činu a či bol spôsobilý ovládať svoje konanie. Takto je v podstate rozšírený okruh okolností, ktoré je podľa § 119 TP potrebné v trestnom konaní dokazovať. Zisťovanie pomerov mladistvého je teda dôležité v dvoch smeroch:

a.) z hľadiska naplnenia podmienok trestnej zodpovednosti a to vzhľadom na povinnosť stanovenú v § 95 ods. 1 TZ, v rámci ktorej je pri mladistvých v čase spáchania činu mladších ako 15 rokov vždy nevyhnutné (obligatórne) skúmať, či boli schopní rozpoznať protiprávnosť svojho konania a či boli spôsobilí svoje konanie ovládať (znalecky sa teda skúma otázka príčetnosti takéhoto mladistvého vzhľadom na dosiahnutý stupeň rozumovej a mravnej vyspelosti); obligatórne sa v týchto prípadoch do konania priberajú dvaja znalci z odboru detskej psychológie a psychiatrie za účelom vyšetrenia duševného stavu mladistvého obvineného. Ak títo skonštatujú, že mladistvý mladší ako 15 rokov nebol schopný v čase spáchania činu rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, takýto mladistvý nie je za svoj čin v zmysle koncepcie podmienenej trestnej zodpovednosti trestne zodpovedný.

b.) z hľadiska voľby najvhodnejších prostriedkov nápravy páchateľa vrátane využitia odklonov v trestnom konaní ako je napríklad možnosť podmienečného zastavenia trestného stíhania (§ 216 TP), schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania (§ 220 TP) a ďalšie.

Zisťovanie pomerov mladistvého je pritom priamo na základe zákona uložené aj orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorému v tomto smere patrí veľmi dôležité postavenie, nakoľko sprostredkúva poznatky nezávisle od vôle obvineného, jeho obhajcu či zákonného zástupcu. Informácie týkajúce sa pomerov mladistvého je možné získať aj od obce, školy, výsluchom rodičov mladistvého, prípadne znalcov.

Vyšetrovanie, skrátené vyšetrovanie a tiež rozhodovanie vo veciach mladistvého obvineného má byť zverené osobám, ktoré majú dostatok životných skúseností aj z oblasti výchovy mládeže. Takto sa podporuje dosiahnutie účelu trestného konania.

3. Väzba mladistvého

Väzba ako jeden zo zaisťovacích inštitútov, ktoré TP dôsledne upravuje, prichádza do úvahy aj pri mladistvom. Ide o trestno-procesný inštitút, ktorý predstavuje z pomedzi všetkých prostriedkov používaných na zabezpečenie prítomnosti obvineného na trestnom konaní, najintenzívnejší zásah do osobnej slobody obvineného. Je potrebné zdôrazniť, že väzba nemá vo vzťahu k obvinenému povahu sankcie. Slúži výlučne na zabezpečenie prítomnosti obvineného na trestnom konaní, nakoľko v mnohých prípadoch nie je možné účel samotného trestného konania dosiahnuť bez prítomnosti obvineného. V jednotlivých ustanoveniach TP (konkrétne v § 71 a nasl.) sú presne špecifikované podmienky a dôvody väzby, jej trvanie ako aj súvisiace otázky. Konkretizuje sa tak čl. 17 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého možno obvineného vziať do väzby len z dôvodov a na čas, ktorý je určený zákonom a na základe rozhodnutia súdu. V každom prípade však väzba predstavuje inštitút, ktorý má fakultatívnu povahu. Ide len o jeden zo zaisťovacích inštitútov, ktorého použitie by malo prichádzať do úvahy až vtedy, keď prostredníctvom iných, miernejších zaisťovacích inštitútov nie je možné dosiahnuť účel väzby. Vzhľadom na povahu väzby a skutočnosť, že veľmi intenzívne zasahuje do osobnej slobody obvineného, je tiež nevyhnutné dôsledne rešpektovať a uplatňovať jednu zo základných zásad trestného konania – zásadu primeranosti a zdržanlivosti.

Podmienky využitia tohto inštitútu sú však pri mladistvom obvinenom istým spôsobom modifikované. Základnou podmienkou je, že mladistvý sa musí nachádzať v procesnom postavení obvineného, teda musí byť vo vzťahu k nemu vydané uznesenie o vznesení obvinenia. Okrem existencie dôvodov väzby podľa § 71 TP je tiež nevyhnutné naplnenie podmienky, že účel väzby pri mladistvom obvinenom nemožno dosiahnuť inak. Tieto obmedzenia sú motivované tým, že samotná väzba nemá výchovný účel. Pred rozhodnutím o vzatí do väzby súd musí (obligatórne) v prípade mladistvého hľadať miernejšie prostriedky upravené v TP, ktoré umožňujú dosiahnutie účelu väzby. Ide predovšetkým o využitie jednotlivých prostriedkov, ktoré nahrádzajú inštitút väzby. Orgány činné v trestnom konaní ako aj súd sú taktiež povinné v každom štádiu trestného stíhania dôsledne skúmať, či je väzba mladistvého stále adekvátnym a primeraným zaisťovacím inštitútom a či účel väzby nie je možné dosiahnuť inak. Pri dospelom páchateľovi celá táto iniciatíva spočíva aj na ňom a nie len na súde ako v prípade mladistvého obvineného. Z vyššie uvedeného jednoznačne vyplýva, že inštitút väzby má v prípade mladistvého obvineného skutočne povahu *ultima ratio.*

Za najúčinnejší prostriedok náhrady väzby (popri iných, ktoré sú dostupné) je možné považovať práve dohľad nad mladistvým obvineným zo strany probačného a mediačného úradníka. Jeho uloženie prichádza do úvahy až po tom, čo príslušný orgán dospeje jednoznačne k záveru, že vzhľadom na okolnosti prípadu a povahu mladistvého obvineného je možné účel väzby dosiahnuť aj pomocou dohľadu probačného a mediačného úradníka. Zákonný rámec pre výkon probácie a mediáce bol v podmienkach Slovenskej republiky vytvorený od 1. januára 2004, kedy nadobudol účinnosť zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch. Týmto zákonom bol zriadený a do nášho právneho poriadku aj zavedený inštitút probačného a mediačného úradníka. Okrem povinností, ktoré je mladistvý obvinený povinný plniť v rámci dohľadu nahrádzajúceho väzbu, je tiež povinný plniť aj ďalšie povinnosti a podrobiť sa ďalším obmedzeniam, ktoré mu môžu byť v súlade s § 82 ods. 1 TP uložené.

Rozhodovanie o nahradení väzby peňažnou zárukou má dve fázy. Príslušný orgán, teda súd alebo sudca pre prípravné konanie musí v prvej fáze rozhodnúť o tom, či je vôbec prípustné nahradenie väzby zložením kaucie. Príslušný orgán je povinný pritom prihliadať na povahu spáchaného činu a tiež na výšku škody, ktorá bola činom spôsobená. Keďže peňažná záruka môže byť zložená nie len mladistvým obvineným, ale aj inou osobou, príslušný orgán je povinný prihliadať tiež aj na majetkové pomery danej osoby. Vzhľadom na všetky uvedené skutočnosti následne opatrením určí výšku peňažnej záruky a rozhodne aj o spôsobe jej zloženia. Maximálna výška peňažnej záruky, ani jej rozpätie, nie sú v TP žiadnym spôsobom stanovené, čím sa vytvára priestor pre jej individualizáciu na základe posúdenia príslušného orgánu. Z dôvodu potreby zohľadnenia všetkých uvedených skutočností uvedené hranice ani nie je možné stanoviť. Ak vzhľadom na vyššie uvedené okolnosti dospeje súd k záveru, že pomocou peňažnej záruky nie je možné dosiahnuť účel väzby, rozhodne, že peňažnú záruku neprijíma. Po zložení peňažnej záruky v stanovenej výške a určeným spôsobom rozhodne príslušný orgán formou uznesenia, že mladistvého obvineného ponecháva na slobode alebo že ho prepúšťa z väzby. Aj v tomto prípade môže príslušný orgán uložiť mladistvému obvinenému primerané povinnosti a obmedzenia, ktoré sú špecifikované v § 82 ods. 1 TP. Peňažná záruka môže byť súdom alebo sudcom pre prípravné konanie zrušená za podmienky, že už pominuli alebo sa zmenili dôvody, ktoré k jej prijatiu viedli. Súd však môže rozhodnúť, že peňažná záruka bude trvať až do momentu, kým mladistvý, ktorý bol právoplatne odsúdený, nenastúpi na výkon trestu odňatia slobody, nezaplatí peňažný trest alebo nevykoná určený rozsah povinných prác, ktoré mu boli týmto trestnom nariadené.

Pri každom z uvedených prostriedkov nahrádzajúcich väzbu má príslušný orgán možnosť mladistvému obvinenému, ktorý je ponechaný na slobode, uložiť aj primerané povinnosti a obmedzenia s cieľom posilnenia účelu, ktorého dosiahnutie by sa inak sledovalo väzbou.

Exemplifikatívny výpočet týchto povinností a obmedzení je obsiahnutý v § 82 ods. 1 písm. a) až f) TP. Dôsledné plnenie týchto povinností kontroluje určený probačný a mediačný úradník. Ak mladistvý nesplní uložené povinnosti alebo sa nepodrobí nariadeným obmedzeniam, súd alebo sudca pre prípravné konanie má možnosť rozhodnúť o väzbe mladistvého len za podmienky, že mladistvý bol o tejto možnosti riadne a včas poučený.

V otázkach trvania väzby ako aj ďalšieho postupu sa na mladistvého obvineného vzťahujú rovnaké ustanovenia ako na dospelého páchateľa (§ 76 TP a nasl.).

Na výkon väzby sú zriadené osobitné ústavy na výkon väzby. Dohľad nad dodržiavaním zákonnosti v týchto ústavoch vykonáva prokurátor rovnako ako v miestach, kde dochádza k zákonnému obmedzeniu osobnej slobody. Konkrétne otázky týkajúce sa výkonu väzby upravuje zákon o výkone väzby (zákon č. 221/2006 Z.z v znení neskorších právnych predpisov) a Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 437/2006 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby v znení vyhlášky Ministerstva spravodlivosti č. 361/2008 Z.z. Okrem iného je jednoznačne určené, že mladistvý obvinený musí byť umiestnený do cely oddelene od dospelých obvinených. Ich spoločné umiestnenie na cele je podľa § 50 ods. 1 Poriadku pre výkon väzby možné len v prípade, ak dospelý nebude na mladistvého nepriaznivo vplývať, nebude ohrozovať jeho zdravie, prípadne zneužívať jeho prítomnosť na spoločnej cele.[288]

4. Osobitosti konania pred súdom vo veciach mladistvého

Konanie pred súdom v prípade mladistvého obvineného vykazuje niekoľko osobitostí, ktoré sú obsiahnuté v § 340 a nasl. TP. Predmetné ustanovenia špecificky vo vzťahu k mladistvému obvinenému upravujú nasledujúce otázky:

a.) doručovanie písomností,
b.) miestnu príslušnosť a fakultatívne postúpenie veci,
c.) spoločné konanie proti mladistvému a dospelému obvinenému,
d.) prítomnosť na jednotlivých formách zasadania súdu,
e.) opatrenia zamerané na ochranu osobnosti mladistvého,
f.) možnosti uloženia ochrannej výchovy,
g.) oznamovanie rozhodnutí a
h.) okruh osôb, ktoré sú oprávnené podať opravné prostriedky voči rozhodnutiu.

Doručovanie písomností

Osobitný postup doručovania podľa § 340 TP vzťahujúci sa na obžalobu a návrh dohody o vine a treste spočíva v podstatnom rozšírení okruhu osôb, ktorým sa tieto písomnosti doručujú. Pre jeho použitie sa vyžaduje, aby mladistvý v čase konania hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia ešte nedovŕšil 19. rok veku. Za splnenia tejto podmienky sa uvedené písomnosti (obžaloba a návrh dohody o vine a treste) nedoručujú iba mladistvému obvinenému a jeho obhajcovi, ale taktiež aj orgánu sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákonnému zástupcovi mladistvého, osobe, s ktorou mladistvý žije v spoločnej domácnosti a za predpokladu, že bol súdom mladistvému ustanovený opatrovník, tak aj tomuto opatrovníkovi.

Miestna príslušnosť a fakultatívne postúpenie veci

Miestna príslušnosť súdu poskytuje odpoveď na otázku, ktorý z viacerých súdov rovnakého druhu a stupňa je v danom prípade príslušný na rozhodovanie v konkrétnej veci. Otázky miestnej príslušnosti sú všeobecne riešené v § 17 TP. Z uvedeného ustanovenia je možné vyvodiť tri základné kritériá miestnej príslušnosti, ktoré sú navzájom v pomere špeciality a subsidiarity. V praxi to znamená, že uplatnenie druhého kritéria prichádza do

[288] Fábry, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex a BVŠP, 2009, s.133-142

úvahy až vtedy, ak nie je možné uplatniť kritérium prvé a uplatnenie tretieho kritéria je možné až vtedy, ak nie je možné uplatnenie kritéria druhého.

Prvým z uvedených kritérií pre určenie miestne príslušného súdu je miesto, kde bol trestný čin spáchaný *(forum delicti comissi).* Ak však miesto spáchania trestného činu nie je možné zistiť alebo bol čin spáchaný v cudzine, prichádza do úvahy použitie druhého kritéria. Miestne príslušný teda bude ten súd, v obvode ktorého obvinený býva, pracuje alebo sa zdržiava (*forum loci).* Toto kritérium je významné aj z toho pohľadu, že je možné si vďaka nemu vytvoriť určitý obraz o živote obvineného, o jeho rodinnom či pracovnom prostrední. Ak sa nedajú ani tieto miesta zistiť, alebo ak sa nachádzajú v cudzine, použije sa tretie kritérium miestnej príslušnosti. Podľa neho bude miestne príslušný súd, v obvode ktorého vyšiel daný čin najavo *(forum scientiae).* Trestný čin pritom vyšiel najavo tam, kde pôsobí orgán činný v trestnom konaní, ktorý sa ako prvý dozvedel o danom trestnom čine.

V prípade mladistvého obvineného TP umožňuje využiť inštitút postúpenia veci, ktorý má však len fakultatívnu povahu. Súd teda nemá povinnosť, ale len možnosť postúpiť vec, ak je to v záujme mladistvého. Toto postúpenie veci sa môže dotýkať výlučne mladistvého obvineného, teda osoby mladšej ako 18 rokov veku. Ide len o výnimku zo všeobecnej miestnej príslušnosti súdu, nakoľko vecná príslušnosť ostáva zachovaná. Podľa § 341 TP teda môže byť trestná vec mladistvého obvineného postúpená z miestne príslušného súdu na súd, v obvode ktorého má mladistvý trvalý pobyt, ak si to vyžaduje záujem mladistvého alebo aj na súd, na ktorom je z iných dôvodov vykonanie trestného konania so zreteľom na záujmy mladistvého účelnejšie. Tento postup pritom prichádza do úvahy v ktoromkoľvek štádiu trestného konania, či už počas konania pred prvostupňovým súdom, v odvolacom konaní a tiež v konaní vykonávacom.

Toto fakultatívne postúpenie veci mladistvého obvineného nie je viazané všeobecnými dôvodmi delegácie, ktoré sú uvedené v § 23 TP a má pred nimi prednosť. Podmieňuje sa len skutočnosťou, že tento postup si vyžaduje prospech mladistvého alebo jeho záujmy. Uvedený prospech je možné posudzovať vzhľadom na potrebu dosiahnutia nápravy mladistvého, jeho reintegráciu do rodinného a celkovo spoločenského prostredia a života.

V priebehu trestného konania sa však okolnosti, ktoré k takémuto postúpeniu zo strany miestne príslušného súdu viedli, môžu zmeniť. Následne môže súd, na ktorý bola vec mladistvého postúpená, vrátiť vec miestne príslušnému súdu alebo aj súdu inému. Kompetenčný konflikt je aj v týchto prípadoch oprávnený rozhodnúť najbližšie spoločne nadriadený súd vo vzťahu k súdom sporiacim sa o príslušnosť. Predpokladom pre jeho vyvolanie je, že súd, na ktorý bola vec postúpená, bezodkladne po tomto postúpení skonštatuje svoju neprísluš nosť.

Prítomnosť na jednotlivých formách zasadania súdu

Za formy zasadania súdu považujeme hlavné pojednávanie, verejné a neverejné zasadnutie súdu. Platí pravidlo, že hlavné pojednávanie a verejné zasadnutie sa v prípade mladistvého obžalovaného obligatórne koná za jeho prítomnosti. Je tomu tak z dôvodu, že priamo v § 343 TP je vylúčená možnosť ich uskutočnenia bez prítomnosti obvineného. Z tohto dôvodu tiež nie je možné konanie proti ušlému mladistvému, ktorý v čase konania ešte nedovŕšil 19. rok veku. Navyše sa obligatórne tiež vyžaduje prítomnosť prokurátora nie len na hlavnom pojednávaní, ale aj na verejnom zasadnutí. Napriek tomu, že o hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí súdu (termíne ich konania) má právo byť upovedomený aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, jeho prítomnosť na týchto formách zasadania súdu nie je obligatórna. S prihliadnutím na uvedené výnimky sa ďalej prítomnosť na jednotlivých formách zasadnutia súdu spravuje všeobecnými ustanoveniami TP, konkrétne § 252 TP, (prítomnosť na hlavnom pojednávaní), § 293 TP (prítomnosť na verejnom zasadnutí) a § 302 TP, v ktorom sú upravené otázky prítomnosti na neverejnom zasadnutí súdu.

Opatrenia zamerané na ochranu osobnosti mladistvého

K týmto opatreniam je možné zaradiť predovšetkým vylúčenie verejnosti z hlavného pojednávania i verejného zasadnutia a možnosť obmedzenia prítomnosti mladistvého na hlavnom pojednávaní i verejnom zasadnutí.

Zásada verejnosti spočíva okrem iného aj v tom, že hlavné pojednávanie sa uskutočňuje v zásade verejne. Verejnosť pojednávania však nie je absolútna a to vzhľadom na možnosti vylúčenia verejnosti z hlavného pojednávania. Všeobecné dôvody tohto vylúčenia verejnosti sú obsiahnuté v § 249 TP. Na základe § 343 ods. 3 TP dochádza k ich rozšíreniu o povinnosť súdu vylúčiť verejnosť z hlavného pojednávania i verejného zasadnutia za splnenia kumulatívnych podmienok, že:

a.) bol podaný návrh na vylúčenie verejnosti a to priamo mladistvým, jeho obhajcom alebo zákonným zástupcom a
b.) je to potrebné na ochranu záujmov mladistvého.

Za splnenia uvedených kumulatívnych podmienok má súd povinnosť vylúčiť verejnosť z hlavného pojednávania a tiež z verejného zasadnutia. Ide teda o obligatórne vylúčenie verejnosti, ktoré podlieha splneniu vyššie uvedených podmienok. Súd však v každom prípade musí skúmať, či je vylúčenie verejnosti skutočne potrebné na ochranu záujmov mladistvého, predovšetkým s ohľadom na možnosti dosiahnutia nápravy mladistvého a potreby nenarušenia jeho povesti nad mieru, ktorá je v danom prípade nevyhnutná.

Na rozdiel od verejnosti pojednávania, ktorá je len relatívna, verejnosť vyhlásenia rozsudku možno aj v prípade mladistvého považovať za absolútnu a bezpodmienečnú.[289]

Niektoré časti hlavného pojednávania môžu nepriaznivo vplývať na mravný vývoj mladistvého. Ide predovšetkým o výsluch zákonných zástupcov mladistvého dotýkajúci sa mladistvého, výsluch znalcov z oblasti psychológie a psychiatrie o osobnosti mladistvého a možnostiach jeho nápravy a prevýchovy, prípadne aj o výsluch poškodeného trestným činom. V týchto prípadoch môže predseda senátu prikázať mladistvému, aby sa z pojednávacej miestnosti na obmedzený čas vzdialil. Následne po návrate mladistvého je predseda senátu povinný oznámiť mladistvému podstatný obsah pojednávania, na ktorom mladistvý takto nebol prítomný. Mladistvý musí mať zároveň tiež možnosť vyjadriť sa k nemu.

S cieľom posilnenia ochrany mladistvého v trestnom konaní je tiež špecifikovaný okruh oprávnení, ktoré patria zástupcovi orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ak sa tento zástupca zúčastňuje hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia, patrí mu oprávnenie podávať návrhy, klásť vypočúvaným osobám otázky a tiež právo záverečnej reči. Po záverečnej reči tohto zástupcu nasleduje záverečná reč zákonného zástupcu mladistvého a následne má byť právo záverečnej reči umožnené aj mladistvému.

Možnosti uloženia ochrannej výchovy

Osobitne v § 346 TP je riešená otázka ukladania ochrannej výchovy. Pokiaľ si súd možnosť uloženia ochrannej výchovy nevyhradil, má možnosť rozhodnúť o jej uložení na verejnom zasadnutí len na základe návrhu prokurátora. Tento postup sa neuplatní vtedy, ak súd upustil od potrestania mladistvého na základe § 98 TP. Za týchto okolností totiž musí súd rozhodnúť o uložení ochrannej výchovy priamo na hlavnom pojednávaní. Oprávnené osoby majú možnosť podať voči rozhodnutiu o uložení ochrannej výchovy sťažnosť, ktorej je priamo v TP priznaný odkladný účinok.

Oznamovanie rozhodnutí

S cieľom dosiahnutia účelu zákona v trestnom konaní a s cieľom ochrany mladistvého stanovuje TP širší okruh osôb, ktorým sa doručujú rozhodnutia orgánov činných v trestnom

[289] Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: ORAC s.r.o., 2002, s. 135 až 140

konaní a súdu týkajúce sa mladistvého. V nadväznosti na to je im tiež priznané oprávnenie podať opravný prostriedok.

V § 334 TP je stanovená povinnosť súdu v prípade mladistvého doručovať rovnopis rozsudku aj orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a tiež zákonnému zástupcovi mladistvého, s ktorým žije v spoločnej domácnosti. Toto ustanovenie je pritom doplnením § 173 TP, ktorý všeobecne rieši otázku okruhu osôb, ktorým sa doručujú písomnosti.

Za splnenia podmienky, že zákonný zástupca alebo orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, nebol prítomný pri vyhlasovaní uznesenia, voči ktorému je možné podať sťažnosť alebo ktorým bolo trestné stíhanie zastavené, podmienečne zastavené, prerušené alebo ktorým bola vec postúpená, je potrebné doručiť mu aj rovnopis tohto uznesenia. Tento postup je však možný len vtedy, ak mladistvý v čase vyhlásenia uznesenia ešte nedovŕšil 18. rok veku.

Okruh osôb, ktoré sú oprávnené podať opravných prostriedok voči rozhodnutiu

V ustanovení § 345 TP je upravený okruh osôb, ktoré sú oprávnené podávať opravné prostriedky. Ide o ustanovenie, ktoré rozširuje § 307 TP (osoby oprávnené na podanie odvolania) a ustanovenia, ktoré upravujú okruh osôb, ktoré sú oprávnené na podanie sťažnosti (§ 186 ods. 1 a 2 TP). V nadväznosti na všeobecnú úpravu § 307 TP a s cieľom posilnenia postavenia mladistvého v trestnom konaní môžu okrem mladistvého podávať opravný prostriedok - odvolanie v jeho prospech a aj proti jeho vôli predovšetkým:

a.) prokurátor,
b.) obhajca,
c.) zákonný zástupca
d.) osoby so samostatnými obhajovacími právami, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorým plynie lehota na podanie opravného prostriedku zásadne samostatne.

Sťažnosť, ako riadny opravný prostriedok nasmerovaný voči uzneseniu, môže v prospech mladistvého v súlade s § 345 ods. 2 TP podať aj príbuzný v priamom rade, súrodenec, manžel a druh. Týmto osobám pritom lehota na podanie sťažnosti končí v rovnaký deň ako obvinenému. Toto ustanovenie je rozširuje všeobecné ustanovenia (§ 186 ods. 1 a 2 TP), ktoré vymedzujú okruh oprávnených osôb na podanie sťažnosti.

Ďalšie osobitosti konania proti mladistvému

Ochrana mladistvého je evidentná aj v konaní o dohode o vine a treste, ktorú nemožno podľa § 333 ods. 5 TP uzavrieť bez súhlasu zákonného zástupcu a obhajcu mladistvého obvineného. O dohode o vine a treste aj v prípade mladistvého následne rozhoduje súd na verejnom zasadnutí.

Vo vzťahu k mladistvému podľa § 353 ods. 5 písm. b) TP taktiež neprichádza do úvahy vydanie trestného rozkazu, ak by mladistvý v čase jeho vydania ešte nedovŕšil 18. rok veku.

Záver

S cieľom dosahovania účelu trestného konania i účelu trestného postihu mladistvých obvinených a obžalovaných, zákonodarca zakotvuje niektoré odchýlky od štandardného priebehu a postupu v trestnom konaní. Ani tu nie je možné hovoriť o privilegovaní tejto skupiny obvinených, iba o prispôsobovaní štandardných procesných postupov a procesných úkonov miere vyspelosti, dosiahnutému stupňu mravnej a rozumovej zrelosti mladistvého tak, aby sa pri ňom čo najlepšie dosiahol nápravný a výchovný účel, ktorý môže na túto osobu mladistvého mať už len samotné trestné konanie a prípadne aj následný postih. Takúto úpravu možno nepochybne hodnotiť pozitívne, hoci v niektorých prípadoch sa nutne bude spájať s administratívnou náročnosťou, prípadne s potrebou realizácie viacerých procesných úkonov,

ktoré by v prípade dospelého odpadali resp. neboli by nutné. Tu je jednoznačne možné vidieť záujem na dôslednej ochrane mladistvých a záujme na ich primárnej náprave a prevýchove.

K ochrane mladistvých navyše smerujú aj niektoré procesné ustanovenia, konkrétne § 342 TP, ktorý pripúšťa uskutočnenie spoločného konania proti mladistvému a dospelému obvinenému. V každom prípade však musí byť splnená podmienka, že tento postup je potrebný na účely všestranného a objektívneho objasnenia veci, alebo ak sú na toto spoločné konanie iné dôležité dôvody. Napriek tomu, že uvedené ustanovenie tieto podmienky nijakým spôsobom nešpecifikuje, podmienka všestranného a objektívneho objasnenia veci je splnená napríklad vtedy, ak sa mladistvý obvinený podieľal na väčšine trestnej činnosti alebo na trestnej činnosti závažnejšieho charakteru. Za iný dôležitý záujem možno považovať možnosť skrátenia lehoty väzby z dôvodu spoločného prejednania veci. Podobný záujem je možné vidieť aj na posilnenom okruhu subjektov, ktorým sa doručujú písomnosti, ktoré majú právo podávať opravné prostriedky, robiť návrhy za mladistvého, rovnaký zmysel a význam má aj možnosť dosiahnutia vylúčenia verejnosti z prejednania veci na hlavnom pojednávaní, krajné využívanie zaisťovacieho inštitútu väzby, či možnosť fakultatívnej delegácie, ak je to v záujme mladistvého.

Zoznam použitých zdrojov:

Dulaková Jakúbeková, D.: Účinná ľútosť? = trestnosť činu nezaniká len pri daňových trestných činoch. Zdroj: http://www.hmg.sk/novinky/2017/9/28/inn-tos-v-trestnom-zkone /z 17.03.2019/.

Fábry, A.: Penológia. Bratislava: Eurokódex a BVŠP, 2009.

Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: ORAC s.r.o., 2002

Minárik, Š., Mathern, V., Palarec, J.: Trestný poriadok, stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006.

Vantuch, P.: Kriminalita mládeže a její prevence. Praha: Horizont, 1984.

Európsky prokurátor

European public prosecutor

PhDr. JUDr. Igor Doboš, PhD., LL.M., MBA

Ústav verejného práva PEVŠ

Anotácia:

Prokuratúra v podmienkach právneho a demokratického štátu plní zásadné úlohy a jej postavenie je na národnej úrovni nespochybniteľné. V súvislosti s procesom europeizácie právnych predpisov a rovnako aj inštitúcií je preto logické, že dochádza k vytvoreniu inštitútu európskeho prokurátora, ktorému sa príspevok bude podrobnejšie venovať.

Kľúčové slová: prokuratúra, európsky prokurátor, Úrad európskeho prokurátora

Annotation:

Public Prosecutor's Office plays important role in a legal and democratic state, and its status is indisputable at national level. It is therefore logical, in the context of the process of Europeanization of legislation as well as of the institutions, that a European Prosecutor's Office is being set up. In the following text we will describe it in more detail.

Key words:

Public Prosecutor's Office, European Public Prosecutor, European Public Prosecutor's Office

1. História

Europeizácia v rámci trestného práva vyústila až do myšlienky zriadenia Európskeho prokurátora. Výkon trestnosti je napriek existencii Európskej únie stále výlučnou právomocou každého členského štátu. Takto to platí aj pre stíhanie trestných činov proti finančným záujmom Európskej únie, kde ide o prostriedky zo spoločného rozpočtu Európskej únie. Práve problematickosť postihu tohto druhu trestnej činnosti otvára myšlienky zriadenia nadnárodného orgánu, ktorý by mohol vyšetrovať a stíhať trestnú činnosť v oblasti trestných činov proti finančným záujmom Európskej únie.

Počiatky projektu Európskeho prokurátora boli predstavené v rámci Corpus Iuris[290]. Neskôr v roku 2001 Európska komisia predložila Zelenú knihu o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov Európskeho spoločenstva a zriadení Úradu verejného európskeho žalobcu. Tento projekt vyvolal zmiešané reakcie.

Lisabonská zmluva neskôr ustanovila *„pre boj proti trestným činom poškodzujúcim alebo ohrozujúcim finančné záujmy Únie môže Rada legislatívnym postupom formou nariadenia vytvoriť z Eurojustu Úrad európskeho verejného žalobcu.“*

Historicky významným medzníkom sa stalo slovenské predsedníctvo v Rade Európskej únie v roku 2017, počas ktorého lídri Európskej únie na summite dospeli k dohode,

[290] ONDREJOVÁ,A., Corpus Juris 2000, Bratislava, Iura Edition, 2003

že Úrad európskeho prokurátora bude vytvorený na základe posilnenej spolupráce. Krajiny, ktoré sa k tejto myšlienke nechcú pripojiť tak môžu ostať mimo bez toho, aby blokovali ostatných.

Ako sme spomenuli, tento orgán bude kreovaný na báze posilnenej spolupráce , ku ktorej sa prihlásilo 20 krajín, vrátane Slovenska. Ďalších sedem krajín - Holandsko, Írsko, Maďarsko, Malta, Poľsko, Švédsko, Spojené kráľovstvo – do zavŕšenie odchodu z Európskej únie sa bude môcť pripojiť neskôr, Dánsko si vybojovalo pri rokovaniach výnimku zo spolupráce v oblasti vnútra a spravodlivosti. 22 zúčastnených členských štátov sa rozhodlo pridať k spoločnému úsiliu ochrany rozpočtu Európskej únie pred podvodmi.[291]

Európska prokuratúra bude predstavovať nezávislú a decentralizovanú prokuratúru Európskej únie, do ktorej pôsobnosti bude patriť vyšetrovanie a trestné stíhanie páchateľov trestných činov poškodzujúcich rozpočet Európskej únie, akými sú podvody, korupcia alebo cezhraničné podvody v oblasti DPH presahujúce sumu 10 miliónov eur.

Európska prokuratúra bude fungovať ako jediný centrálny úrad zastrešujúci všetky zúčastnené členských štáty a bude konsolidovať snahu o presadzovanie práva na európskej aj vnútroštátnej úrovni do jednotného, plynulého a efektívneho prístupu.

Potreba kreovania inštitútu Európskej prokuratúry vznikla z viacerých dôvodov. Jedným z nich je skutočnosť, že v súčasnosti existujúce orgány Európskej únie akými sú Európsky úrad pre boj proti podvodom (OLAF), Agentúra Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) a Európsky policajný úrad (Europol) nedisponujú právomocou viesť vyšetrovanie trestných činov a taktiež kompetenciou stíhať páchateľov v prípadoch odhalenia podvodov. OLAF má kompetenciu predkladať výsledky svojich administratívnych vyšetrovaní príslušným vnútroštátnym orgánom, ktoré následne nezávisle rozhodnú, či na základe predložených informácií zo strany OLAF začnú trestné konanie.

Ako ďalší dôvod možno označiť snahu o zastrešenie a jednotnosť aplikácie práva, a to vzhľadom na to, že snaha a úspešnosť odhaľovania trestných činov voči prostriedkom Európskej únie zo strany jednotlivých členských štátov nebola vždy využívaná efektívne za pomoci využitia všetkých dostupných prostriedkov a možností na odhaľovanie a následné potrestanie páchateľov. Na základe dostupných údajov je možné konštatovať, že v súčasnosti vedie k obžalobe iba niečo viac ako 50 % odporúčaní OLAF, ktoré predkladá vnútroštátnym orgánom činným v trestnom konaní.[292]

Ako posledný nami uvádzaný dôvod je spojený s nízkym počtom trestných stíhaní a nízkou vymožiteľnosťou finančných prostriedkov, ku ktorých strate došlo v dôsledku páchania trestnej činnosti na častokrát nadnárodnej úrovni. Páchatelia takýchto trestných činov sa vyznačujú tým, že ich spôsob páchania trestnej činnosti je sofistikovaný, mnohokrát ťažko odhaliteľný a premyslený. Je možné na základe dostupných informácií konštatovať, že takáto trestná činnosť spôsobuje škodu pre rozpočet Európskej únie niekde v rovine okolo 50 miliárd eur. Aj toto je nepochybne dôvod, prečo je potrebný vznik Úradu európskej prokuratúry.

[291] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-4767_sk.htm
[292] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-4767_sk.htm

Predpokladaný začiatok fungovania Úradu európskej prokuratúry a začiatok jej fungovania sa predpokladá približne od roku 2020. Pre zahájenie fungovania tohto inštitútu je potrebné vytvorenie Úradu európskeho prokurátora a vybudovanie jeho personálneho aparátu, rovnako zvolenie národných predstaviteľov z jednotlivých členských krajín Európskej únie. Členské štáty podporujúce myšlienku vytvorenia Úradu európskeho prokurátora sa zhodli, že sídlom tohto úradu bude Luxemburg.

2. Postavenie, štruktúra a organizácia

Európska prokuratúra je nedeliteľný orgán Európskej únie, ktorý koná ako jediný s decetralizovanou štruktúrou. Úrad európskeho prokurátora sa bude teda vyznačovať dvojúrovňovou štruktúrou. Budú ju tvoriť tzv. európska úroveň a úroveň členských štátov.

Európsku úroveň[293]**,** označovanú aj ako ústredná úroveň, bude predstavovať centrálny úrad, vykonávajúci všeobecný dohľad nad výkonom aktivít Úradu európskeho prokurátora, ktorý zároveň bude disponovať rozhodovacou právomocou vo veciach významných pre Úrad európskeho prokurátora z hľadiska horizontálnej štruktúry. Tento centrálny úrad zároveň bude vykonávať monitorovanie a riadenie jednotlivých prípadov a rovnako dohľad nad týmito vyšetrovaniami s tým, že mu bude zverené aj právo priamej intervencie a príkazová právomoc vo vzťahu k jednotlivým prípadom.

Centrálny úrad bude vnútorne členený a bude pozostávať z niekoľkých zložiek. Ako hlavný predstaviteľ, ktorý bude zodpovedný za riadne fungovanie Úradu európskeho prokurátora bude zvolený **hlavný európsky prokurátor**. Tento bude zároveň rozdeľovať jednotlivé prípady spadajúce do pôsobnosti Úradu európskeho prokurátora svojim podriadeným a dohliadať na ich prešetrovanie. Funkčné obdobie hlavného európskeho prokurátora bude sedem rokov bez možnosti opätovného zvolenia, aby bola zaručená jeho nezávislosť a nestrannosť pri výkone funkcie. Odvolanie hlavného európskeho prokurátora je možné na návrh Európskeho parlamentu, Komisie alebo Rady Súdnym dvorom. Hlavný európsky prokurátor spolupôsobí s dvomi zástupcami hlavného európskeho prokurátora, ktorí ho zastupujú v jeho neprítomnosti alebo v prípade, ak by nemohol vykonávať svoju funkciu. Hlavný európsky prokurátor zastupuje európsku prokuratúru vo vzťahu k inštitúciám Európskej únie, členským štátom a tretím stranám. Výber hlavného európskeho prokurátora sa v súlade s nariadením realizuje formou verejnej výzvy pre uchádzačov o túto pozíciu uverejnenej v Úradnom vestníku Európskej únie.

Ďalším orgánom bude **kolégium**, ktoré bude personálne pozostávať zo všetkých európskych prokurátorov. Do kompetencie kolégia budú patriť hlavne tvorba vnútorných postupov Úradu európskeho prokurátora, rovnako ako rozhodovanie o všeobecných otázkach týkajúcich sa jednotlivých prípadov s cieľom zabezpečiť súdržnosť, efektívnosť a konzistentnosť postupov v oblasti trestného stíhania v rámci členských štátov. Kolégium nebude prijímať operatívne rozhodnutia v konkrétnych veciach. Tento orgán predpokladá rozhodovanie konsenzom, avšak nie je vylúčené ani väčšinové prijatie rozhodnutia. V prípade rovnosti hlasov bude rozhodovať hlas hlavného európskeho prokurátora.

Pre fungovanie Úradu európskeho prokurátora budú kreované aj **stále komory,** ktoré kreuje kolégium, monitorujúce a riadiace vyšetrovanie v konkrétnych prípadoch v pôsobnosti

[293] https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/ako-bude-fungovat-europsky-prokurator-infografika/

Úradu európskeho prokurátora. Komory sa zriaďujú ako poradné orgány, ich počet nie je ustanovený, záleží to od budúceho počtu prípadov, ktoré bude Úrad európskeho prokurátora vyšetrovať. Nebude vylúčené, aby ten istý prokurátor bol členom viacerých komôr. Predsedom komory bude hlavný európsky prokurátor alebo ním menovaný európsky prokurátor. Agenda bude stálym komorám prideľovaná náhodne, avšak nevylučuje sa ani priame pridelenie prípadu rozhodnutím hlavného európskeho prokurátora konkrétnej stálej komore.

Ako posledný element štruktúry Úradu európskeho prokurátora budú volení **európski prokurátori**. Títo budú volenými zástupcami každej členskej krajiny. Každá členská krajina bude menovať jedného zástupcu. V prípade, ak stála komora bude prešetrovať prípad týkajúci sa krajiny, ktorá európskeho prokurátora nominovala, bude to práve tento zástupca, ktorý bude poverený zabezpečovaním komunikácie s európskym delegovaným prokurátorom a rovnako bude zodpovedný za kontrolu zlučiteľnosti vo vzťahu k vnútroštátnemu právu.

Úroveň členských štátov[294] označovaná aj ako decentralizovaná úroveň, budú predstavovať **európski delegovaní prokurátori**. Títo budú zodpovední za vyšetrovanie na národnej úrovni, a to pod priamym dohľadom európskeho prokurátora. Rovnako bude ich vyšetrovanie dozorované a riadené inštrukciami príslušnej stálej komory Úradu európskeho prokurátora, ktoré budú vo vzťahu k európskym delegovaným prokurátorom záväzné. Európski delegovaní prokurátori budú zastávať svoje pozície ako členovia národných prokuratúr alebo inštitúcií súdnej moci v členskej krajine, budú disponovať rovnakými oprávneniami ako nádrodní prokurátori. V prípade vyšetrovania prípadov, ktoré spadajú do pôsobnosti Úradu európskeho prokurátora budú konať v mene Úradu európskeho prokurátora, nezávisle od národných inštitúcií. Rovnako budú delegovaní európski prokurátori povinní vo vzťahu k európskemu prokurátorovi dozorujúcemu ich činnosť pri vyšetrovaní konkrétneho prípadu **viazaní informačnou povinnosťou**, ktorú zároveň vykonajú aj voči príslušnej stálej komisii.[295]

Touto decentralizovanou dvojúrovňovou štruktúrou sa zaručí, aby európska prokuratúra mala priamo k dispozícii vnútroštátne odborné znalosti, napr. dôkladnú znalosť vnútroštátneho súdneho systému a miestneho jazyka, začlenenie do štruktúry miestnej prokuratúry, ale aj prax v riešení súdnych prípadov v danom štáte atď.

Delegovaní európski prokurátori budú môcť vo svojich štátoch naďalej vykonávať funkciu prokurátorov (budú mať teda dvojitú funkciu). V prípade, ak budú delegovaní prokurátori konať v rámci mandátu európskej prokuratúry, budú úplne nezávislí od orgánov činných v trestnom konaní vo svojom štáte.

Hlavného európskeho prokurátora a európskych prokurátorov bude vyberať výberová komisia. Komisia preto 31. júla 2018 predložila návrh vykonávacieho rozhodnutia Rady na vymenovanie členov komisie. Hlavnou úlohou výberovej komisie je zostaviť užší zoznam uchádzačov na pozíciu hlavného európskeho prokurátora a posúdiť kvalifikáciu uchádzačov na európskych prokurátorov pred ich vymenovaním Radou. Bude sa skladať z dvanástich členov. Všetci budú mať pracovné skúsenosti ako bývalí členovia Súdneho dvora a Dvora audítorov, bývalí vnútroštátni členovia Eurojustu, členovia vnútroštátnych najvyšších súdov

[294] https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/ako-bude-fungovat-europsky-prokurator-infografika/
[295] https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/ako-bude-fungovat-europsky-prokurator-infografika/

alebo prokurátori a advokáti na vysokej úrovni. Pokiaľ ide o zloženie výberovej komisie, Komisia zohľadnila potrebu geografickej a rodovej vyváženosti a náležitého zastúpenia právnych systémov členských štátov, ktoré sa zapájajú do činnosti európskej prokuratúry.

Očakáva sa, že po prijatí tohto návrhu Rada prediskutuje a prijme vykonávacie rozhodnutie Rady, ktorým upraví postup vymenovania členov výberovej komisie. Následne výberová komisia zahájí svoju činnosť. Očakáva sa, že výberová komisia bude plniť svoje úlohy pri výbere hlavného európskeho prokurátora a európskych prokurátorov až do konca roku 2019, prípadne do roku 2020.

V prípade, kedy európski delegovaní prokurátori konajú takpovediac v dvojitej funkcii, kedy mimo konania spadajúceho do pôsobnosti Úradu európskeho prokurátora budú pôsobiť na národnej úrovni, je nespochybniteľné, že je potrebné riešiť otázku nestrannosti ich rozhodovania. Táto má byť zabezpečená vďaka prijatiu viacerých krokov.[296]

Po prvé, Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej len „nariadenie“) ustanovuje, že zamestnanci európskej prokuratúry konajú v záujme Európskej únie ako celku, nesnažia sa získať ani neprijímajú pokyny od žiadnej vonkajšej inštancie. Týmto je garantované, že jednotlivé inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Európskej únie a členských štátov rešpektujúc nezávislosť európskej prokuratúry nebudú vyvíjať snahu na ovplyvňovanie Úradu európskej prokuratúry pri jej činnosti.

Za druhé opatrenie je možné označiť skutočnosť, že Európska prokuratúra bude kreovaná ako štrukturálne nezávislý úrad, to znamená, že nebude súčasťou žiadnej inej inštitúcie ani útvaru Európskej únie.

Tretím opatrením bude proces výberu a ustanovenia do funkcie hlavného európskeho prokurátora, ktorého vymenuje po verejnej výzve pre uchádzačov Európsky parlament a Rada. Panel zložený z bývalých členov Súdneho dvora, členov najvyšších súdov jednotlivých krajín, štátnych prokuratúr a/alebo uznávaných odborníkov v oblasti práva pomôže pripraviť užší zoznam uchádzačov. Funkčné obdobie je obmedzené na sedem rokov a nie je možné ho predĺžiť, čím sa zaručí, že hlavný európsky prokurátor nebude konať v záujme svojho opätovného vymenovania. Hlavný európsky prokurátor môže byť odvolaný iba rozhodnutím Súdneho dvora, a to na základe žiadosti podanej Európskym parlamentom, Radou alebo Komisiou.

Pokiaľ ide o delegovaných európskych prokurátorov, ďalším opatrením vedúcim k nestrannosti je skutočnosť, že nariadením sa zabezpečuje úplná nezávislosť vnútroštátnych prokurátorov menovaných do funkcie v európskej prokuratúre od vnútroštátnych orgánov činných v trestnom konaní.

Administratívne zabezpečenie úradu, akým európska prokuratúra bude je nespochybniteľné. Práve z tohto dôvodu je kreovaná aj pozícia **administratívneho riaditeľa**. Tohto vymenúva kolégium zo zoznamu kandidátov, ktorých navrhuje hlavný európsky prokurátor na základe transparentného výberového konania. Funkčné obdobie administratívneho riaditeľa je štyri roky. Po ukončení funkčného obdobia vykoná kolégium

[296] ONDREJOVÁ, A, Európsky prokurátor – komentár k nariadeniu Rady Európskej únie, Wolters Kluwer, 2017,

hodnotenie výkonu funkcie administratívneho riaditeľa. Na základe výsledkov tohto hodnotenia má kolégium na základe návrhu hlavného európskeho prokurátora kompetenciu jedenkrát predĺžiť funkčné obdobie administratívneho riaditeľa o najviac štyri roky. V takomto prípade, ak došlo k predĺženiu funkčného obdobia administratívneho riaditeľa, nie je možné, aby sa uchádzal o funkciu opätovne. Administratívny riaditeľ priamo podlieha hlavnému európskemu prokurátorovi. Administratívny riaditeľ je právnym zástupcom európskej prokuratúry vo veciach administratívnych a rozpočtových. Zodpovedá za plnenie každodenných úloh európskej prokuratúry.

3. Kompetencie a právomoc

Európska prokuratúra bude nezávislou a vysokošpecializovanou prokuratúrou. Jej prokurátori budú viesť vyšetrovania vo všetkých zúčastnených členských štátoch koordinovaným spôsobom, zaisťovať rýchlu výmenu informácií a spoločne zabezpečovať koordinované vyšetrovania, rýchle zmrazenie aktív alebo konfiškáciu majetku a v prípade potreby požadovať zadržanie podozrivých páchateľov, a to všetko v rámci spoločnej európskej stratégie vyšetrovania a trestného stíhania.

Európska prokuratúra bude využívať kapacity členských štátov a zhromažďovať odborné znalosti v oblastiach, ako sú analýza trestnej činnosti, dane, účtovníctvo alebo IT a zabezpečovať bezproblémové komunikačné kanály bez jazykových prekážok. Činnosť jej vyšetrovateľov sa bude riadiť plynulými postupmi jedného úradu, ktoré prekračujú rámec časovo náročnej a zložitej ad hoc spolupráce medzi rôznymi vnútroštátnymi orgánmi v jednotlivých prípadoch.

Európska prokuratúra bude mať okrem toho celkový prehľad o situácii, čo jej umožní jednoduchšie odhaľovať podvody a iné trestné činy a prijímať následné kroky.

Podľa článku 3 Nariadenia je Európska prokuratúra zriadená ako orgán Európskej únie. Rovnako tomuto orgánu patrí právna subjektivita a priamo na základe nariadenia je vymedzená spolupráca európskej prokuratúry s Eurojustom.

Podľa článku 4, ktorý vymedzuje jednotlivé **úlohy európskej prokuratúry** je európska prokuratúra zodpovedná za vyšetrovanie, trestné stíhanie páchateľov a spolupáchateľov trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Európskej únie, ktoré sú ustanovené v smernici (EÚ) 2017/1371 a určené v nariadení a za podanie obžaloby na nich.

Za týmto účelom je európska prokuratúra oprávnená viesť vyšetrovanie, vykonávať úkony trestného stíhania a vystupovať vo funkcii prokurátora na príslušných súdoch členských štátov až do konečného rozhodnutia vo veci. Právo viesť vyšetrovanie a zastupovať európsku prokuratúru je možné prenechať do kompetencie európskeho delegovaného prokurátora.

Článok 5 nariadenia vymedzuje **základné zásady činnosti** európskej prokuratúry. Tento ustanovuje, že európska prokuratúra zabezpečí pri svojej činnosti rešpektovanie práv zakotvených v Charte. Rovnako sa ustanovuje povinnosť pre európsku prokuratúru konať pri zachovaní zásady právneho štátu a zásady proporcionality. Primárne sa pre vyšetrovanie a trestné stíhanie riadi európska prokuratúra nariadením, avšak pokiaľ existuje oblasť, ktorú nariadenie neupravuje, je možné aplikovať vnútroštátne právo, ktoré sa určí ako právo

členského štátu, ktorého európsky delegovaný prokurátor koná vo veci. V prípade existencie úpravy problematiky v nariadení aj vnútroštátnom práve má vždy prednosť nariadenie.

Európska prokuratúra vedie vyšetrovanie **nestranne** a maximalizuje snahu o získanie všetkých relevantných dôkazov svedčiacich v prospech aj proti obvinenému.

Európska prokuratúra je povinná **konať bez zbytočného odkladu**, to znamená, že vo veci by mala začať v zmysle nariadenia konať ihneď, ako sa dozvie o relevantných skutočnostiach.

Vnútroštátne orgány sú povinné poskytovať náležitú súčinnosť európskej prokuratúre, a to za účelom čo najrýchlejšieho a najrelevantnejšieho vyšetrenia veci. Ide tu o tzv. **princíp lojálnej spolupráce.**

Európska prokuratúra sa kreuje v zmysle nariadenia ako **nezávislý orgán.** Jej predstavitelia konajú v záujme Európskej únie a nesmú byť ovplyvňovaní ani prijímať pokyny od neoprávnených osôb či orgánov.

Európska prokuratúra je zodpovedná za svoju činnosť Európskemu parlamentu, Rade a Komisii a je povinná vydávať **výročné správy**, ktoré predkladá v jazykoch inštitúcií Európskej únie Európskemu parlamentu, národným parlamentom, Rade a Komisii. Hlavný európsky prokurátor raz za rok predstupuje pred Európsky parlament a Radu, rovnako na požiadanie je povinný predstúpiť pred národný parlament členského štátu.

V rámci svojho vystúpenia je povinný zhrnúť všeobecne činnosť Úradu európskej prokuratúry, avšak musí rešpektovať a zachovávať mlčanlivosť a dôvernosť získaných údajov a skutočností.

Do právomoci Európskej prokuratúry patria trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Európskej únie ustanovené v smernici (EÚ) 2017/1371, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práve, bez ohľadu na to, či by sa tá istá trestná činnosť mohla podľa vnútroštátneho práva klasifikovať ako iný druh trestného činu. Pokiaľ ide o trestné činy uvedené v článku 3 ods. 2 písm. d) smernice (EÚ) 2017/1371, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práve, európska prokuratúra má právomoc, len ak sa úmyselné konanie alebo opomenutie vymedzené v uvedenom ustanovení týkajú územia dvoch alebo viacerých členských štátov a spôsobujú celkovú škodu najmenej 10 000 000 EUR.[297]

Do právomoci Európskej prokuratúry patria tiež trestné činy týkajúce sa účasti na zločineckej organizácii v zmysle rámcového rozhodnutia 2008/841/SVV, ako je vykonané vo vnútroštátnom práve, ak trestnú činnosť páchanú zločineckou organizáciou predstavujú ktorékoľvek z trestných činov uvedené vyššie.

Do právomoci Európskej prokuratúry patrí tiež každý trestný čin neoddeliteľne spojený s trestnou činnosťou, ktorá patrí do pôsobnosti podľa článku 22 ods 1. nariadenia.

Právomoc vo veciach takýchto trestných činov sa môže vykonávať len v súlade s článkom 25 ods. 3 nariadenia.

[297] Článok 22 nariadenia rady (EÚ) 2017/1939

V každom prípade do právomoci Európskej prokuratúry nepatria trestné činy týkajúce sa vnútroštátnych priamych daní vrátane trestných činov, ktoré sú s nimi neoddeliteľne spojené. Toto nariadenie nemá vplyv na štruktúru a fungovanie daňovej správy členských štátov.

Územná a osobná príslušnosť európskej prokuratúry

Európska prokuratúra má právomoc vo veciach trestných činov uvedených v článku 22 nariadenia, ak takéto trestné činy:

a) boli celkom alebo sčasti spáchané na území jedného alebo viacerých členských štátov; b) boli spáchané štátnym príslušníkom členského štátu za predpokladu, že členský štát má právomoc v súvislosti s takýmito trestnými činmi, ak boli spáchané mimo jeho územia, alebo

c) boli spáchané mimo území uvedených v písmene a) osobou, na ktorú sa v čase spáchania trestného činu vzťahoval služobný poriadok alebo podmienky zamestnávania, za predpokladu, že členský štát má právomoc v súvislosti s takýmito trestnými činmi, ak boli spáchané mimo jeho územia.[298]

Záver

Vízia zriadenia nadnárodného európskeho prokurátora sa rodila niekoľko dekád, prešla si turbulentným vývojom a diskusiami. Dnes je vízia Úradu európskeho prokurátora realitou a stojíme pred jej kreovaním vo finálnej fáze. Domnievame sa, že vytvorením takéhoto inštitútu a ponechanou pôsobnosťou, ktorá bola v príspevku priblížená tu vzniká reálna šanca na to, aby takto kreovaný orgán naplnil svoje očakávania a dokázal prispieť k boju s trestnou činnosťou na nadnárodnej úrovni s presahom do národnej úrovne.

Napriek tomu je možné vnímať negatívny postoj čelného predstaviteľa Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, generálneho prokurátora Jaromíra Čižnára, ktorý na adresu myšlienky kreovania Úradu európskeho prokurátora na pôde Národnej rady Slovenskej republiky vyslovil svoj názor o zbytočnosti kreovania takéhoto orgánu: *"Európsky verejný prokurátor je momentálne zbytočný. Vytvorením ďalšieho molocha nezlepšíme ochranu finančných záujmov európskeho spoločenstva,"*[299]

V súvislosti s kreovaním európskej prokuratúry bol prijatý v podmienkach Slovenskej republiky zákon č. 286/2018 Z. z. o výbere kandidátov na funkciu európskeho prokurátora a európskeho delegovaného prokurátora v európskej prokuratúre, ktorý upravuje predpoklady na výber kandidátov na funkciu európskeho prokurátora a európskeho delegovaného prokurátora a postup pri výbere kandidátov na funkciu európskeho prokurátora a európskeho delegovaného prokurátora.

Ostáva len veriť a dúfať, že procesy zo strany Slovenskej republiky, a rovnako ostatných členských štátov, potrebné k vytvoreniu funkčného Úradu európskeho prokurátora budú vykonané zodpovedne, aby sa myšlienka zriadenia európskej prokuratúry a samotný

[298] Článok 23 nariadenia rady (EÚ) 2017/1939
[299] https://www.hlavnespravy.sk/nrsr-europsky-prokurator-je-podla-j-ciznara-momentalne-zbytocny/186745

Úrad európskeho prokurátora nestal skutočne iba „molochom“, ako ho označil slovenský generálny prokurátor Čižnár.

Zastávame názor, že potreba a miesto pre európsku prokuratúru existuje a ostáva len dúfať, že jej cieľ a úlohy budú naplnené zodpovedne a účelne, čo však bude možné hodnotiť až s odstupom času po zahájení činnosti Úradu európskeho prokurátora.

Zoznam použitých zdrojov:

- ONDREJOVÁ,A., Corpus Juris 2000, Bratislava, Iura Edition, 2003
- ONDREJOVÁ, A, Európsky prokurátor – komentár k nariadeniu Rady Európskej únie, Wolters Kluwer, 2017, 239 str.
- https://www.hlavnespravy.sk/nrsr-europsky-prokurator-je-podla-j-ciznara-momentalne-zbytocny/186745
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-4767_sk.htm
- https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/ako-bude-fungovat-europsky-prokurator-infografika/
- https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/co-sa-musi-stat-kym-zacne-fungovat-europska-prokuratura/
- https://en.wikipedia.org/wiki/European_Public_Prosecutor#Role_and_structure
- https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_sk
- Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry
- https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1939&from=SK

Posilnenie ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti

Strengthening the protection of whistleblowers

JUDr. Zuzana Galisová

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Katedra správneho práva

Anotácia

Príspevok sa zaoberá porovnaním dvoch právnych úprav v oblasti ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti. Priestor je venovaný najmä rozboru nového zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti z hľadiska rozšírenia a efektívnosti ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti, špecifikovaním legislatívnych noviniek a porovnaním skoršej a neskoršej právnej úpravy v tejto oblasti.

Annotation

Article addresses the comparison of two legislative regulations in the area of protection of whistleblowers. Mainly, the analysis of new act on protection of whistleblowers is addressed, and that is from perspective of widening and effectiveness of protection of whistleblowers, as specified in legislation changes and comparison of previous and current legislation in this area.

Kľúčové slová

oznamovateľ protispoločenskej činnosti, protispoločenská činnosť, kvalifikované oznámenie, poskytovanie ochrany v rámci trestného konania, poskytovanie ochrany v rámci konania o správnom delikte, Úrad na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti, pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho úkonu, vnútorný systém preverovania oznámení, odmena.

Key words

Whistleblower, antisocial activities, qualified notice, provision of protection in criminal proceedings, provision of protection in administrative offence proceedings, Office for Protection of Whistleblowers, suspension of effectiveness of employment relationship, internal system of revision of notices, reward.

Úvod

Zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o ochrane oznamovateľov“) vstúpil do účinnosti 1. marca 2019. K tomuto dátumu sa zrušil zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 125/2016 Z. z. (ďalej len „doterajšia úprava), ktorý uvedenú oblasť upravoval. Predmetom úpravy zákona o ochrane oznamovateľov je vytvoriť právne a inštitucionálne podmienky na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti, avšak s cieľom túto ochranu zefektívniť využitím poznatkov z aplikačnej praxe doterajšej úpravy. Zákon o ochrane oznamovateľov, ako aj doterajšia úprava upravujú rovnaké inštitúty na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti, ktorými sú poskytnutie ochrany

oznamovateľa protispoločenskej činnosti v rámci trestného konania, poskytnutie ochrany oznamovateľa protispoločenskej činnosti v rámci konania o správnom delikte, poskytnutie odmeny, inštitút vnútorného systému preverovania oznámení a pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho úkonu. V uvedených právnych inštitútoch, ktoré predstavujú kontinuitu s doterajším systémom ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti, nastali však isté legislatívne zmeny, predovšetkým so zreteľom na zefektívnenie doterajšej úpravy.

Legislatívne novinky v zákone o ochrane oznamovateľov

Pojem „protispoločenská činnosť“ je definovaný v zákone č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o prevencii kriminality“). Podľa § 3 písm. c) zákona o prevencii kriminality“ je *„inou protispoločenskou činnosťou konanie, ktoré je priestupkom alebo iným správnym deliktom; za inú protispoločenskú činnosť sa považuje aj konanie, ktoré nie je priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale pôsobí negatívne na spoločnosť.“*.

Zákon o ochrane oznamovateľov sa v § 2 písm. a) v poskytovaní ochrany vzťahuje na fyzickú osobu- oznamovateľa *„ktorá v dobrej viere urobí oznámenie orgánu príslušnému na prijatie oznámenia, úradu, alebo zamestnávateľovi; za oznamovateľa sa považuje aj blízka osoba oznamovateľa, ktorá je v pracovnoprávnom vzťahu k tomu istému zamestnávateľovi ako oznamovateľ, k zamestnávateľovi, ktorý je závislou osobou vo vzťahu k zamestnávateľovi oznamovateľa alebo k zamestnávateľovi, ktorý je založený alebo zriadený zamestnávateľom oznamovateľa.“* Oznamovateľom je teda iba fyzická osoba, ktorá v dobrej viere urobí oznámenie v súvislosti s výkonom svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo v súvislosti s činnosťou vo verejnom záujme, a ktoré sa týkajú protispoločenskej činnosti. Na naplnenie zákonných predpokladov na poskytnutie ochrany oznamovateľovi protispoločenskej činnosti je teda okrem iných aj skutočnosť, že oznámenie urobil v súvislosti s výkonom svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo v súvislosti s činnosťou vo verejnom záujme pod podmienkou, že sa uvedené skutočnosti v oznámení týkajú protispoločenskej činnosti. V porovnaní s doterajšou úpravou sa zákonom o ochrane oznamovateľov rozširuje úprava poskytnutia ochrany blízkej osobe, ktorá je v pracovnoprávnom vzťahu k zamestnávateľovi, ktorý je závislou osobou, alebo osobou založenou alebo zriadenou zamestnávateľom oznamovateľa. Blízkej osobe oznamovateľa sa však neposkytuje odmena, čo vyplýva zo samotnej definície oznamovateľa. Za pracovnoprávny vzťah sa považuje podľa § 2 písm. e) zákona o ochrane oznamovateľov *„pracovný pomer, obdobný pracovný vzťah, štátnozamestnanecký pomer alebo služobný pomer“*. Z uvedeného vyplýva, že oznámenie môže urobiť zamestnanec, štátny zamestnanec, zamestnanec, ktorý vykonáva prácu vo verejnom záujme, ako aj príslušníci Policajného zboru, príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže, ako aj ďalší príslušníci zborov v služobnom pomere. Oznámenie protispoločenskej činnosti nie je porušením zmluvnej povinnosti zachovávať mlčanlivosť, a to ani ak ide o povinnosť vyplývajúcu z výkonu zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie. Uvedená výnimka ale neplatí pri špecifických citlivých informáciách ako sú utajované skutočnosti, poštové tajomstvo, obchodné tajomstvo, bankové tajomstvo, telekomunikačné tajomstvo, daňové tajomstvo,

dôverné štatistické údaje, údaje zo zdravotnej dokumentácie, a tiež ak ide o povinnosť zachovávať mlčanlivosť príslušníkov spravodajských služieb, alebo ak ide o povinnosť zachovávať mlčanlivosť pri poskytovaní právnych služieb.

Doterajšia úprava rozoznávala legálne definície pojmov „oznámenie“ a „podnet“. V zákone o ochrane oznamovateľov sa upravuje iba „oznámenie“ a „kvalifikované oznámenie“. Rozdiel medzi oznámením a kvalifikovaným oznámením má význam vo vzťahu k poskytovanej ochrane. Kvalifikované oznámenie je podľa § 2 písm. d) zákona o ochrane oznamovateľov *„oznámenie, ktoré môže prispieť alebo prispelo k objasneniu závažnej protispoločenskej činnosti alebo k zisteniu alebo k usvedčeniu jej páchateľa“*. Na rozdiel od kvalifikovaného oznámenia je oznámenie iba uvedenie akýchkoľvek skutočností, ktoré sa týkajú protispoločenskej činnosti. Ďalším výrazným rozdielom je vypustenie slov *„ktoré môžu významnou mierou prispieť alebo prispeli k objasneniu závažnej protispoločenskej činnosti alebo k zisteniu alebo usvedčeniu jej páchateľa“* ako uvádza § 2 ods. 1 písm. b) doterajšej úpravy. Zákon o ochrane oznamovateľov **nevyžaduje mieru prispenia** k objasneniu protiprávnej činnosti, ktorá v konečnom dôsledku pri podaní oznámenia alebo podnetu sa ťažko preukazovala, čo sťažovalo poskytnutie ochrany oznamovateľom protispoločenskej činnosti. Samotný pojem závažná protispoločenská činnosť je definovaný v zákone o ochrane oznamovateľov cez taxatívne vymedzenie trestných činov[300] a tiež vo vzťahu k následku, ktorý protiprávne konanie má tendenciu vyvolať. V porovnaní s doterajšou úpravou sa rozširuje definícia závažnej protispoločenskej činnosti o trestné činy právnických osôb, o spáchanie správnych deliktov, za ktoré možno uložiť pokutu s hornou hranicou výpočtom, ako aj rozšírením definície, a to znížením hornej hranice pokuty z 50 000 eur na 30 000 eur, čím sa pokrýva viac protiprávnych konaní.

Čo sa týka poskytnutia ochrany oznamovateľovi protispoločenskej činnosti, doterajšia úprava, ako aj zákon o ochrane oznamovateľov, upravujú dva možné prístupy k získaniu ochrany zo strany oznamovateľa protispoločenskej činnosti. Prvým je oznámenie protispoločenskej činnosti zamestnávateľovi. Druhým prístupom na poskytnutie ochrany oznamovateľa protispoločenskej činnosti je oznámenie závažnej protispoločenskej činnosti prokurátorovi alebo príslušnému správnemu orgánu. Avšak v oboch prípadoch bude zabezpečovať ochranu oznamovateľov Úrad na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti (ďalej len „úrad“). Podanie žiadosti o poskytnutie ochrany je výlučným právom zamestnanca. Podľa § 3 ods. 1 zákona o ochrane oznamovateľov *„Žiadosť o poskytnutie ochrany pri oznámení závažnej protispoločenskej činnosti, ktorá je trestným činom, môže podať oznamovateľ zároveň s oznámením alebo počas trestného konania; žiadosť sa podáva prokurátorovi písomne alebo ústne do zápisnice. Ak sa žiadosť o poskytnutie ochrany oznamovateľovi podá inému orgánu verejnej moci, ten ju bezodkladne postúpi prokurátorovi.“* Zamestnanec môže podať žiadosť o poskytnutie ochrany v ktoromkoľvek

---

[300] Podľa § 2 písm. d) zákona o ochrane oznamovateľov *závažnou protispoločenskou činnosťou*

1. trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 až 263 Trestného zákona, trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 až 268 Trestného zákona, trestné činy verejných činiteľov podľa § 326 až 327a Trestného zákona alebo trestné činy korupcie podľa § 328 až 336b Trestného zákona,

2. trestný čin, za ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky,

3. správny delikt, za ktorý možno uložiť pokutu s hornou hranicou určenou výpočtom, alebo

4. správny delikt, za ktorý možno uložiť pokutu s hornou hranicou vo výške najmenej 30 000 eur,.

štádiu trestného konania, teda napríklad aj v konaní pred súdom, ktorý koná vo veci súvisiacej s trestným oznámením, svedeckou výpoveďou alebo s predloženým dôkazom. Prokurátor rozhoduje o poskytnutí ochrany, ak sú kumulatívne splnené dve podmienky. Prvou podmienkou je podanie žiadosti o poskytnutie ochrany zo strany oznamovateľa a zistenie skutočnosti prokurátorom, že oznamovateľ urobil kvalifikované oznámenie. V takom prípade prokurátor bezodkladne poskytne oznamovateľovi ochranu, ktorá spočíva v tom, že zamestnávateľ môže urobiť pracovnoprávny úkon voči chránenému oznamovateľovi, na ktorý chránený oznamovateľ nedal súhlas iba so súhlasom úradu. Podľa § 7 ods. 1 zákona o ochrane oznamovateľov *„Zamestnávateľ môže urobiť právny úkon alebo vydať rozhodnutie v pracovnoprávnom vzťahu (ďalej len „pracovnoprávny úkon“) voči chránenému oznamovateľovi, na ktorý nedal súhlas, len so súhlasom úradu;“*. Neposkytnutie súhlasu úradu má za následok neplatnosť právneho úkonu. Oznamovateľ ma tiež možnosť, ako alternatívu právo požiadať prokurátora o vydanie písomného potvrdenia o tom, že urobil kvalifikované oznámenie. Súčasťou oznámenia o poskytnutí ochrany, ako aj potvrdenia o vykonaní kvalifikovaného oznámenia je poučenie o právach a povinnostiach, ktoré mu vyplývajú zo statusu chráneného oznamovateľa. Poskytnutá ochrana trvá, aj keď dôjde k zmene kvalifikácie trestného činu na trestný čin s inou sadzbou. Ak prokurátor poskytne oznamovateľovi ochranu, bezodkladne túto skutočnosť písomne oznámi oznamovateľovi, zamestnávateľovi a úradu. Oznamovateľ sa však stáva chráneným oznamovateľom až okamihom doručenia oznámenia o poskytnutí ochrany zamestnávateľovi. Ak prokurátor zistí, že nie sú splnené podmienky na poskytnutie ochrany, bezodkladne oznámi túto skutočnosť oznamovateľovi a v oznámení súčasne uvedie dôvody neposkytnutia ochrany a poučenie o možnosti preskúmania uvedeného oznámenia. Oznamovateľ môže podať sám alebo prostredníctvom úradu do 15 dní od doručenia oznámenia o neposkytnutí ochrany žiadosť o preskúmanie dôvodov neposkytnutia ochrany nadriadenému prokurátorovi. Nadriadený prokurátor rozhodne do 15 dní o poskytnutí ochrany alebo rozhodne o tom, že oznamovateľ neurobil kvalifikované oznámenie. Poskytovanie ochrany v rámci konania o správnom delikte je obdobou poskytovania ochrany v trestnom konaní. V porovnaní s trestným konaním je rozdiel v orgáne, do ktorého pôsobnosti prejednanie správneho deliktu patrí a ktorý posudzuje, či ide o kvalifikované oznámenie. Významnou novinkou, ktorá bola zavedená v zákone o ochrane oznamovateľov je dvojinštančnosť konania, ktorá sa zaviedla precizovaním úpravy poskytnutia ochrany v rámci trestného konania prokurátorom tak, že pri neposkytnutí ochrany sa oznamovateľ bude môcť obrátiť sám alebo prostredníctvom novozriadeného úradu na nadriadeného prokurátora ako na druhú inštanciu. Ak sa v trestnom konaní po podaní žiadosti o poskytnutie ochrany zistí, že skutok nie je trestným činom, ale správnym deliktom, vec sa odovzdá alebo postúpi správnemu orgánu. Správny orgán v takom prípade posúdi poskytnutie ochrany aj bez podania ďalšej žiadosti. Zákonodarca v tomto prípade zvolil neštandardný spôsob definovania správneho orgánu cez legislatívnu skratku. Podľa § 5 ods. 1 prvej vety zákona o ochrane oznamovateľov *„Žiadosť o poskytnutie ochrany pri oznámení závažnej protispoločenskej činnosti, ktorá je správnym deliktom, môže podať oznamovateľ zároveň s oznámením alebo počas konania o správnom delikte; žiadosť o poskytnutie ochrany sa podáva písomne alebo ústne do zápisnice orgánu, ktorý je príslušný na konanie o správnom delikte (ďalej len „správny orgán“).* Definíciu pojmu správny orgán obsahuje Správny poriadok v § 1 ods. 2 podľa ktorého *„Správnym orgánom je štátny orgán, orgán územnej samosprávy, orgán záujmovej samosprávy, fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorej zákon zveril rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy.* Ide teda

o procesnoprávny termín, ktorý je aj legálne definovaný. Na definovanie pojmu správny orgán však zákonodarca použil hmotnoprávne definície ako napríklad štátny orgán alebo orgán územnej samosprávy. „*Dôležitosť tohto pojmu spočíva v tom, že na základe pravidiel určených v ďalších ustanoveniach Správneho poriadku (Ide o ustanovenia o tzv. príslušnosti. Rozoznávame príslušnosť vecnú, miestnu a funkčnú. Tieto pravidlá nie sú upravené len v Správnom poriadku, ale môžu byť predmetom právnej úpravy aj v osobitných právnych predpisoch.) dokážeme určiť presne jeden orgán, ktorý bude tým jediným vykonávateľom verejnej správy v jednotlivo určenom prípade. Inými slovami, bude tým orgánom, ktorý v jednotlivom prípade rozhodne o právach a povinnostiach individuálne určených osôb (účastníkov konania) pre ktorých bude toto rozhodnutie aj záväzné.* “[301] K príslušnému správnemu orgánu sa dopátrame v spojení s vecnou, miestnou a funkčnou príslušnosťou. Avšak vzhľadom k tomu, že *„Pojem správny orgán znamená určitú pozíciu pre všetky tie subjekty, ktoré zákon označí za realizátorov mocenského rozhodovania o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy. Správne orgány teda nie sú samostatným druhom orgánov verejnej správy.“* [302] by bolo vhodnejším riešením označiť správny orgán priamo bez zavedenia legislatívnej skratky.

Mechanizmus poskytovania ochrany chránenému oznamovateľovi pri oznamovaní závažnej protispoločenskej činnosti sa preberá z doterajšej úpravy takmer bezo zmeny. Výrazným kvalitatívnym rozdielom v porovnaní s doterajšou úpravou je presun kompetencie zákonnej ochrany z orgánov inšpekcie práce na úrad. Ide o kvalitatívny posun v komparácií s doterajšou úpravou. Kompetencia inšpektorátu práce však v tejto oblasti nezanikla úplne. Podľa spoločných ustanovení zákona o ochrane oznamovateľov môže úrad pri zisťovaní skutočností dôležitých na poskytnutie ochrany požiadať o súčinnosť inšpektorát práce.

Zákonná ochrana poskytnutá voči chránenému oznamovateľovi vo vzťahu k zamestnávateľovi spočíva v tom, že zamestnávateľ môže urobiť právny úkon alebo vydať rozhodnutie v pracovnoprávnom vzťahu voči chránenému oznamovateľovi, na ktorý nedal súhlas, iba so súhlasom úradu. Zákon o ochrane oznamovateľov obsahuje dve výnimky, keď sa súhlas úradu nevyžaduje. Ide o pracovnoprávny úkon, ktorým sa priznáva nárok, alebo ide o pracovnoprávny úkon, ktorý na základe právnej skutočnosti má za následok skončenie pracovnoprávneho vzťahu. Súhlas úradu sa nebude vyžadovať ani v právnych vzťahoch, ktoré nie sú tvorené pracovnoprávnym vzťahom medzi zamestnávateľom a zamestnancom. Pôjde najmä o právne úkony, urobené príslušnými orgánmi vo vzťahu k osobám, ktoré sú vo verejnej funkcii, alebo o právne úkony voči sudcom a prokurátorom, napríklad ak pôjde o disciplinárne konanie. Na strane zamestnávateľa je zákonná povinnosť podať odôvodnenú žiadosť úradu o udelenie súhlasu s pracovnoprávnym úkonom a tiež aj dôkazné bremeno, kde zamestnávateľ musí preukazovať, že pracovnoprávny úkon nemá žiadnu príčinnú súvislosť s kvalifikovaným oznámením. Súhlas úradu sa tak stáva garanciou ochrany chráneného oznamovateľa, ktorý podmieňuje platnosť právneho úkonu zamestnávateľa alebo zákonnosť jeho rozhodnutia. Proti rozhodnutiu úradu o žiadosti o udelenie súhlasu sa nemožno odvolať. Rozhodnutie úradu však bude preskúmateľné súdom, alebo prostredníctvom mimoriadnych opravných prostriedkov, prípadne protestom prokurátora.

---

[301] Cepek, B. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer SR, s.r.o., 2018, str. 45.
[302] Tóthová, K. *Sú správne orgány samostatným druhom orgánov verejnej správy?* In MASLEN , M. (eds.). *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty.* Bratislava: Ikarus.sk – Eurounion, 2011, s. 332.

Rovnako tiež úrad pozastaví účinnosť pracovnoprávneho úkonu, ak zamestnávateľ nevyvráti skutočnosť, že pracovnoprávny úkon mal príčinnú súvislosť s oznámením o protispoločenskej činnosti a ak oznamovateľ požiada úrad do 15 dní odo dňa, keď sa o pracovnoprávnom úkone dozvedel. Pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho úkonu chráni oznamovateľa protispoločenskej činnosti bez splnenia podmienky urobiť kvalifikované oznámenie a tento inštitút nie je viazaný na vnútorný systém preverovania oznámení. V porovnaní s doterajšou úpravou sa predlžujú lehoty, ktoré tento inštitút zahŕňa, a to oznamovateľ nebude mať lehotu 7 dní, ale 15 dní na požiadanie o pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho vzťahu, a rovnako sa predlžuje lehota pozastavenia účinnosti pracovnoprávneho úkonu zo 14 dní na 30 dní. Keďže úrad je oprávnený poskytovať iba dočasnú ochranu, v lehote 30 dní môže oznamovateľ podať na súd návrh na vydanie predbežného opatrenia. Pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho úkonu začína dňom doručenia potvrdenia o pozastavení účinnosti pracovnoprávneho úkonu oznamovateľovi. Počas tejto lehoty (30 dní) je odložená vykonateľnosť pracovnoprávneho úkonu, ktorá môže byť predĺžená až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o nariadení neodkladného opatrenia. Zákon o ochrane oznamovateľov rozširuje ochranu aplikovaním inštitútu pozastavenia účinnosti pracovnoprávneho úkonu aj voči fyzickej osobe, ktorá podľa § 12 ods. 7 zákona o ochrane oznamovateľov *„ktorá zverejnila skutočnosti o protispoločenskej činnosti, o ktorých sa dozvedela v súvislosti s výkonom svojho zamestnania, povolania, postavenia, funkcie alebo činnosťou vo verejnom záujme, ak sa táto fyzická osoba mohla oprávnene domnievať, že urobenie oznámenia by neviedlo k riadnemu prešetreniu oznámenia alebo by urobenie oznámenia mohlo viesť k jej postihu.“* Inštitút pozastavenia účinnosti pracovnoprávneho úkonu sa vzťahuje aj na blízku osobu oznamovateľa, ktorá nemusí byť v pracovnoprávnom vzťahu k tomu istému zamestnávateľovi ako oznamovateľ. Novinkou v porovnaní s doterajšou úpravou je rozšírená ochrana, ktorá sa vzťahuje na pozastavenie účinnosti pracovnoprávneho úkonu aj na zodpovednú osobu a na zamestnancov, ktorí sa podieľajú na plnení úloh zodpovednej osoby za účelom zabezpečenia jej ochrany, nezávislosti, ako aj zamedzenia neželaných zásahov do jej činnosti a činnosti jej zamestnancov pri preverovaní oznámení v rámci vnútorného systému ich preverovania.

Zákon o ochrane oznamovateľov upravuje novinky aj vo vzťahu k vnútornému systému preverovania oznámení. Zamestnávateľ s najmenej 50-timi zamestnancami a orgány verejnej moci s najmenej piatimi zamestnancami sú povinné vytvoriť vnútorný systém preverovania oznámení. Títo zamestnávatelia sú povinní určiť zodpovednú osobu alebo osobitnú organizačnú zložku, na ktorú sa bude možné obrátiť s oznámeniami o protispoločenskej činnosti. Podľa § 10 ods. 1 zákona o ochrane oznamovateľov *„na základe zmluvy so zamestnávateľom môže byť zodpovednou osobou aj osoba, ktorá nie je zamestnancom. Zodpovedná osoba musí mať odborné predpoklady na plnenie úloh podľa tohto zákona. V obci a vo vyššom územnom celku je zodpovednou osobou hlavný kontrolór.“* *Ex lege* sa teda priamo vymedzuje hlavný kontrolór obce ako zodpovedná osoba. Zákon o ochrane oznamovateľov tiež detailnejšie vymedzuje vzťah medzi zodpovednou osobou a zamestnávateľom, a to napríklad tak, že zodpovedná osoba môže plniť aj iné úlohy, tie však nesmú viesť ku konfliktu záujmu. Zamestnávateľ nesmie zodpovednú osobu za výkon jej úloh postihovať a musí jej umožniť nezávislé plnenie úloh, ktoré zabezpečí aj vytvorením dostatočných prostriedkov a poskytnutím súčinnosti. Zodpovedná osoba musí mať odborné predpoklady na plnenie úloh a zamestnávateľ musí priebežne zabezpečovať ich udržiavanie. Predmetom právnej úpravy však nie je zavádzanie absolvovania školení alebo kurzov, ktorých

výsledkom je vydávanie potvrdení o odbornej spôsobilosti, ale ide predovšetkým o zodpovednosť zamestnávateľa, aby tieto všeobecne deklarované ustanovenia naplnil tak, aby umožnil čo najefektívnejšie preverovanie oznámení. Zodpovedná osoba bude aj naďalej vykonávať zákonom ustanovené úlohy, a to vo vzťahu k právnickým osobám v pôsobnosti orgánu verejnej moci (rozpočtová a príspevková organizácia, štátny podnik, fond, akciová spoločnosť), ak budú mať tieto právnické osoby menej ako 50 zamestnancov, alebo aj vo vzťahu k právnickým osobám s viac ako 50 zamestnancami, ak tak určí orgán verejnej moci. Predmetným ustanovením sa sleduje väčšia transparentnosť a efektívnosť pri preverovaní oznámení v rámci jednotlivých rezortov. Proces preverovania oznámení sa preberá z doterajšej úpravy, vrátane oboznamovania oznamovateľa s výsledkom preverenia a zachovávania anonymity oznamovateľa. Zákon o ochrane oznamovateľov zakotvuje novú požiadavku, aby zamestnávateľ prijal také technické a organizačné opatrenia, ktoré zodpovedajú najnovším poznatkom pri zohľadnení výšky nákladov na ich vykonanie a možnostiam zamestnávateľa na zabezpečenie preverovania oznámení v súlade so zákonom[303]. Prijatie konkrétnych opatrení je výlučnou záležitosťou zamestnávateľa, budú sa odvíjať predovšetkým od veľkosti a štruktúry zamestnávateľa.

Zriadením úradu ako nezávislého orgánu štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou sa okrem prevzatia kompetencie z inšpekcie práce, sústredila celá kompetencia na úseku ochrany oznamovateľov v jednom centre. Úrad bude najmä poskytovať ochranu oznamovateľom, kontrolovať dodržiavanie zákona o ochrane oznamovateľov, poskytovať odborné stanoviská a poradenstvo k aplikácii návrhu zákona, robiť osvetu v oblasti poskytovania ochrany oznamovateľom protispoločenskej činnosti, poskytovať odmenu oznamovateľovi (doteraz túto úlohu malo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky), raz ročne predkladať Národnej rade Slovenskej republiky správu o svojej činnosti. Ďalšou významnou kompetenciou úradu, tak ako sa uvádza v spoločných ustanoveniach § 20 ods. 1 a 2 zákona o ochrane oznamovateľov:

„(1) Oznamovateľ, ktorý urobil kvalifikované oznámenie, a ten, voči komu bola pozastavená účinnosť pracovnoprávneho úkonu, majú právo na poskytnutie právnej pomoci podľa osobitného predpisu.

(2) V prípadoch hodných osobitného zreteľa môže úrad za oznamovateľa uhradiť náklady na advokáta alebo iného právneho zástupcu, ak ho potreboval v súvislosti s urobením oznámenia.“.

Na čele úradu je predseda. Zákon o ochrane oznamovateľov vytvoril mechanizmus kreovania predsedu úradu Národnou radou Slovenskej republiky spomedzi dvoch kandidátov vybratých odbornou komisiou zloženou z členov vymenovaných prezidentom Slovenskej republiky, vládou Slovenskej republiky, verejným ochrancom práv, Radou pre štátnu službu a poradným orgánom vlády v oblasti mimovládnych organizácií a rozvoja občianskej spoločnosti.

[303] Podľa § 11 ods. 2 zákona o ochrane oznamovateľov: „(2) S ohľadom na najnovšie poznatky, náklady na vykonanie opatrení a účel vnútorného systému preverovania oznámení je zamestnávateľ podľa § 10 ods. 1 povinný prijať vhodné technické a organizačné opatrenia na zabezpečenie a preukázanie toho, že vnútorný systém preverovania oznámení sa vykonáva v súlade s týmto zákonom.“

Dôležitými ustanoveniami sú prechodné ustanovenia, ktoré vymedzujú, že pôsobnosť úradu vo veciach poskytnutia ochrany zverujú inšpektorátu práce, a to od 1. marca 2019 až do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom uplynie šesť mesiacov od zvolenia predsedu úradu národnou radou.

Nové úlohy zamestnávateľov najmä v oblasti vnútorného systému vybavovania podnetov je povinný zamestnávateľ zosúladiť s novou úpravou do 30. septembra 2019.

Záver

Nový zákon o ochrane oznamovateľov prináša reakciu na doterajšiu úpravu, ktorá sa javila ako menej efektívna práve v tých oblastiach, ktoré boli zákonom o ochrane oznamovateľov precizované a v niektorých oblastiach aj kvalitatívne rozšírené. Tieto zmeny si vyžiadali novelizácie ďalších právnych predpisov, bez ktorých by úprava v oblasti protispoločenskej činnosti bola nevykonateľná a nekomplexná. Vývoj spoločnosti však stále napreduje a legislatíva reaguje vždy iba na skutočnosti, ktoré nastali. Až legislatívny život zákona o ochrane oznamovateľov a aplikácia jeho jednotlivých ustanovení príslušnými orgánmi v konečnej miere ukážu úspešnosť prijatých legislatívnych noviniek. Veľké ambície však v oblasti protispoločenskej činnosti podľa ustanovení zákona o ochrane oznamovateľov má úrad, ktorý je prioritným a exkluzívnym garantom ochrany oznamovateľa protispoločenskej činnosti a odbornosti.

Zoznam použitej literatúry

Cepek, B. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer SR, s.r.o., 2018. 475 s.

Tóthová, K. *Sú správne orgány samostatným druhom orgánov verejnej správy?* In MASLEN , M. (eds.). Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty. Bratislava: Ikarus.sk – Eurounion, 2011, s. 332.

Právne predpisy

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 125/2016 Z. z.

Zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Výkon trestu odňatia slobody v Poľsku
Serving a Prison Sentence in Poland

JUDr. Dávid Kaščák
Oddelenie trestného práva, kriminalistiky a kriminológie,
Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
Hlavný štátny radca sekcie trestného práva,
Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

Anotácia
Príspevok sa venuje výkonu trestu odňatia slobody v Poľsku. V príspevku je vymedzená právna úprava trestu odňatia slobody v Poľsku, postavenie odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, úprava práv a povinností odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody a disciplinárna právomoc v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody v Poľsku.

Annotation

The contribution deals with the serving a prison sentence in Poland. The contribution defines the law of imprisonment in Poland, the position of sentenced prisoners, the regulation of the rights and obligations of prisoners and the disciplinary jurisdiction in the institutes for serving a prison sentence in Poland.

Kľúčové slová

výkon trestu odňatia slobody, trest odňatia slobody, odsúdený, trest odňatia slobody v Poľsku

Key words

serving a prison sentence, imprisonment, prisoner, serving a prison sentence in Poland

1. Právna úprava trestu odňatia slobody v Poľsku

Dlhotrvajúci proces tvorby názoru ľudskej spoločnosti, ktorý súvisel s problematikou podstaty, obsahu, účelu, úlohy, významu a funkcií trestu, taktiež druhov a systémov výkonu trestu odňatia slobody spôsobil nevyhnutnosť usporiadania znalostí o tejto tematike skrz pomoci vytvorenia všeobecne platných trestnoprávnych predpisov. Normy súvisiace s trestom odňatia slobody sa dajú nájsť vo viacerých súčasných právnych predpisoch, ktoré sa vyznačujú odlišnou právnou silou.

Primárnym právnym predpisom, zakotvujúcim obmedzenie osobnej slobody a kompetenciu udeľovania trestu odňatia slobody je Ústava Poľskej republiky[304] v platnom znení zo dňa 2. apríla 1997, ktorá nadobudla účinnosť 17. októbra 1997. Ústava Poľskej republiky ako právnou silou najvyššie stojaci dokument[305] v štáte zaisťuje, že „Každému je zaručená osobná nedotknuteľnosť a osobná sloboda. Odňatie alebo obmedzenie slobody sa môže uskutočňovať len za podmienok a spôsobom stanoveným v zákone.“[306]

Kľúčovým právnym predpisom, ktorý hneď za Ústavou Poľskej republiky má charakter najvyššej právnej sily a ktorého objektom pozornosti sú trestnoprávne stránky výkonu izolačných trestných reakcií zakotvených v ustanoveniach osobitnej časti poľského Trestného zákonníka, je Vykonávací trestný zákonník[307] v platnom znení - Zákon z dňa 6.

[304] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483)
[305] Poznámka: Medzinárodné dokumenty a normy, ktorými je Poľsko viazané predstavujú jedinú výnimku z tejto hierarchickej postupnosti.
[306] Čl. 41 ods. 1 - Ústava Poľskej republiky v platnom znení zo dňa 2. apríla 1997
[307] Poznámka: Poľský Vykonávací trestný zákonník je identický so slovenským Trestným poriadkom. V podmienkach Slovenskej republiky respektíve Poľska sa používa iné pomenovanie.

júna 1997 (Zb. zák. z 1997, č. 90, položka 557, v znení neskorších predpisov), ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 1998.[308] Ustanovenia týkajúce sa trestu odňatia slobody sú obsiahnuté v desiatej časti, oddiely jeden až trinásť, článkoch 67 až 168a predmetného zákona.

Významným právnym predpisom v súvislosti s trestom odňatia slobody je Zákon o väzenskej službe z 9. apríla 2010 (Zb. zák. z 2014, položka 1415, v znení neskorších predpisov)[309], ktorý nadobudol účinnosť 13. augusta 2010.

Ďalším, nie menej významným právnym predpisom je Zákon o zamestnávaní osôb zbavených osobnej slobody z 28. augusta 1997 (Zb. zák. z 2014, položka1167, v znení neskorších predpisov)[310], ktorý nadobudol účinnosť 1. Januára 1998.

Taktiež sa nesmie zabudnúť na jednotlivé vyhlášky, ktoré sú spájané s trestom odňatia slobody a jeho výkonom. Medzi takého vyhlášky v Poľsku patria Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Poľskej republiky z 21. decembra 2016 vo veci organizačného poriadku pre výkon trestu odňatia slobody (Zb. zák. z 2016, položka 2231, úplné znenie)[311], ktorá nadobudla účinnosť 1. januára 2017.

Podstatnou je aj Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Poľskej republiky z 14. augusta 2003 vo veci spôsobu vykonávania penitenciárneho pôsobenia v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a vyšetrovacích väzbách (Zb. zák. z 2003, č. 151, položka 1469, úplné znenie)[312], ktorá nadobudla účinnosť 1. septembra 2003.

Dôležitou je tiež Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Poľskej republiky z 26. augusta 2003 vo veci spôsobu, rozsahu a metód vykonávania penitenciárneho dozoru (Zb. zák. z 2003, č. 152, položka 1496, úplné znenie)[313], ktorá nadobudla účinnosť 1. septembra 2003.

V nie poslednom rade medzi relevantné vyhlášky patrí Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Poľskej republiky z 25. novembra 2009 vo veci metód postupovania príslušných orgánov v prípade, ak počet zaradených do ústavov na výkon trestu a vo vyšetrovacích väzbách presiahne v celoštátnom meradle celkovú kapacitu týchto zariadení (Zb. zák. z 2009, č. 202, položka 1564, úplné znenie)[314], ktorá nadobudla účinnosť 6. decembra 2009.

Okrem vyššie uvedených základných právnych predpisov upravujúcich spoločenské vzťahy medzi štátom a odsúdenými je Poľské Ministerstvo spravodlivosti oprávnené vydávať aj ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy, ktorými sa môžu upraviť individuálne otázky výkonu trestu odňatia slobody.

1.1 Trest odňatia slobody v Poľsku

Trest odňatia slobody je druh trestu, ktorý je medzi ostatnými druhmi trestov, ale aj vo všeobecnosti považovaný za tzv. krajný, resp. posledný prostriedok – *„ultima ratio“*. Hľadí sa naň ako na trestnoprávny prostriedok štátneho donútenia, ktorý prichádza do úvahy a nastupuje až vtedy, ak sa nedá dosiahnuť účel trestu inými prostriedkami trestného práva,

[308] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557)
[309] Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2014 r., poz. 1415)
[310] Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (Dz.U. z 2014 r., poz. 1167)
[311] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. z 2016 r., poz. 2231)
[312] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1469)
[313] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego (Dz.U. z 2003 r. Nr. 152, poz. 1496)
[314] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (Dz.U. z 2009 r. Nr. 202, poz. 1564)

ktoré však nie sú spájané s odňatím osobnej slobody. Z tohto dôvodu je posudzovaný ako najprísnejší druh trestu, ktorý má univerzálny a všestranný charakter.

Trest odňatia slobody je jedným z najzávažnejších dovolených zásahov do osobnej slobody, ktorý má dosah aj na občianske práva a ďalšie iné oprávnenia odsúdených osôb. Jeho zmysel spočíva v odsúdení osoby, ktorá sa musí zdržiavať po určitú dobu v uzavretom a stráženom ústave na výkon trestu odňatia slobody, kde podlieha uväzneniu a ďalším obmedzeniam na svojich právach. Na tomto podklade je možné uviesť, že trestom odňatia slobody a jeho výkonom je spôsobená páchateľovi trestného činu ujma na jeho základných ľudských právach a slobodách. Tento druh trestu je možné uložiť za spáchanie trestného činu, ak je páchateľ trestného činu uznaný za vinného právoplatným odsudzujúcim rozsudkom vo veci samej za čin, ktorý sa mu kladie za vinu, pričom na docielenie účelu trestu ostatné tresty nie sú postačujúce. Rozhodnutie súdu musí byť vykonateľné.

V územných podmienkach Poľska je možné uložiť trest odňatia slobody, ale aj ďalšie druhy trestov len jedine na základe zákona, kedy sa uplatňuje známa zásada *„nulla peona sine lege“*, čiže zásada žiadny trest bez zákona. Čo sa týka účelu výkonu trestu odňatia slobody na území Poľska, je zakotvená vo Vykonávacom trestnom zákonníku. Základným cieľom a účelom výkonu trestu odňatia slobody je vyvolať v odsúdenom vôľu na spoluprácu pri formovaní jeho spoločensky požadovaných postojov, zvlášť pocitu zodpovednosti a potreby dodržiavať právny poriadok a tým odmietať návrat k trestnej činnosti.[315] V zmysle uvedeného možno konštatovať, že výkon takéhoto trestu má výchovný a preventívny cieľ. Uskutočňovanie takéhoto predpokladu určeného zákonom je možné za pomoci viacerých systémov výkonu trestu, ktoré sú adaptované pre každú skupinu odsúdených osôb pre ktorých sú typické podobné črty ich osobnosti, pričom sa prihliada aj na možnosti rôznych druhov a typov ústavov na výkon trestu odňatia slobody jestvujúcich v penitenciarnom systéme na území Poľska.

K náležitému a riadnemu uplatneniu cieľov výkonu trestu odňatia slobody napomáhajú prostriedky pôsobenia na osobu odsúdeného, ktorými sú práca, formy pôsobenia, ktoré umožnia získavať príslušné odborné a profesijné kvalifikácie, osvojovanie vedomostí a zručností, vzdelávacie, kultúrne, osvetové a športové aktivity, možnosti udržiavať kontakt s rodinou a vonkajším svetom, priateľmi, predstaviteľmi cirkvi, osobami pôsobiacimi v oblasti pomoci osobám, ktorý sa dopustili nemorálnych činov, a v nie poslednom rade terapeutické nástroje a opatrenia.

Dôležitým predpokladom majúcim veľký vplyv na účinné pôsobenie na jednotlivých odsúdených na trest odňatia slobody je detailné poznanie osoby odsúdeného, jeho typických osobnostných vlastností a pôvodcov, ktoré vyvolali protiprávne konanie oponujúce právne záväzným normám, z dôvodu pretože práve na ich podklade je možné vybrať adekvátny druh a typ ústavu na výkon trestu odňatia slobody, a správneho systému výkonu trestu odňatia slobody.

1.1.1 Trvanie trestu odňatia slobody v Poľsku

Trest odňatia slobody na území Poľska je časovo ohraničený v závislosti od udelenia konkrétneho trestu odňatia slobody, keďže je možné udeliť tento druh trestu v troch formách.

Formy testu odňatia slobody:

1. odňatie slobody,
2. 25 rokov odňatia slobody,
3. doživotné odňatie slobody.

V časovom horizonte môže uložený trest odňatia slobody v zmysle poľského trestného práva trvať v minimálnom rozmedzí jedného mesiaca do 2 rokov a vo výnimočných

[315] Zákon z dňa 6. júna 1997 - Vykonávací trestný zákonník, Čl. 67.,§ 1

prípadoch až po maximálne 15 rokov. Táto forma trestu sa ukladá v mesiacoch a rokoch s prihliadnutím na osobitné ustanovenia stanovujúce horné a dolné limity trestu za jednotlivé trestné činy. Po splnení zákonných podmienok má odsúdený právo požiadať o podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody.

Medzi samostatné trestné sankcie v územných podmienkach Poľska, ktoré sa vyznačujú osobitnou povahou sa zaraďujú už vyššie uvedený trest odňatia slobody na 25 rokov a trest doživotného odňatia slobody.

Trest odňatia slobody na 25 rokov ako už z jeho pomenovania vyplýva je uložený na maximálnu dobu určitú, a to na 25 rokov. Po splnení zákonných podmienok má odsúdený právo požiadať o podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody po 15 rokoch odpykania trestu.

Trest odňatia slobody na doživotie ako neurčitý a absolútne najprísnejší trest je limitovaný v Poľsku podľa praxe na maximálne obdobie 50 rokov. Odsúdený môže požiadať o podmienečné prepustenie po 25 rokoch výkonu trestu. Súd, ktorý rozhodol o odsúdení na doživotný trest odňatia slobody, môže vo svojom rozsudku stanoviť aj prísnejšie obmedzenie, čiže prísnejšie ako minimálna doba odsúdenia 25 rokov, a to tak, aby bolo možné využiť podmienečné prepustenie napr. 30 alebo 40 rokov. Súd však nesmie stanoviť hranicu, ktorá by v praxi znamenala nemožnosť podmienečného prepustenia[316], čo v bežnom živote znamená maximálnu dobu odsúdenia na 50 rokov.

Pre osoby mladšie ako 18 rokov je možné udeliť maximálny trest odňatia slobody na dobu 25 rokov.

Súd môže nariadiť trvanie trestu ako absolútnu trestnú sankciu odňatia slobody bez možnosti podmienečného prepustenia odsúdeného, ak iná sankcia alebo opatrenie nesplní ciele výkonu trestu. Okrem toho sa trest môže skončiť až po jeho vykonaní a uplynutí predpísanej lehoty, na ktorú bol uložený alebo podmienečným prepustením z výkonu trestu odňatia slobody po odpustení zvyšku trestu, ak nie je zrušený.

1.1.2 Výkon trestu odňatia slobody v Poľsku

Výkon trestu odňatia na území Poľska sa vykonáva vo väzenských ústavoch určených na výkon trestu odňatia slobody. Dôležitým prvkom určujúcim smer zaradenia odsúdených podľa trestnoprávnych vykonávacích predpisov do typu, druhu a systému výkonu trestu odňatia slobody je tiež povaha, charakter a závažnosť spáchaného trestného činu. Kritérium škodlivosti spáchaného trestného činu a prospech z trestného činu bude v najznačnejšej miere ovplyvňovať vynesenie odsudzujúceho alebo oslobodzujúceho rozsudku nezávislým súdom. Samotný výkon jednotlivých foriem trestov odňatia slobody v zmysle poľského trestného práva sa odlišuje vo viacerých významných perspektívach a hľadiskách, do ktorých je možné začleniť najmä alternatívy ich udeľovania, výkonu, resocializačnú politiku voči odsúdeným ale aj okolnosti predčasného podmienečného prepustenia.

Dôsledkom výkonu trestu odňatia slobody je vážny zásah do osobnej slobody jednotlivca, z tohto dôvodu je potrebné brať na zreteľ, že počas výkonu trestu odňatia slobody v Poľsku, ale tak isto aj u nás sú odsúdení obmedzovaní na viacerých svojich právach, pričom výkon niektorých zo svojich práv sa im úplne vylučuje a nevedia tieto svoje práva uplatňovať, niektoré práva sú im len čiastočne obmedzené a niektoré práva im zostávajú zachované.

Prijímanie do ústavu na výkon trestu odňatia slobody:

Počas prijímania do ústavu na výkon trestu odňatia slobody v Poľsku je potrebné uskutočniť niekoľko nevyhnutných úkonov, ktoré sú spájané so samotným prijímaním odsúdeného.

---

[316] Uznesenie Najvyššieho súdu Poľskej republiky z 22. novembra 2001, II KKN 152/01, nepublikovaná verzia, parafrázované po M. Mozgawovi (ed.) Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Kraków 2005

Je nevyhnutné, aby na prijatie do ústavu na výkonu trestu odňatia slobody jestvoval dokument na základe ktorého sa odsúdená osoba môže do väzenského ústavu prijať. Predmetným dokumentom na prijatie do ústavu je súdna výzva, ktorá sa vydáva na podklade právoplatného súdneho rozhodnutia, ktoré vykonateľné.

V zmysle vydanej súdnej výzvy sa odsúdený predvolá k predpísanému dátumu do ústavu na výkon trestu odňatia slobody určeného v súdnej výzve, kde je povinný sa dostaviť. Súd môže nariadiť, aby bol odsúdený umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody aj bez predošlého predvolania napr., ak bol vzatý do väzby ešte pred vynesením odsudzujúceho rozsudku.

Ak sa odsúdený napriek predchádzajúcej výzve dobrovoľne nedostavil do ústavu na výkon trestu odňatia slobody, súd nariadi predvedenie takejto osoby. V takomto prípade je odsúdený povinný nahradiť trovy vzniknuté s jeho predvedením.

V prípade, ak je odsúdeným vojak povinnosťou zatknutia jeho osoby sú oprávnené príslušné vojenské úrady.

Medzi primárne úkony okrem overenia potrebných dokumentov na prijatie do ústavu na výkon trestu odňatia slobody je zistenie totožnosti odsúdeného, ktorý sa do ústavu prijíma a ďalších potrebných osobných údajov. Odsúdený je povinný poskytnúť údaje o predošlom bydlisku, o predošlej kriminálnej minulosti, o zdravotnom stave a informáciu, či má vyživovaciu povinnosť. Odsúdený je ďalej povinný počas prijímania strpieť identifikáciu jeho osoby, fotografovanie, vonkajšiu obhliadku tela, odobratie odtlačkov prsta.

Dôležitým úkonom ihneď po prijatí odsúdeného do ústavu na výkon trestu odňatia slobody na ktorý sa za žiadnych okolností nesmie zabudnúť je poučenie o jeho právach a povinnostiach, informovanie o základných právnych aktoch, o internom poriadku ústavu a o dĺžke výkonu trestu, ktoré sa na neho vzťahujú, ktoré musí dodržiavať ale tak isto ich môže aj uplatňovať. O poučení o právach a povinnostiach odsúdeného, o základných právnych aktoch, o internom poriadku ústavu sa vyhotoví zápisnica, ktorú odsúdený potvrdí vlastnoručným podpisom.

Následne je potrebné počas prijatia odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody vykonať vstupné lekárske vyšetrenie a prehliadku, hygienickú prehliadku a protiepidemickú prehliadku, ktorej je odsúdený povinný sa podrobiť.

Po vykonaní vyššie uvedených úkonov sa odsúdený môže umiestniť do tzv. dočasnej bunky, pričom takýto postup nemusí byť pravidlom. Odsúdený sa umiestni do dočasnej bunky, ak je to potrebné v prechodnom období, ktorá nesmie byť dlhšia ako 14 dní. Potreba takéhoto umiestnenia sa odvíja od skutočnosti, že sa nestihli vykonať lekárske vyšetrenia a prehliadka, hygienická prehliadka a protiepidemická prehliadka, ktorej je odsúdený povinný sa podrobiť a skutočnosť, že sa odsúdený nestihol oboznámiť so základnými právnymi aktmi a interným poriadkom ústavu.

Pri prijímaní do ústavu na výkon trestu odňatia slobody sa musia odsúdenému odňať všetky doklady, peniaze, cennosti a všetky veci, ktoré počas výkonu trestu odňatia slobody nemôže mať u seba, ktorými by sám sebe alebo iným osobám mohol ohroziť život, zdravie, bezpečnosť alebo majetok, ako aj veci ktorými by mohol mariť účel trestu, narušovať ústavný poriadok, alebo ktoré by mohol použiť na útek. O odovzdaní vecí odsúdeného sa spíše zápisnica, v ktorej sa dopodrobna opíšu odovzdané veci. Zápisnicu musí odsúdený povinne podpísať. Veci, ktoré sa odovzdali zostávajú v úschovni vykonávacieho orgánu, teda v ústave v ktorom si odsúdený odpykáva trest odňatia slobody.

Po dokončení všetkých potrebných úkonov sa odsúdený umiestni do cely podľa diferenciácie ústavu a jeho osoby, režimu a systému výkonu trestu odňatia slobody. Orgány, ktoré sú oprávnené rozhodnúť o takomto umiestnení odsúdeného sú v prvom rade súd a ak súd takéto umiestnenie neurčil tak je ním poverená tzv. penitenciárna komisia. Vydaním odsudzujúceho rozsudku môže súd uviesť druh, typ ústavu a systém terapeutického výkonu

trestu odňatia slobody odsúdeného. Ak súd neuviedol umiestnenie odsúdeného, ako už bolo uvedené je ním poverená penitenciárna komisia, ktorá je menovaná riaditeľom ústavu. Komisia sa skladá z dôstojníkov a zamestnancov ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Na práci komisia sa môžu podieľať aj iné osoby, ako napr. zástupcovia združení, nadácií, organizácií, inštitúcií, cirkvi a iných náboženských združení.

Diferenciácia osôb vo výkone trestu odňatia slobody:

Prvým kritériom diferenciácie osôb vo výkone trestu odňatia slobody v územných podmienkach Poľska v zmysle Vykonávacieho trestného zákonníka je umiestnenie odsúdených a realizácia trestu v jednom zo štyroch druhov ústavov na výkon trestu:

1. ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých,
2. ústav na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody,
3. ústav na výkon trestu odňatia slobody pre penitenciárnych recidivistov,
4. ústav na výkon trestu odňatia slobody vojakov.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých je trestnou inštitúciou do ktorého sa umiestňujú mladistvé osoby mladšie ako 21 rokov, bez ohľadu na skutočnosť predošlého udelenia a výkonu trestu. V územných podmienkach Poľska sa za mladistvého považuje páchateľ, ktorý v momente spáchania protiprávneho činu nedovŕšil vek 21 rokov a v čase vydania rozsudku prvej inštancie nedovŕšil vek 24 rokov. Najnižšia hranica veku odsúdeného mladistvého je dovŕšenie veku 17 rokov a v prípade spáchania protiprávnych činov spĺňajúcich skutkové podstaty najťažších druhov zločinov je dovŕšenie veku 15 rokov. Výnimkou je odsúdenie vojakov na trest odňatia slobody, ktorí sú z pravidiel týkajúcich sa výkonu trestu odňatia slobody odsúdených nachádzajúcim sa vo vekovej hranici charakterizujúcej mladistvú osobu vyňatí z dôvodu, pretože sa vykonáva v špeciálnych na to zriadených a vedených ústavoch na výkon trestu odňatia slobody vojakov.

Z umiestnenia a výkonu trestu odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých existujú dve výnimky. Prvou výnimkou sú odôvodnené predpoklady, kedy odsúdený môže trest odňatia slobody vykonávať naďalej po dovŕšení 21 rokov v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých. Takýmito predpokladmi môžu byť resocializačné aktivity vykonávané mladistvým odsúdeným, dobré správanie a pozitívny vplyv na tvorbu postojov, správania, ktoré sú žiadané zo strany ústavu a spoločnosti, krátky časový horizont do konca výkonu trestu. Druhou výnimkou je tzv. presvedčenie o tom, že odsúdený, ktorý dovŕšil vek 21 rokov a dopustil sa prvýkrát protiprávneho činu, za čo bol odsúdený právoplatným a vykonateľným rozsudkom na trest odňatia slobody môže vykonávať trest odňatia slobody aj naďalej v ústave takéhoto druhu, ak sa vyznačuje dobrým správaním, je pre neho charakteristické vedieť pracovať v kolektíve a nadväzovať kontakty s odsúdenými mladšieho generácie, a prejaví súhlas so zotrvaním v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých. Neopomenuteľným zreteľom predtým ako odsúdený dá súhlas na zotrvanie v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých je jeho poučenie o všetkých podmienkach výkonu trestu a všetkých právach a povinnostiach ktoré sú opodstatnené získaním štatútu mladistvej osoby.

Existujú však aj obmedzenia, ktoré sa týkajú umiestnenia odsúdeného staršieho ako 21 rokov do priestorov cely s ostatnými mladistvými odsúdenými a tým je fakt, že odsúdený starší ako 21 rokov sa nemohol dopustiť protiprávneho činu, ktorej miera spoločenskej škodlivosti je väčšia ako zanedbateľná. Konkrétne sa pod spoločenskou škodlivosťou myslí, ak odsúdený starší ako 21 rokov:

1. vytvára odôvodnené a skutočné spoločenské ohrozenie alebo závažne ohrozenie bezpečnosti ústavu, kedy je odsúdený umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody uzavretého typu za podmienok, ktorými je zabezpečená zosilnená ochrana spoločnosti a bezpečnosti ústavu,

2. bol odsúdený za trestný čin spáchaný v organizovanej zločineckej skupine, ktorých cieľom bolo páchanie zločinov, pričom jedinou výnimkou je existencia zvláštnych okolností, ktoré by nasvedčovali proti takémuto umiestneniu,
3. spáchal zločin.

Odsúdený, ktorý je umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých vykonáva trest odňatia slobody v systéme programového pôsobenia. Takýto odsúdený patrí do skupiny odsúdených, ktorá nemá právo na voľbu iného systému a realizácie. Predpokladom, ktorý môže vylúčiť nevyhnutnosť núteného zaradenia do resocializácie je psychofyzická neschopnosť spôsobená závislosťou od alkoholu, omamných a psychotropných látok alebo duševnou poruchou, ktorá je dôvodom na výkon trestu odňatia slobody v terapeutickom systéme.

Po dovŕšení hornej vekovej hranice veku mladistvého odsúdeného sa prevezie do iného druhu ústavu na výkon trestu odňatia slobody v závislosti od rozhodnutia penitenciárnej komisie alebo sa v zmysle vyššie uvedených rozhodne na podklade predpisov a dôvodov o ponechaní odsúdeného v ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých.

Ústav na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody je trestnou inštitúciou, ktorá napriek svojmu názvu neslúži len na umiestnenie odsúdených, ktorý spáchali prvý protiprávny čin v ich živote za ktorý im bol uložený trest odňatia slobody. Na základe uvedeného je potrebné uviesť, že funkčnosť takéhoto druhu ústavu vystihuje široký záber činiteľov ako napr. pohlavie, vek, vzdelanie, predchádzajúce trestanie, závažnosť spáchaného činu, ktoré napomáhajú v jeho rámci rozlišovať viac diferencovaných skupín odsúdených, ktorí vykonávajú trest odňatia slobody, ako tomu je aj v prípade ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých vo všetkých troch typoch ústavov na výkon trestu.

Povinnosť výkonu trestu odňatia slobody v ústave na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody má odsúdený v prípade, ak:
1. bol odsúdený za spáchanie úmyselného trestného činu právoplatným a vykonateľným odsudzujúcim rozsudkom prvýkrát na trest odňatia slobody,
2. bol prvýkrát odsúdenému uložený náhradný trest odňatia slobody za spáchanie trestného činu alebo bol uložený v tom istom prípade ako vo veci v ktorej bol vzatý do väzby,
3. si trest odňatia slobody odpykáva ako náhradný trest za peňažný trest uložený spolu so základným trestom odňatia slobody za spáchaný trestný čin,
4. sa dopustil trestného činu, ktorý nemal v úmysle spáchať avšak z nedbanlivosti sa ho dopustil, aj keď následok bol predvídateľný; do ústavu na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody sa môžu dostať aj odsúdení, ktorí boli viacnásobne odsúdení na trest odňatia slobody za trestné činy spáchané z nedbanlivosti,
5. nebol penitenciárnou komisiou zaradený do výkonu trestu odňatia slobody do ústavu na výkon trestu odňatia slobody pre penitenciárnych recidivistov zo zvláštnych resocializačných dôvodov ktorými sú napr. morálne polepšenie, vzorný výkon práce a povinností, krátky časový horizont do konca výkonu trestu.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre penitenciárnych recidivistov je trestnou inštitúciou, v ktorej sú umiestnení dospelí odsúdení na trest odňatia slobody za úmyselný trestný čin, ďalej odsúdení, ktorým bol uložený náhradný trest odňatia slobody, odsúdení, ktorí sa dopustili úmyselného priestupku a predtým už vykonával trest v takomto ústave. Výnimkou sú len zvláštne resocializačné dôvody a potreby, kedy si odsúdený odpykáva svoj trest v ústave na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody.

Na základe uvedeného je zrejmé, že pod pojmom penitenciárny recidivista sa skrýva množstvo nehomogénnych odsúdených osôb, ktorí sú odsúdení či už za trestný čin, priestupok alebo ich protiprávny čin má opakujúcu tendenciu a všetky majú charakter úmyselného konania. Podobne ako pri ostatných druhoch ústavov aj pri ústave na výkon trestu odňatia

slobody pre penitenciárnych recidivistov môže penitenciárna komisia rozhodnúť o preradení odsúdeného, konkrétne do ústavu na výkon trestu pre prvýkrát trestaných odňatím slobody v prípade, ak sa správanie a činnosti odsúdeného stávajú vzorom pre ostatných odsúdených, ktorých podnecuje k pozitívnemu formovaniu osobných vlastností, k správaniu sa v zmysle požadovaných právnych predpisov alebo vyvoláva v spoločenstve odsúdených uspokojujúce výsledky jeho výchovné pôsobenie.

Ústavy na výkon trestu odňatia slobody pre penitenciárnych recidivistov je možné zriadiť v ktoromkoľvek type a systéme ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Prax však dokazuje, že najvýznamnejšiu úlohu zohráva terapeutický systém, pretože pomerná väčšina osôb dopúšťajúcich sa opätovného protiprávneho konania vykazuje známky závislosti na alkohole, omamných a psychotropných látkach alebo má problémy psychického pôvodu.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody vojakov je trestnou inštitúciou, ktorá slúži pre profesionálnych vojakov dopúšťajúcich sa trestných činov. Na uskutočňovanie tohto druhu výkonu trestu odňatia slobody sa používajú ustanovenia týkajúce sa väzby. V takomto druhu ústavu sa výkon trestu odňatia slobody vykonáva v špeciálnom ústave na to určenom v ktorom je odsúdený povinný sa podrobiť vojenskému výcviku. Zásadou pri výkone trestu odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody vojakov je jeho výkon v otvorenom type ústavu, kde sa trest vykonáva vo vojenskej uniforme z ktorej sú odstránené označenia, okrem výnimočných prípadov, kedy sa objavia zvláštne dôvody opodstatňujúce umiestnenie odsúdeného vojaka v inom type ústavu, či už polootvoreného alebo uzavretého.

V územných podmienkach Poľska existuje ešte jedna výnimka, ktorá má súvis s povinnosťou výkonu trestu odňatia slobody v jednom z ústavov na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých, pre prvýkrát trestaných odňatím slobody, pre penitenciárnych recidivistov určených penitenciárnou komisiou. Takýmto prípadom je skutočnosť, keď výkonný orgán mieni umožniť odsúdenej žene starať sa priamo a nepretržite o svoje dieťa. Penitenciárna komisia v takejto záležitosti rozhodne o umiestnení odsúdenej v domove pre matky s deťmi, ktoré sú zriadené pri ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, kde sa maloleté dieťa môže zdržiavať na žiadosť svojej matky do dovŕšenia 3 rokov, okrem prípadu, keď sa vyskytnú zdravotné a výchovné dôvody opodstatňujúce oddelenie maloleté dieťaťa od jej matky.

Druhým kritériom diferenciácie osôb vo výkone trestu odňatia slobody na území Poľska v zmysle Vykonávacieho trestného zákonníka je umiestnenie odsúdených a realizácia trestu podľa klasifikácie odsúdených s prihliadnutím na:

1. pohlavie,
2. vek,
3. predchádzajúce odňatie slobody,
4. úmyselné alebo neúmyselné konanie,
5. výmera trestu odňatia slobody,
6. stav fyzického a duševného zdravia vrátane stupňa závislosti od alkoholu, omamných látok alebo psychotropných látok,
7. úroveň demoralizácie a sociálnej hrozby,
8. druh spáchaného trestného činu.

Cieľom takejto diferenciácie podľa klasifikácie odsúdených je vytvorenie priaznivých podmienok a zaobchádzania s jednotlivými odsúdenými, prevencia škodlivých účinkov demoralizovaných odsúdených, zaistenie ich osobnej bezpečnosti, voľba vhodného systému výkonu trestu, taktiež vytvorenie priaznivých podmienok s prihliadnutím na povahu odsúdených, druh ústavu a typ zaradenia odsúdených vo vnútri ústavu. Základom pre klasifikáciu odsúdených je najmä skúmanie ich osobnosti.

Režim výkonu trestu odňatia slobody:

Rozlišovacím kritériom režimu výkonu trestu odňatia slobody v územných podmienkach Poľska je stupeň vnútornej a vonkajšej ochrany, podmienky triedenia odsúdených a súbor priznaných práv a povinností odsúdených počas výkonu trestu odňatia slobody.

S ohľadom na úroveň zabezpečenia ústavov na výkon trestu odňatia slobody a izolácie odsúdených boli zriadené:

1. ústavy na výkon trestu odňatia slobody otvoreného typu,
2. ústavy na výkon trestu odňatia slobody polootvoreného typu,
3. ústavy na výkon trestu odňatia slobody uzavretého typu.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody otvoreného typu prináša najmenšiu ujmu odsúdeným svojou úrovňou a systémom vnútornej a vonkajšej ochrany, ktorý je určený odsúdeným vyznamenávajúcim sa príkladným správaním počas celého výkonu trestu odňatia slobody.

Priestory cely sú počas celého dňa aj noci otvorené, čím je umožnené odsúdeným ich opúšťať bez obmedzenia. Odsúdený umiestnený do výkonu trestu odňatia slobody otvoreného typu má zverenú väčšinu pracovných povinností mimo územia uzavretých priestorov, ktorú vykonáva bez dozoru na vytvorenom a určenom pracovisku. Takýmto odsúdeným je umožnené, aby sa zúčastňovali mimo územia a priestorov ústavu na vzdelávacích, športových, terapeutických a kultúrnoosvetových aktivitách. Odsúdený umiestnený do výkonu trestu odňatia slobody otvoreného typu môže požívať vlastnú odev, peňažné prostriedky nachádzajúce sa v dispozičnom depozite, ďalej sa môže voľne pohybovať na základe podmienok ustanovených v interných predpisov v priestoroch, ktoré patria k ústavu, taktiež má odsúdený možnosť stretávať sa v neobmedzenom počte s členmi svojej rodiny, priateľmi a ďalšími osobami, ktorý s nim vyhľadávajú kontakt, pričom osobné rozhovory prebiehajú bez dozoru. Bez požadovaného dozoru prebiehajú aj ďalšie formy nadväzovania vzťahov s vonkajším svetom, ktoré sú v podobe listov a telefonických hovorov. Okrem uvedeného si môže odsúdený v tomto type ústavu pripraviť dodatočnú stravu na vlastné náklady a v rámci svojich možností, a v neposlednom rade môže odsúdený získať priepustku, ktorého súhrnný čas prepustenia mimo ústavu nesmie presiahnuť 28 dní za celý kalendárny rok, pričom takúto priepustku môže získať maximálne raz za mesiac.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody polootvoreného typu prináša prísnejšie podmienky pre odsúdených vykonávajúcich trest odňatia slobody. Odsúdeným je priznaný odlišný rozsah práv a povinností ako je tomu v otvorenom type ústavu, pre ústav je charakteristický vyšší stupeň zabezpečenia a ochrany odsúdených ako aj samotného ústavu. Polootvorený typ ústavu na výkon trestu odňatia slobody je určený pre odsúdených, ktorí sú vo výkone programového systému pôsobenia, ktorí sú odsúdení za spáchanie trestného činu z nedbanlivosti, ktorým bol súdom uložený náhradný trest odňatia slobody a pre odsúdených na doživotný trest odňatia slobody po absolvovaní najmenej 15 rokov trestu.

Priestory cely v polootvorenom type ústavu sú počas dňa otvorené a ich zatvorenie prichádza do úvahy iba v nočných hodinách, ktoré uzamykajú dozorujúci príslušníci ústavu. Odsúdený vykonáva jemu zverenú prácu v priestoroch a na území ústavu, ale okrem toho môže prácu vykonávať aj mimo územia ústavu bez dozoru. Od vedenia ústavu môže odsúdený v tomto type ústavu získať povolenie zúčastniť sa na vedomostných aktivitách, aktivitách formujúcich osobné vlastnosti a odborné zručnosti mimo ústavu. Odsúdenému je povolené, aby používal vlastnú odev vo vopred dohodnutých hodinách a v miestnostiach ústavu. Odsúdený môže prijať trikrát za mesiac návštevu, pričom nie je potrebné, aby sa počas návštevy dozorovali účastníci návštevy. Tak isto je tomu tak aj pri telefonických hovoroch a prichádzajúcej a odchádzajúcej pošte, ktorej kontrola nie je povinná so strany dozorujúcich príslušníkov ústavu.

Odsúdený umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody polootvoreného typu má možnosť získať priepustku z ústavu a to v prípade, ak je veľká pravdepodobnosť, že počas prepustenia mimo ústavu bude dodržiavať zákonom stanovené povinnosti, že si odpykal aspoň polovicu trestu, z ktorého môže požiadať o podmienečné prepustenie. Možnosť získania priepustky je limitovaný na maximálne dvakrát za mesiac, ktorého súhrnný čas prepustenia mimo ústavu nesmie presiahnuť 14 dní za celý kalendárny rok.

Ústav na výkon trestu odňatia slobody uzavretého typu prináša najviac obmedzení a je najviac reštriktívny vo vzťahu k osobnej slobode odsúdeného. Do tohto typu ústavu sa umiestňujú odsúdení, ktorí sa dopustili najzávažnejších trestných činov, boli odsúdení na dlhšie časové obdobie a spĺňajú zákonom stanovené podmienky a definície nebezpečného páchateľa trestného činu v zmysle článku 88a Vykonávacieho trestného zákonníka, taktiež tí odsúdení, ktorí svojím správaním vyvolávajú obavu ohrozenia voči ostatným spoluodsúdeným, pedagógom, vychovávateľom, tak isto voči bezpečnosti a prevádzkovaniu ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Na vydávanie všetkých rozhodnutí o povoleniach v tomto type ústavu je oprávnený je riaditeľ ústavu.

Priestory cely v ústave na výkon trestu odňatia slobody uzavretého typu sú celodenné uzavreté a odsúdený má povinnosť sa v nich zdržiavať. Otvoriť sa môžu jedine počas určeného času cez deň, aj to iba v prípade, ak sa nevytvorí bariera pre dodržiavanie bezpečnosti voči spoluodsúdeným, pedagógom, vychovávateľom a celému ústavu. Odsúdený umiestnený do tohto typu ústavu vykonáva jemu pridelenú prácu väčšinou na území a v priestoroch ústavu, ktoré sú strážené. Ak je odsúdenému povolená práca mimo územia ústavu musí byť pod prísnym dozorom príslušníka ústavu. Všetky športové, odborné a kultúrnoosvetové aktivity odsúdených sa môžu konať len na území a v priestoroch ústavu. Majú povolené používať vlastnú spodnú bielizeň, obuv a po odsúhlasení aj vlastnú odev. Odsúdení sú povinný v uzavretom type ústavu pohybovať sa v priestoroch a na území ústavu v organizovaných skupinách, ktoré podliehajú dozoru príslušníka ústavu.

Odsúdený umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody uzavretého typu nemá možnosť udelenia priepustky z ústavu. Má právo na maximálne dve stretnutia do mesiaca s najbližšími osobami, pričom toto právo môže využiť aj jednorázovo po udelení súhlasu riaditeľa ústavu. Všetky stretnutia, telefonické hovory a korešpondencia odsúdených v uzavretom type ústavu je podrobená prísnej kontrole a dozoru zo strany príslušníkov ústavu.

Systém výkonu trestu odňatia slobody:

Realizácia cieľov trestu odňatia slobody prebieha prostredníctvom systémov jej výkonu. Odsúdení vykonávajú trest odňatia slobody v:

1. systéme programového pôsobenia,
2. terapeutickom systéme,
3. bežnom systéme.

V systéme programového pôsobenia sa väčšinou nachádzajú odsúdení, ktorí sa považujú za mladistvých, tiež dospelí odsúdení, ktorí dobrovoľne súhlasia s umiestnením do takéhoto systému trestu odňatia slobody a boli dopodrobna oboznámení s cieľmi, pravidlami, povinnosťami a patričnými výhodami vzťahujúcimi sa na účasť v takomto prospoločenskom programe. Tento systém zabezpečuje, aby odsúdený po ukončení výkonu trestu odňatia slobody a opustení ústavu skončil so zlozvykom páchania trestných činov.

Pre každého odsúdeného zaradeného do systému programového pôsobenia penitenciárna komisia vypracuje osobný program bezodkladne, najviac však v 30 dňovej lehote o ktorom sa vydá rozhodnutie. Osobný program je prispôsobený osobným potrebám každého odsúdeného individuálne. Pri vypracovaní osobného programu sa venuje veľká pozornosť tomu, aby pre odsúdeného bol zvolený vhodný druh práce a vzdelávania, pri ktorom sa zohľadňujú intelektuálne schopnosti a prejavený záujem o získavanie prospešných

skúseností. Dôležitým je to z dôvodu, aby sa odsúdenému uľahčilo po skončení výkonu trestu odňatia slobody nájsť si zamestnanie a adaptovať sa do spoločnosti. Osobný program napomáhajúci adaptovať sa do spoločnosti určuje aj voľnočasové aktivity, podmienky komunikácie s vonkajším svetom vo forme telefonických rozhovorov, stretnutí, korešpondencie s rodinnými príslušníkmi a najbližšími osobami. Keďže osobný program sa vypracúva za účasti odsúdeného vyžaduje sa od neho, aby dodržiaval všetky pravidlá a povinnosti v ňom stanovené. V súvislosti s dodržiavaním všetkých pravidiel a povinností sa odsúdení hodnotia, pričom za nedodržiavanie alebo porušovanie pravidiel a povinností sa vyvodzujú následky voči dosúdeným v podobe preradenia do bežného systému výkonu trestu alebo do terapeutického systému výkonu trestu, ak sa vyskytnú zákonom stanovené dôvody.

Terapeutický systém výkonu trestu odňatia slobody je systém, ktorý bol vytvorený a určený pre všetky druhy a typy ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Cieľom terapeutického systému je izolácia odsúdených od spoločnosti, najmä tých odsúdených, ktorí trpia neuropsychopatickými, psychickými poruchami a sexuálnymi úchylkami. Zvlášť veľká pozornosť je venovaná odsúdeným trpiacim sexuálnymi úchylkami resp. odsúdeným, ktorí sa dopustili jedného z trestných činov proti sexuálnej slobode a zvyklostiam (znásilnenie, navádzanie na sexuálne úkony bezradnej postihnutej osoby, sexuálne zneužitie závislosti, pohlavný styk a sexuálne úkony s účasťou maloletého, využitie systému alebo siete pre sexuálnu trestnú činnosť, propagovanie alebo vychvaľovanie pedofílie, incest, pornografia, nútenie k prostitúcii).

V terapeutickom systéme vykonávajú trest aj odsúdení, ktorí trpia fyzickým, psychickým postihnutím a závislosťou na alkoholických nápojoch alebo omamných a psychotropných látkach. Týmto odsúdeným sa poskytuje nevyhnutná pomoc s rehabilitačnou, psychologickou a medicínskou podporou. Právo na výkon trestu odňatia slobody v terapeutickom systéme majú aj odsúdení, ktorým bol uložený trest odňatia slobody bez podmienečného prepustenia, pretože neboli schopný rozpoznať protiprávnosť svojho činu a konania, a súd rozhodol o ich umiestnení do ústavu s mimoriadnymi rehabilitačnými a liečebnými prostriedkami. V neposlednom rade sa do terapeutického systému výkonu trestu môžu umiestniť odsúdení, ktorí dali dobrovoľne súhlas na umiestnenie do tohto systému a je z pedagogického a liečebného hľadiska opodstatnené takéto umiestnenie.

Tak ako v systéme programového pôsobenia aj v terapeutickom systéme výkonu trestu odňatia slobody sa každému odsúdenému vypracuje osobný program za jeho účasti tak, aby bol prispôsobený individuálnym potrebám. Plán činností a resocializačné programy osobného programu sa vykonávajú na špecializovaných terapeutických oddeleniach, ktoré slúžia na potláčanie chorobných osobných vlastností a aktivity formujúce schopnosti na riadny život v súlade s právnymi predpismi po ukončení a prepustení z ústavu na výkon trestu odňatia slobody.

Terapeutický systém výkonu trestu odňatia slobody je považovaný za akúsi prechodnú etapu v zmysle toho, že odsúdený absolvuje v tomto systéme len časť svojho trestu, následne je preradený do bežného systému výkonu trestu odňatia slobody alebo do výkonu trestu odňatia slobody systému programového pôsobenia.

Posledným systémom výkonu trestu odňatia slobody je bežný systém v ktorom sa nachádzajú odsúdení, ktorí majú možnosť využívať všetky športové, odborné, vzdelávacie a kultúrnoosvetové činnosti a aktivity usporiadané v ústave na výkon trestu, ktorých cieľom je správna adaptácia odsúdených do spoločnosti. Do bežného systému výkonu trestu sa dostávajú dosúdení, ktorí neboli penitenciárnou komisiou zaradení do systému programového pôsobenia a ani do terapeutického systému pôsobenia. V rámci tohto systému vykonávajú trest odňatia slobody odsúdení, ktorí:

1. sú dospelí a neboli ochotní podriadiť sa povinnostiam a pravidlám v systéme programového pôsobenia, a preto boli z neho preradení do bežného systému výkonu trestu,
2. ukončili všetky činnosti a aktivity za pomoci rehabilitačnej, psychologickej a medicínskej podpory, a preto musia zvyšok trestu absolvovať v bežnom systéme výkonu trestu,
3. neboli penitenciárnou komisiou zaradení do terapeutického systému výkonu trestu a nevyjadrili ani súhlas na zaradenie do systému programového pôsobenia,
4. si odpykávajú trest odňatia slobody ako náhradný trest,
5. si odpykávajú trest odňatia slobody ako náhradu za spáchaný priestupok, za nedodržiavanie ústavného poriadku a tí odsúdení, voči ktorým boli použité donucovacie prostriedky.

S prihliadnutím na rôznorodosť odsúdených, ktorí sa líšia odlišnou kriminálnou minulosťou, motiváciou spáchania trestného činu, osobnými podmienkami, schopnosťou hierarchicky sa podriadiť, ochotou napraviť sa a podrobiť sa opatreniam ktoré sú zamerané na nápravu by nebola možná ich izolácia od spoločnosti a výkon resocializačného procesu, ak by sa realizácia výkonu uskutočňovala v jednom druhu, type a systéme výkonu trestu odňatia slobody.

2. Postavenie odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody na území Poľska

Postavením odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody sa rozumie súbor tých práv a povinností ktoré sú im priznané právnym poriadkom. Ako dôsledok výkonu trestu odňatia slobody je vážny zásah do osobnej slobody jednotlivca, z tohto dôvodu je potrebné brať na zreteľ, že počas výkonu trestu odňatia slobody v Poľsku sú odsúdení obmedzovaní na viacerých svojich právach, pričom výkon niektorých zo svojich práv sa im úplne vylučuje a nevedia tieto svoje práva uplatňovať, niektoré práva sú im len čiastočne obmedzené a niektoré práva im zostávajú zachované.

Vo všeobecnosti platí, že odsúdený je obmedzený na tých svojich právach, ktorých výkon je v nezlučiteľný s výkon trestu odňatia slobody, ktoré sú v rozpore s cieľom a účelom výkonu trestu odňatia slobody a s prihliadnutím na výkon trestu odňatia slobody nie sú uplatniteľné, pričom je potrebné mať ohľad na dôvod odsúdenia, bezpečnosť osôb, majetku a bezpečnosť ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Odsúdení sú obmedzovaní taktiež na tých právach, ktorých obmedzenie je odôvodnené povahou výkonu trestu odňatia slobody a nie je možné ich uplatňovať počas výkonu trestu.

Je významné a podstatné upozorniť na skutočnosť, že za každých okolností je potrebné rešpektovať ľudskú dôstojnosť a zároveň platí prísny zákaz použitia takého postupu zaobchádzania a aj trestania, ktoré by bolo neľudské, kruté alebo ponižujúce. Taktiež je potrebné, aby sa s odsúdenými zaobchádzalo rovnako a aby sa nerobili výnimky medzi jednotlivými odsúdenými, v tomto prípade platí zásada rovnakého zaobchádzania.

Obmedzenie výkonu práv odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody

Výkon trestu odňatia slobody so sebou prináša obmedzenie viacerých práv, ktorými sú najmä:

1. právo na nedotknuteľnosť osoby,
2. právo na nedotknuteľnosť súkromia,
3. právo na slobodný pobyt,
4. právo na slobodný pohyb,
4. právo na slobodnú voľbu povolania,
5. právo na ochranu listového tajomstva, dopravovaných správ a iných písomností,
6. právo na nakladanie s osobnými vecami.

Výluka výkonu práv odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody

O absolútnej výluke práv odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody sa môže hovoriť v prípade:

1. práva na zhromažďovanie a združovanie v rôznych inštitúciách, spolkoch, spoločnostiach a združeniach,
2. práva zakladať a združovať sa v odborových organizáciách,
3. práva na štrajk,
4. práva na slobodnú voľbu lekára a zdravotníckeho zariadenia,
5. práva založenia politickej strany, hnutia a združovania sa v nich,
6. práva vykonávať volené a verejné funkcie.

Dôležitým je v záver spomenúť, že práva, ktoré zostávajú odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody zachované, konkrétne výkon práva na odosielanie a príjem korešpondencie, balíkov a poukazov poštového platobného styku zabezpečuje v ich mene ústav.

3. Úprava práv a povinností odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody na území Poľska

Povinnosťou ústavu na výkon trestu odňatia slobody na území Poľska je informovať odsúdeného o všetkých jeho právach, ktoré si môže uplatňovať v ústave a zároveň povinnostiach a zákazoch, ktoré je povinný dodržiavať.

Odsúdený počas výkonu trestu odňatia slobody môže byť zaťažený len takými obmedzeniami, ktoré sa vyžaduje pri realizácii výkonu trestu odňatia slobody. Odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody si uplatňuje základné sociálne práva napr. stravovanie, odievanie, osobná hygiena, a ďalšie práva ako napr. prijímanie a odosielanie korešpondencie, prijímanie balíkov, možnosť prijímať návštevy, používanie telefónu, nákup potravín, zúčastňovanie sa na vzdelávaní v ústave atď.

V ústave je odsúdený povinný dodržiavať pokyny a ústavný poriadok z dôvodu jeho právneho postavenia. Medzi povinnosti odsúdeného patrí najmä pomoc pri udržiavaní čistoty v ústave bez nároku na odmenu, podstúpenie nevyhnutného lekárskeho vyšetrenia a ošetrenia, povinnosť nahradiť škodu v prípade vzniku atď. Porušenie povinností môže byť základom disciplinárneho konania a disciplinárneho trestu voči odsúdenému.

3.1 Práva a povinnosti odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdený má priznané najmä právo na:

1. vhodné udržiavanie zdravia, na vhodné potraviny, odev, životné podmienky, priestory, primerané zdravotnícke služby a hygienické podmienky,
2. udržiavanie väzby s rodinnými príslušníkmi a príbuznými,
3. náboženskú slobodu,
4. prijatie odmeny za prácu, uzavretie sociálneho poistenia v súvislosti so zamestnaním v rozsahu osobitných prepisov, ako aj právo na získanie invalidných dávok,
5. vzdelávanie a sebarozvoj, výkon vlastnej tvorivej činnosti, a s odsúhlasením riaditeľa ústavu na výrobu premetov,
6. využitie kultúrnej a vzdelávacej činnosti, rozhlasu, televízie, kníh a tlače,
7. komunikáciu s advokátom, zástupcom a príslušným probačným úradníkom,
8. komunikáciu s nadáciami, organizáciami, inštitúciami, cirkvou a inými združeniami, a dôveryhodnými osobami,
9. oboznámenie sa so správami príslušníkov ústavu a pedagógov,
10. podávanie žiadostí a sťažností na súd, prokuratúru, ombudsmanovi, riaditeľovi ústavu, vedúcim organizačných zložiek väzenskej stráže,

11. korešpondenciu s orgánmi činnými v trestnom konaní, súdmi, štátnymi orgánmi, miestnymi orgánmi štátnej správy, ombudsmanom,
12. podávanie sťažností orgánom zriadeným na základe medzinárodných dohôd ratifikovaných Poľskou republikou, ktoré sa týkajú ochrany ľudských práv.

Ubytovanie počas výkonu trestu odňatia slobody

Odsúdení sú ubytovaní v celách, ktoré sú určené pre jednu alebo viacero osôb. **V**eľkosť cely musí spĺňať určité štandardy. Pre jedného odsúdeného musí byť zabezpečené v cele aspoň 3 m^2 priestoru. V cele sa okrem iného nachádzajú nábytok, oddelené postele na spanie. V cele musia byť zabezpečené dostatočné hygienické podmienky pre odsúdeného, správne vetranie a prívod vzduchu, teplota podľa sezóny, adekvátne osvetlenie na čítanie a výkon zručností. V ustanovených prípadoch sa odsúdený môže umiestniť do cely menšej ako 3 m^2 avšak nie menšej ako 2 m^2 maximálne na 90 dní po nariadení riaditeľa ústavu napr. v prípade výnimočného stavu, prírodnej katastrofy, v prípade epidemiologického stavu núdze v závislosti od rizikového stupňa alebo inej udalosti, ktorá predstavuje priamu hrozbu na bezpečnosť odsúdeného a ústavu na výkon trestu odňatia slobody.

Pri umiestňovaní jednotlivých odsúdených do ciel sa prihliada na rozhodnutie o kvalifikácii odsúdeného penitenciárnou komisiou, potreby oddelenia jednotlivých odsúdených od seba, potreby zabezpečenia poriadku a bezpečnosti v ústave, zdravotné, psychologické a rehabilitačné odporúčania, taktiež sa prihliada na riziko sebapoškodzovania a riziko páchania trestnej činnosti počas výkonu trestu odňatia slobody. V prípade preplnenia ústavu sa určí nariadením ministerstva spravodlivosti ďalší postup umiestňovania odsúdených a organizácie ciel.

Stravovanie počas výkonu trestu odňatia slobody

Odsúdený má právo dostávať trikrát denne jedlo v ktorom musí byť zahrnuté raz denne aj teplé jedlo. Jedlo má obsahovať primerané výživové hodnoty s prihliadnutím na prácu, ktorú odsúdený vykonáva, vek odsúdeného a pokiaľ je možné s prihliadnutím na náboženské a kultúrne požiadavky. Odsúdený, ktorého zdravotný stav si to vyžaduje, dostáva stravu podľa pokynov lekára. V prípade výkonu práce mimo ústavu je potrebné zabezpečiť odsúdenému stravu, ktorá tak isto má zodpovedať vyššie uvedeným požiadavkám s výnimkou teplého jedla ktoré, ak sa nedá zabezpečiť je možné jej zabezpečenie vo forme baleného studeného jedla. Odsúdenému sa má zabezpečiť denný pitný režim a podľa potreby aj ovocie a zelenina ku ktorému má mať prístup počas dňa.

Odievanie počas výkonu trestu odňatia slobody

Odsúdeným zabezpečuje ústav oblečenie, spodné prádlo a sezónnu obuv, ak odsúdený nemá k dispozícii svoju vlastnú odev. Odsúdeným sa poskytujú vhodné podmienky s prihliadnutím aj na osobnú hygienu, hygienu a čistotu v cele, aby mal možnosť udržiavať vlastnú odev v čistote. V odôvodnených prípadoch môžu odsúdení nosiť vlastné oblečenie, spodné prádlo a obuv s prihliadnutím na ročné obdobie a bezpečnosť.

Odpočinok počas výkonu trestu odňatia slobody

Odsúdený má právo na odpočinok, s prihliadnutím na zdravie každého jedného odsúdeného sa má zabezpečiť 8 hodinový nepretržitý spánok a minimálne 1 hodina denne na vychádzku počas dňa. Odsúdený, ktorý porušuje interné predpisy ktorými sú stanovené pravidlá vychádzky sa môže ukončiť v predstihu.

Styk s rodinou a príbuznými počas výkonu trestu odňatia slobody

Odsúdení majú právo udržiavať styk s rodinou a ďalšími príbuznými prostredníctvom návštev, korešpondencie, telefónnych hovorov, a možnosťou prijímať od nich balíky a peňažné poukážky. Cudzí odsúdení udržiavajú styk s rodinou a príbuznými prostredníctvom konzulárneho úradu. Rozsah a spôsob kontaktu závisí od druhu a typu ústavu na výkon trestu odňatia slobody a požiadaviek individuálnej interakcie. V závislosti od riaditeľa ústavu dochádza ku kontrole pri uplatňovaní jednotlivých možností styku s odsúdeným. Na tomto základe je možné, aby sa odsúdenému otvorila korešpondencia, prijaté balíky alebo, aby sa zaznamenávali telefónne hovory odsúdeného.

Návšteva vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdení majú právo prijať návštevu v čase a miestnosti určenom riaditeľom ústavu, ktorých trvanie závisí od typu ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Navštíviť odsúdeného môžu maximálne dvaja dospelí, pokiaľ vo výnimočných prípadoch riaditeľ ústavu nepovolí účasť viacerých osôb. Počet neplnoletých osôb nie je obmedzený, avšak neplnoleté osoby sa môžu zúčastňovať návštevy iba pod dohľadom dospelej osoby. Ak návštevníkom nie je rodinný príslušník ani iná blízka osoba, návšteva sa môže uskutočniť iba po povolení zo strany riaditeľa ústavu. Návštevy sa konajú pod dohľadom príslušníka ústavu v závislosti od druhu a typu ústavu, pričom v niektorých prípadoch sa môže umožniť odsúdenému priamy kontakt s návštevníkom. Počas návštevy má odsúdený povolené konzumovať jedlo a nápoje zakúpené v priestoroch ústavu. Tie potraviny, ktoré sa neskonzumovali je návšteva povinná odniesť so sebou. Ak sa počas návštevy odsúdeného porušujú stanovené pravidlá a povinnosti, návšteva sa môže prerušiť alebo ukončiť. Podrobné pravidlá návštevy určuje riaditeľ ústavu o ktorom sa vopred informujú návštevníci vo forme oznámenia na mieste prístupnom pre návštevníkov. Mladistvým odsúdeným sa vždy môže povoliť jedna dodatočná návšteva za mesiac.

Osobná bezpečnosť vo výkone trestu odňatia slobody

Príslušníci ústavu majú povinnosť prijať primerané opatrenia na zabezpečenie osobnej bezpečnosti odsúdených jednotlivcov pri výkone trestu odňatia slobody. Odsúdený je povinný okamžite informovať vedúceho príslušníka ústavu o hroziacich rizikách pre jeho osobu a taktiež vyhýbať sa takýmto hrozbám osobnej bezpečnosti.

Používanie telefónu vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdení sú oprávnení na použitie telefónnych prístrojov na vlastné náklady alebo na náklady volanej osoby. V odôvodnených prípadoch napr., ak odsúdený nemá hotovosť môže riaditeľ ústavu povoliť použitie telefónnych prístrojov na náklady ústavu na výkon trestu odňatia slobody. V prípade ohrozenia verejného poriadku alebo bezpečnosti ústavu sa odsúdenému môže zakázať na určitú dobu používanie telefónnych prístrojov.

Veci osobnej potreby vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdenému sa povoľuje mať pri sebe veci osobnej potreby. Sú to písomnosti súvisiace s trestnou vecou odsúdeného, potraviny, ktorých hmotnosť nepresahuje 6 kg, tabakové výrobky, veci slúžiace na osobnú hygienu, fotografie členov rodiny a iných príbuzných a blízkych osôb, náboženské predmety, písacie potreby, poznámky, knihy, tlač a spoločenské hry. Riaditeľ ústavu môže povoliť odsúdenému mať na cele predmety audiovizuálnej techniky alebo audio techniky slúžiace na náboženské a kultúrne záujmy, ktorých držba nesmie v žiadnom prípade porušovať ústavný poriadok a bezpečnosť ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Tak isto, odsúdený nemôže mať v držbe predmety, ktorých držba nie je v súlade s ústavným poriadkom alebo ohrozujú bezpečnosť ústavu.

Nákup potravín, vecí osobnej potreby a prijímanie balíkov vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdeným sa povoľuje nakupovať potraviny ako aj tabakové výrobky a iné predmety, ktoré je prípustné kupovať aspoň trikrát za mesiac, s výnimkou žien, ktorým sa umožňuje uskutočniť aj dodatočné nákupy. Odsúdený má oprávnenie na nákup najskôr tretí deň po prijatí do ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Taktiež má oprávnenie objednať si písomnou požiadavkou od príbuzných, najbližších osôb alebo ústavu balík obsahujúci potraviny, tabakové výrobky. V prípade, ak potravinový balík zabezpečuje ústav odsúdený je povinný uhradiť výšku vynaložených nákladov.

Odsúdený môže so súhlasom riaditeľa ústavu prijímať balíky s oblečením, spodným prádlom, obuvou a inými osobnými a hygienickými potrebami. Po konzultáciách a súhlasnom stanovisku lekára môže prijímať aj lieky v balíkoch.

Všetky balíky sú prekontrolované za prítomnosti odsúdeného. V balíkoch sa nesmú zasielať veci a tovary, ktoré sú buď neprípustne v ústave alebo ktorých obsah je vystavený rýchlemu skazeniu. Potraviny, ktoré nie sú spôsobilé na konzumáciu sa odstránia za prítomnosti odsúdeného. Riaditeľ ústavu môže povoliť po dohode s lekárom dodatočné nákupy aj viackrát pre tých odsúdených, ktorých zdravotný stav to vyžaduje.

Uplatňovanie náboženskej slobody vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdení majú právo na vykonávanie náboženských praktík, využívanie náboženských služieb, priamu účasť na bohoslužbách vykonávaných v ústave a pri príležitostiach sviatkov sledovať v televízii alebo počúvať cez rádio uskutočnenú bohoslužbu. Taktiež oprávnenie účasti na chode výučby náboženstva, podieľať sa na charitatívnych a spoločenských aktivitách vykonávaných cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou, účasť na individuálnych stretnutiach s duchovnými predstaviteľmi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti vo vopred vyhradených miestnostiach ústavu. Uplatňovanie náboženskej slobody nesmie porušovať princípy tolerancie ani zasahovať do ústavného poriadku. Podrobné pravidlá uplatňovania náboženskej slobody sa určujú nariadením ministerstva spravodlivosti.

Prijímanie peňažných prostriedkov a nakladanie s nimi

Odsúdenému sa účtujú a evidujú všetky peňažné prostriedky na jeho konte. Jeho konto sa skladá z hotovostného fondu a vkladového fondu. Finančné prostriedky na základe písomnej žiadosti môže odsúdený kedykoľvek previesť na vybraný bankový účet, vkladnú knižku alebo do úschovne. Rovnako ich môže previesť na akúkoľvek osobu, inštitúciu alebo organizáciu. Z peňažných prostriedkov sa strhávajú každý mesiac čiastky, ktoré sú uhrádzané ako záväzky odsúdeného. Odsúdený má povolené mať u seba hotovosť, ktorá však môže byť použitá iba na účely stanovené v ústavnom poriadku. V prípade povolenia dočasne opustiť ústav na výkon trestu odňatia slobody sa môžu hotovostné peňažné prostriedky, ktoré sú k dispozícii vyplatiť odsúdenému v na jeho písomnú žiadosť.

Zdravotná starostlivosť vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdeným sa primárne poskytujú zdravotné služby, lieky a zdravotné pomôcky bezodplatne. Odsúdení nemajú právo na voľbu poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, lekára, ošetrovateľa a miesto poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Primárne sú odsúdeným poskytnuté zdravotné služby v zdravotníckych zariadeniach určených pre väzňov. Ostatné zdravotnícke zariadenia majú povinnosť spolupracovať v prípade preplnenia zdravotníckych zariadení určených pre väzňov. Pod povinnosťou spolupracovať sa myslí okamžité poskytnutie zdravotníckych služieb v prípade ohrozenia života alebo zdravia odsúdeného, vykonanie odborných vyšetrení, liečby alebo rehabilitácie odsúdeného a v neposlednom rade poskytnutie zdravotníckych služieb odsúdenému, ktorý má povolenie na dočasné opustenie

ústavu na výkon trestu odňatia slobody. V odôvodnených prípadoch sa účtujú odsúdeným náklady spojené s liečbou a zdravotníckymi pomôckami, ak presahujú štandardnú a bežnú zdravotnú starostlivosť. Podrobné podmienky spolupráce so zdravotníckymi zariadeniami ako aj poskytovania zdravotnej starostlivosti odsúdeným sú určené nariadením ministerstva spravodlivosti.

Zaraďovanie do práce vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdený má právo, aby bol zaradený do výkonu práce čo v najväčšej miere. Odsúdený je zamestnaný na základe pracovnej zmluvy, mandátnej zmluvy, zmluvy o dielo alebo inej zmluve s iným právnym základom. Odsúdený môže byť zamestnaný iba na základe súhlasu riaditeľa ústavu, ktorý sa môže odvolať za podmienok ustanovených zákonom. Odvolanie súhlasu sa musí písomne doručiť odsúdenému a zamestnávajúcemu subjektu.

Pracovné zaradenie odsúdeného konkrétne druh práce, podmienky a čas práce určuje lekár. Odsúdený môže byť z práce prepustený iba v odôvodnených prípadoch. Na ďalšie podmienky práce odsúdených, ktoré nie sú ustanovené vo Vykonávacom trestnom zákonníku sa uplatňujú pracovnoprávne ustanovenia. Odsúdený na doživotný trest odňatia slobody majú povolené pracovať len na území a v priestoroch ústavu na výkon trestu odňatia slobody.

Pri zaradzovaní odsúdených do práce, ak je to možné treba zohľadniť ich vzdelanie, povolanie, záujmy a osobné potreby. V prípade zaradenia odsúdeného do práce, ktoré je zdraviu škodlivé sa vyžaduje jeho písomný súhlas na výkon takejto práce. Do práce sa primárne zaraďujú odsúdení, ktorí majú vyživovaciu povinnosť, sú v ťažkej finančnej, osobnej alebo rodinnej situácii. Jednotliví odsúdení sa zúčastňujú školení v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, oboznamujú sa s požiarnymi predpismi, prevádzkou strojov a zariadení, základnými pracovnými princípmi a normami, a zásadami odmeňovania za prácu. Odsúdení sú povinný plniť si svoju prácu svedomito, efektívne, dodržovať disciplínu a podmienky zamestnávania, disciplinárny poriadok, pravidlá požiarnej ochrany a bezpečnosti pri práci, starať sa o stroje a zariadenia na pracovisku a o poriadok na pracovisku.

Odsúdení majú právo na pracovnú odmenu za vykonanú prácu. Odmena je vopred dohodnutá v zmluve, ktorá v prípade plného pracovného úväzku musí dosahovať výšku minimálnej mzdy. V prípade nie plného pracovného úväzku sa výška odmeny za vykonanú prácu vypláca v pomere za odpracovaný čas alebo pracovný štandard. Odsúdení sú povinný plniť si aj pracovné povinnosti za ktoré im neprináleží odmena najviac však 90 hodín mesačne napr. čistiace a pomocné práce vykonávané pre organizačné zložky, sociálne účely atď. Odsúdený, ktorý si plní pracovné povinnosti má právo získať po jednom roku nepretržitej práce dovolenku na dobu 14 pracovných dní. Odsúdený, ktorý je zamestnaný na základe pracovnej zmluvy má právo na 18 pracovných dní dovolenky za jeden rok. Podrobné podmienky zamestnávania odsúdených sú určené nariadením ministerstva spravodlivosti.

Vzdelávanie vo výkone trestu odňatia slobody

V ústavoch na výkon trestu odňatia slobody sa vykonáva vzdelávanie na základoškolskej úrovni, ako aj stredoškolskej úrovni s maturitou a stredoškolskej odbornej úrovni. Pre mladistvých odsúdených je výučba povinná, ktorá sa vykonáva podľa ich schopností a nadania pričom sa venuje zvláštna pozornosť možnosti získavať užitočné zručnosti, vedomosti a odborné kvalifikácie. Prioritou v tomto smere je, aby sa mladistvým odsúdeným zabezpečilo ukončenie určitého vzdelania za účelom schopnosti vykonávať toto povolanie po ukončení výkonu trestu odňatia slobody.

Pre odsúdených, ktorí nemajú dostatočné finančné prostriedky sa zabezpečia potrebné učebnice a učebné pomôcky bezodplatne. V odôvodnených prípadoch môžu odsúdení dostať povolenie od riaditeľa ústavu, aby sa vzdelávali mimo ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Náklady spojené so vzdelávaním mimo ústavu si hradia odsúdení. Nárok na

vzdelávanie mimo ústavu majú odsúdení, ak spĺňajú všeobecné požiadavky vzťahujúce sa na vzdelávanie verejnosti, ak je možné predpokladať, že sa budú riadne správať a nebudú ohrozovať nikoho svojím správaním, a v neposlednom rade v prípade, ak je možné predpokladať, že budú dodržiavať právny poriadok. V opačnom prípade penitenciárna komisia nepovolí vzdelávanie odsúdeného mimo ústavu. V prípade, ak odsúdení poruší povinnosti vzťahujúce sa na neho, tak penitenciárna komisia zbaví tohto študujúceho odsúdeného možnosti vzdelávať sa mimo ústavu. Odsúdení, ktorí majú povinnú školskú dochádzku sa zo vážnych príčin môžu tejto povinnosti zbaviť. Na odsúdených na doživotný trest odňatia slobody sa vzdelávanie mimo ústavu nevzťahuje.

Práva v školských dielňach ako aj praktická odborná príprava je povinná, ak to vyplýva z učebných osnov. Praktické učenie je možné kombinovať s výrobnou prácou, ak sú kompatibilné v rovnakom vzdelávacom programe.

Odsúdený, ktorý si plní úlohy študenta môže získať po jednom roku štúdia 14 dní voľna, ak nie je oprávnený mať nárok na dovolenku za prácu.

Kultúrne, výchovno-vzdelávacie, spoločenské, telesno-výchovné a športové aktivity vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdení vo výkone trestu odňatia slobody majú právo na vytvorenie podmienok na primeraný voľný čas. Za týmto účelom sa v ústave organizujú pre odsúdených kultúrne, výchovno-vzdelávacie, telesno-výchovné a športové aktivity, ktorých cieľom je stimulácia ich spoločenskej činnosti. Odsúdený majú právo na prístup ku knižnici v ktorej majú možnosť použitia tlačiarne. Taktiež majú odsúdení právo na využitie audiovizuálneho zariadenia v spoločenských priestoroch. Použitie vyššie uvedených prístrojov musí byť v súlade s ústavným poriadkom.

Odsúdeným sa priznáva možnosť vytvorenia skupín za účelom účasti na kultúrnych, výchovno-vzdelávacích, spoločenských, telesno-výchovných a športových aktivity. Takýmto spôsobom sa zabezpečuje pre odsúdených možnosť nadväzovania kontaktov a spolupráca s príslušnými združeniami, organizáciami a inštitúciami. Riaditeľ ústavu je oprávnený menovať z radov odsúdených osoby vyznačujúce sa dobrým správaním, ktorým sa zverujú úlohy tvorby kultúrnych, vzdelávacích, spoločenských a športových činností.

V ústavoch na výkon trestu odňatia slobody majú odsúdení možnosť dobrovoľného zhromažďovania finančných prostriedkov, ktoré sú určené na pomoc odsúdeným osobám a ich rodinám v ťažkej finančnej situácii alebo na sociálne účely. Súhlas a pravidlá výberu finančných prostriedkov určuje riaditeľ ústavu po konzultáciách s odsúdenými, ktorí sa rozhodli vykonať takúto dobročinnú zbierku.

Základné povinnosti a zákazy odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody

Odsúdený je povinný dodržiavať všetky pravidlá, interné predpisy, príkazy a postupy výkonu trestu odňatia slobody s prihliadnutím najmä na:

1. dobré správanie,
2. dodržiavanie osobnej hygieny a čistoty miestností, v ktorých sa nachádza,
3. okamžité informovanie vedúceho príslušníka o vlastnej chorobe alebo o príznakoch ochorenia inej odsúdenej osoby,
4. podrobenie sa, bez ohľadu na povinnosti ustanovené v iných predpisoch ochrany proti infekčným a venerickým chorobám, tuberkulóze, alkoholizmu a drogovej závislosti, ktoré v sebe zahŕňa predpísané testovanie, liečbu, lekárske a sanitárne ošetrenie, rehabilitáciu, rovnako testy na prítomnosť alkoholu, omamných látok alebo psychotropných látok v tele, podrobenie sa psychologickému vyšetreniu alebo psychiatrickému vyšetreniu, taktiež poskytnutie informácií na vykonávanie výskumu o

zdraví, chorobách, zraneniach, poskytnutie informácií o okolnostiach, za ktorých vyrastal, a absolvovanie krokov nariadených psychiatrom alebo psychológom,

5. výkon prác, ak osobitné predpisy, ktoré majú medzinárodnoprávny základ, nestanovujú výnimku z tejto povinnosti a na vykonávanie neplatených prác uvedených vo Vykonávacom trestnom zákonníku,
6. starostlivosť o majetok ústavu alebo podnikateľského subjektu, v ktorom je zamestnaný,
7. podrobenie sa činnostiam zameraným na identifikáciu osoby,
8. podrobenie sa osobnej kontrole, kontrole cely, priestorov, objektov odsúdeného kedykoľvek.

Odsúdenému sa zakazuje:

1. zúčastňovať sa aktivitách a činnostiach skupín bez súhlasu alebo informovania príslušného nadriadeného,
2. používať slová alebo frázy bežne považované za vulgárne, neúctivé, hanlivé alebo používať dialekt zločincov,
3. hrať hazardné hry,
4. konzumovať alkohol a požívať omamné alebo psychotropné látky,
5. odmietnuť jedlo poskytované ústavom, odmietnuť rozhodnutia alebo konania, nariadené ústavom,
6. tetovať, nechať sa tetovať na vlastnom tele, ako aj podporovať alebo napomáhať pri tetovaní,
7. komunikovať s cudzincami a odsúdenými v inej cele, ak by tým porušoval poriadok v ústave,
8. ľubovoľne zmeniť obývanú celu, miesto určené na spanie, pracovisko a miesto vykonávania inej činnosti,
9. zmeniť si vzhľad, brániť vo svojej identifikácii, a to najmä tým, že sa nechá ostrihať, ostrihá si fúzy, bradu, mení si farbu vlasov, fúzov a brady pokiaľ to nie je povolené riaditeľom ústavu.

4. Disciplinárna právomoc

Disciplinárne odmeny

Odsúdený môže počas výkonu trestu odňatia slobody dostať disciplinárnu odmenu, ak je charakterizovaný a vyznačuje sa dobrým správaním počas výkonu trestu alebo, ak je vzorom pre ostatných odsúdených a povzbudzuje ich k dobrému správaniu. Disciplinárne odmeny spojené s opustením ústavu sa môžu udeliť iba v prípade, ak je možné odôvodnene predpokladať, že odsúdený bude počas svojho pobytu mimo ústavu dodržiavať a rešpektovať zákony. V prípade odsúdených na doživotný trest odňatia slobody sa odmeny spojené s opustením ústavu môžu udeliť až po 15 rokoch výkonu trestu odňatia slobody. Disciplinárne odmeniť odsúdeného je možné len na základe súhlasu riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody alebo na základe splnomocnenia vedúceho príslušníka.

Ako disciplinárna odmena slúži:

1. povolenie na dodatočné alebo dlhodobé návštevy,
2. povolenie návštevy bez dohliadajúcej osoby,
3. povolenie návštevy v samostatnej miestnosti bez dohliadajúcej osoby,
4. čiastočné alebo úplné zahladenie disciplinárnych trestov,
5. materiálne alebo peňažné odmeny,
6. povolenie návštevy blízkej osoby alebo dôveryhodnej osoby mimo ústavu bez dohliadajúcej osoby, na obdobie nepresahujúce 30 hodín spolu,

7. povolenie opustiť ústav bez dohľadu, na obdobie nepresahujúce 14 dní spolu,
8. pochvala,
9. umožnenie častejšej účasti na kultúrnych, vzdelávacích a športových aktivitách,
10. povolenie obdarovať odsúdeným osobu označenú,
11. povolenie na prijatie vlastného oblečenia,
12. povolenie prijať dodatočný balík potravín,
13. povolenie na dodatočné nákupy potravín a tabakových výrobkov, ako aj iných položiek dostupných v predajni ústavu,
14. povolenie uskutočniť telefónny rozhovor na náklady ústavu,
15. povolenie návštevy vážne chorého člena rodiny, účasti na pohrebe člena rodiny a iných odôvodnených prípadoch.

Disciplinárne tresty

Voči odsúdenému vo výkone trestu odňatia slobody je možné aplikovať aj disciplinárne tresty, ktoré slúžia ako sankčný mechanizmus z dôvodu vyvodenia zodpovednosti za porušenie usmernení, zákazov podľa zákona a interných predpisov. Disciplinárne tresty sa nevzťahujú na tehotné ženy a ženy, ktoré sa starajú o svoje deti. Disciplinárne tresty pre odsúdeného je možné udeliť na základe súhlasu riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody alebo na základe splnomocnenia vedúceho príslušníka. Rozhodnutie o uložení disciplinárneho trestu musí obsahovať presný opis skutku ktorého sa odsúdený dopustil a za ktorý sa disciplinárny trest ukladá. Rozhodnutie o uložení disciplinárneho trestu sa doručuje odsúdenému v písomnej forme. Proti rozhodnutiu má odsúdený právo podať odvolanie.

Medzi disciplinárne tresty patria:

1. pokarhanie,
2. zbavenie odsúdeného niektorých alebo všetkých disciplinárnych odmien, ktoré odsúdený nevyužil, alebo pozastavenie ich využitia na obdobie najviac troch mesiacov,
3. zbavenie odsúdeného účasti na kultúrnych, vzdelávacích alebo športových aktivitách na obdobie najviac troch mesiacov s výnimkou možnosti využitia kníh a tlače,
4. zbavenie odsúdeného možnosti prijímania potravinových balíkov na dobu až troch mesiacov,
5. zbavenie alebo obmedzenie možnosti nákupu potravín alebo tabakových výrobkov na dobu až troch mesiacov,
6. zbavenie odsúdeného možnosti návštev bez priameho kontaktu s návštevníkom, a to na dobu až troch mesiacov,
7. zníženie disciplinárnych odmien, najviac o 25% na obdobie až troch mesiacov,
8. umiestnenie odsúdeného na tzv. samotku, až na 28 dní.

Disciplinárne konanie

Disciplinárne konanie sa začína, keď sa dozvedelo o disciplinárnom previnení odsúdeného. O priebehu disciplinárneho konania sa píše zápisnica, v ktorom sa presne opisuje skutok ktorého sa odsúdený dopustil. Zápisnica z disciplinárneho konania ďalej obsahuje priebeh disciplinárneho konania, čas, miesto konania a prípadne dôkazy. Ešte pred disciplinárnym konaní vypracuje lekár alebo psychológ písomné stanovisko o schopnosti odsúdeného vykonať disciplinárny trest. V prípade, ak odsúdený nie je schopný vykonať disciplinárny trest jeho výkon sa môže odložiť.

Počas disciplinárneho konania je odsúdený vypočutý, oboznámený s názorom pedagóga ako aj so svedeckými výpoveďami ďalších osôb. Na konaní sa môžu zúčastniť aj iní odsúdení, ak sú na to vzdelávacie dôvody. Pri ukladaní disciplinárneho trestu sa berie do

úvahy miera zavinenia, ohľad na povahu a okolnosti činu, aktuálny postoj odsúdeného k činu, osobnostné črty, zdravie odsúdeného a vzdelávací cieľ uloženia disciplinárneho trestu.

Čo sa týka pravidiel ukladania disciplinárnych trestov, jeden disciplinárny trest je možné uložiť len za jedno previnenie. V prípade, ak sa odsúdený dopustil viacerých skutkov ukladá sa vždy najprísnejší trest. Ak sa odsúdený dopustil ďalšieho previnenia, ktorý vyjde najavo počas odpykávania disciplinárneho trestu, nie je možné odpykávaný trest predlžovať, v prípade, ak by celková dĺžka trestu prekročila predpísaný limit. V odôvodnených vzdelávacích prípadoch sa disciplinárny trest môže zrušiť alebo pozastaviť na dobu najviac troch mesiacov, alebo môže dôjsť k jej premene na iný, menej závažný trest. Ak sa po uplynutí doby pozastavenia nepokračuje vo výkone disciplinárneho trestu považuje sa za vykonaný. Avšak v prípade, ak sa počas doby pozastavenia disciplinárneho trestu odsúdený dopustí previnenia, disciplinárny trest sa okamžite vykoná.

Disciplinárny trest nie je možné uložiť, ak uplynulo 14 dní odo dňa kedy sa dozvedelo o previnení odsúdeného alebo, ak uplynulo 30 dní odo dňa kedy bol čin spáchaný. Výnimkou sú prípady, kedy je odsúdený mimo ústavu, lieči sa z dôvodu sebapoškodzovania alebo ak mu bol prerušený disciplinárny trest.

O uložení disciplinárneho trestu sa vydá rozhodnutie. Rozhodnutie o uložení disciplinárneho trestu musí obsahovať presný opis skutku ktorého sa odsúdený dopustil a za ktorý sa disciplinárny trest ukladá. Rozhodnutie o uložení disciplinárneho trestu sa doručuje odsúdenému v písomnej forme. Proti rozhodnutiu má odsúdený právo podať odvolanie.

Uložený disciplinárny trest sa vykoná bezodkladne. Výkon uloženého trestu sa môže pozastaviť ako aj zrušiť, ak sú nato odôvodnené okolnosti. V prípade, ak zdravotný stav odsúdeného znemožňuje výkon disciplinárneho trestu je možné ho zrušiť po konzultáciách s lekárom. Ak je disciplinárnym trestom samotka, odsúdený je pod dohľadom lekára alebo psychológa z dôvodu schopnosti odsúdeného vykonať daný trest. Zrušiť disciplinárny trest je možné v neposlednom rade najmä z dôvodu, ak sa objavia nové, predtým neznáme skutočnosti alebo dôkazy, ktoré nasvedčujú, že odsúdený sa previnenia nedopustil. V takom prípade sa disciplinárny trest považuje za neplatný a je potrebné prijať rozhodnutie v ktorom je jasne uvedené, že sa disciplinárny trest sa zrušuje, ako aj dôvod jeho zrušenia.

Použité pramene

Zoznam právnych predpisov

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz.483)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557)

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (Dz.U. z 2014 r., poz. 1167)

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2014 r., poz. 1415)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1469)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego (Dz.U. z 2003 r. Nr. 152, poz. 1496)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach

karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (Dz.U. z 2009 r. Nr. 202, poz. 1564)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. z 2016 r., poz. 2231)

Zoznam súdnych rozhodnutí

Uznesenie Najvyššieho súdu Poľskej republiky z 22. novembra 2001, II KKN 152/01, nepublikovaná verzia, parafrázované po M. Mozgawovi (ed.) *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Kraków 2005, ISBN 83-7444-295-6.

Základné prvky novej právnej úpravy ochrany osobných údajov
Basic elements of the new legislation on personal data protection

JUDr. Martin Fakla

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Anotácia: Príspevok sa zaoberá základnými prvkami novej právnej úpravy ochrany osobných údajov obsiahnutej v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, a jeho následným prenesením do vnútroštátneho právneho poriadku v podobe zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov, prostredníctvom ktorých dochádza k novodobej regulácii nakladania s osobnými údajmi, zvýšeniu ich významnosti, ako aj určeniu podmienok ich prenosu či už medzi jednotlivými subjektmi, alebo v rámci cezhraničnej spolupráce.

Annotation: Article addresses general aspects of the new legislation on personal data processing incorporated within the Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and Council on protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and its subsequent transfer to the national legislation via the Act No. 18/2018 Coll. on Personal Data Processing, pursuant to which the new regulation of the use of personal data, strengthening their importance, as well as definition of conditions of their transfer among subjects, or within the cross-border cooperation is addressed.

Kľúčové slová: osobný údaj, spracúvanie, dotknutá osoba, prevádzkovateľ, sprostredkovateľ.

Key words: personal data, processing, data subject, controller, processor

Úvod

Technologický rast ako aj neustále narastajúca tendencia zverejňovania osobných údajov fyzických osôb v globálnom rozmere s prihliadnutím na ich získavanie, výmenu a značné využívanie medzi subjektmi si vyžiadalo aktualizáciu právneho rámca na európskej úrovni v podobe Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, s čím bola spojená aj zmena právneho poriadku v rámci Slovenskej republiky prostredníctvom prijatia zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov. Primárnym cieľom týchto právnych aktov bolo zabezpečenie konzistentnej a vysokej úrovne ochrany osobných údajov fyzických osôb a určenie podmienok ich toku v rámci Európskej únie, či do tretích krajín, v spojení s harmonizáciou na vnútroštátnej úrovni.

Osobný údaj

V zmysle platnej právnej legislatívy možno za osobný údaj považovať akýkoľvek údaj týkajúci sa identifikovanej alebo identifikovateľnej fyzickej osoby. Za identifikovateľnú osobu možno považovať osobu, ktorá ktorú je možné identifikovať priamo či nepriamo, najmä na základe identifikátora, akým je napríklad meno, priezvisko, identifikačné číslo, lokalizačný údaj, online identifikátor, alebo prostredníctvom jedného, či viacerých prvkov, ktoré sú charakteristické pre určitú fyzickú, fyziologickú, genetickú, psychickú, mentálnu, ekonomický, kultúrnu či sociálnu identitu. Na podklade uvedeného možno určiť, že obsah

tohto pojmu je určený pomerne rozsiahlo a je nevyhnutné sa zamerať na identifikovanú a identifikovateľnú fyzickú osobu. V prípade osobných údajov, na podklade ktorých je možné samostatne jednoznačne určiť konkrétnu osobu, hovoríme o identifikovanej osobe. Na druhej strane, identifikovateľnosť je vlastnosť údaju, spočívajúca v možnosti jednoznačne identifikovať konkrétnu osobu na základe súvisiacich údajov, ktorými dochádza k vyjadreniu jej jedinečnosti.

V rámci pojmu osobný údaj je potrebné spomenúť aj osobitné kategórie osobných údajov, resp. citlivé osobné údaje, ktoré požívajú špeciálny režim spracúvania[317] a sú nimi údaje, ktoré odhaľujú rasový pôvod alebo etnický pôvod, politické názory, náboženskú vieru, filozofické presvedčenie, členstvo v odborových organizáciách, genetické údaje[318], biometrické údaje[319], údaje týkajúce sa zdravia alebo údaje týkajúce sa sexuálneho života alebo sexuálnej orientácie fyzickej osoby, ako aj osobné údaje týkajúce sa uznania viny za spáchanie trestného činu alebo priestupku.

Zásady spracúvania osobných údajov

Zásady spracúvania osobných údajov sú vyjadrené v § 6 až § 12 zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov, a sú nimi zásada zákonnosti, obmedzenia účelu, minimalizácie osobných údajov, správnosti, minimalizácie uchovávania, integrity a dôvernosti a zásada zodpovednosti. Na základe uvedeného možno identifikovať základné medze spracúvania osobných údajov, ktoré je nevyhnutné vykladať pri akomkoľvek úkone s osobným údajom.

Subjekt je oprávnený spracúvať osobné údaje len zákonným spôsobom tak, aby nedošlo k porušeniu základných práv dotknutej osoby[320], a to len na konkrétny, výslovne uvedený a oprávnený účel bez možnosti ďalšieho spracúvania spôsobom, ktorý nie je zlučiteľný s týmto účelom. Spracúvané osobné údaje musia byť v súlade so zásadou minimalizácie primerané, relevantné a obmedzené na nevyhnutný rozsah daný konkrétnym účelom. Subjekt je oprávnený spracúvať správne a podľa potreby aktualizované údaje, pričom toto je povinný zabezpečiť konkrétnymi účinnými opatreniami s ohľadom na primeranosť (napríklad dopytovanie po aktualizácii poskytnutých osobných údajov dotknutými osobami na pravidelnej báze). Osobné údaje môžu byť uchovávané výlučne po dobu nevyhnutnú na zabezpečenie účelu, na ktorý boli získavané (uvedené neplatí, ak sa majú spracúvať výlučne na účel archivácie, na vedecký účel, na účel historického výskumu alebo na štatistický účel podľa osobitného právneho predpisu). Spracúvanie osobných údajov sa môže vykonávať výlučne za prijatia primeraných technických a organizačných opatrení, ktoré poskytujú primeranú bezpečnosť a ochranu pred neoprávneným spracúvaním, náhodnou stratou,

---

[317] Spracúvaním osobných údajov sa v zmysle § 5 písm. e) zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov rozumie spracovateľská operácia, alebo súbor spracovateľských operácii, a to najmä získavanie, zaznamenávanie, usporadúvanie štruktúrovanie, uchovávanie, zmena, vyhľadávanie, prehliadanie, využívanie, poskytovanie prenosom, šírením alebo iným spôsobom, preskupovanie alebo kombinovanie, obmedzenie, vymazanie, bez ohľadu na to, či sa vykonáva automatizovanými prostriedkami alebo neautomatizovanými prostriedkami.

[318] Genetickými údajmi sú údaje týkajúce sa zdedených alebo nadobudnutých genetických charakteristických znakov dotknutej osoby, ktoré sú výsledkom analýzy vzoriek danej osoby, najmä analýzy chromozómov, DNA, RNA, alebo inej látky, ktorá umožňuje získanie rovnocenných informácií.

[319] Biometrickými údajmi sú § 5 písm. c) zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov údaje fyzickej osoby, ktoré označujú jej biologickú alebo fyziologickú vlastnosť alebo charakteristiku, na základe ktorej je jednoznačne a nezameniteľne určiteľná. Ide najmä o odtlačok prsta, odtlačok dlane, resp. iná osobitá charakteristika potvrdzujúca jedinečnú identifikáciu fyzickej osoby.

[320] Za dotknutú osobu možno považovať každú osobu, ktorej osobné údaje sú spracúvané.

výmazom či poškodením, pričom subjekt spracúvajúci dané osobné údaje zodpovedá za dodržiavanie základných zásad spracúvania osobných údajov a je povinný ich dodržiavanie na požiadanie preukázať Úradu na ochranu osobných údajov.

Právne základy spracúvania osobných údajov

Právne základy spracúvania osobných údajov sú vyjadrené prostredníctvom zákonnosti spracúvania na podklade jedného z taxatívne vymedzených základov. Týmito sú:

1. Súhlas dotknutej osoby – jasný prejav vôle spočívajúci v slobodnom, konkrétnom, informovanom a jednoznačnom vyjadrení súhlasu so spracúvaním osobných údajov, ktoré sa jej týkajú, bez ohľadu na formu[321].
2. Plnenie zmluvnej povinnosti – v prípade, ak jednou zo zmluvných strán je dotknutá osoba, druhá zmluvná strana pri plnení povinností vyplývajúcich zo zmluvy, ak ich obsahom je aj spracúvanie osobných údajov, je oprávnená tieto spracúvať na podklade tej ktorej zmluvy bez nutnosti získania dodatočného súhlasu, resp. naplnenia iného právneho základu pre zákonné spracúvanie osobných údajov.
3. Osobitný právny predpis – spracúvanie osobných údajov ustanovuje osobitný predpis, alebo medzinárodná zmluva záväzná pre Slovenskú republiku.[322]
4. Ochrana dôležitých záujmov dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby – dôležitými záujmami sa rozumie život, zdravie alebo majetok daných osôb.[323]
5. Verejný záujem – spracúvanie nevyhnutné na splnenie úlohy vykonávanej vo verejnom záujme[324], prípadne pri výkone verejnej moci, ktorá bola zverená prevádzkovateľovi[325].
6. Oprávnený záujem – spracúvanie osobných údajov je zákonné aj v prípade, ak je nevyhnutné na účel oprávneného záujmu prevádzkovateľa, alebo tretej strany, pokiaľ tento prevažuje nad záujmami, resp. právami dotknutej osoby. Pri danom právnom základe je potrebné vykonať tzv. test proporcionality, ktorý v troch krokoch predpokladá kumulatívne splnenie podmienok spočívajúcich v (i) sledovaní legitímneho záujmu prevádzkovateľa či tretej strany, (ii) nevyhnutnosti spracúvania osobných údajov, a dodržania podmienky, že (iii) záujmy, resp. práva dotknutej osoby neprevažujú nad záujmom prevádzkovateľa, či tretej strany.

Práva dotknutých osôb

Jedným z hlavných pilierov novej právnej úpravy sú práva dotknutých osôb, na ktoré, súčasne so zásadami, treba prihliadať pri výklade, ako aj aplikácii právnej úpravy týkajúcej sa ochrany osobných údajov. Za základné, taxatívne vymedzené práva dotknutých osôb možno označiť nasledovné:

1. Právo na prístup k údajom – dotknutá osoba má právo získať od subjektu potvrdenie o tom, či spracúva jej osobné údaje, ako aj získať prístup k týmto osobným údajom.

[321] Súhlas môže byť udelený aj ústne, avšak jeho udelenie musí byť preukázateľné.
[322] Napríklad § 11 ods. 6. zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) ustanovuje konkrétne osobné údaje, ktoré je školské zariadenie oprávnené získavať a spracúvať o deťoch a žiakoch.
[323] Spracúvanie na podklade daného právneho základu by sa malo uskutočniť len vo výnimočných prípadoch, pokiaľ sa takéto spracúvanie nemôže zakladať na inom právnom základe.
[324] Verejným záujmom je záujem, ktorý má slúžiť v prospech väčšiny obyvateľov.
[325] Prevádzkovateľ je v zmysle § 5 písm. o) zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov každý, kto sám alebo spoločne s inými vymedzí účel a prostriedky spracúvania osobných údajov a spracúva osobné údaje vo vlastnom mene.

Subjekt je povinný poskytnúť jednu kópiu spracúvaných osobných údajov v písomnej listinnej podobe bezodplatne, pričom za každú ďalšiu kópiu je možné účtovať primeraný poplatok zodpovedajúci administratívnym nákladom. V prípade podania žiadosti prostredníctvom elektronických prostriedkov sa osobné údaje poskytujú v bežne používanej elektronickej podobe, pokiaľ nebol výslovne požadovaný iný spôsob.

2. Právo na opravu – dotknutá osoba má právo na bezodkladnú opravu nesprávnych údajov, ktoré sa jej týkajú, resp. doplnenie neúplných osobných údajov.[326]
3. Právo na vymazanie (právo „na zabudnutie“) – dotknutá osoba má právo na bezodkladný výmaz osobných údajov, ktoré sa jej týkajú, a to v prípade splnenia aspoň jednej z nasledovných podmienok:
   - osobné údaje už nie sú potrebné na účely, na ktoré sa získavali alebo inak spracúvali,
   - dotknutá osoba odvolá súhlas, na základe ktorého sa osobné údaje spracúvajú,
   - dotknutá osoba namieta voči spracúvaniu,
   - osobné údaje sa spracúvajú nezákonne,
   - osobné údaje musia byť vymazané na účely splienenia zákonnej povinnosti,
   - osobné údaje sa získavali v súvislosti s ponukou služieb informačnej spoločnosti dieťaťu.

   V praxi často nastávajú situácie, pri ktorých sa dotknuté osoby domáhajú výmazu osobných údajov aj v prípadoch, kedy na to nemajú zákonný nárok, resp. takýto výmaz nie je možné reálne uskutočniť (napr. osobné údaje spracúvané na základe zmluvy, ktorej platnosť trvá alebo osobné údaje spracúvané v rámci zákonnej povinnosti).
4. Právo na obmedzenie spracúvania – dotknutá osoba má právo na to, aby subjekt obmedzil spracúvanie v prípade ak:
   - dotknutá osoba napadne správnosť osobných údajov,
   - spracúvanie je protizákonné a dotknutá osoba namieta proti ich vymazaniu a žiada namiesto toho obmedzenie ich spracúvania,
   - subjekt už nepotrebuje osobné údaje na účely spracúvania, ale potrebuje ich dotknutá osoba na preukázanie, uplatňovanie alebo obhajovanie právnych nárokov,
   - dotknutá osoba namieta voči spracúvaniu, pričom subjekt v tomto prípade obmedzí spracúvanie osobných údajov až do ukončenia testu proporcionality, t. j. do overenia, či oprávnené dôvody na strane subjektu prevažujú nad oprávnenými dôvodmi dotknutej osoby.

Metódy na obmedzenie spracúvania osobných údajov môžu v závislosti od konkrétnej situácie okrem iného zahŕňať dočasné presunutie vybraných údajov do iného systému spracúvania, zamedzenie prístupu používateľov k vybraným osobným údajom alebo dočasné odstránenie zverejnených údajov z webového sídla. Ďalšie spracúvanie osobných údajov by malo byť zabezpečené takým spôsobom, aby osobné údaje neboli predmetom ďalších spracovateľských operácií a nebolo možné ich meniť. Pri obmedzení spracúvania majú v praxi prevádzkovatelia často problém s nastavením interných IT systémom spôsobom, ktorý by im vykonanie potrebných opatrení pre obmedzenie spracúvania umožnil vykonať.

5. Právo na prenosnosť údajov – dotknutá osoba, ktorej osobné údaje sa spracúvajú na základe súhlasu, zmluvy alebo automatizovanými prostriedkami, má právo získať osobné údaje, ktoré sa jej týkajú a ktoré poskytla subjektu, a má právo preniesť tieto

[326] Na daný účel je v praxi často používané doplnkové vyhlásenie.

údaje, ak je to technicky možné, ďalšiemu prevádzkovateľovi bez toho, aby jej bránilo.[327]

6. Právo namietať automatizované individuálne rozhodovanie vrátane profilovania – dotknutá osoba má právo kedykoľvek namietať proti spracúvaniu osobných údajov, ktoré je nevyhnutné na splnenie úlohy realizovanej vo verejnom záujme alebo pri výkone verejnej moci zverenej subjektu, alebo je nevyhnutné na účely oprávnených záujmov subjektu, a ktoré sa jej týka. Dotknutá osoba má rovnako právo kedykoľvek namietať proti spracúvaniu osobných údajov na účely priameho marketingu. V súvislosti so spracúvaním osobných údajov podľa prvej a druhej vety môže dotknutá osoba rovnako namietať aj proti profilovaniu[328] založenému na takomto spracúvaní. Toto právo predstavuje jeden z najzásadnejších zásahov do využívania cielenej reklamy a iných foriem marketingu zo strany prevádzkovateľov, a poskytuje teda dotknutým osobám nástroj na ochranu pred neprimeranými zásahmi do ich práv a súkromia.
7. Právo odvolať súhlas – dotknutá osoba má právo kedykoľvek odvolať súhlas so spracovaním osobných údajov, ktoré sa jej týkajú, a to rovnakým spôsobom ako bol udelený.[329]
8. Právo podať návrh na začatie konania o ochrane osobných údajov – dotknutá osoba, ktorá sa domnieva, že jej osobné údaje sú spracúvané bez právneho základu, alebo nezákonne, môže podať návrh na začatie konania na Úrad na ochranu osobných údajov.

V prípade uplatnenia práv dotknutou osobou by mal subjekt konať bez zbytočného odkladu, najneskôr do jedného mesiaca od doručenia žiadosti. Vo výnimočných situáciách je však možné túto lehotu predĺžiť najviac o ďalšie dva mesiace, pričom je vždy nevyhnutné dotknutú osobu do jedného mesiaca od doručenia žiadosti, prostredníctvom ktorej uplatňuje svoje práva, informovať o predĺžení lehoty, ako aj o dôvodoch.

Sprostredkovateľ

Prevádzkovateľ je vo vymedzených zákonných intenciách oprávnený využiť, resp. poveriť spracúvaním osobných údajov dotknutých osôb aj osoby rozdielne od zamestnancov z vlastných radov, čím dochádza k preneseniu vybraných činností súvisiacich s predmetným spracúvaním na iný subjekt mimo jeho vnútornej organizačnej štruktúry. V takomto prípade hovoríme o sprostredkovateľovi[330], ktorý sa do predmetného vzťahu práv a povinností ustanoví vzájomnou zmluvou, alebo iným právnym úkonom zaväzujúcim sprostredkovateľa voči prevádzkovateľovi.

---

[327] Osobné údaje sa poskytujú v štruktúrovanom, bežne používanom a strojovo čitateľnom formáte.

[328] Pod pojmom profilovanie sa v zmysle § 5 písm. g) zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov rozumie akákoľvek forma automatizovaného spracúvania osobných údajov spočívajúceho v použití osobných údajov na vyhodnotenie určitých osobných znakov alebo charakteristík týkajúcich sa fyzickej osoby, najmä na analýzu alebo predvídanie znakov alebo charakteristík dotknutej osoby súvisiacich s jej výkonnosťou v práci, majetkovými pomermi, zdravím, osobnými preferenciami, záujmami, spoľahlivosťou, správaním, polohou alebo pohybom.

[329] Odvolanie súhlasu nemá vplyv na zákonnosť spracúvania osobných údajov založeného na súhlase pred jeho odvolaním.

[330] Sprostredkovateľom je v zmysle § 5 písm. p) zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov každý, kto spracúva osobné údaje v mene prevádzkovateľa.

Sprostredkovateľ by mal mať prijaté primerané technické a organizačné opatrenia na zabezpečenie ochrany osobných údajov a práv dotknutých osôb a spracúvanie vykonávať v súlade s príslušnou právnou úpravou. Subjekt by si mal pred výberom konkrétneho sprostredkovateľa vždy u neho preveriť a zhodnotiť:

- mieru dodržiavania príslušných právnych predpisov upravujúcich spracúvanie osobných údajov;
- prijaté technické a organizačné opatrenia na zabezpečenie ochrany osobných údajov dotknutých osôb vrátane poskytovaných záruk;
- mechanizmy zabezpečujúce výkon práv dotknutých osôb;
- vykonávanie pseudonimizácie osobných údajov, prípade šifrovanie dát;
- úroveň povedomia poverených osôb o právnych predpisoch týkajúcich sa ochrany osobných údajov a mieru zabezpečenia ich povinnosti zachovávať mlčanlivosť;
- možnosť vykonať, v prípade potreby, audit.

Uvedené je dôležité preveriť a zhodnotiť pred poverením sprostredkovateľa, nakoľko zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov vo svojom § 34 ods. (1) stanovuje požiadavku, na základe ktorej je prevádzkovateľ oprávnený uskutočňovať spracúvanie osobných údajov len prostredníctvom takého sprostredkovateľa, ktorý poskytuje dostatočné záruky na prijatie primeraných technických a organizačných opatrení spĺňajúcich požiadavky zákona a zabezpečujúcich ochranu práv dotknutých osôb. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že prevádzkovateľ sa použitím sprostredkovateľa nezbavuje zodpovednosti za spracúvané osobné údaje.

Záver

Nová právna úprava smeruje k posilneniu práv dotknutých osôb, ktorá je v dnešnom digitálnom a globalizovanom svete bezpochyby nevyhnutná. Táto právna úprava však nie je dokonalá a obsahuje aj prvky a aspekty, ako napríklad pomerne široká definícia osobného údaju, alebo nedostatočné, a prekladom často nepresné prenesenie úpravy ochrany osobných údajov do jednotlivých právnych členských štátov, ktoré sa môžu z pohľadu dotknutej osoby minúť účelu. Pozitíva tejto právnej úpravy však jednoznačne prevažujú nad jej negatívami, a s ohľadom na dynamický vývoj v tejto oblasti je očakávateľné, že tieto môžu byť v budúcnosti bližšie adresované a riešené.

Použitá Literatúra

HUDECOVÁ, I. a kol.: Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov / GDPR, Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2018, 663 s., ISBN 978-80-8155-077-5

IT GOVERNANCE PRIACY TEAM: EU General Data Protection Regulation (GDPR). An Implementation and Compliance Guide, Cambridgeshire: IT Governance Publishing, 299 s., ISBN 978-1-84928-836-1

VALENTOVÁ, T, GOLAIS, J., BIRNSTEIN, M.: GDPR Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov. Zákon o ochrane osobných, Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2018, 568 s., ISBN 978-80-8168-852-2

VALENTOVÁ, T, ŽUĽOVÁ, J., ŠVEC, M.: Nové pravidlá ochrany osobných údajov, Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2018, 168 s., ISBN 978-80-8168-792-1

Právne predpisy
Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)